

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ПРИ ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСНІЙ
ДЕРЖАВНІЙ АДМІНІСТРАЦІЇ

II Всеукраїнська наукова конференція молодих вчених

**«ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ:
СУЧАСНІ НАУКОВІ ВИКЛИКИ»**

З нагоди Всесвітнього дня науки

м. Одеса, 10 листопада 2025 року

ОДЕСА – РМВ при ООДА – 2025

Г 54 Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (Одеса, 10 листопада 2025 р.) [Електронний ресурс]. – Одеса: РМВ при ООДА, 2025. – 340 с.

Наукові праці, представлені в цьому збірнику, присвячені актуальним проблемам розвитку суспільства та держави в умовах сучасних наукових викликів, зокрема теоретичним, організаційним, соціально-економічним і правовим аспектам трансформаційних процесів в Україні. Матеріали підготовлені в межах II Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених «Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики», що проводиться з нагоди Всесвітнього дня науки та організована Радою молодих вчених при Одеській обласній державній адміністрації. Видання адресоване молодим ученим, науковцям, викладачам, аспірантам, студентам, а також фахівцям і практикам, зацікавленим у дослідженні сучасних проблем розвитку суспільства і держави.

Тези доповідей подано в авторській редакції. Усю відповідальність за достовірність і коректність змісту несуть автори. Редакційна колегія може не поділяти повністю або частково думки авторів.

Організаційний комітет:

Голова: *Маслій Наталя Дмитрівна* - докторка економічних наук, доцент, професорка кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І.І. Мечникова, старший науковий співробітник відділу ринку транспортних послуг ДУ «ПРЕД НАН України», голова Ради молодих вчених ОНУ імені І.І. Мечникова, голова Ради молодих вчених при ООДА

Члени оргкомітету:

Кулікова Єлизавета Олександрівна – старша викладачка кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного університету, заступниця керівника Центру заочної форми навчання ОНЕУ, голова Ради молодих вчених Одеського національного економічного університету, перша заступниця голови Ради молодих вчених при ООДА

Давтян Аракся Сейранівна – молодший науковий співробітник Фізико-хімічного інституту ім. О.В. Богатського НАН України, заступниця голови Ради молодих вчених при ООДА, координаторка SMM-напряму РВМ при ООДА.

Ямнюк Богдана Ярославівна – аспірантка, начальниця Центру науково-технічної інформації та міжнародних програм Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку, членкиня РМВ при ООДА.

Левченко Сергій Павлович – доктор філософії в галузі менеджменту, старший викладач кафедри менеджменту, готельно-ресторанної справи і туризму Міжнародного гуманітарного університету, перший заступник голови Ради молодих вчених Міжнародного гуманітарного університету, член РМВ при ООДА.

Гусєва Катерина Дмитрівна – кандидатка географічних наук, начальниця сектору маркетингу та інновацій в освіті відділу маркетингу і інноваційної політики, в.о. голови Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених НУ «Одеська політехніка», членкиня РМВ при ООДА.

Станко Андрій Петрович – аспірант 2-го курсу Міжнародного гуманітарного університету кафедри морського та міжнародного права, асоційований член РМВ при ООДА.

Петренко Дмитро Сергійович – Голова Ради молодих вчених Одеського національного технологічного університету, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 174, асистент кафедри АТПІРС ОНТУ, член РМВ при ООДА.

ЗМІСТ

АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

Павлова Олександра	
ДИНАМІКА РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНИХ АСИГНУВАНЬ НА	
УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	8
Чайка Софія	
КЛІТИННЕ М'ЯСО – СТРУКТУРОВАНІ КУЛІНАРНІ ФОРМИ.....	10

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Григоренко Анастасія	
РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ У ФОРМУВАННІ ДОВІРИ ДО ГРОМАДЯН ВЛАДИ.....	12
Журавель Тетяна	
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ.	
ЯК ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЗМЕНШУЄ КОРУПЦІЮ.....	14
Сохацьок Лариса	
МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЯК ОСНОВА	
ЕФЕКТИВНОЇ ПРИРОДООХОРОННОЇ ПОЛІТИКИ.....	18

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Kateryna Khmelenko.	
STABLECOINS AS A CRYPTOCURRENCY TYPE: MAIN PECULIARITIES.....	21
Бесседа Марина	
УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТА ЗАХИСТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ПІДПРИЄМСТВА.....	24
Бондаренко Олена	
РОЛЬ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ.....	27
Бондаренко Павло	
ФІНАНСОВИЙ ІНЖИНІРИНГ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ: ЗАСТОСУВАННЯ	
ЕКСТЕНСИВНИХ ІНТЕРПОЛЯЦІЙ.....	30
Вернігорово Наталія	
СУЧАСНИЙ СТАН САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ЗАКЛАДІВ ПОЛТАВЩИНИ.....	33
Голіяд Роман, Захарків Олена	
ОБґРУНТУВАННЯ СТРУКТУРИ АСОРТИМЕНТУ ТОРГОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	
ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПЕЦІАЛІЗАЦІЇ.....	36
Грейда Олександра	
КІБЕРБЕЗПЕКА, ЯК ФАКТОР УСПІШНОГО ЦИФРОВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	39
Грицай Андрій	
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	41
Денисюк Надія	
СУЧАСНІ ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ ЯК ДЖЕРЕЛО НЕБЕЗПЕК.....	43
Денисюк Надія	
СТАЛІЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: СТАТИСТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	44
Дубля Артем	
РОЛЬ ТА РЕГ УЛЮВАННЯ СТРАХОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ УКРАЇНИ.....	46
Єрмакова Ольга	
ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ	
ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	48
Захарків Іван	
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО	
РИНКУ ПРАЦІ.....	50
Кобилінський Олексій	
РОЗВИТОК ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	52
Корогодова Олена, Черненко Наталія, Глушенко Ярослава	
ЕКОСИСТЕМА СТАРТАПІВ ЯК ДРАЙВЕР НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	55
Коцюрубенко Ганна	
ЕКОНОМІКА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО	
СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ.....	58
Кушнір О.І.	
МЕТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ УКРАЇНИ.....	60
Нікіфорчук Аріна	
ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНТЕХ-ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ.....	62
Вікторія Панцир	
ТУРИЗМ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ.....	64
Vasiliev Ignat	
OPTIMIZATION OF PROJECT MANAGEMENT PROCESSES.....	66
Соколюк Катерина	
ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ПРИЧОРНОМОР'Я: СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ДОСТУПНІСТЬ ТА	
ВІДПОВІДНІСТЬ НОРМАМ СПОЖИВАННЯ М'ЯСА ТА М'ЯСНИХ ПРОДУКТІВ.....	68
Семен Анна	
МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ ПІДПРИЄМСТВА.....	70
Семен Анна	
МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ, ТЕНДЕНЦІЇ.....	73

Тюренкова Катерина	
МОЛОДІЖНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ЙОГО РОЛЬ У РОЗВИТКУ СТАРТАП-КУЛЬТУРИ.....	76
Ульяницький Андрій	
ФОРМУВАННЯ СТІЙКОЇ ЦИФРОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	
ЯК ФАКТОРУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	78
Цапак Анастасія	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ НАДІЙНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ.....	81
Штипук Остап	
ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ РІВЕНЬ МІЖНАРОДНОЇ	
МОБІЛЬНОСТІ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА: АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД.....	83

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Мельник Юлія, Омельченко Артем	
МОНАСТИРІ ЯК ОСЕРЕДКИ ОСВІТИ Й КУЛЬТУРИ У ХІ–ХІІІ СТ.....	86

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

Азаренкова Кристина	
АНТИКРИЗОВІ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ У ВОЄННИХ УМОВАХ.....	89
Аксеной Ярослав, Петрова Ольга	
ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ: УРОКИ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ.....	91
Курилович Вероніка, Андрушкевич Наталія	
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ	
ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕСУ.....	93
Биканова Ляля, Рембач Дар'я	
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА У ЧАС ВІЙНИ.....	95
Волошин Роман, Бєденко Роман	
УПРАВЛІННЯ ТОВАРНИМ ПОРТФЕЛЕМ ПІДПРИЄМСТВА У СФЕРІ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ.....	97
Воронова Дар'я	
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ КЕРІВНИКА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КОМАНДОЮ.....	99
Дякова Анастасія	
ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ У СФЕРІ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ.....	102
Здоровега Мар'яна, Мазур Андрій	
ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ЯК ЧИННИК АДАПТИВНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	106
Кадук Єва, Шебанова Марія	
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ: РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....	108
Каламан Ольга, Харенко Дмитро	
УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЄЮ ПІДПРИЄМСТВА НА ЗАСАДАХ ЦІЛІСНОГО ПІДХОДУ.....	110
Лебедєва Наталія, Омельченко Артем	
ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ В ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	113
Левченко Сергій, Бундєва Ганна	
КОНЦЕПЦІЯ ТВОРЧОГО РУЙНУВАННЯ У ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ.....	116
Левченко Сергій, Ільєнко Дмитро	
ВИБІР МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ НА ОСНОВІ ПАРАДОКСУ ВЕБЛЕНА.....	119
Левченко Сергій, Кузьміна Софія	
ВПЛИВ FAST FASHION НА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧІВ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ.....	122
Левченко Сергій, Гуйван Вероніка	
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ КАВОВОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ.....	125
Максименко Тетяна, Пустенко Вікторія	
ЛІДЕРСТВО В ОСВІТІ: УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	128
Мешерякова Анастасія	
КОМУНІКАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ.....	130
Осіпов Віктор	
ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА НА	
ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ.....	132
Остапенко Софія	
МЕНЕДЖМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ: ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПІСЛЯВОЄННОЮ ВІДБУДОВОЮ УКРАЇНИ.....	135
Паринюк Ілля	
УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНОЮ СИСТЕМОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ	
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	138
Плюшко Руслан	
РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ	
СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	141
Собакар Маргарита, Куденко Валерія	
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК КАТАЛІЗАТОР УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ	
ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	144
Смірнов Ігор, Купченко Мар'яна, Бутусов Станіслав	
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	148
Стара Таїсія, Запорожець О.Ф.	
РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ ФРАНЦІЇ.....	152
Чернов Олексій	
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ У ПАРАДИГМІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: АНАЛІЗ СТРУКТУРИ	
ТА СТРАТЕГІЧНА РОЛЬ В УПРАВЛІННІ.....	155
Шаврова Лілія	
ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В	
НЕСТАБІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	158

Шевчук Іван АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	160
---	-----

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я. ФАРМАЦЕВТИКА

Aleksandr Zhmai, Anastasiya Sabat A1'S THREATS FOR HEALTHCARE.....	163
Герасимчук Мирослав ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ЯК ЧИННИК БЕЗПЕКИ ТА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	166
Глібоко Вікторія ЕФЕКТИВНІСТЬ NPWT У ЛІКУВАННІ ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНИХ РАНОВИХ УСКЛАДНЕНЬ У РЕКОНСТРУКТИВНІЙ ХІРУРГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	168
Дробот Дар'я, Марічереда Валерія КЛІНІКО-АНАМНЕСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖІНОК З ПАТОЛОГІЧНИМИ ЗМІНАМИ ЕНДОМЕТРІЯ.....	170
Кірчев Владислав ІНТРАНАЗАЛЬНИЙ ШЛЯХ ВВЕДЕННЯ НЕЙПРОПЕПТИДІВ ЯК ПАТОГЕНЕТИЧНО ОБґРУНТОВАНИЙ СПОСІБ КОРЕКЦІЇ МОТОРНОГО ДЕФІЦИТУ ПРИ ХРОНІЧНІЙ ІШЕМІЇ МОЗКУ.....	172
Кормілець Ольга СТАН ЯЄЧНИКІВ У ЖІНОК З ЕНДОМЕТРІОЗ-АСОЦІЙОВАНИМ БЕЗПЛІДДЯМ.....	175
Моргунцов Владислав ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ФАКТОРИ РОЗВИТКУ СЕЧОКАМ'ЯНОЇ ХВОРОБИ.....	176

ПОЛІТИЧНІ І СОЦІАЛЬНІ НАУКИ

Gardus Maksym SANCTIONS AS A NEW FORM OF GLOBAL STRATIFICATION: BETWEEN THE CENTRE AND THE PERIPHERY.....	178
Гірман Алла КІБЕРБЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР МІЖНАРОДНОЇ Й НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	180
Заремба К.Д. РИЗИКИ В ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ.....	182

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Давтян Аракся СФЕРИ ВИКОРИСТАННЯ ГЛІЦЕРИНУ – ПОБІЧНОГО ПРОДУКТУ ВИРОБНИЦТВА БІОДИЗЕЛЮ.....	184
Гусева Катерина СУЧАСНИЙ СТАН ВОДОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ М. ОДЕСА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОЩАДЛИВОГО ВИКОРИСТАННЯ ВОДИ.....	186
Погорелова Марина, Незбрицька Інна, Іванова Наталія, Коваленко Юлія, Пришляк Сергій ВВЕДЕННЯ ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ У ВОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ – ЗАПОРУКА ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ ТА СПРАВЕДЛИВОЇ ОЦІНКИ ВІДШКОДУВАННЯ ЗАПОДІЯНОЇ ШКОДИ.....	188

ПСИХОЛОГІЯ

Гедін Максим РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА.....	190
Гудімова Алісар ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК «ШІ-ТРИВОЖНОСТЬ» ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ.....	193
Дерев'яно Світлана ПЕРЕЖИВАННЯ СТРАХІВ У МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	195
Завіська Мар'яна ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	197
Керсанов Олександр, Кононенко Оксана ПОНЯТТЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ.....	200
Козловська Каріна РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТУРИСТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЇХ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ЕКСТРЕМАЛЬНИХ І ПРИГОДНИЦЬКИХ ПОДРОЖЕЙ.....	203
Лисюк Артем ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ НА ТОЧНІСТЬ ТА ДЕТАЛІЗАЦІЮ ПАМ'ЯТІ СВІДКІВ ЗЛОЧИНУ.....	205
Літтих Маргарита ЕФЕКТИВНІСТЬ ГЕШТАЛТ-ТЕРАПІЇ У РОБОТІ З СОЦІОПАТИЧНИМ ТИПОМ ОСОБИСТОСТІ КЛІЄНТА.....	207
Перчик Анастасія ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: МЕТОДИКИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ.....	209
Полаченко Олена ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ФЕРМЕРІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	212
Урбан Людмила ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ВІДЧУТТЯ БЕЗПЕКИ У ТУРИСТІВ ПІД ЧАС ПОДРОЖЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ (ПАНДЕМІЇ, ТЕРОРИЗМУ, ВОЄННІ КОНФЛІКТИ).....	214

РОЗВИТОК ОСВІТИ І НАУКИ

Барвіцька Галина СУЧАСНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗМІН.....	216
---	-----

Довганюк Ніколетта ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ..218	218
Домуховська Мирослава ГЕЙМІФІКАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.10 «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ): ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНУ МОТИВАЦІЮ ТА ПСИХОЛОГІЧНУ СТІЙКІСТЬ.....220	220
Крупський Сергій, Рилєєв Данііл ПРАКТИЧНІ ЗНАННЯ ТА НАВИЧКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ УКРАЇНИ.....224	224
Лиманська Світлана УРОКИ ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНОМУ ЦИФРОВОМУ СВІТІ.....226	226
Омельченко Світлана, Мунтян Валерія З АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.....229	229
Радовенчик Анастасія СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ.....231	231
Слободянюк Анастасія ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЧАТ-БОТУ GPT.....234	234
Христовой Дмитро, Муртазієв Ернест ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....236	236
Шутєєв Ілля, Єфременко Андрій КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ КІНЕМАТИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕХНІКИ БІГУ В УМОВАХ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ.....239	239

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Polonska Olena USING CRYPTOGRAPHY TO PROTECT COMPUTER SYSTEMS.....241	241
Возниція Анастасія ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІТЕКТУР AI-СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ ЇХ ІНТЕГРАЦІЇ З AGILE-ІНСТРУМЕНТАМИ (JIRA, NOTION, N8N).....244	244
Кашкевич Світлана ІНФОРМАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ В СИСТЕМАХ УПРАВЛІННЯ БПЛА.....246	246
Ластівка Олександр МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ КАНАЛІВ УПРАВЛІННЯ БПЛА.....248	248
Миненко Ірина ВИКОРИСТАННЯ КРИВОЇ ЗАБУВАННЯ ЕББІНГАУЗА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ КОСМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....250	250
Davyd Mirosnhychenko COMPATIBLE CONSIDERATION OF MOTOR FUEL VAPOR AND THERMAL ENERGY EMISSIONS IN CRITERIA-BASED ASSESSMENT OF THE ECOLOGICAL SAFETY LEVEL OF EXPLOITATION OF FIRE-FIGHTING AND EMERGENCY-RESCUE EQUIPMENT IN CONDITIONS OF ARMED AGGRESSION.....252	252
Нікіфоров Олексій ШАБЛОН УПРАВЛІННЯ БУДІВНИЦТВОМ – НОВА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА КОНЦЕПЦІЯ.....255	255
Персунов Дмитро КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПОТОКАМИ ІНФОРМАЦІЇ В БАГАТОДЖЕРЕЛЬНИХ СХОВИЩАХ ДАНИХ.....258	258
Постернак Олексій, Постернак Ірина ВІДПОВІДНІСТЬ ПРИНЦИПАМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ЗАСТОСУВАННІ МЕТАЛЕВИХ БАЛЮЧНИХ КЛІТОК.....260	260
Руссий Віктор, Бочевар Костянтин СУЧАСНІ НАУКОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ВІМ.....264	264
Сергійчук Максим ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ.....266	266
Яковлев Номан СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПАРОГАЗОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І МОЖЛИВОСТІ ЇХ АДАПТАЦІЇ ДО УМОВ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ.....268	268

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Голуб Вікторія ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ТА ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ (КРІМ ДЕРЖАВНИХ).....271	271
Глушко Каріна ЕЛЕКТРОБЕЗПЕКА ПІД ЧАС ТУРИСТИЧНИХ ПОДОРОЖЕЙ І КЕМПІНГУ.....274	274
Качан Назар МОНІТОРИНГ РИЗИКІВ ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ У ВОЄННИЙ ЧАС.....275	275

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Бережна Дарія, Риженко Ірина РОЛЬ СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ (COT) У ФОРМУВАННІ ПРАВОВИХ ЗАСАД МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ.....277	277
Буртний Назарій ОПРИЛУДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТИВ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ТА ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ280	280

Вуйма Анастасія, Коріненко Яна OPEN SOURCE INTELLIGENCE (OSINT) ЯК СПОСІБ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОБСТАВИНИ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ.....	282
Діленко Анастасія ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАБІЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ.....	285
Задорожна Аліна, Друцұл Тетяна ДОБРОЧЕСНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	287
Львіна Анна ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	289
Ішук Андрій МЕДІАЦІЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АЛЬТЕРНАТИВА СУДОВОМУ РОЗГЛЯДУ.....	290
Кашина Ілона, Риженко Ірина ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ СПОЖИВАЧІВ В ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ.....	292
Клепар Ніколетта МИРОВА УТОДА ЯК ПРОЯВ ПРИНЦИПУ ДИСПОЗИТИВНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	294
Коваль Христина ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН.....	296
Кондратюк Вікторія ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, ФОРМИ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ.....	298
Левківський Євгеній ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	301
Мазуренко Єлизавета ПРИНЦИП СПРАВИДЛИВСТІ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ.....	304
Маліновська Марина АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПРАВОСУДДЯ.....	307
Малюта Владислав ЩОДО ЗАЛИШЕННЯ ЗАЯВ БЕЗ РУХУ КОЛЕГІАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	308
Малярєнко Володимир ЗАМАХ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	310
Мельник Софія ОСВІТА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ТРЕНДИ.....	312
Мирза Світлана, Спатерук Богдан РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАХИСТІ МАЙНОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ.....	314
Момот Катерина ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ: ВИКЛИКИ ДЛЯ АДВОКАТУРИ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА.....	318
Огородник Аліна КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ТА ЇЇ РОЗМЕЖУВАННЯ З ПОСОБНИЦТВОМ У ТЕРОРИСТИЧНОМУ АКТІ.....	321
Омельчук Іван КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕПРАВОМІРНЕ.....	323
Попович Анна ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	326
Присяжнюк Еміль СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТІЛ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	328
Пузирна Наталія НОТАРІУС ЯК МЕДІАТОР У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ.....	330
Ткаченко Анастасія КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ.....	332
Третяк Софія, Федорчак Ірина КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 305 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	334
Шопіна Ірина ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ РЕЛІГІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	337

Секція 1. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

Павлова Олександра Олександрівна

здобувач вищої освіти 3 курсу

Національного університету цивільного захисту

Науковий керівник – Чубань Вікторія Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту

Національного університету цивільного захисту України

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНИХ АСИГНУВАНЬ НА УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах воєнного стану, масштабних руйнувань інфраструктури та постійної загрози для життя громадян зростає роль держави як гаранта безпеки, стійкості та ефективного управління ризиками. Зміни у структурі державних видатків свідчать про переорієнтацію фінансових ресурсів на посилення обороноздатності та розвиток системи цивільного захисту. Такий підхід не лише відповідає нагальним потребам часу, а й формує основу для побудови сучасної, технологічно інтегрованої моделі національної безпеки, орієнтованої на превентивність, адаптивність і розвиток.

Динамічне зростання фінансування сектору безпеки та оборони вимагає глибокого аналізу ефективності його використання, збалансування між оборонними потребами та завданнями захисту цивільного населення. Саме тому дослідження бюджетних пріоритетів, механізмів фінансування та інноваційних підходів у сфері цивільного захисту зумовлює необхідність дослідження не лише з наукової, а й із практичної точки зору. Так, аналіз фінансового забезпечення цивільного захисту дає змогу оцінити спроможність держави формувати ефективну модель реагування на виклики, що поєднує безпеку, розвиток та інновації.

Інтенсивна динаміка зростання видатків за напрямком “Безпека та оборона” у період 2021-2025 роки відбулась на:

- забезпечення діяльності МВС України у 2 рази;
- забезпечення діяльності органів та підрозділів цивільного захисту у 3 рази [1, с. 15].

Інноваційний потенціал суспільства та економіки стає ключовим інструментом формування сучасної системи цивільного захисту. Впровадження цифрових платформ управління ризиками, використання технологій «інтернету речей» для моніторингу стану інфраструктури створюють нову парадигму безпеки, ключовими орієнтирами якої виступають попередження ризиків, ефективність дій та інтеграція сучасних технологій. Удосконалення системи цивільного захисту є багатогранним процесом, що охоплює низку важливих аспектів, спрямованих на підвищення стійкості держави до надзвичайних ситуацій.

До кінця 2025 року заплановано виділення 224,2 млрд грн, із яких 115 млрд грн передбачається залучити під державні гарантії для відновлення об’єктів критичної інфраструктури, зокрема транспортної та енергетичної систем. Крім того, у межах програми РІМ додатково передбачено 11,8 млрд грн на модернізацію та зміцнення матеріально-технічної бази закладів освіти, а також на облаштування укриттів з метою забезпечення безпеки учнів.

Під час підготовки проекту державного бюджету на 2026 рік четвертий рік поспіль пріоритетом фінансування залишається сектор безпеки та оборони, на що спрямовується приблизно 30% ВВП. За показником витрат на оборону та безпеку серед всіх країн світу Україна лідирує. У проєкті Державного бюджету на 2026 рік заплановано власні доходи понад 2,8 трлн грн. У порівнянні з поточним роком очікується зростання доходів більш ніж

на 452 млрд грн.

Важливо наголосити на значущості додаткового фінансування проєктів, спрямованих на удосконалення систем виявлення та оповіщення населення, модернізацію захисних споруд і укриттів, а також на відновлення та підвищення стійкості об'єктів критичної інфраструктури. Забезпечення належного фінансового ресурсу для реалізації цих заходів формує підґрунтя для стабільного функціонування системи цивільного захисту, підвищує рівень безпеки громадян і зміцнює національну стійкість у сучасних викликах.

Проте не можна не відзначити ознаку інвестиційної дестабілізації у проєкті бюджету на 2026 рік в аспекті відсутності субвенцій, що були передбачені та реалізовані у період з 2022 по 2025 роки. Так, у 2025 році в державному бюджеті передбачено Субвенцію на відновлення об'єктів критичної інфраструктури (спільно з МБРР, проєкт «Розвиток миської інфраструктури – 2»), загальним обсягом фінансування у розмірі 127 млн грн. Така тенденція втрати фінансування проєктів, спрямованих на розвиток стійкості держави та забезпечення життєдіяльності цивільного населення формує фактор ризику для якісного забезпечення цивільного захисту та безпеки.

Сучасні виклики потребують не формального, а технологічно оновленого підходу до облаштування захисних споруд. Їхнє технічне переоснащення, Удосконалення систем вентиляції, енергозабезпечення, зв'язку та доступності для всіх категорій населення є життєвою необхідністю. Фінансування в оновлення таких об'єктів, є інвестицією у збереження життя людей та стійкості громад у надзвичайних умовах. Фінансування з державного та місцевих бюджетів є ключовою умовою реалізації цих заходів. Так, під час дії воєнного стану вільні залишки коштів місцевих бюджетів, що сформувалися на кінець бюджетного періоду, можуть за рішенням відповідних місцевих рад або військових адміністрацій спрямовуватися, зокрема, на проєктування, будівництво та ремонт захисних споруд цивільного захисту (сховищ, протирадіаційних укриттів), а також споруд подвійного призначення і облаштування приміщень, призначених для укриття населення. Проте за рахунок таких вільних залишків дозволяється фінансувати лише облаштування приміщень, що плануються до використання як укриття, але не їх капітальний ремонт. А також органи місцевого самоврядування можуть спрямовувати кошти із вільного залишку загального фонду місцевого бюджету на облаштування укриттів лише у випадку, якщо ці приміщення перебувають у комунальній власності громади. Водночас капітальний ремонт таких приміщень за рахунок вільних залишків можливий виключно тоді, коли вони офіційно входять до фонду захисних споруд цивільного захисту та належать громаді на праві комунальної власності.

Отже, забезпечення ефективного функціонування системи цивільного захисту в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, який поєднує стратегічне планування, технологічне оновлення та стабільне фінансування. Аналіз сучасних бюджетних пріоритетів свідчить про переорієнтацію державних ресурсів на посилення обороноздатності, проте збереження балансу між військовими потребами та завданнями цивільного захисту має залишатися ключовим орієнтиром державної політики. Саме розвиток і модернізація захисних споруд, систем оповіщення та інфраструктури життєзабезпечення формують реальну спроможність держави гарантувати безпеку громадян. Інвестиції у відновлення та вдосконалення об'єктів цивільного захисту це стратегічно важливі вкладення у стійкість суспільства, його готовність до надзвичайних ситуацій та майбутню відбудову країни.

Регулярне фінансування цих напрямів із державного та місцевих бюджетів має стати пріоритетом, адже саме воно забезпечує сталість системи реагування, технологічну інтегрованість та оперативність дій. Тому майбутня бюджетна політика повинна бути орієнтована не лише на зміцнення оборонного потенціалу, а й на розвиток цивільної безпеки як базової складової національної стійкості. У підсумку, удосконалення цивільного захисту через модернізацію захисних споруд, ефективне використання фінансових ресурсів і впровадження інноваційних технологій є запорукою формування сучасної моделі держави, здатної не лише реагувати на виклики, а й передбачати їх, забезпечуючи громадянам право на життя, безпеку та впевненість у майбутньому.

Література:

1. Огляд бюджету у 2025: аналітична записка. Центр економічної стратегії. 2024. 51 с. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/budget-2025.pdf>

Чайка Софія Леонідівна

здобувачка освіти IV курсу спеціальності G21

Біотехнології та біоінженерія

Дніпровського політехнічного фахового коледжу

КЛІТИННЕ М'ЯСО – СТРУКТУРОВАНІ КУЛІНАРНІ ФОРМИ

Анотація. У тезах розглядаються останні досягнення в технології клітинного м'яса, зокрема розробка структурованих шматочків, що максимально відтворюють вигляд і властивості традиційного м'яса. Аналізується екологічний, економічний та освітній потенціал впровадження цієї інновації, а також окреслюються проблеми, які необхідно вирішити для її поширення.

Вступ. Сучасні виклики у сфері продовольчої безпеки та екології вимагають пошуку нових, сталих та етичних способів виробництва продуктів харчування. Одним із таких рішень є технологія клітинного м'яса – продукту, вирощеного у лабораторних умовах без забою тварин. У 2025 році ця галузь зробила значний крок уперед, запропонувавши новий підхід до створення структурованих кулінарних форм із природною текстурою та смаком.

Традиційне тваринництво є однією з основних причин викидів парникових газів, деградації ґрунтів і надмірного споживання води. Світ стикається з необхідністю виробляти більше білкових продуктів, не завдаючи при цьому непоправної шкоди екосистемам. Клітинне м'ясо пропонує екологічно дружню альтернативу, однак технологія досі залишається дорогою та обмежено доступною, що створює потребу у масштабних наукових, економічних і просвітницьких зусиллях.

Клітинне м'ясо – це продукт, отриманий шляхом культивування тваринних клітин у спеціальному живильному середовищі. На відміну від рослинних замінників, воно має справжній тваринний білок, жир та волокнисту структуру.

Прорив 2025 року – робота японських дослідників, які вперше виростили структуровані шматочки курячого м'яса розміром близько 2 см із природною текстурою. Це стало можливим завдяки біореакторам із волокнами, що імітують кровоносні судини, дозволяючи клітинам розвиватися так само, як у живому організмі [1, с. 250].

Екологічні переваги технології очевидні:

- значне скорочення викидів CO₂ та метану;
- зменшення використання води та сільськогосподарських угідь;
- етичність, адже тварин не забивають.

Проте існують і виклики: висока вартість виробництва, необхідність масштабування, психологічні бар'єри споживачів та потреба у чітких регуляторних стандартах [2, с. 187].

Для освіти клітинне м'ясо відкриває нові можливості:

- пояснення учням і студентам принципів клітинної біології та біотехнології на реальних прикладах;
- інтеграція теми у навчальні програми з біології, хімії та екології;
- розвиток критичного мислення щодо інноваційних технологій у харчовій промисловості [3, с. 65].

Кожна країна має різні підходи до структурованого клітинного м'яса.

1. Японія – курячі шматочки з природною текстурою. В 2025 році команда японських дослідників виростила шматочки курячого м'яса (~2 см) у біореакторі. Було використано волокна, що імітують кровоносні судини, аби клітини отримували поживні речовини так само, як у живому організмі. Результат – справжня м'ясна текстура та смак, близькі до натуральної курятини [4, с. 169].

2. США – яловичі стейки з мармуровим малюнком. Компанія Aleph Farms працює над вирощуванням тонких стейків із клітин великої рогатої худоби. Вони використовують «істивні каркаси» з рослинного білка, щоб створити волокнисту структуру м'яса та імітувати жирові прожилки. Такий підхід дозволяє робити стейки, візуально і смаком наближені до рестораних.

3. Сінгапур – культивована курятина для ресторанів. Він став першою країною, яка офіційно дозволила продаж клітинного м'яса. Продукт GOOD Meat вже використовують у ресторанах – це курятина, вирощена в біореакторі з м'язових клітин, формована у

шматочки для страв. Хоча вони ще не мають складної текстури стейка, смак і склад відповідають справжньому м'ясу [5, с. 310].

4. Ізраїль – рибне філе без вилову риби. Компанія Steakholder Foods створила клітинні філе лосося та тунця. Застосовують 3D-друк для формування шару м'язової тканини і шару жиру, щоб відтворити вигляд та структуру справжньої риби. Продукт готують і споживають так само, як традиційне рибне філе [6, с. 80].

Висновки. Клітинне м'ясо – це не лише технологічна новинка, а й потенційна основа майбутньої системи харчування, яка здатна поєднати екологічну сталість, етичність і високу харчову цінність. Освітні заклади можуть відіграти ключову роль у формуванні розуміння та прийняття таких інновацій у суспільстві. Викладання цієї теми у школах і вишах сприятиме підготовці нового покоління фахівців і споживачів, готових до викликів та можливостей «зеленої» економіки.

Література:

1 Пост, М. Й., Біркетт, М., Холмс, Д., де Конінг, В. Клітинне м'ясо: наступна аграрна революція. Київ : Агроосвіта, 2022. 380 с.

2 Гнатюк, І. В., та ін. Біотехнологія у харчовій промисловості. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 312 с.

3 Stephens, N., & Dixon, J. Cellular Agriculture: Technology, Society and Sustainability. Cham : Springer, 2021. 256 p.

4 Lynch, J., & Pierrehumbert, R. Climate Impacts of Cultured Meat and Beef Cattle. Oxford : Oxford University Press, 2020. 312 p.

5 Tuomisto, H., & Teixeira de Mattos, M. Environmental Impacts of Cultured Meat Production. New York : CRC Press, 2021. 340 p.

6 Bryant, C., & Barnett, J. Consumer Acceptance of Cultured Meat: A Systematic Review. Berlin : Springer Nature, 2022. 284 p.

Секція 2. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Григоренко Анастасія Сергіївна,
здобувач вищої освіти спеціальності Публічне управління
та адміністрування
Миколаївський національний аграрний університет
м.Миколаїв, Україна

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ У ФОРМУВАННІ ДОВІРИ ДО ГРОМАДЯН ВЛАДИ

Анотація: у роботі розглядається роль державної служби у процесі формування довіри громадян до влади. Підкреслено значення професіоналізму, відкритості та відповідальності державних службовців, а також важливість боротьби з корупцією й упровадження цифрових технологій у державне управління. Звернено увагу на досвід європейських країн, де довіра до влади базується на підзвітності й ефективності державної служби. Зроблено висновок, що сучасна державна служба має бути не лише адміністративним апаратом, а насамперед інститутом, який забезпечує взаєморозуміння та довіру між владою і суспільством.

Ключові слова: державне управління, державна служба, довіра, прозорість, доброчесність, антикорупційна політика, електронне врядування.

Державна служба є важливою складовою системи управління будь-якої країни. Саме через діяльність державних службовців громадяни щодня стикаються з владою — отримують послуги, подають документи, звертаються по допомогу. Тому від того, як працюють ці службовці, значною мірою залежить рівень довіри людей до держави.

В Україні тема довіри до влади особливо актуальна. Протягом останніх років проводиться реформа державного управління, що має на меті створити професійну, ефективну й орієнтовану на громадянина державну службу. Однак суспільна довіра все ще залишається на невисокому рівні через корупційні прояви, надмірну бюрократію та недостатню відкритість влади.

Довіра громадян до влади є показником зрілості демократії та ефективності державного управління. Коли люди відчують, що влада діє чесно, справедливо й прозоро, вони готові співпрацювати з нею, підтримувати реформи та дотримуватися законів.

Одним із головних чинників формування довіри є професіоналізм і доброчесність державних службовців. Коли посадовці компетентні, діють в інтересах громадян і дотримуються етичних норм, це створює позитивний імідж державної служби.

Велике значення має також відкритість та прозорість діяльності органів влади. Громадяни мають право знати, як ухвалюються рішення, на що витрачаються бюджетні кошти, та якими є результати роботи державних установ. Саме публічність і звітність допомагають зміцнювати авторитет держави.

Боротьба з корупцією залишається головним викликом для української державної служби. Корупційні прояви руйнують довіру до влади, тому необхідно посилювати антикорупційні механізми, забезпечувати контроль громадськості та впроваджувати електронні інструменти прозорості — такі як система «Prozorro» чи електронні декларації. [4, ст. 7]

Важливим напрямом розвитку є цифровізація державного управління. Сучасні електронні сервіси, зокрема платформа «Дія», значно спрощують спілкування громадян із владою. Це зменшує бюрократію, підвищує ефективність і допомагає людям відчувати, що

держава справді працює для них.

Не менш важливою є комунікація влади з громадянами. Відкрите інформування, консультації, публічні обговорення і залучення громадськості до прийняття рішень створюють атмосферу партнерства. Люди більше довіряють тим, хто пояснює свої дії і готовий вислухати думку суспільства.

Корисним для України є вивчення європейського досвіду, де державна служба базується на принципах підзвітності, професіоналізму й служіння громадянам. У таких країнах державний службовець — це не просто виконавець наказів, а представник держави, який несе відповідальність перед суспільством.

Формування довіри громадян до влади — це тривалий, але необхідний процес. Без довіри неможливо реалізувати реформи, забезпечити стабільність і розвиток країни. Саме державна служба є тим інститутом, через який ця довіра формується щодня.

Щоб досягти позитивних змін, необхідно продовжувати реформування державної служби, розвивати професійну культуру, впроваджувати принципи доброчесності, відкритості та ефективності. Тільки така служба зможе стати справжнім посередником між владою і громадянами, зміцнюючи авторитет держави та підтримку суспільства. [3, ст. 20]

Література:

1. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII.
2. Кабінет Міністрів України. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки.
3. Ващенко К. О. Державна служба: сучасні виклики та перспективи розвитку. — Київ: НАДУ, 2021.
4. Серьогін С. М., Лазор О. Я. Публічне управління та адміністрування: теорія і практика. — Київ: НАДУ, 2020.
5. Denhardt, R. B., & Denhardt, J. V. The New Public Service: Serving, Not Steering. — New York: M.E. Sharpe, 2015.
6. OECD. Trust in Government: Ethics Measures in OECD Countries. — Paris: OECD Publishing, 2020.
7. Transparency International Ukraine. Індекс сприйняття корупції 2024. — Київ, 2024.

Журавель Тетяна Олександрівна

Студентка З ПУАМ ½ кафедри “Публічне управління та адміністрування”.

Миколаївський національний аграрний університет.

Фізична особа-підприємець, власниця бізнесу

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ. ЯК ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЗМЕНШУЄ КОРУПЦІЮ

У сучасному світі діджиталізація стала не просто модним словом, а справжнім інструментом трансформації державного управління. Вона змінює підхід до взаємодії громадян і влади, відкриває нові можливості для ефективності, прозорості та зменшення корупції. Для України, яка проходить через складний період реформ та воєнних викликів, цифрова трансформація державного управління є не лише інноваційним напрямом, а й питанням національної безпеки та довіри громадян до влади.

Однією з головних проблем, що багато років підривала державну систему, є корупція. Вона проявлялася у непрозорих процедурах, ручному ухваленні рішень, вибірковості підходів та зловживанні владними повноваженнями. Традиційні бюрократичні процеси часто створювали умови для хабарництва, затримок і непрозорості. Саме тому діджиталізація стала одним із ключових інструментів антикорупційної політики, бо вона мінімізує людський фактор, забезпечує відкритість даних і автоматизує адміністративні процеси.

Впровадження електронного уряду (e-Government) в Україні розпочалося поступово, але особливого розвитку набуло після 2019 року, коли було створено Міністерство цифрової трансформації. Основна мета — перевести максимальну кількість державних послуг в онлайн-формат, зробити їх доступними, швидкими та незалежними від чиновника. Яскравим прикладом є платформа «Дія», яка об'єднує десятки послуг: від реєстрації бізнесу до оформлення соціальної допомоги чи довідок.

Цифровізація державного управління відкриває широкі можливості:

- 1) Підвищення ефективності управлінських процесів через автоматизацію;
- 2) Забезпечення прозорості діяльності органів влади;
- 3) Розвиток електронної демократії, де громадяни можуть брати участь у прийнятті рішень онлайн;
- 4) Зниження адміністративних витрат та скорочення людського фактору;
- 5) Створення нових форм взаємодії між владою, бізнесом і громадянами.

Водночас, діджиталізація має низку викликів, які потребують комплексного вирішення. До них належать:

- 1) Нерівномірний доступ громадян до інтернету та цифрових технологій;
- 2) Недостатній рівень цифрової грамотності;
- 3) Кіберзагрози, що становлять небезпеку для захисту персональних даних;
- 4) Опір традиційної бюрократичної системи впровадженню інновацій.

Особливу увагу слід приділити безпеці електронних даних. З поширенням електронних послуг зростає ризик кібератак, витоку конфіденційної інформації та маніпуляцій із цифровими документами. Тому держава має посилювати кіберзахист, розвивати національні стандарти інформаційної безпеки та забезпечувати довіру громадян до цифрових сервісів.

Завдяки цифровим сервісам держава отримала новий рівень прозорості. Коли кожна операція відбувається у відкритому цифровому середовищі, можливості для маніпуляцій

зменшуються. Наприклад, раніше процес отримання дозволів чи ліцензій часто супроводжувався “неформальними подяками”. Сьогодні все це можливо зробити через онлайн-портали, без зустрічей і контактів із чиновниками. Це знижує рівень побутової корупції, яка найбільш болісно відчувається для громадян.

Крім «Дії», в Україні активно розвиваються:

Єдиний державний вебпортал відкритих даних — інструмент для прозорості діяльності органів влади;

Система Prozorro — електронна платформа для публічних закупівель, яка стала прикладом зниження корупційних ризиків

Електронний суд та електронний документообіг;

Портал iGov, який надає послуги населенню без потреби фізично відвідувати установи.

Ці ініціативи свідчать, що Україна рухається у напрямку формування цифрової держави нового типу, де громадянин стає активним учасником, а не пасивним отримувачем послуг.

Окрім того, створення реєстрів відкритих даних суттєво вплинуло на викриття корупційних схем. Відкритість інформації про державні закупівлі, власників компаній чи використання бюджетних коштів дозволяє журналістам, активістам і громадським організаціям здійснювати громадський контроль. Система ProZorro, запроваджена для проведення публічних закупівель, стала одним із найуспішніших прикладів боротьби з корупцією у сфері державних фінансів. Принцип “усі бачать усе” змінив підхід до витрачання публічних коштів, дав можливість чесним компаніям брати участь у торгах та зменшив витрати держави. Водночас цифровізація не є панацеєю. Вона створює і нові виклики. Питання кібербезпеки, захисту персональних даних, а також доступу до цифрових технологій залишаються надзвичайно важливими. Не можна забувати, що значна частина населення, особливо у сільських регіонах, досі має обмежений доступ до швидкісного інтернету чи цифрової освіти. Це породжує цифрову нерівність, яка також може стати фактором дискримінації. Попри це, цифрова держава формує нову культуру спілкування між громадянами та владою. Громадяни починають сприймати державні послуги як зручний сервіс, а не як складний бюрократичний процес. Виникає відчуття, що влада працює на людину, а не навпаки. Зменшується кількість посередників, рішень «по знайомству» чи з елементами хабарництва.

У сфері державного управління цифровізація також сприяє кращому плануванню політики та прийняттю рішень. Використання великих даних (Big Data) дозволяє аналізувати тенденції, прогнозувати соціальні процеси, ефективніше розподіляти ресурси. Для прикладу, аналітичні системи можуть показати, у яких регіонах виникають ризики корупції, як ефективно працюють місцеві адміністрації, і де потрібні реформи.

На рівні законодавства Україна зробила значні кроки у формуванні правових основ цифрової держави. Було ухвалено низку документів: Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України (2018 р.), Стратегію цифрової трансформації (2021 р.), а також Закон України “Про електронні довірчі послуги”. Ці нормативні акти створюють правове підґрунтя для розвитку електронного врядування, забезпечують юридичну силу електронного підпису, електронних документів та інших цифрових інструментів. Однак справжня боротьба з корупцією відбувається не лише через технічні інновації, а й через зміну мислення у суспільстві. Цифровізація формує новий тип державного управління — відкритий, підзвітний і орієнтований на потреби громадян. Вона стимулює появу нових цінностей: прозорості, ефективності, чесності. Саме ці принципи поступово витісняють стару бюрократичну культуру, де особисті зв’язки важили більше, ніж закон. У найближчі роки очікується подальше вдосконалення електронних систем управління. Планується інтеграція більшості державних баз даних, автоматизація документообігу, впровадження

штучного інтелекту для аналітики управлінських процесів. У майбутньому можлива поява «цифрового державного службовця» — системи, яка зможе самостійно генерувати управлінські рішення на основі аналітики та даних. Це дозволить мінімізувати корупційні ризики ще більше.

Попри труднощі, цифровізація в Україні вже довела свою ефективність. Довіра до державних інституцій зростає, кількість корупційних скандалів у публічних закупівлях зменшується, а громадяни все частіше користуються електронними послугами. Це свідчить про те, що цифрова трансформація — це не просто технічна зміна, а глибока соціальна і культурна революція.

Україна входить до числа країн, які демонструють найвищі темпи цифрової трансформації у Східній Європі. Згідно з OECD Digital Government Review (2022), Україна має високий потенціал у створенні відкритого цифрового уряду, але потребує сталих інвестицій у кіберзахист, розвиток електронної ідентифікації та аналітичних систем штучного інтелекту для прийняття управлінських рішень.

Подальший розвиток цифровізації державного управління передбачає:

- Використання штучного інтелекту для аналізу управлінських процесів;
- Розвиток електронного документообігу між усіма рівнями влади;
- Створення платформи відкритих алгоритмів, які забезпечать підзвітність управлінських рішень

Одним із найпомітніших результатів цифровізації є зниження рівня корупції. В електронних системах, таких як ProZorro, всі учасники бачать пропозиції у відкритому доступі, що виключає кулуарні домовленості.

Крім того, завдяки електронним реєстрам і цифровому документообігу усувається можливість «загублених» документів або затягування процесів.

Згідно з аналітичним звітом Transparency International Ukraine (2023), запровадження цифрових сервісів дозволило скоротити рівень корупційних ризиків у публічних закупівлях більш ніж на 30%, а в адміністративних послугах — на 40%. Цифровізація державного управління є потужним інструментом боротьби з корупцією та формування сучасної, ефективної і справедливої держави. Україна робить кроки у правильному напрямку — створює умови, де влада стає більш прозорою, а громадяни — активними учасниками управлінських процесів. Саме цифрова держава може стати тією моделлю управління, яка здатна подолати старі схеми, підвищити довіру суспільства до влади та побудувати нову якість державного управління у XXI столітті.

Література:

1. Закон України «Про електронні довірчі послуги» №2155-VIII від 05.10.2017.
2. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України (Розпорядження КМУ №67-р від 17.01.2018).
3. Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України — <https://thedigital.gov.ua>
4. Аналітичний звіт Transparency International Ukraine “Цифровізація як антикорупційний інструмент” (2023).
5. Єрмоленко А. Цифрова держава: виклики для системи публічного управління // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. — 2022. — №1(101). — С. 45–52.
6. Гончарук О. Інформаційна безпека у цифровій державі // Публічне управління: теорія та практика. — 2023. — №2(18). — С. 63–70.
7. Дубровський В. Електронне урядування як інструмент протидії корупції в

- Україні // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2021. — №4. — С. 27–34.
8. Соколенко І. Цифровізація публічного управління: можливості та ризики // Ефективність державного управління. — 2023. — Вип. 2(69). — С. 80–88.
9. Мельник В. Вплив цифрових технологій на підвищення прозорості державного сектору // Наукові записки Інституту державного управління. — 2022. — Т. 12. — С. 91–98.

Сохатюк Лариса Михайлівна,

аспірантка 4-го року навчання, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МЕХАНІЗМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРИРОДООХОРОННОЇ ПОЛІТИКИ

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України є однією з базових складових екологічної безпеки та системного підґрунтя сталого розвитку держави. Він забезпечує підтримку екосистемних процесів, збереження біорізноманіття та природних ресурсів для наступних поколінь [1]. В умовах сучасних викликів — зміни клімату, інтенсивного антропогенного навантаження та воєнних дій, спричинених збройною агресією російської федерації, — питання ефективного управління ПЗФ набуває особливої ваги. Знищення природних територій, забруднення довкілля та деградація екосистем унаслідок бойових дій посилюють потребу у створенні дієвих механізмів охорони природи та відновлення довкілля [6, с. 41].

Метою дослідження є системний аналіз правових, інституційних і економічних механізмів врегулювання природно-заповідного фонду, оцінка їх ефективності та формування пропозицій щодо удосконалення державної політики у сфері природоохоронного управління. З огляду на євроінтеграційний курс України важливо враховувати міжнародні стандарти й адаптувати успішні практики до вітчизняних реалій [2]. З практичного погляду, це має сприяти не лише збереженню природних цінностей, а й відновленню довкілля на постраждалих від війни територіях.

Правово-інституційний блок механізмів передбачає уточнення категорій ПЗФ, оновлення законодавчої бази, удосконалення процедур державного контролю та створення єдиних стандартів управління і моніторингу [1]. У цьому контексті важливо забезпечити узгодженість українських норм із міжнародними документами, зокрема з Конвенцією про біологічне різноманіття (CBD) та рекомендаціями IUCN [2]. Під час аналізу національного законодавства було помічено, що низка положень щодо класифікації територій ПЗФ залишається нечіткою, що ускладнює практичне застосування правових норм.

Фінансово-економічні механізми повинні спиратися не лише на бюджетні асигнування, а й на впровадження інноваційних інструментів фінансування. До них належать цільові природоохоронні фонди, механізми плати за екосистемні послуги (PES), розвиток екотуризму, «зелені» інвестиції, а також кредитно-бонусні програми підтримки екологічних ініціатив [4]. В умовах війни особливого значення набуває залучення міжнародної допомоги та партнерських грантів, що можуть забезпечити стабільність природоохоронних програм.

З огляду на сучасні виклики, ключову роль відіграє розвиток ефективного управління (governance), що поєднує державне регулювання з громадською участю. Важливо стимулювати різні моделі управління — державне, спільне, приватне чи громадське, — забезпечуючи при цьому прозорість прийняття рішень і підзвітність органів влади [3]. На практиці спостерігається, що місцеві громади часто залишаються поза процесом планування розвитку ПЗФ, хоча саме їхня участь може гарантувати сталість природоохоронних результатів.

Система контролю та правозастосування потребує модернізації через цифровізацію процесів. Доцільним є розширення застосування сучасних технологій — безпілотників, супутникових систем, мобільних додатків та геоінформаційних платформ (GIS) — для фіксації порушень і моніторингу стану територій [6, с. 58]. Важливо, щоб посилення контролю супроводжувалося невідворотністю юридичної відповідальності за порушення природоохоронного режиму.

Попри формальну розвиненість правових засад, в Україні все ще спостерігається низка

практичних проблем: нерівномірний розподіл ПЗФ між регіонами, скорочення площ охоронюваних територій, нестача фінансування, фрагментація екосистем і слабка взаємодія між центральними та місцевими органами влади [5; 1]. Важливо враховувати, що війна не лише ускладнила діяльність заповідників, а й поставила нові завдання з відновлення деградованих екосистем і розмінування природоохоронних територій.

Міжнародний досвід засвідчує, що спільне управління територіями ПЗФ за участю місцевих громад і приватних партнерів може бути ефективним інструментом підвищення результативності охорони природи [2]. Розвиток систем PES показує значний потенціал для стабілізації джерел фінансування, але потребує чітких методик оцінки та прозорих механізмів звітності [4]. В умовах післявоєнного відновлення України цей підхід може стати одним із реалістичних джерел підтримки екосистем.

Важливим напрямом удосконалення управління є інтеграція науки в систему прийняття рішень. Використання даних моніторингу, екологічного картування та адаптивного планування дає можливість ефективніше реагувати на зміни природного середовища [3]. Також варто звернути увагу на розвиток освітніх ініціатив і підготовку кадрів у сфері природоохоронного менеджменту, що особливо важливо під час відбудови країни.

З огляду на зазначене, доцільно запропонувати такі рекомендації: оновити національне законодавство, запровадити пілотні програми PES, створити цільовий фонд для довгострокового фінансування ПЗФ, посилити цифровий моніторинг, а також підтримувати просвітницькі програми для місцевих громад [1; 4; 5].

Узагальнюючи результати, можна констатувати, що ефективна природоохоронна політика ґрунтується на збалансованому поєднанні правових, інституційних та економічних механізмів [1]. В умовах воєнних дій і відбудови країни реформування системи управління ПЗФ є не лише екологічним, а й безпековим пріоритетом. Реалізація запропонованих підходів забезпечить підвищення ефективності природоохоронної діяльності, зміцнить екологічну стійкість держави та стане передумовою її сталого розвитку [4].

Література:

1. Звіт про вплив Всесвітньої комісії з охоронних територій МСОП за 2023 рік : звіт / Всесвітня комісія з охоронюваних територій МСОП. — Гланд, Швейцарія : МСОП, 2024. — 48 с. : іл., карти. — № МСОП-2024-011, англ.
2. Protected Planet Report 2024 : цифровий звіт / UNEP-WCMC, IUCN. — [Електронний ресурс]. — URL: <https://digitalreport.protectedplanet.net>.
3. Чжан Ю., Вест П., Тахолі Л. та ін. Governance and conservation effectiveness in protected areas and Indigenous and locally managed areas / Yin Zhang, Paige West, Lerato Thakholi et al. — Annual Review of Environment and Resources. — Vol. 48, 2023. — P. 559-588. — DOI:10.1146/annurev-environ-112321-081348. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-environ-112321-081348>.
4. Annual Review of Environment and Resources / Energy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.annualreviews.org/content/journals/energy>.
5. Ле Т.-А.Т., Водден К., Бу Дж., Буллок Р., Сабай І. Payments for ecosystem services programs: A global review of contributions towards sustainability / Т.-А. Т. Le, K. Vodden, J. Wu, R. Bullock, G. Sabau et al. — Heliyon. — Vol. 10, No. 1 (2024) e22361. — DOI:10.1016/j.heliyon.2023.e22361. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/375718203_Payments_for_ecosystem_services_programs_A_global_review_of_contributions_towards_sustainability.
6. WWF. The future of protected areas in Ukraine : discussion paper on protected areas recovery and reform / WWF. — [Електронний ресурс]. — URL: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/2_wwf_a4_the_future_of_protected_areas_in_ukraine_eng_version_digital.pdf.
7. Orozco-Ospino J. Governance of protected areas based on effectiveness / J. Orozco-Ospino

// Sustainability. — 2025. — Vol. 17, No. 2. — [Електронний ресурс]. — DOI:10.3390/su17020781. — Режим доступу: <https://www.mdpi.com/2071-1050/17/2/781>

Секція 3. ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Kateryna Khmelenko

2nd year master student of the Faculty of International Economic Relations
of the Bucharest University of Economic Studies (Romania);

2nd year master student of the Faculty of International and European Law
of the Yaroslav Mudryi National Law University (Kharkiv, Ukraine);
lawyer of the legal firm “Denys Holoborodko” (Dnipro, Ukraine)

STABLECOINS AS A CRYPTOCURRENCY TYPE: MAIN PECULIARITIES

Since 2024, demand for cryptocurrencies has risen sharply due to their appreciation against fiat currencies. According to The 2024 Geography of Crypto Report, in March 2024, bitcoin reached a new all-time high of \$73,737.94 after spot bitcoin ETFs began trading in the United States, generating billions in inflows from institutional investors [1, p.2].

One of the types of cryptocurrency is stablecoin. The essence of stablecoin lies in its pegging to another asset, usually to the fiat currency of the dollar or euro, but there are also stablecoins pegged to physical assets such as gold and silver (PAX Gold etc). Stablecoins are token-based; their validity is verified based on the token itself, rather than the identity of the counterparty, as is the case for account-based payments [2, p.3].

There are also oil-backed stablecoins, but some of them failed. A unique feature of oil-backed stablecoins is their potential role in international trade. Some countries are exploring these tokens as alternatives to traditional payment systems, particularly for circumventing sanctions. Russia and several OPEC members have shown interest in developing oil-backed cryptocurrencies, though these initiatives remain largely theoretical [3].

So, depending on which asset types stablecoins are pegged we may divide them on four types: fiat-backed, crypto-backed, commodity-backed (as I mentioned earlier they are backed to physical assets), and algorithmic (based on smart contracts). Following the Terra-Luna collapse in 2022, regulators have taken a skeptical view of algorithmic models [4, p.2].

In terms of value, stablecoin corresponds 1:1 to the asset to which it is pegged. However, sometimes a problem arises such as depegging. As the Halborn.com explains, depegging is when a stablecoin's value differs from that of the tracked fiat asset. In most cases, this is a slight and temporary price deviation that is automatically addressed by the protocol [5]. For example, the stablecoin that costs 1\$ falls to 0,90\$.

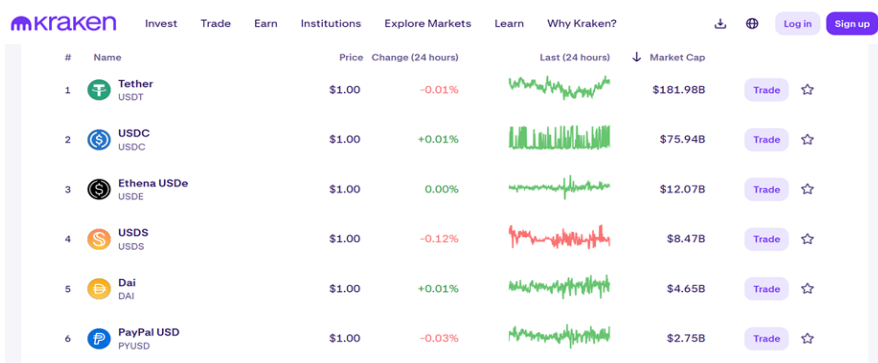
I have researched the issue of depegging and may highlight the main reasons of it: market liquidity challenges known as liquidity gap (e.g. crypto crash etc) and capital liquidity challenges. As the FXCintelligence website mentions, that one of the methods to solve a problem of market liquidity is to “invite” special companies to buy stablecoins from payment companies and resell them on global markets where there is demand for them [6].

In accordance with “Stablecoin: Coinbase White paper”, the core characteristics of stablecoin are: 1) they are digitally native and programmable (based on blockchain technology); 2) transactions with them are decentralized (peer-to-peer); 3) stablecoin transactions are operationally transparent; 4) pseudo-anonymous (the data about owner can be disclosed in some cases); 5) stable value (less volatile than other cryptocurrencies) [8, p.9]

The most famous stablecoins coins are Tether, USDC, Ethena USDe, USDS and others.

Pic.1. Exchange rate of the USDC stablecoin to the US dollar on Binance website (as on 19.10.2025) as an example of deeppegging [7]

Pic.2. Stablecoins coins by market capitalization (as on 19.10.2025) [9]

As for the latest developments in the world of stablecoins, the first stablecoin pegged to the Japanese yen named JPYC was issued in Japan on 27th of October 2025. It is important to notify, that according to the JPYC issuer, this stablecoin was firstly released in 2021 [10, p.8]. In August 2025 JPYC issuer – a fintech company, received Japan’s first funds transfer service provider license, claiming it is the first such license granted to a digital currency issuer [11].

Legal aspect. In the European Union the stablecoin “functioning” is covered by the MiCA regulation, in the US – by the Guiding and Establishing National Innovation for U.S. Stablecoins Act (Genius Act). In contrast, Ukraine does not have a specific legal act that regulates circulation of crypto assets or stablecoins separately. In fact, in February 2022, the President of Ukraine signed the Law of Ukraine “On Virtual Assets,” but it has not yet entered into force, as amendments to the Tax Code must be made. Currently, cryptocurrency is considered a digital asset in Ukraine, in accordance with the Civil Code of Ukraine. Some requirements for the functioning of the “crypto” business are specified in Law of Ukraine no. 361-IX of December 6, 2019. This law applies the term “virtual asset”.

The situation is similar in Japan. There is a law called the Payment Services Act (Act No. 59 of June 24, 2009) that contains a separate section on virtual currencies and requirements for “Virtual Currency Exchange Service Provider” [12] registration and functioning.

Consequently, the main difference between stablecoins and other types of cryptocurrencies

(Bitcoin, etc.) is that they are pegged to a specific asset, most often fiat currency. There are four types of stablecoins: fiat-backed, crypto-backed, commodity-backed, and algorithmic. One of the risks associated with this type of cryptocurrency is depegging. Currently, stablecoin is in the development stage and is gaining popularity

Reference:

1. Gemini 2024 Global State of Crypto Report. 2024. URL: <https://www.gemini.com/gemini-2024-global-state-of-crypto-report.pdf>
2. Arner D., Auer R., Frost J. BIS Working Papers. No 905. Stablecoins: risks, potential and regulation. Monetary and Economic Department. 2020. 29 p. URL: <https://www.bis.org/publ/work905.pdf>
3. Cole J. Understanding the Risks: Oil-Backed Stablecoins in Cryptocurrency. Blockapps. 2024. URL: <https://blockapps.net/blog/understanding-the-risks-oil-backed-stablecoins-in-cryptocurrency/>
4. Jhanji K., Burchardi K., Hong Zhang Y., Bravo C., Hung T., Kronfellner B., Samad H. White paper of Stablecoins. BCG. 2025. 21 p. URL: <https://media-publications.bcg.com/Stablecoins-five-killer-tests-to-gauge-their-potential.pdf>
5. Behnke R. Stablecoins Explained: Pegging Models, Depegging Risks, and Security Threats. HALBORN. 2025. URL: <https://www.halborn.com/blog/post/stablecoins-explained-pegging-models-depegging-risks-and-security-threats>
6. Ingham L. Stablecoin liquidity: What it is and why it matters. FXCintelligence. 2025. URL: <https://www.fxcintel.com/research/analysis/stablecoin-infrastructure-liquidity-explainer>
7. USDC Price (USDC). Binance. 2025. URL: <https://www.binance.com/en/price/usd-coin>
8. Coinbase White Paper. Coinbase Institute. 2022. 39 p. URL: <https://assets.ctfassets.net/c5bd0wqjc7v0/79db1PxjBTv1JbL574fFvA/dc38c8c96dc97c3752fd81a61d0f134a/CBI-StablecoinWhitepaper-July-2022.pdf>
9. Top Stablecoins Coins by Market Cap. Kraken. 2025. URL: <https://www.kraken.com/categories/stablecoins>
10. JPYC Pitch. JPYC website. 2023. 37 p. URL: https://drive.google.com/file/d/1LDm-Pl3pxojqJVyMVriQ-_vh0o9zHYtP/view
11. Japanese stablecoin issuer JPYC receives a license. Ledger Insights. 2025 URL: <https://www.ledgerinsights.com/japanese-stablecoin-issuer-jpyc-receives-a-license/>
12. Payment Services Act: Act No. 59 of June 24, 2009. Japanese Law Translation. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3078/en>

Бесседа Марина Юрївна

здобувач першого рівня вищої освіти

факультету економіки та управління підприємництвом

Одеський національний економічний університет

Кошельок Галина Володимирівна

д.е.н., професор, професор кафедри економіки підприємства та

організації підприємницької діяльності

Одеський національний економічний університет

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТА ЗАХИСТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ПІДПРИЄМСТВА

НВ сучасному бізнес-середовищі підприємства час від часу стикаються з багатьма викликами, серед яких найбільшої актуальності набувають питання управління ризиками та захисту інформаційних активів, зокрема – комерційної таємниці. За допомогою системи управління ризиками компанії можуть своєчасно розпізнати загрози, оцінити їх вплив та вжити відповідні заходи задля мінімізації наслідків. В той же час питання захисту комерційної таємниці стає невід’ємною частиною корпоративної безпеки, так як втеча чи розголошення конфіденційної інформації призводить до багатьох втрат підприємства, серед яких фінансові втрати, втрати конкурентоспроможності, а також поява репутаційних ризиків [1].

Саме тому тема управління ризиками, що пов’язана із захистом комерційної таємниці, дуже важлива не тільки для забезпечення економічної безпеки підприємства, а й для його стратегічного розвитку.

По-перше, доцільно вказати сутність управління ризиками. Управління ризиками – це цілеспрямований процес, що включає ідентифікацію, обробку, оцінку та моніторинг ризиків для досягнення цілей підприємства, а також захисту його активів та посилення стійкості [2]. В Україні особливої актуальності набуває тема управління ризиками на фоні підвищеної економічної, регуляторної та військової невизначеності.

Сучасні наукові підходи виділяють саме системний підхід до управління ризиками, який поєднує стандарти та методології і передбачає безперервний цикл, що включає в себе встановлення контексту, ідентифікацію ризиків, аналіз, оцінку, реагування та моніторинг. Найбільшого поширення на підприємстві набувають стратегічні, операційні, репутаційні, фінансові ризики та ті, що пов’язані з інформацією [3].

По-друге, слід розглянути поняття комерційної таємниці та її регулювання на законодавчому рівні. В українському законодавстві комерційною таємницею вважається інформація, яка є секретною, має комерційну цінність та підлягає належним заходам захисту. Так, згідно ч. 1 ст. 505 Цивільного кодексу України прописано вимоги до інформації, що визнається комерційною таємницею. Вона має бути не легкодоступною чи невідомою, бути предметом заходів щодо збереження секретності та мати економічну цінність [4]. Сама ж практика показує, що підприємство повинне самостійно визначити перелік таких відомостей і забезпечити відповідний режим їх захисту. До розповсюджених категорій комерційної таємниці можна віднести бізнес-плани, маркетингові методи, умови договорів, технології виробництва, бази клієнтів, ціни та багато інших. Захист комерційної таємниці передбачає відповідні організаційні, технічні та правові заходи. Наприклад, укладання договорів про нерозголошення (NDA), обмеження доступу, контроль над витоками, а також визначення внутрішніх політик та режимів [5].

По-третє, необхідно встановити взаємозв’язок між управлінням ризиками та комерційною таємницею. Впровадження системи управління ризиками допомагає підприємству розглядати інформацію як актив, що потребує захисту, та враховувати ризики її розголошення або втрати. Наприклад, витік комерційної інформації належить до категорії

інформаційних та операційних ризиків, які мають стратегічні наслідки для підприємства. Через це режим захисту комерційної таємниці треба інтегрувати до загальної системи управління ризиками.

На основі моделі COSO ERM Framework, адаптованої до інформаційної безпеки, підприємства можуть впроваджувати так етапи управління ризиками, пов'язаними з комерційною таємницею:

- ідентифікація – встановлення каналів можливого виходу інформації (працівники, контрагенти, кіберзагрози т. п.);
- оцінка – аналіз ймовірності витоку та потенційних збитків підприємства;
- розробка заходів реагування – впровадження правових та технічних механізмів, таких як NDA, шифрування даних, двофакторна автентифікація чи обмеження доступу);
- моніторинг – постійні перевірки ефективності захисту даних.

Згідно з дослідженням The Page Ukraine (2023), інтеграція політики управління ризиками у процесі захисту комерційної таємниці допомагає знизити ймовірність витоку інформації вдвічі, порівняно з підприємствами, що застосовують фрагментарний підхід [6].

Також важливим аспектом є цифровізація ризиків. Нові загрози для збереження конфіденційної інформації з'являються через використання хмарних сервісів, CRM-систем, електронного документообігу та дистанційну роботу. Тому сучасні підприємства повинні адаптувати свої системи управління ризиками до кіберсередовища – контролювати доступ, використовувати резервне копіювання та застосовувати багаторівневу автентифікацію.

Крім того, слід зазначити, що наявність положень та договорів про комерційну таємницю не є достатньою ознакою захисту. В судовій практиці звертають увагу на те, чи здійснювало підприємство реальні заходи щодо контролю доступу та інформування працівників. Саме тому управління ризиками та захист комерційної таємниці мають функціонувати в єдиній системі, а не в наборі випадкових заходів.

Обов'язково треба враховувати специфіку кожного підприємства: галузь, розмір, організаційну структуру, цифрові виклики та технологічний рівень. Наприклад, на цифровому етапі ризики витоку через хмарні сервіси чи IT-системи значно зростають, тому система управління ризиками повинна адаптуватися під нові умови. В науковому середовищі досліджують інтеграцію штучного інтелекту (ШІ) та цифрових інструментів в системи управління ризиками та безпеки інформаційних даних [7].

На підставі аналізу всіх вищезазначених аспектів можна запропонувати такі практичні рекомендації для створення інтегрованої системи:

1. Розробка положення про комерційну таємницю, що буде закріплювати перелік конфіденційної інформації, заходи контролю, а також права та обов'язки працівників.
2. Створення політики управління ризиками, яка буде засвідчуватися в документі, що визначає принципи, відповідальних осіб, порядок виявлення, оцінювання і реагування на появу ризиків.
3. Формування культури безпеки через навчання персоналу, підписання угод про конфіденційність та створення внутрішніх інструкцій.
4. Впровадження технічних засобів захисту інформації у вигляді антивірусних систем, систем моніторингу та шифрування дій користувача.
5. Проведення щорічної перевірки ефективності технологій захисту.
6. Підтримка з боку керівництва, а саме виділення фінансування та встановлення відповідальних осіб.

Отже, управління ризиками та захист комерційної таємниці є взаємопов'язаними складовими системи економічної безпеки підприємства. Ефективне управління ризиками дає змогу зменшити ймовірність виникнення загроз та забезпечити стабільний розвиток у перспективі. Як інформаційний актив, комерційна таємниця вимагає системного підходу до захисту, що має включати технічні, правові та організаційні заходи.

Для цього вживається ряд відповідних заходів: розробка переліку інформації, що визнається комерційною таємницею, встановлення режиму захисту цієї інформації,

впровадження циклу управління ризиками, регулярний аналіз, моніторинг та перегляд, забезпечення культури безпеки серед персоналу, технічно і організаційно контролювати доступ, а також підтримка процесу забезпечення безпеки з боку керівництва.

Поеднання системи управління ризиками та процесів інформаційної безпеки створює єдину корпоративну систему, яка дозволяє підприємству швидко реагувати на зміни у середовищі, що сприяє уникненню збитків та зміцненню довіри партнерів. У світі сучасної цифрової економіки вміння ефективно управляти ризиками та захищати комерційну таємницю на підприємстві стає ключовою конкурентною перевагою в бізнес-середовищі

Література:

1. Комерційна таємниця на підприємстві: загальні аспекти щодо захисту інформації. URL: <https://online.novaposhta.education/blog/kommercijna-taemnicya-na-pidpriemstvi-zagalni-aspekti-shhodo-zahistu-informacii> (дата звернення: 03.11.2025).
2. What is enterprise risk management (ERM)? URL: <https://www.oracle.com/ua/erp/risk-management/what-is-enterprise-risk-management/> (дата звернення: 03.11.2025).
3. Enterprise Risk Management (ERM): What It Is and How It Works. URL: <https://www.investopedia.com/terms/e/enterprise-risk-management.asp> (дата звернення: 03.11.2025).
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 13.
5. Захист комерційної таємниці підприємства. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/230936_zakhist-komertsyno-tamnits-pdprimstva (дата звернення: 03.11.2025).
6. Як захистити комерційну таємницю після звільнення ключового працівника? URL: <https://thepage.ua/ua/experts/yak-zahistiti-kommercijnu-tayemnicyu-pislya-zvlnennya-klyuchovogo-pracivnika-the-page> (дата звернення: 03.11.2025).
7. Механізм захисту комерційної таємниці підприємства. URL: https://pidru4niki.com/11510513/menedzhment/mechanizm_zahistu_komertsiynoyi_tayemnitsi_pidpriyemstva#google_vignette (дата звернення: 03.11.2025).

Бондаренко Олена Сергіївна,
бакалавр 2-го року навчання
факультету фінансів та банківської справи
Одеського національного економічного університету
Науковий керівник:
старший викладач
Кулікова Єлизавета Олександрівна

РОЛЬ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ПІСЛЯВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Повоєнний період стане визначальним етапом для економічного розвитку України, адже країна потребуватиме масштабних фінансових ресурсів для відбудови. У цих умовах залучення іноземних інвестицій набуває особливого значення, оскільки саме вони можуть стати ключовим джерелом капіталу, технологій і сучасного управлінського досвіду. Хоча досить складно прогнозувати всі економічні наслідки війни, уже зараз необхідно формувати сприятливе інвестиційне середовище, розробляти ефективні механізми співпраці з міжнародними партнерами та впроваджувати політику, спрямовану на відновлення і довгостроковий розвиток національної економіки.

Воєнні дії щодня завдають серйозних руйнувань військовій, критичній та цивільній інфраструктурі, що призводить до постійного зростання обсягів збитків. За оцінками Світового банку, на кінець 2024 року потреби України у відбудові та реконструкції становлять близько 524 млрд доларів США. З перших днів держава отримує фінансову підтримку у формі грантів і кредитів від урядів іноземних країн та міжнародних організацій, які спрямовуються переважно на стабілізацію економіки та забезпечення соціальних виплат. Водночас ключову роль у післявоєнному розвитку має відіграти відновлення приватних прямих іноземних інвестицій, що можуть стати рушійною силою економічного зростання [1].

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) є однією з ключових складових післявоєнного відновлення України, оскільки вони дозволяють реалізовувати масштабні проекти та водночас забезпечують надходження сучасних технологій, передового досвіду управління та міжнародних практик. Їхня роль у відновленні країни проявляється у кількох напрямках:

- Стимулювання економічного зростання. ПІІ сприяють створенню нових робочих місць, відновленню промисловості та соціальної інфраструктури, покращують платіжний баланс та знижують залежність від імпорту. Наприклад, інвестиції в аграрний сектор дозволяють відновити експортні можливості України як «житниці Європи».

- Підвищення конкурентоспроможності. Завдяки модернізації виробничих потужностей та впровадженню інновацій підвищується якість продукції та послуг. Так, іноземні вкладення у металургію та енергетику допомагають запроваджувати «зелені» технології, що робить українську економіку більш сучасною та конкурентоспроможною на світовому ринку.

- Розвиток інфраструктури. Інвестиції у відновлення енергетичних мереж та критичної інфраструктури, таких як електростанції, газотранспортні системи та водопостачання, дозволяють забезпечити стабільну роботу економіки країни. Наприклад, міжнародні вкладення у реконструкцію енергосистеми України сприяють підвищенню спроможності генерування, стійкості і адаптивності енергосистеми України.

- Розширення міжнародних зв'язків. ПІІ підвищують інвестиційну привабливість України та сприяють розвитку партнерств із закордонними компаніями і фондами. Участь у проєктах, підтриманих ЄС, таких як Ukraine Investment Framework, демонструє готовність країни до ефективного співробітництва з міжнародними інвесторами.

- Розвиток людського капіталу. Іноземні інвестиції супроводжуються навчанням

місцевих кадрів, підвищенням кваліфікації та формуванням професійного середовища, що є критично важливим для відновлення економіки після війни [2, с. 167].

Важливою складовою залучення іноземних інвестицій у післявоєнний період є створення ефективних механізмів та інструментів, що сприяють підвищенню інвестиційної привабливості України. Серед них особливе значення мають такі ініціативи, як електронна платформа Advantage Ukraine, євроінтеграційний напрям розвитку держави та інвестиційна рамка Ukraine Investment Framework, які формують основу сучасної стратегії економічного відновлення та міжнародного партнерства.

Щоб отримати прибуток, іноземні інвестори повинні визначитися зі сферами вкладення капіталу в Україну вже на сучасному етапі. З цією метою була створена унікальна електронна платформа Advantage Ukraine, на якій представлено понад 500 інвестиційних проєктів у десяти ключових галузях економіки. Після реєстрації на платформі кожен потенційний інвестор отримує повну інформацію про можливості інвестування, конкретні проєкти, їхню рентабельність і переваги співпраці з Україною. На платформі Advantage Ukraine виокремлено десять сфер, що мають найбільший інвестиційний потенціал: Оборонно-промисловий комплекс; металургія та металообробка; енергетика; природні ресурси; агропромисловий комплекс; логістика та інфраструктура; промислове виробництво; деревообробка та меблеве виробництво; фармацевтика; інноваційні технології [3, с. 9-10].

Європейська інтеграція України також відіграє важливу роль у створенні нових можливостей для залучення іноземного капіталу. Гармонізація національного законодавства з нормами ЄС, поступове усунення торговельних бар'єрів і розширення доступу до спільного ринку відкривають перед Україною нові перспективи економічної співпраці. Запровадження європейських стандартів у сфері захисту прав інвесторів, антикорупційних заходів і судової реформи зміцнює довіру міжнародних компаній та інвестиційних фондів. Крім того, участь України в європейських фінансових програмах, зокрема у «Фонді відновлення України» та ініціативах підтримки малого й середнього бізнесу, сприятиме притоку капіталу та стимулюватиме сталий економічний розвиток.[4, с. 121]

Однією з програм які започаткував Європейський Союз є Ukraine Investment Framework (UIF), яку було створено 17 квітня 2024 року в межах програми Ukraine Facility. Мета цієї ініціативи — залучити до української економіки значні обсяги приватних та державних інвестицій, загалом до 40 млрд євро. Для досягнення цієї мети UIF передбачає низку механізмів підтримки, зокрема гарантії на суму 7,8 млрд євро, які частково покривають ризики, зокрема безпекового характеру, при реалізації масштабних інвестиційних проєктів, а також гранти, змішане фінансування та технічну допомогу на 1,5 млрд євро. Проєкти, що отримують підтримку від ЄС, мають слугувати прикладом для інших приватних інвесторів, заохочуючи їх вкладати кошти в Україну. Очікується, що після зниження безпекових ризиків ця ініціатива сприятиме значному припливу капіталу для відбудови країни та розвитку національної економіки.

Іноземні інвестиції відіграють вирішальну роль у стимулюванні економічного зростання та розвитку України, адже вони сприяють відновленню виробництва, модернізації інфраструктури та розвитку людського капіталу. Вони є основою міжнародного співробітництва, створюють суспільні ефекти, зокрема підвищення доходів населення та зростання зайнятості. Такі ініціативи, як Advantage Ukraine та Ukraine Investment Framework, формують сприятливе інвестиційне середовище, що забезпечує економічну стабільність і довгостроковий розвиток країни.

Література:

1. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released> (дата звернення: 20.10.25)

2. Біда М. Б. «Моделювання впливу прямого іноземного інвестування на економічний розвиток країн.» Бізнес Інформ 8 (2024): 165-174.
3. Белінська Я. В., Коляда О. В. Фінансування розвитку економіки України за рахунок іноземних інвестицій: проблеми і перспективи. Інфраструктура ринку №21 (2023)
4. Мигаль О.Ф., Дударев О.О., Процяк А.І., Шевчук Ю.В.«ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ». ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА, вип. 1, Квітень 2025, с. 120-127.
5. Ukraine Investment Framework. URL :https://enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine/ukraine-investment-framework_en (Дата звернення: 20.10.25)

Бондаренко Павло Валерійович

кандидат економічних наук, старший викладач

кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку

Факультету фінансів та банківської справи

Одеський національний економічний університет

ФІНАНСОВИЙ ІНЖИНІРИНГ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ: ЗАСТОСУВАННЯ ЕКСТЕНСИВНИХ ІНТЕРПОЛЯЦІЙ

Страхова галузь характеризується необхідністю обробки великих обсягів даних, які часто є неповними, нерівномірно розподіленими або містять значний рівень похибок. В умовах такої невизначеності екстенсивні інтерполяції, зокрема сплайн-інтерполяції, стають важливим інструментом для актуарних розрахунків, моделювання ризиків та ціноутворення страхових продуктів. Інтерполяційні підходи дозволяють страховим компаніям підвищувати точність прогнозів та оптимізувати формування фінансових резервів [1].

Екстенсивні інтерполяційні методи, зокрема кубічні сплайни, В-сплайни та сплайни тонких пластин (thin-plate splines), є математичними підходами, що дозволяють будувати плавні криві або поверхні через набір емпіричних спостережень. Їхня основна перевага полягає в можливості оцінювати значення в проміжних точках за відсутності прямих даних, зберігаючи при цьому бажаний ступінь гладкості й адекватність апроксимації.

У страхуванні, де інформація про ймовірності настання подій, розміри збитків або рівні премій часто доступна лише для дискретних категорій, наприклад, вікових груп, інтервалів часу або типів ризиків.

Сплайнові інтерполяції є незамінними, зокрема, при побудові актуарних таблиць смертності, які часто наведено з кроком у 5–10 років, застосування кубічних сплайнів дозволяє інтерполювати ймовірність смерті для довільного віку, що підвищує точність ціноутворення страхових полісів і сприяє зменшенню ризику недооцінки або переоцінки зобов'язань страхової компанії [2].

Крім того, гладкість кривих, отриманих за допомогою сплайнів, допомагає уникнути артефактних коливань у прогнозах і підвищує стабільність актуарних моделей. Водночас застосування сплайнів вимагає уважного вибору вузлів і регуляризації для запобігання спотворенню хвилових складових даних; у практичних задачах доцільно поєднувати сплайнові методи з робастними підходами для оцінки невизначеності та контролю за чутливістю моделей [3].

Таблиця 1

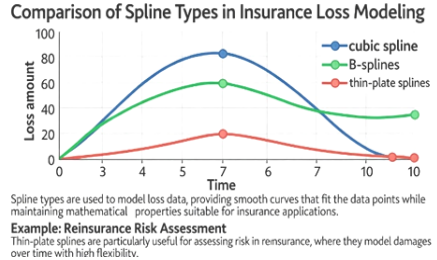
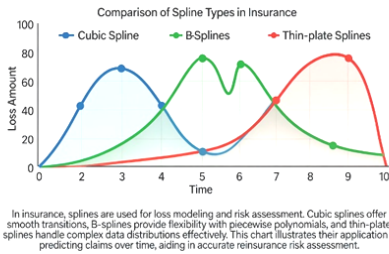
Порівняльна характеристика інтерполяційних методів

Тип сплайну	Гладкість	Стійкість до шуму	Багатовимірність	Обчислювальна складність	Застосування в страхуванні
Кубічні сплайни	Висока	Низька	Одновимірні	Низька	Таблиці смертності, виплати, одновимірні ризики
В-сплайни	Регульована	Висока	Одно-/багатовимірні	Середня	Премії, часові ряди, ризики з шумом
Тонкі пластинчасті сплайни	Висока	Висока	Багатовимірні	Висока	Багатовимірні премії, катастрофічні ризики

Джерело: Узагальнено автором самостійно [2]

Одним із ключових напрямів застосування таких методів є моделювання розподілу страхових виплат, зокрема в автострахуванні (КАСКО, ОСЦПВ) на Рис. 1. Дані про розміри збитків часто обмежені кількома рівнями виплат або категоріями ушкоджень; наприклад, маючи спостереження для виплат 10000 грн., 50000 грн. і 100000 грн., сплайн-інтерполяція

дозволяє адекватно оцінити очікувану виплату для проміжного випадку - 25 000 грн. Такий підхід покращує прогнозування очікуваних витрат, оптимізує формування резервів і сприяє встановленню обґрунтованих тарифів.

Страшування

Перестрашування

Рис. 1. Порівняння видів екстенсивних інтерполяцій

Джерело: Розраховано автором програмним забезпеченням Python самостійно [4]

У перестрашуванні екстенсивні інтерполяції відіграють ключову роль у моделюванні катастрофічних ризиків, таких як повені, землетруси та інші рідкісні події. Історичні дані про такі явища зазвичай обмежені, що ускладнює оцінку ймовірностей та величин збитків. Наприклад, за наявності спостережень про збитки від повеней за періоди в 5, 10 і 20 років застосування кубічних сплайнів дозволяє апроксимувати очікувані збитки для проміжного періоду. Це має критичне значення для формування перестрахових тарифів і страхових резервів. Багатовимірні підходи, зокрема сплайни тонких пластин, особливо корисні при одночасному врахуванні часових, географічних та інтенсивнісних параметрів подій. З економічної точки зору точніше моделювання катастрофічних ризиків у перестрашуванні [3].

Ще один важливий напрям — прогнозування страхових премій, що залежать від багатьох характеристик клієнта (вік, досвід водія, регіон, тип транспортного засобу). Дані для всіх комбінованих характеристик зазвичай неповні, що обґрунтовує застосування багатовимірної інтерполяції. Сплайни тонких пластин дозволяють оцінити премію для клієнта з проміжними параметрами — наприклад, для 25-річного водія із семирічним досвідом за наявності даних лише для вікових груп 20, 30 і 40 років [2].

Екстенсивні інтерполяції широко застосовують також для аналізу часових рядів страхових подій, наприклад частоти аварій або страхових випадків. Дані про такі події часто нерівномірні через сезонність, сплайни дозволяють згладжувати часові ряди й прогнозувати майбутні значення. Наприклад, маючи спостереження за кількістю страхових випадків у січні, квітні й липні, за допомогою сплайн-інтерполяції можна оцінити очікувану частоту подій для лютого або травня.

Технічна реалізація екстенсивних інтерполяцій зазвичай виконується з використанням програмного забезпечення, наприклад, Python із бібліотеками SciPy і NumPy, мова R або спеціалізовані актуарні платформи. Кубічні сплайни залишаються найпоширенішими завдяки простоті й високому ступеню гладкості; B-сплайни забезпечують більшу стійкість до похибок, характерного для страхових даних; тонкі пластинчасті сплайни ефективні для багатовимірних задач, хоча їхня обчислювальна складність може обмежувати застосування на великих масивах даних. Ось конкретний приклад застосування сплайн-інтерполяції в середовищі Python для задач страхової аналітики [4].

Припустимо, що є дані про рівень смертності для віків 30, 35 і 40 років — відповідно 0,001; 0,0015 і 0,002. За допомогою кубічного сплайну можна інтерполювати рівень смертності для проміжних віків, наприклад, для 32 років. Для реалізації доцільно використати модуль SciPy (зокрема клас CubicSpline); код слід виконувати в середовищі Python із встановленими бібліотеками NumPy та SciPy.

Таблиця 2

Екстенсивна інтерполяція рівня смертності у 32 роки, за допомогою програмного забезпечення Python

```
import numpy as np
from scipy.interpolate import CubicSpline

# Зразкові дані: віки та рівні смертності
ages = np.array([30, 35, 40]) # Вікові точки
mortality_rates = np.array([0.001, 0.0015, 0.002]) # Рівні смертності

# Створення кубічного сплайну
cs = CubicSpline(ages, mortality_rates)

# Інтерполяція для конкретного віку (наприклад, 32 роки)
age_interp = 32
rate_interp = cs(age_interp)
print(f»Орієнтовний рівень смертності для віку {age_interp}: {rate_interp:.6f}»)

# Інтерполяція для діапазону віків (наприклад, 31-34 роки)
ages_range = np.array([31, 32, 33, 34])
rates_range = cs(ages_range)
for a, r in zip(ages_range, rates_range):
    print(f»Вік {a}: {r:.6f}»)
```

Джерело: Розраховано автором програмним забезпеченням Python самостійно [4]

Висновок: Орієнтовний рівень смертності для віку 32: 0.001200

Вік 31: 0.001100

Вік 32: 0.001200

Вік 33: 0.001300

Вік 34: 0.001400 [4].

Поєднання сплайнів із сучасними аналітичними технологіями, зокрема методами машинного навчання, відкриває додаткові можливості для опрацювання великих даних і підвищення якості моделей ризику. Зокрема інтеграція сплайн-інтерполяції з нейронними мережами може покращити прогнози ймовірностей настання подій та величин збитків, що має потенціал для суттєвого економічного ефекту.

Можемо зробити висновок, що екстенсивні інтерполяції є потужним інструментом, який сприяє економічній ефективності та конкурентоспроможності страхового сектору. Вони дають змогу працювати з неповними даними, оптимізувати резерви, точніше прогнозувати ризики і персоналізувати продукти. Подальші дослідження доцільно зосередити на інтеграції сплайнових методів із технологіями Big Data та штучного інтелекту, а також на розробці підходів до регуляризації й оцінювання невизначеності моделей, що посилять практичну застосовність і знизить ризик систематичних помилок страхових компаній [1].

Література:

1. Бондаренко П.В., Бондаренко В.Г. Комп'ютерна інженерія у страхових компаніях. Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. 2021. Випуск № 4. С. 40-44. URL: [https://doi.org/10.15589/znп2021.4\(487\).7](https://doi.org/10.15589/znп2021.4(487).7) (дата звернення: 27.10.2025).
2. Goodfellow I., Bengio Y., Courville A. Deep Learning / I. Goodfellow, Y. Bengio, A. Courville. MIT Press, 2016. 800 с. С. 400–410.
3. Hastie T., Tibshirani R., Friedman J. The Elements of Statistical Learning: Data Mining, Inference, and Prediction / T. Hastie, R. Tibshirani, J. Friedman. 2nd ed. Springer, 2009. 745 с. С. 300–310.
4. Virtanen P. et al. SciPy 1.0: Fundamental Algorithms for Scientific Computing in Python // Nature Methods. 2020. Vol. 17. P. 261–272. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41592-019-0686-2..>

Вернігорова Наталія Валеріївна

доктор філософії (Економіка), науковий співробітник

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

СУЧАСНИЙ СТАН САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ЗАКЛАДІВ ПОЛТАВЩИНИ

Курорти Полтавщини є національним надбанням та складовою колориту цього славнозвісного краю. В Полтавській області налічується чотири родовища мінеральних вод (лікувальні, лікувально-столові та столові), три родовища лікувальних грязей та бішофіти. Природні лікувальні ресурси сприятливі для лікування та реабілітації після широкого спектру захворювань. Особливу користь приносять мінеральні води при лікуванні шлунково-кишкового тракту, а бішофіти – при захворюваннях нервової системи та опорно-рухового апарату. Дані природні ресурси є вагомою передумовою для ведення успішної санаторно-курортної діяльності. Попри це, Полтавщина потребує уваги у підтримці стійкості санаторного сектору.

Станом на 2025 рік, неповні відкриті дані доступні по наступним санаторно-курортним закладам Полтавської області (таблиця 1):

Таблиця 1.

Заклади санаторно-курортного лікування та реабілітації Полтавської області

№	Санаторно-курортний заклад, ЄДРПОУ	Примітки
1	ПРАТ «МИРГОРОДКУ-ПОРТ»1, 02649437	Функціонує, але знаходиться у нестабільному фінансовому стані, має низьку ліквідність, недостатній рівень платоспроможності та високу фінансову залежність
2	ТОВ «Санаторій „ПСЬОЛ“», 21045573	Характеризується фінансовою стійкістю та низьким рівнем заборгованості, але має низьку прибутковість
3	ТОВ «Санаторій „Сосновий бір“», 05385312	Санаторій працює стабільно та є прибутковим
4	Санаторій ім. М.В. Гоголя (Південної залізниці), 01111612	Припинив існування
5	Кременчуцький обласний дитячий психоневрологічний санаторій "Славутич", 05506611	закрито у лютому 2022 року через низьку наповнюваність
6	ДНП "Миргородський санаторій "Слава" , 03189185	функціонує не як санаторій, а як тимчасове житло для переміщених осіб
7	Комунальне підприємство "Полтавський обласний санаторій для дітей з порушенням опорно-рухового апарату Полтавської обласної ради", 01204408	реорганізовано та приєднано до Обласної клінічної лікарні імені М.В. Скліфосовського.

Джерело: складено автором на основі аналізу даних з [1]

Для 3-х з 7-ми представлених у таблиці 1 санаторно-курортних закладів доступні фінансові показники, на основі яких можна зробити висновки щодо економічного стану

цих закладів:

1. Для ПРАТ «МИРГОРОДКУРОРТ» станом на 2024 рік були характерні наступні фінансові показники:

- ☐ частка основних засобів в активах підприємства – 56,08 %;
- ☐ коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності – 0,76;
- ☐ коефіцієнт фінансової залежності – 1,28;
- ☐ коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів – 0,28;
- ☐ поточна платоспроможність – (-12 460 грн.).

З аналізу співвідношення даних показників можна відзначити суттєві характеристики санаторного підприємства, які потребують уваги:

- ☐ Нестабільний фінансовий стан підприємства, адже коефіцієнт поточної ліквідності (0,76) свідчить про неможливість покрити свої короткострокові зобов'язання за рахунок існуючих оборотних активів, а це в свою чергу є ознакою низької платоспроможності. Крім того, коефіцієнт фінансової залежності є високим (1,28), що свідчить про те, що розмір власного капіталу менший за суму позичених коштів;

- ☐ Нестача оборотних коштів для покриття боргів на підприємстві – про що свідчить від'ємний показник поточної платоспроможності (-12 460 грн.). Це лише підтверджує низьку ліквідність.

2. Для ТОВ «Санаторій „ПСЬОЛ“» станом на 2024 рік були характерні наступні фінансові показники: дохід – 8 285 300 грн.; чистий прибуток – 58 400 грн.; активи – 6 624 900 грн.; зобов'язання – 600 700 грн.; кількість працівників – 21. З аналізу співвідношення даних показників можна відзначити суттєві характеристики санаторного підприємства:

- ☐ Низька рентабельність. Співвідношення чистий прибуток / дохід становить лише 0,7 %, це означає що на одну гривню прибутку припадає менше однієї копійки чистого прибутку;

- ☐ Високі витрати санаторно-курортного закладу. Попри високий дохід (8 285 300 грн.) чистий прибуток складає всього 58 400 грн., що може свідчити про високу частку операційних витрат у закладі;

- ☐ Значна фінансова стійкість. Якщо співвіднести показники активів до зобов'язань, то отримаємо коефіцієнт фінансової стійкості – 11,02, який можна характеризувати так: на кожну гривню боргу припадає 11 грн. активів. Отже заклад використовує власні кошти, а не позики.

3. Для ТОВ «Санаторій „Сосновий бір“» станом на 2024 рік були характерні наступні фінансові показники: дохід – 70 868 000 грн.; чистий прибуток – 5 276 000 грн.; активи – 87 894 000 грн.; зобов'язання – 20 323 000 грн.; кількість працівників – 161. З аналізу співвідношення даних показників можна відзначити суттєві характеристики санаторного підприємства:

- ☐ Прибутковість санаторно-курортного закладу. Показник рентабельності (чистий прибуток / дохід) становить 7,4 % свідчить про ефективне управління витратами та ціноутворення. З кожної гривні доходу санаторій отримує 7,4 грн. чистого прибутку;

- ☐ Фінансова стійкість закладу. Коефіцієнт фінансової стійкості (активи/зобов'язання) складає 4,32, а отже заклад має низьку фінансову залежність та може власними силами виконувати фінансові зобов'язання;

- ☐ Масштабна діяльність. З кількості працівників 161 людина заклад отримує дохід понад 70 млн. грн., що вказує на надання широкого спектру послуг та попит серед споживачів.

Таким чином, повноцінно працюють лише 3 санаторно-курортні заклади. Тішить те, що з боку влади та громадських організацій здійснюються кроки для підтримки санаторно-курортної сфери. Так, у 2023 році у Миргородській громаді було запущено портал «Myrhorod Business Lab», який покликаний налагодити зв'язки між бізнесом, туристами та інвесторами [2].

Окрім санаторно-курортних закладів, в Полтавській області наявні центри реабілітації комунальної та приватної форми власності у кількості 20 одиниць, серед них [3]:

- ☐ Полтава: 4 приватні та 3 комунальні медичні заклади реабілітації;
- ☐ Кременчук – 3 комунальні заклади реабілітації;
- ☐ Лубни – 2 комунальні заклади реабілітації;
- ☐ По одному закладу у наступних містах: Котельва, Зіньків, Гадяч, Миргород,

Глобине, Козельщина, Горішні плавні, Нові Санжари.

Попри скорочення числа санаторно-курортних закладів, на Полтавщині повноцінно функціонують принаймні 3 санаторії, які мають перспективи для подальшого розвитку. Для поліпшення економічного стану санаторії необхідні заходи з реструктуризації боргів, підвищення прибутку, підвищення ефективності розподілу коштів, а також залучення рекреантів.

Література:

1. Opendatabot. Activities of hospitals. URL: <https://opendatabot.ua/c/kved/Q/86.10?offset=1944>
2. Санаторії України. URL: <https://sanatorii.in.ua/zaporojska-oblast/>
3. Cancellation of VAT registration: how to deal with negative consequences? VKP. 2019. URL: <https://vkr.ua/publication/anulyuvannya-reiestratsiyi-platnika-pdv-yak-borotisya-z-negativnimi-naslidkami>.

Голіад Роман Степанович**Захарків Олена Михайлівна**

магістранти 2-го року навчання факультету економіки та управління

Західноукраїнський національний університет

ОБГРУНТУВАННЯ СТРУКТУРИ АСОРТИМЕНТУ ТОРГОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

При обґрунтуванні асортименту товарів торгових підприємств продовольчої спеціалізації необхідно враховувати особливості попиту на продукти харчування. Попит на продуктову групу товарів має значно вищу стійкість порівняно з попитом на непродовольчі товари. Можна стверджувати про деяку консервативність попиту на харчові продукти. Це пояснюється тим, що споживачі впродовж тривалого часу виробляють у собі звичку, прихильність, смакові уподобання стосовно окремих видів продуктів, формуючи при цьому споживчу лояльність до них. Тому при формуванні асортименту необхідно досягти його стійкості, принаймні базового набору продуктів щоденного споживання, з урахуванням споживчих запитів покупців. Це забезпечить торговому підприємству стабільність товарообороту і позитивно позначиться на кінцевих показниках його роботи.

Важливим чинником впливу на формування асортименту продовольчих товарів є чинник їх взаємозамінності. За відсутності товару на полицях магазину або ж покупець не зовсім задоволений його характеристиками, він шукає заміну йому з аналогічною або максимально наближеною харчовою цінністю. Як правило, це стосується товарів однієї підгрупи (молочна продукція), хоча існує міжгрупова взаємозамінність (м'ясо – риба, крупи – макарони).

Для формування асортименту торгового закладу продовольчої спеціалізації необхідно використати відомі методи аналізу асортименту, які лежать в основі формування асортиментної політики торгового підприємства. Під асортиментною політикою торгового підприємства розуміють його цілеспрямовану діяльність з метою забезпечення ринку необхідними товарами. В основі такої діяльності – довгострокове планування, спрямоване на:

- задоволення ринкового попиту у певних видах товарів;
- оптимізацію товарної номенклатури та її асортиментного наповнення;
- забезпечення рентабельності діяльності торгового підприємства.

Асортиментна політика торгового підприємства повинна дати відповідь на усі запитання стосовно формування та управління асортиментом, забезпечення і підтримання конкурентоспроможності товарів, реалізації стратегії пакування (перехід на екологічну упаковку), маркування та ін. «Асортиментна політика торгового підприємства визначається його загальною маркетинговою стратегією і залежить від величини торгових площ підприємства, обсягів наявних у нього оборотних коштів, ефективності товарного забезпечення, форм і методів обслуговування покупців та ін.» [1].

Основними цілями асортиментної політики є:

- «задоволення запитів споживачів;
- залучення нових покупців;
- освоєння нових ринків;
- завантаження виробничих потужностей;
- оптимальне використання технологічних знань і досвіду підприємства;
- зниження витрат, пов'язаних зі структурою асортименту;
- збільшення оборотності виробничих запасів;
- забезпечення оптимального прибутку тощо» [2].

Обґрунтування структури асортименту базується на аналізі асортименту, мета якого – удосконалити управління його формуванням у торговому підприємстві. Для такого

аналізу використовуються відомі методи, одним з яких є побудова Бостонської матриці (BCG). Кожне із чотирьох полів матриці «заповнене» товарами кожної із товарних підгруп асортименту магазину. Товари - «важкі діти» користуються попитом, але на їх частку в обсягах продажів магазину припадає незначний відсоток. Згодом такі товари можуть стати «зірками», але це потребує певних інвестицій та стимулюючих заходів. Ключове питання полягає в тому, чи потрібно вкладати в ці товари час та кошти. «Важкі діти» перебувають на етапі входження на ринок, а це вимагає значних маркетингових зусиль. До таких товарів в продовольчому секторі торгівлі можна віднести органічні харчові продукти, молочні продукти з натуральними фруктовими наповнювачами, хлібобулочні вироби із зерновими добавкам, шоколад «без шоколаду» на основі фруктози та ін. «Ринковий успіх таких товарів залежить від того, чи будуть покупці повторно купувати їх» [1]. Лише з часом можна зробити висновок про вектор їхнього руху – до «зірок» чи до «собак».

Товари-«зірки» користуються попитом і мають значну частку в обсягах продажу, вони є лідерами продажів. Потребують постійного контролю через можливість втрати своїх позицій, тому варто вкладати кошти в підтримку їхнього «іміджу» до того моменту їх переходу до групи «дійних корів». В продовольчих торгових закладах до «зірок» можна віднести молочну продукцію, кондитерські вироби, м'ясо, ковбаси, алкогольні напої. Ці товари забезпечують підприємству найбільшу доходність.

«Дійні корови» – товари, які в минулому займали значну частку в продажах мережі, але з часом частково втратили свою популярність. Зараз такі товари приносять достатній розмір прибутку та утримають конкурентні позиції в продажах магазину/мережі. В такі товари вже не потрібно інвестувати значні гроші, а підтримувати позиції та «пожинати» плоди попередніх зусиль і набуті популярності» [3]. Такі товари можуть впровадити тривалого часу приносити торговому підприємству прибутки, але тривалість їхнього «економічного» життя теж обмежена, згодом вони можуть потрапити до групи товарів-«собак». До таких товарів можна віднести молочну продукцію зручного фасування, хліб традиційних сортів, здоба, безалкогольні газовані напої, пиво, цукрові кондитерські вироби.

«Собаки» – товари з низьким попитом та часткою в продажах. Основна стратегія роботи з ними – мінімізувати їх залишки, а при потребі розпродавати» [3]. Такі товари можуть повністю піти з ринку через втрату ваги покупців до них. Тому торгове підприємство повинно концентрувати свою увагу на інших перспективних підгрупах товарів, які мають можливості збільшувати свою частку в структурі товарного асортименту. До категорії товарів-«собак» в продовольчих магазинах можна віднести низку супутніх товарів (господарські товари, деякі засоби побутової хімії).

До поширених в практиці методів аналізу товарного асортименту є АВС-аналіз, який передбачає ранжування товарів та можливість їх класифікації за пріоритетністю на основі таких критеріїв, як обсяг товарообороту категорії, частка прибутку та ін. Метод базується на відомому принципі Парето, згідно з яким 20% зусиль дають 80% результату. У межах цього методу позиції товарного асортименту діляться на три категорії: найважливіші (А); важливі (В); менш важливі (С).

Практичне використання цього аналізу передбачає виконати ряд простих кроків: зібрати дані про товари щодо обсягу виручки або прибутку від їх продажу; провести градацію отриманих даних у порядку їх спадання; розрахувати відсотковий внесок кожного товару (групи товарів) в загальну суму виручки магазину. На основі отриманих товарний асортимент магазину поділяється на категорії: найважливіша А – 50% прибутку; важлива В – 30% прибутку; менш важлива С – 20% прибутку. Ці відсотки (частки) в обсязі продажу, виручки, прибутку торгове підприємство може встановити самостійно.

Це одним методом обґрунтування структури асортименту торгових підприємств є категорійний менеджмент (СМ). Він «передбачає управління асортиментом, при якому кожна категорія товару розглядається як самостійна бізнес-одиниця...» [1]. Відмінність категорійного менеджменту від застарілої організаційної схеми поділу функцій закупівель товарів та їх продажу полягає у поєднанні цих функцій та відповідальності в рамках однієї

категорії товарів, найчастіше товарних груп або підгруп, за всі процеси відповідає, умовно, одна особа.

Категорійний менеджмент тісно пов'язаний з розробкою асортиментної матриці, яку часто називають товарною матрицею і яка є повним переліком товарів, пропонованих торговим підприємством для продажу. Вона часто представляється у вигляді таблиці. «Для створення ефективної асортиментної матриці необхідно провести ретельне дослідження потреб цільової аудиторії. Також необхідно врахувати природні та територіальні особливості регіону, щоб пропонувати товари та послуги, які будуть потрібні. Наприклад, якщо компанія продає серфінг-дошки, то в гірських районах попит на них, швидше за все, буде низьким» [4].

Асортиментна матриця сприяє розумінню категорійним менеджером скільки і яких товарів продається в торговому закладі, а на основі отриманих даних він може провести аналіз та прийняти рішення про доцільність введення нових товарів в асортимент чи, навпаки, їх виведення з асортиментного переліку. «Правильно складена асортиментна матриця надає чіткий перелік товарів у межах торгової точки, які слід замовити, логістиці привезти, а магазину продавати» [5].

Використання методів аналізу асортименту торгового підприємства продовольчої спеціалізації дозволяє оптимізувати структуру товарного асортименту, що особливо важливо, оскільки продовольча група характеризується коротким терміном придатності товарів і явні «перекуси» в структурі асортименту на користь неходових товарів можуть завдати торговому підприємству економічних збитків.

Література:

1. Бойчик І.М., Собко О.М. Економіка та організація торгівлі: навчальний посібник. Тернопіль: КРОК. 2024. 324 с.
2. Кочнова І., Онуфрієнко Н. Управління асортиментом товарів роздрібної торгівлі. Вісник Хмельницького національного університету. 2022. № 3. С. 44-46. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/07/2022-306-05.pdf>
3. BCG матриця: Ефективне управління асортиментом мережі. 17 листопада 2022 року. URL: <https://datawiz.io/uk/blog/bcg-matrix-efficient-chain-assortment-management>
4. Кочевська Р. Асортиментна (товарна) матриця: секрети складання та приклади використання. 13.03.2024. URL: <https://elbuz.com/ua/assortimentnaya-tovarnaya-matrica-chto-eto-takoe-kak-ee-sostavi>
5. Асортиментна матриця – зупиніть хаос в управлінні асортиментом! Consulting For Retail. URL: https://www.c4r.eu/ukr/blog/category_management/assortimentnaya-matritsa/

Грейда Олександра Вадимівна

студентка бакалаврату 2-го року навчання

Інститут економіки і менеджменту

Національного університету «Львівська політехніка»

Науковий керівник:

Лакіза Вікторія Володимирівна,

к.е.н, доцент, доцент Інституту економіки і менеджменту, НУ «Львівська політехніка»

КІБЕРБЕЗПЕКА, ЯК ФАКТОР УСПІШНОГО ЦИФРОВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Цифрова трансформація передбачає перехід організаційних процесів на ІТ-рішення, що може призвести до значних змін у різних аспектах організації. Новітні технології, такі як штучний інтелект, блокчейн та хмарні обчислення, стимулюють цифрову трансформацію в усьому світі, одночасно збільшуючи ризики кібербезпеки для підприємств, які проходять цей процес. Тому для організації, які впроваджують цифрову трансформацію, вкрай важливо забезпечити захист своїх систем від потенційних загроз.

Американсько-японська транснаціональна корпорація Trend Micro Inc., що займається розробкою програмного забезпечення у сфері комп'ютерної безпеки зазначає, що близько 91% кібератак починаються з електронного листа з метою фішингу. E-mail захищений так само, як поштова листівка, адже електронні листи проходять через вразливі та потенційно небезпечні поштові сервери. При цьому, навіть протоколи, такі як SSL/TSL, які створюють захищене з'єднання, не гарантують стовідсоткової безпеки. Тому важливо використовувати шифрування та інші технології для захисту конфіденційної інформації, а також контролювати право користування через встановлення чітких політик доступу до інформаційних ресурсів підприємства [1]. Наприклад, асиметричне шифрування передбачає використання відкритого ключа шифрування, який будь-хто може використовувати для шифрування повідомлення, а потім закритого ключа шифрування, за допомогою якого можна розшифрувати повідомлення. Зловмиснику знадобиться вся обчислювальна потужність, доступна зараз на Землі, і понад 10 млрд. років, щоби зламати електронне повідомлення, зашифроване за допомогою асиметричного алгоритму шифрування RSA [2].

В умовах війни питання кібербезпеки для українських підприємств стає ще важливішим. Від початку 2025 р. CERT-UA фіксує в середньому близько 15 кіберінцидентів на день. Переважна більшість російських атак мали на меті або знищити цифрові сервіси, або дестабілізувати роботу стратегічно важливих підприємств енергетичної та транспортної сфер діяльності [3]. Досить часто застосовуються DDos-атаки, які переважують сервери або веб-сайти з великою кількістю фіктивного трафіку з різних джерел, роблячи їх недоступними для справжніх користувачів. В серпні 2024 р. український банк «Монобанк» зазнав масштабної DDos-атаки тривалістю в три доби. Щоби підвищити рівень захисту від цього типу атак варто систематично контролювати мережевий трафік, а також підготувати резервні сервери, вебсайт та альтернативні канали зв'язку.

Як вже згадувалось раніше, фішинг є надзвичайно популярним серед шахраїв. В грудні 2024 р. українцям надсилали електронні листи нібито від імені Нової пошти, в них йшлося про заборгованість перед компанією. З метою захисту своїх клієнтів, компанії повинні систематично нагадувати про стандартні правила кібербезпеки, зокрема про обов'язкову перевірку офіційності домену. Також на початку 2024 р. хакери атакували український дата-центр «Парковий». Його хмарним сховищем, на якому зберігаються великі масиви даних, користуються десятки держорганів. Зокрема від атаки постраждали «Укрпошта», «Київстар», «Нафтогаз України», «Газорозподільні мережі України», «Укргазлізниця». Варто виокремити сервіс держпослуг «Дія», який, незважаючи на кібератаку, завдяки розміщенню у кількох дата-центрах продовжив працювати. Водночас «Київстар» через

скасування плати за тариф для користувачів зазнав збитків на 3,6 млрд. грн. [4]. Це вкотре свідчить, що для сучасних компаній кібербезпека критично важлива бізнес-ініціатива, яка безпосередньо впливає на прибуток та репутацію бренду, а також на розмір витрат на відновлення після кібератак.

Для підвищення рівня кібербезпеки українських підприємств портал Дія.Бізнес в 2024 р. запустив програму з кібердіагностики бізнесу. Ініціатива допомогла підприємствам зрозуміти, у якому стані перебуває їхня кібербезпека, було надано рекомендації щодо покращення стійкості в цифровому середовищі. Також на порталі є опитувальник «Інструмент для самооцінки цифрової зрілості вашого бізнесу», який дозволяє зрозуміти, наскільки компанія готова до кіберзагроз [5].

Отже, кібербезпеки є безперервним і вкрай актуальним процесом в сучасних реаліях. Витрати на них – це, перш за все, інвестиції в стабільне функціонування бізнесу. Враховуючи, що цифрові технології стали необхідністю для забезпечення високого рівня конкурентноспроможності компаній на ринку, варто не відмовлятися від них, а впроваджувати заходи з метою забезпечення цифрової безпеки. Зокрема потрібно забезпечити належний моніторинг та розробити плани швидкого реагування на загрози. Кібербезпеки є не лише технічним аспектом, але й стратегічними факторами, що впливають на всі елементи бізнес-моделей. Захист цифрових активів, забезпечення безперервності бізнес-процесів та збереження довіри клієнтів в цілому є ключовими для успішного функціонування бізнесу в умовах цифрової економіки.

Література:

1. Шостак Л. В., Федонюк А. А., Помазун О. О. Кібербезпека в системі формування бізнес-моделі підприємства в умовах цифрової економіки // Електронний журнал «Економіка та суспільство». 2024. №64. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/64> (дата звернення: 04.11.2025)
2. What is Email Encryption? Служба комп'ютерної безпеки Lumifi Cyber. 2020. URL: <https://www.lumificyber.com/blog/what-is-email-encryption/> (дата звернення: 04.11.2025)
3. Огляд кіберзагроз та стратегій захисту в 2025 році: досвід CERT-UA. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: <https://cip.gov.ua/ua/faqs/cyber-threat-overview-and-defense-strategies-in-2025-cert-ua-s-experience> (дата звернення: 04.11.2025)
4. Мельник Т., Балашова Л., Орел І. Хакери атакували дата-центр «Парковий» // Журнал Forbes Ukraine. 2024. URL: <https://surl.li/zbqqs> (дата звернення: 05.11.2025)
5. Кібербезпека бізнесу — це запорука стабільності та розвитку. URL: <https://diia-business-warsaw.com/news/tips-5/kiberbezpeka-biznesu-tse-zaporuka-stabilnosti-ta-rozvytku> (дата звернення: 05.11.2025)

Грицай Андрій Дмитрович
аспірант 1-го року навчання

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

Науковий керівник:

к.е.н., доц., с.н.с.

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

Соколюк К. Ю.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Аграрний сектор України завжди був стратегічним для економіки, адже формує значну частку експорту, забезпечує продовольчу безпеку та є ключовим джерелом валютних надходжень. В умовах війни даний сектор галузь зазнала руйнівних ударів: знищення інфраструктури, блокування морських портів, зменшення доступу до фінансування, втрати посівних площ. Значущими стали також проблеми людського капіталу та скорочення кількості людей працездатного віку через виклики війни, виїзд за кордон, зміну роду діяльності.

Питання конкурентоспроможності підприємств тривалий час перебувають у центрі уваги науковців як за кордоном, так і в Україні. Серед закордонних дослідників вагомий внесок зробили: І. Ансофф, який розробив концепцію позиціонування товару на ринку; П. Друкер, що сформулював ідеї інноваційної економіки та підприємницького суспільства; Ф. Котлер, котрий систематизував знання з маркетингу; М. Портер, автор теорії конкурентних переваг країн. Їхні наукові здобутки стали фундаментом сучасного розуміння феномену конкурентоспроможності.

Вітчизняна наукова думка також представлена вагомими дослідженнями. Зокрема, Ю. М. Мануйлович [1] приділяв увагу сутності та трактуванню поняття конкурентоспроможності підприємства, М. В. Семикіна й О. О. Смірнов [2] досліджували конкурентоспроможність персоналу. Праці українських учених істотно доповнили теоретичну й практичну базу вивчення цієї категорії. Вивченням ринку та ринкових механізмів, їх трансформації досліджують Буркинський Б.В., Нікішина О.В. [3]. Формування ринкової системи управління земельними ресурсами, що є основою розвитку сільського господарства, вивчали Бондаренко В.М., Бондаренко Л.М., Соколюк К.Ю. [4].

Для комплексного аналізу конкурентоспроможності аграрних підприємств необхідно враховувати не лише фінансові показники, але й ринкову інфраструктуру, сегментацію продукції та інституційне середовище. Інституціоналізоване впорядкування ринку та класифікація товарних сегментів дозволяють визначити ключові фактори, що впливають на формування конкурентних переваг підприємств, а також оцінити ефективність взаємодії з державними та міжнародними інституціями.

Обмежений доступ до зовнішніх ринків через блокування портів і складнощі з транспортуванням значно ускладнив експорт, зменшив валютні надходження та підвищив собівартість продукції.

Зменшення кількості підприємств на ринку, особливо малих та середніх господарств, відображає структурні зміни в аграрному секторі. Великі агрохолдинги змогли частково адаптуватися завдяки диверсифікації діяльності, доступу до зовнішнього фінансування та активному використанню внутрішніх ресурсів.

Конкурентоспроможність аграрних підприємств у кризових умовах визначається взаємодією кількох ключових факторів: фінансової стійкості, доступу до ресурсів, інноваційного потенціалу та адаптивності до зовнішніх ризиків.

Повномасштабна війна суттєво трансформувала аграрний ринок України. Водночас

ринок демонструє ознаки адаптивності. Підприємства переорієнтовуються на альтернативні маршрути через країни ЄС, активніше інвестують у внутрішню переробку, що дозволяє зменшити залежність від експорту сировини. Інноваційна активність — використання RTK-сигналів, дронів, цифрових платформ — допомагає підтримувати ефективність виробництва навіть у кризових умовах.

У післявоєнний період ключовим завданням стає відновлення інфраструктури ринку та створення сприятливих умов для розвитку аграрного сектору. До пріоритетних напрямів належить модернізація портів, розвиток нових логістичних коридорів та транспортних хабів на західному кордоні, що забезпечить повернення українських підприємств на світові ринки та зменшить витрати на транспортування.

Підвищення конкурентоспроможності підприємств у період відновлення можливе лише за умови гармонійного розвитку ринку: відновлення інфраструктури, доступу до фінансування, інноваційного прориву та виходу на нові ринки. Сучасні виклики вимагають не лише відновлення зруйнованого, але й формування нової моделі аграрного виробництва, яка спиратиметься на інновації, диверсифікацію експорту та стале використання ресурсів. Саме таке поєднання стане запорукою відновлення конкурентних позицій України на світових ринках та забезпечить її продовольчу безпеку у довгостроковій перспективі.

Література

11. Мануйлович Ю. М. Дослідження сутності та трактування поняття конкурентоспроможності підприємства. *Marketing and Management of innovations*. 2013. № 4. С. 274–282.
2. Семикіна М. В., Смірнов О. О. Конкурентоспроможність персоналу підприємства: теорія і практика регулювання: монографія. Кіровоград : Видавництво «КОД», 2008. 208 с.
3. Методичне та інституціональне забезпечення селективного регулювання товарних ринків: монографія / [Буркинський Б.В. та ін.]; за ред. Б.В. Буркинського та О.В. Нікішиної; НАН України, ДУ «Ін-т. ринку і екон.-екол. дослідж. НАН України». Одеса: ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2024. 365 с.
4. Бондаренко В. М., Бондаренко Л. М., Соколюк К. Ю. Формування ринкової системи управління земельними ресурсами. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2019. №. 53. С. 14-22.
5. Хасцька О. П. Конкурентоспроможність аграрних підприємств в умовах інноваційного середовища. *Бізнес-навігатор*. 2022. Вип. 2 (69). С. 101–107.
6. Томашук, І. (2025). Функціонування та конкурентні переваги сільського підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (74). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-8>

Денисюк Надія Василівнабакалавр 2-го року навчання факультету публічного управління
«Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова»

СУЧАСНІ ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ ЯК ДЖЕРЕЛО НЕБЕЗПЕК

Сучасний світ характеризується активним розвитком транспортних технологій, які забезпечують мобільність людей і прискорюють економічний прогрес. Водночас збільшення кількості транспортних засобів, підвищення швидкості руху та ускладнення технічних конструкцій супроводжуються виникненням нових ризиків і загроз. Транспортні засоби розглядаються як джерело підвищеної небезпеки, оскільки можуть стати причиною аварій, пожеж, вибухів, а також негативного впливу на здоров'я людей та довкілля [1].

Актуальність теми зумовлена тим, що транспорт сьогодні є одночасно необхідною складовою життєдіяльності та фактором ризику. За даними науковців, значна кількість техногенних небезпек у містах безпосередньо пов'язана саме з транспортом [4]. Окрім аварійності, серйозну загрозу становлять технічні несправності транспортних засобів, особливо у випадку зношених елементів, несправних гальмівних систем, паливного обладнання або електроніки. У сучасних електромобілях та гібридних авто ризик підвищується через небезпеку займання акумуляторних батарей, що підтверджують численні випадки пожеж у світі [4].

Метою даної роботи є аналіз основних небезпек, що виникають у процесі експлуатації сучасних транспортних засобів, а також визначення шляхів їх мінімізації. Вивчення цих аспектів дозволяє зрозуміти, які саме чинники найбільше впливають на безпеку людини, суспільства та навколишнього середовища, і які методи можуть забезпечити ефективне зниження ризиків. Особливу увагу дослідники приділяють аварійним ситуаціям, які становлять основний відсоток небезпечних подій на транспорті. Висока швидкість руху, недотримання правил дорожнього руху та технічні збої призводять до численних дорожньо-транспортних пригод, наслідки яких можуть бути трагічними. Поряд із цим транспорт залишається одним із головних джерел забруднення повітря. Викиди відпрацьованих газів, особливо у великих містах, негативно позначаються на стані здоров'я населення, зокрема сприяють розвитку респіраторних та серцево-судинних захворювань [1].

Дослідження вказують на те, що підвищення безпеки можливе за рахунок удосконалення технічного стану транспортних засобів, регулярного контролю й діагностики, а також упровадження сучасних систем активної та пасивної безпеки. До останніх належать подушки безпеки, системи автоматичного гальмування, стабілізації руху та утримання в смузі [5]. Не менш важливим є і формування транспортної культури водіїв, адже людський фактор залишається провідною причиною аварій.

Таким чином, сучасні транспортні засоби, попри свою необхідність і користь, становлять значне джерело небезпек технічного, екологічного й аварійного характеру. Подальший розвиток досліджень у цій сфері має бути спрямований на створення більш надійних технологій, удосконалення систем безпеки та екологічних стандартів, а також на виховання свідомої поведінки учасників дорожнього руху. Це сприятиме не лише зменшенню рівня ризиків, а й підвищенню якості життя суспільства в цілому.

Література

1. Викиди від транспорту і як з ними боротися: інтерв'ю (Екодія). URL: <https://ecoaction.org.ua/vykydy-vid-transportu.html>
2. Бажинов О. В., Кравцов М. М. Небезпека транспортних засобів: монографія. Харків, 2022.
3. Кашканов А. А., Грісюк О. Г. Безпека руху автомобільного транспорту: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2005.

Денисюк Надія Василівна

Здобувачка освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: СТАТИСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сталий розвиток туризму є однією з ключових тенденцій сучасної світової економіки. Він передбачає гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних аспектів, що забезпечують довгострокове функціонування туристичної сфери без шкоди для довкілля та суспільства. В Україні питання сталого розвитку туризму набуває особливого значення у контексті інтеграції до європейського простору та прагнення досягти високих стандартів конкурентоспроможності туристичних послуг [1, с. 45].

З точки зору статистичного аналізу, сталий розвиток туризму в Україні оцінюється за низкою показників: динаміка туристичних потоків, частка внутрішнього та в'їзного туризму, внесок галузі у ВВП, рівень зайнятості у сфері послуг, а також індекси екологічного впливу. За даними Державної служби статистики України, у 2023 році кількість туристів, що скористалися послугами туристичних операторів, зросла на 18 % порівняно з попереднім роком [2, с. 112]. Це свідчить про поступове відновлення туристичного ринку після пандемічної кризи та активізацію внутрішнього туризму.

Важливим напрямом дослідження є аналіз регіональних відмінностей у розвитку туризму. Найвищі показники спостерігаються у місті Києві, Львівській, Одеській та Івано-Франківській областях. Саме ці регіони мають потужну матеріально-технічну базу, транспортну інфраструктуру та значний культурно-історичний потенціал [3, с. 67]. Водночас у східних областях спостерігається зниження туристичної активності через соціально-економічні труднощі та наслідки воєнних дій.

Розвиток сталого туризму передбачає ефективне використання природних і культурних ресурсів, збереження автентичності місцевих громад та впровадження екологічно орієнтованих практик. Зокрема, важливу роль відіграють зелений і сільський туризм, які сприяють розвитку малих територій, створенню нових робочих місць і популяризації екологічного способу життя [5, с. 78]. Особливої уваги заслуговує питання екологічної сертифікації туристичних підприємств і запровадження системи «зелених стандартів» у готельно-ресторанному бізнесі, що відповідає європейським принципам сталості [6, с. 54].

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває проблема збереження туристичного потенціалу та формування післявоєнної стратегії відновлення галузі. За дослідженнями українських науковців, після завершення війни очікується зростання внутрішнього туризму на 25–30 %, що стане основою для відродження регіональних економік [7, с. 60]. Водночас необхідне вдосконалення системи статистичного моніторингу, яка дозволяє відстежувати ключові індикатори сталості — економічні, соціальні та екологічні — і забезпечує базу для формування ефективної державної політики у сфері туризму [4, с. 89].

Таким чином, статистичний аналіз підтверджує, що Україна має значний потенціал для сталого розвитку туризму. Реалізація цього потенціалу потребує систематичного вдосконалення державного регулювання, підтримки екологічних ініціатив, розвитку внутрішнього туризму, впровадження зелених стандартів та налагодження міжнародного партнерства. Лише за умови комплексного врахування економічних, соціальних та природоохоронних чинників можна забезпечити підвищення конкурентоспроможності українського туризму на світовому ринку.

Література

1. Шульга Н. М. Економіка туризму: навч. посіб. — Київ: КНТЕУ, 2020. — 312 с.
2. Державна служба статистики України. Туризм в Україні: статистичний збірник за 2023 рік. — Київ, 2024. — 145 с.
3. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. — Чернівці: Книги–XXI, 2019. — 368 с.
4. Герасименко Т. В. Сталий розвиток і туризм: монографія. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021. — 280 с.
5. Данилко В. К. Статистика сільського зеленого туризму: розвиток і становлення // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. — 2014. — № 1(28). — С. 75–85.
6. Горіна Г. О.

Дубля Артем Віталійович

Магістр 6-го року навчання факультету фінансів та банківської справи
Одеський національний економічний університет
Науковий керівник : старший викладач Бондаренко П. В.

РОЛЬ ТА РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ УКРАЇНИ

Ринок страхових послуг – система економічних відносин між страхувальниками, страховиками, перестраховиками та посередниками, що формує попит і пропозицію на страховий захист (Ю. Кривенко). Є складовою небанківського сегменту фінансового ринку України з рівнем капіталізації, що зростає (звіт НБУ за 2024 р.). Проникнення страхування – ~1 % ВВП (2024), що свідчить про низький розвиток порівняно з ЄС.

Наукові підходи до трактування ринку страхових послуг:

- 1. Економічний: система в умовах макроекономічних викликів [1].
- 2. Технологічний: вплив InsurTech на дистрибуцію [2].
- 3. Комплексний: економічні, правові, соціальні аспекти.
- 4. Регуляторний: державний нагляд для економічної безпеки [3].

Учасники, що забезпечують зв'язок між страховиком і страхувальником, консультації, укладання договорів, супровід згідно статті 15 Закону «Про страхування».

- Прямі: агенти (від імені страховика), брокери (незалежні або від імені страхувальника).
- Непрямі: андеррайтери, асистанс-компанії, медзаклади – підтримуючі функції [4].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика посередників

Критерій	Агент	Брокер	Перестрах. брокер	Субагент/Дод. агент
Представництво	Страховик	Страхувальник/ незалежно	Перестраховик	Через агента
Винагорода	Комісія в премії	Комісія/плата клієнта	Комісія	Частина комісії
Регуляція	Постанова НБУ №74	Вищі вимоги (Solvency II)	Спеціальні	Через агента

Джерело: Узагальнено автором самостійно [2]

Страхові посередники сприяють розширенню охоплення ринку та оперативності укладання договорів страхування. Вони знижують трансакційні витрати та підвищують страхову культуру населення. В Україні їхня роль обмежена низькою щільністю страхування, слабкими каналами дистрибуції та витратами на посередництво, включеними до структури премій. Перспективи розвитку пов'язані з InsurTech, цифровими платформами та зростанням ролі брокерів.

До резидентів належать працівники страховиків, агенти (фізичні та юридичні особи, ФОП), субагенти, додаткові агенти та брокери. Нерезиденти представлені іноземними брокерами. Напрями діяльності охоплюють маркетинг, консультації, укладання договорів, отримання премій, врегулювання страхових випадків та виплати.

У класифікації реалізації перестрахових продуктів основний акцент робиться на перестрахових брокерах, які займаються маркетингом, консультаціями, укладанням договорів, розрахунками та виплатами. В Україні їхня роль обмежена через низьку капіталізацію ринку та слабку інтеграцію з міжнародними ринками.

Внутрішнє методичне забезпечення страховиків щодо посередників. Страховики розробляють правила співпраці, порядок укладання та розірвання договорів, моніторинг

відповідності законодавству, навчання посередників та контроль виплат винагород. Делегування внесення записів до Реєстру НБУ заборонено.

На першому рівні — Конституція, Цивільний, Господарський і Податковий кодекси. Другий рівень включає закони «Про страхування» та «Про фінансові послуги». Третій рівень — постанови НБУ (№74, №194, №201 тощо), що регулюють реєстрацію, кваліфікацію та прозорість.

Закон №1909-IX запровадив Solvency II, класи страхування та регулювання посередників. Постанова №74 визначила плани безперервності діяльності. Постанова №201 встановила вимоги до платоспроможності за спрощеним та базовим підходами.

Посередники зобов'язані реєструватися в Єдиному реєстрі НБУ. Вимагається початкова атестація та безперервне навчання. Забезпечується прозорість через розкриття комісій та уникнення конфлікту інтересів. Споживачам надається стандартизований пакет інформації про умови, виключення та сценарії виплат.

Страхові посередники є ключовим каналом дистрибуції, що сприяє розвитку ринку за низького проникнення страхування (1 % ВВП). Реформи 2024–2025 рр., зокрема впровадження Solvency II, єдиної ліцензії та реєстру, підвищують прозорість, кваліфікацію та захист споживачів, створюючи передумови для інтеграції до європейського страхового простору. Подальший розвиток залежить від InsurTech, зростання страхової культури та капіталізації ринку.

Література

1. Баранова В. Г., Бондаренко П. В. Сучасні тенденції страхового ринку України. Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях: матеріали XXIII Міжнар. наук.-практ. конф., 24-25 квітня 2025 р. Одеса: ОНЕУ, 2025.
2. Бровко С. В. Методичні підходи до вивчення інноваційних технологій на ринку страхових послуг. Трансформаційна економіка. 2025. № 2 (11). С. 13–18. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-11-2> (дата звернення: 18.10.2025).
3. Забаштанський М, Сидоренко О. та Рубан М. Фінансово-економічні та правові аспекти функціонування страхових посередників у системі надання страхових послуг. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2025. №2(42). С. 286-301 URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/335071/323983> (дата звернення: 18.10.2025).
4. Панченко, О., Сорока, А. (2015). Ринок страхових посередників в умовах макро-економічної нестабільності. Проблеми і перспективи економіки та управління. №3(3). С. 265-272. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/63641/59117>

Єрмакова Ольга Анатоліївнад.е.н., професор, завідувачка відділу економіко-екологічного розвитку
приморських регіонів

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Інноваційний розвиток сучасної економіки доцільно розглядати в контексті формування національної інноваційної системи - цілісної екосистеми, що забезпечує координацію та взаємодію між ключовими інституціями: науковими, освітніми, виробничими, ринковими та регуляторними. Саме інноваційна екосистема виступає інституційною основою трансформації економіки на інноваційних засадах. Її стійкість і результативність залежать від збалансованого розвитку всіх складових, де дослідницька інфраструктура виконує інтегруючу функцію, поєднуючи науку, освіту, бізнес і державну політику.

Ефективне функціонування інноваційної системи забезпечує самопідсилюване економічне зростання, що описується кумулятивною моделлю розвитку на інноваційній основі [1]. Згідно з нею, збільшення фінансових ресурсів для розширеного відтворення інноваційного потенціалу сприяє нарощенню витрат на розвиток національної та регіональних інноваційних систем, активізації інноваційної діяльності, зростанню впроваджень нових технологій на підприємствах і, як наслідок, підвищенню продуктивності та формуванню нових фінансових можливостей для подальших інновацій. Важливо, що у глобалізованому світі національна економіка не існує ізольовано: імпорт забезпечує надходження знань і технологій, тоді як експорт високотехнологічної продукції та залучення іноземних інвестицій стають додатковими джерелами фінансування інноваційного розвитку. Таким чином, інноваційна діяльність виступає не лише результатом, а й рушієм сталого економічного зростання.

Аналітичні дані Глобального інноваційного індексу підтверджують тісний взаємозв'язок між збалансованістю інноваційної системи та рівнем інноваційного лідерства. Країни-лідери — Швейцарія, Швеція, США, Сінгапур, Велика Британія, Південна Корея, Фінляндія, Нідерланди, Німеччина та Данія — мають гармонійно розвинені інноваційні системи з високими показниками за всіма субіндексами. Натомість країни з низьким рівнем інноваційності демонструють дисбаланс між елементами системи. Україна у 2024 році посіла 60-те місце зі 133 країн, втративши п'ять позицій порівняно з 2023 роком [2]. Водночас за такими показниками, як «Отримані знання і технології», «Розвиток бізнесу» та «Людський капітал і наука» (34-те, 45-те і 54-те місця відповідно), Україна має відносно сильні позиції, тоді як найнижчим залишається інституційний компонент - 107-ме місце. Це свідчить, що незбалансований розвиток інноваційної системи стримує інноваційний поступ України.

Попри обмежені ресурси, українська інноваційна діяльність є відносно ефективною. При низьких витратах (78-ме місце за рівнем інноваційних ресурсів) Україна демонструє кращі результати за інноваційними результатами (54-те місце). Це підтверджує наявність потужного людського капіталу, креативності та здатності українців знаходити нестандартні рішення навіть в умовах війни та економічної нестабільності.

Однак обмеженість фінансових ресурсів для інноваційного розвитку залишається критичною проблемою. У 2019-2023 роках більшість показників інвестиційної та інноваційної безпеки перебували на небезпечному рівні: низькі обсяги капітальних інвестицій, незначні витрати на наукові дослідження й дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) та низька інноваційна активність підприємств [3]. Війна лише посилила ці негативні тенденції, поглибивши регіональні диспропорції.

Міжнародні порівняння показують суттєве відставання України у сфері НДДКР: частка

валових витрат на дослідження у ВВП становить лише 0,4%, а витрат підприємств - 0,3%, тоді як у провідних країнах світу ці показники сягають 2-3% [4].

Особливо низьким є рівень капітальних інвестицій у нематеріальні активи - у 2024 році вони становили лише 0,6% ВВП [3], що є критично недостатнім для інноваційного розвитку. У розвинутих країнах ці інвестиції коливаються від 6% до 17% ВВП і виступають ключовим драйвером інноваційної економіки.

Отже, перспективи інвестиційно-інноваційного розвитку України безпосередньо залежать від переходу до нової моделі економічного зростання - інноваційно орієнтованої, заснованої на знаннях, технологіях та людському капіталі. Лише за умови цілеспрямованої державної політики, підтримки науки та активної міжнародної співпраці Україна зможе подолати сучасні виклики та забезпечити стійке економічне зростання на інноваційній основі.

Література

1. Єрмакова О.А. Кумулятивна модель макроекономічного розвитку в контексті ідей М.І. Туган-Барановського // Наукова спадщина Михайла Туган-Барановського як концептуальне підґрунтя суспільного розвитку : збірник наукових праць / редкол., гол. ред. – д.е.н., проф. Н.А. Супрун ; ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. К., 2025. 434 с., С. 147-150.
2. Global Innovation Index 2024: Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. Geneva: World Intellectual Property Organization (WIPO), 2024.
3. Статистична інформація «Діяльність підприємств». К: Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
4. OECD Statistics: Main Science and Technology Indicators. URL: <https://www.oecd.org/en/data/datasets/main-science-and-technology-indicators.html>.

Тези підготовлено за результатами дослідження, що фінансується за рахунок бюджетних коштів МОН України «Комплексне наукове дослідження забезпечення просторового інвестиційно-інноваційного розвитку Українського Причорномор'я» (договір №БФ/С20-2025 з Міністерством освіти і науки України; реєстраційний номер: РК 0125U003488).

Захарків Іван Іванович

магістр 2-го року навчання спеціальності Економіка
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ

Ринок праці ХХІ століття характеризується високою динамічністю, нестабільністю та зростанням вимог до кваліфікації працівників. Глобалізаційні процеси, технологічні інновації, цифровізація виробництва та зміни соціально-економічного середовища зумовили суттєву трансформацію мотиваційних пріоритетів працівників. Сучасні працівники дедалі більше орієнтуються не лише на матеріальні стимули, а й на самореалізацію, професійний розвиток, гнучкість зайнятості, комфортні умови праці та баланс між роботою і особистим життям [1].

У таких умовах виникає потреба у оновленні мотиваційного механізму - системи методів, інструментів і принципів, спрямованих на підвищення продуктивності праці, задоволення трудових потреб та ефективне використання людського потенціалу.

Під мотиваційним механізмом розуміємо систему управлінських впливів, що спрямовує поведінку працівників на досягнення цілей організації шляхом узгодження їхніх особистих і професійних потреб.

Він поєднує три взаємопов'язані компоненти:

1. Суб'єкт мотивації - керівник, орган управління, роботодавець.
2. Об'єкт мотивації - працівники, які реалізують трудову діяльність.
3. Інструменти мотивації - матеріальні (заробітна плата, премії, бонуси) та нематеріальні (визнання, розвиток, корпоративна культура, можливість кар'єрного зростання).

Класичні теорії мотивації: ієрархія потреб А. Маслоу, двофакторна теорія Ф. Герцберга, теорія очікувань В. Врума доводять, що працівники прагнуть не лише винагороди, а й змістовності праці, можливості реалізувати власний потенціал. Тому сучасний мотиваційний механізм повинен поєднувати економічну, соціально-психологічну та організаційну складові, забезпечуючи баланс між інтересами роботодавця і працівника.

Нині ринок праці в Україні перебуває під впливом кількох визначальних факторів:

- воєнні дії та міграційні процеси, які призвели до дефіциту кадрів у певних регіонах та галузях;
- цифровізація економіки, що трансформує професійні вимоги, створює нові форми зайнятості (фріланс, дистанційна робота, гіг-економіка);
- зміна ціннісних орієнтацій працівників, для яких важливішими стають самореалізація, розвиток, довіра, стабільність;
- посилення конкуренції за таланти: компанії змагаються за висококваліфікованих фахівців, пропонуючи не лише зарплату, а й корпоративну культуру, соціальні гарантії, психологічний комфорт.

У зв'язку з цим, сучасний мотиваційний механізм повинен ґрунтуватися на таких принципах [2]:

- гнучкість;
- персоналізація;
- прозорість і справедливість;
- баланс матеріальної та нематеріальної мотивації;
- психологічна підтримка.

Сучасна практика показує, що комплексна мотивація - коли поєднуються фінансові, соціальні й психологічні стимули - є найефективнішою [3].

Незважаючи на зростання уваги до мотиваційних програм, вітчизняний ринок праці стикається з низкою проблем:

- недостатня оплата праці, що не забезпечує базові потреби працівників;
- високий рівень трудової міграції, особливо серед молоді та кваліфікованих фахівців;
- формальний підхід до оцінювання персоналу, відсутність системи зворотного зв'язку;
- відсутність корпоративної культури у малих і середніх підприємствах;
- недооцінка ролі нематеріальної мотивації — емоційної підтримки, визнання, гнучких графіків;
- стрес і невизначеність, пов'язані з воєнними діями, які знижують мотиваційний потенціал працівників.

Ці фактори вимагають перегляду управлінських підходів до мотивації персоналу з урахуванням сучасних соціально-економічних умов.

Ефективне формування мотиваційного механізму в умовах сучасного ринку праці передбачає реалізацію комплексу заходів [2-3]:

- Розробка індивідуальних мотиваційних профілів працівників, які враховують їхні потреби, кар'єрні очікування, життєві цінності.
- Запровадження гнучких форм зайнятості: дистанційна робота, гібридні графіки, проєктна діяльність.
- Інвестування у людський капітал: постійне навчання, підвищення кваліфікації, розвиток soft skills.
- Зміцнення корпоративної культури: створення середовища довіри, відкритої комунікації, визнання досягнень.
- Використання цифрових інструментів HR-менеджменту: автоматизація оцінки результатів праці, електронні платформи мотивації, внутрішні соціальні мережі.
- Психологічна підтримка працівників: корпоративні тренінги, консультації, програми з профілактики емоційного вигорання.

Такі підходи сприяють підвищенню організаційної лояльності, зниженню плинності кадрів, зростанню продуктивності праці та інноваційного потенціалу підприємств.

Отже в умовах сучасного ринку праці мотиваційний механізм набуває нових характеристик, що пов'язані з цифровізацією економіки, гібридними формами зайнятості, соціальною нестабільністю та зміною трудових цінностей.

Основними тенденціями є перехід від жорстко фінансових стимулів до інтегрованих моделей мотивації, які поєднують матеріальні, моральні та психологічні фактори [4]. Ефективність системи мотивації визначається здатністю роботодавця розуміти потреби працівників, забезпечувати умови для їх професійного розвитку та підтримувати баланс між результативністю і добробутом персоналу.

Формування сучасного мотиваційного механізму є не лише інструментом управління, а й стратегічною необхідністю, адже саме мотивовані працівники є ключовим ресурсом стійкості, конкурентоспроможності та інноваційного розвитку організацій.

Література:

1. Соколова Л. В. Сучасні підходи до управління персоналом підприємства / Л. В. Соколова, Е. І. Бузецька // Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 2 листопада 2021 р.) / За заг. ред. Т. В. Полозової [та ін.]. Харків. ХНУРЕ. 2021. С. 149-151.
2. Герасименко О. О. Мотиваційні механізми в управлінні персоналом підприємства. Економіка і держава. 2024. №3. С. 75–80.
3. Колот А. М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання : моногр. К.: КНЕУ, 2003. 230 с.
4. Петренко І. Інноваційні моделі мотивації в умовах цифрової економіки. Економіка і суспільство. 2024. №5. С. 55–61.

Кобилінський Олексій Юрійович

Аспірант 3-го року навчання 076 «Підприємництво та торгівля»

Одеський національний економічний університет

РОЗВИТОК ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У сучасних умовах глобалізації, цифровізації та зростаючої конкуренції між країнами логістична інфраструктура відіграє стратегічну роль у формуванні національної економічної безпеки. Вона є не лише засобом забезпечення ефективного руху товарів, послуг та інформації, а й індикатором інституційної спроможності держави реагувати на внутрішні та зовнішні виклики. Високорозвинена логістична система сприяє підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, розширенню експортних можливостей, зміцненню фінансової стабільності та інтеграції у світові ринки.

Проблематика розвитку логістичної інфраструктури висвітлюється у працях О. Решетнікова, Т. Боровик, І. Терещенко [2], О. Корнієцького, А. Котлера та М. Кристофера. Водночас питання адаптації логістики до умов воєнного стану, цифровізації та відновлення критичної інфраструктури потребують подальшого дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування ролі розвитку логістичної інфраструктури як ключового чинника забезпечення економічної безпеки держави та визначення напрямів її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів.

У сучасному глобалізованому світі логістична інфраструктура має ключове значення для забезпечення безперервного й ефективного переміщення товарів, яке слугує основою економічної стабільності та конкурентоспроможності держави. Глибше розуміння природи та складових логістичної інфраструктури не лише пояснює процес доставки товарів до споживачів, але й допомагає визначити стратегічні шляхи для її вдосконалення.

Розвиток логістичної інфраструктури становить важливий фактор економічного зростання, який активно вивчається у сучасних наукових дослідженнях. Логістика виконує функцію інтегратора між виробничим, торговельним та споживчим секторами, забезпечуючи ефективний обіг товарів, послуг і інформації. Науковці зазначають, що логістична інфраструктура не лише полегшує внутрішню торгівлю, але й виступає основою інтеграції країни в глобальні економічні процеси [4].

Економічна безпека країни визначається як стан національної економіки, який забезпечує її стабільну роботу, здатність до розвитку та протидію як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам. Однією з ключових складових цієї системи є логістична інфраструктура, що включає транспортну, складську, митну, інформаційну та фінансову складові.

Розвинена логістична система гарантує безперерйне постачання ресурсів, енергоносіїв, харчових продуктів та промислових товарів, що має критичне значення в умовах криз. Ефективно налагоджені логістичні зв'язки підвищують стійкість економіки до різноманітних потрясінь, сприяють зниженню витрат, прискорюють оборот капіталу та створюють сприятливий інвестиційний клімат.

На тлі воєнних дій та значного руйнування транспортної інфраструктури України питання відновлення логістичних ланцюгів стає пріоритетом державної політики. Без дієвої логістичної системи неможливе ні економічне відновлення країни, ні її повноцінна інтеграція у світові ринки.

Логістична система України має потужний потенціал завдяки вигідному географічному розташуванню між Європою та Азією, розгалуженій транспортній мережі, наявності морських портів, залізниць та авіасполучень. Проте стан цієї інфраструктури залишається проблемним через зношеність транспортних шляхів, недостатній рівень автоматизації процесів, обмежену кількість сучасних логістичних центрів.

До початку повномасштабної війни Україна займала середні позиції в міжнародному рейтингу Logistics Performance Index (LPI) - 66 місце серед 160 країн (2018 р.), що свідчить про помірний рівень розвитку логістики [3]. Після 2022 року ситуація різко ускладнилася: частина портів була заблокована, ланцюги постачання зруйновані, а транспортні витрати суттєво зросли. Проте навіть у таких умовах Україна демонструє гнучкість, розвиваючи

альтернативні шляхи експорту через залізничні переходи, дунайські порти та сухопутні коридори до країн ЄС.

Окремої уваги потребує цифрова складова логістики. Впровадження систем електронного документообігу, GPS-моніторингу, аналітичних платформ дозволяє знизити транзакційні витрати та підвищити прозорість процесів. Держава має стимулювати цифровізацію логістики через розвиток програм «Держава в смартфоні», електронних митних сервісів та інтеграцію з європейськими платформами обміну даними.

Логістична інфраструктура є не лише економічним, а й безпековим фактором. Вона забезпечує мобільність військових, гуманітарних і енергетичних ресурсів, що особливо важливо в умовах надзвичайних ситуацій або збройних конфліктів. Крім того, ефективна логістика дозволяє мінімізувати ризики перебоїв у постачанні критично важливих товарів, що прямо впливає на соціальну стабільність та продовольчу безпеку держави.

Інтеграція України до європейської транспортної мережі TEN-T відкриває нові можливості для розвитку логістичних коридорів, модернізації транспортної інфраструктури та залучення інвестицій. Партнерство з ЄС передбачає оновлення доріг, портів і прикордонних переходів, а також впровадження «зелених» логістичних рішень відповідно до принципів сталого розвитку. Це стратегічний крок на шляху інтеграції України до Європейського Союзу, який сприятиме реалізації ініціативи «Смути солідарності», забезпечуючи ефективний експорт української сільськогосподарської продукції та доставку гуманітарної допомоги. Згідно з Індикативним інвестиційним планом Європейської Комісії щодо розвитку коридорів TEN-T (2019), до 2030 року планується реалізувати в Україні проекти на загальну суму 4,45 млрд євро [1].

У табл. 1, представимо SWOT-аналіз розвитку логістичної інфраструктури України, який дозволить оцінити її сильні та слабкі сторони, можливості і загрози з метою визначення шляхів підвищення ефективності та зміцнення економічної безпеки держави.

Таблиця 1

SWOT-аналіз розвитку логістичної інфраструктури України

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
- Вигідне географічне розташування між ЄС та Азією, на перетині головних транспортних коридорів. - Потенціал інтеграції до європейської мережі TEN-T. - Розвинена мережа залізниць і автомобільних шляхів. - Підтримка міжнародних фінансових інституцій (Світовий банк, ЄБРР, ЄІВ).	- Недорозвинена транспортна, складська та митна інфраструктура. - Руйнування логістичних об'єктів через війну. - Низька цифровізація логістичних процесів. - Високі логістичні витрати у собівартості продукції. - Недосконале законодавство та бюрократія у сфері логістики.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
- Розвиток міжнародних транспортних коридорів і залучення інвестицій у відновлення інфраструктури. - Інтеграція в європейський логістичний простір та стандарти TEN-T. - Розвиток «зелених» логістичних технологій і цифрових платформ. - Участь у глобальних ініціативах типу «Смути солідарності».	- Тривале ведення воєнних дій і подальші руйнування транспортної мережі. - Зниження конкурентоспроможності через затримки у відновленні об'єктів. - Макроекономічна нестабільність, інфляційні ризики та дефіцит фінансування. - Високий рівень залежності від зовнішньої допомоги.

Джерело: створено автором самостійно

Основними напрямками розвитку логістичної інфраструктури України є відновлення транспортної мережі із залученням міжнародної допомоги, створення регіональних логістичних хабів, інтеграція в європейські транспортно-логістичні системи, цифровізація процесів та впровадження «зеленої» логістики. Реалізація цих заходів підвищить ефективність транспортної системи й зміцнить економічну безпеку держави, забезпечуючи її стійкість та технологічну незалежність.

Отже, розвиток логістичної інфраструктури є ключовим чинником зміцнення економічної безпеки України, оскільки забезпечує ефективне функціонування транспортних потоків, сприяє інтеграції в європейський простір, підвищує інвестиційну привабливість та сприяє сталому відновленню національної економіки.

Література

1. ЄС включає українські логістичні маршрути до Транс'європейської транспортної мережі. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/en/news/05-08-22/>
2. Решетнікова О. В., Боровик Т. В., Терещенко І. О. Аналіз та перспективи розвитку ринку логістичних послуг в Україні. Економіка і управління. Київ. № 2. 2020. С. 24-29.
3. Україна піднялась на 14 позицій в індексі ефективності логістики Світового банку. URL: <https://zaxid.net/news/>
4. Kalycheva N. Ye. The role of transport and logistics systems in ensuring sustainable economic development. Bulletin of Transport and Industry Economics. 2017. №58. P. 103–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2017_58_14

Корогодова Олена Олександрівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки

Черненко Наталя Олександрівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки

Глушенко Ярослава Іванівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки

Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені
Ігоря Сікорського", м. Київ, Україна

ЕКОСИСТЕМА СТАРТАПІВ ЯК ДРАЙВЕР НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У глобальній конкуренції ключовим чинником зростання є ефективна реалізація науково-технічного потенціалу національної економіки (НТПНЕ) через інноваційну діяльність підприємств і стартапів, які комерціалізують наукові результати та створюють конкурентоспроможні технології. Однією з найдинамічніших форм такої діяльності виступають стартапи - тимчасові структури, які займаються пошуками масштабної, відтворювальної, рентабельної бізнес-моделі [1]. Стартапи відіграють вирішальну роль у трансформації наукових результатів у комерційні продукти, що безпосередньо впливає на рівень розвитку НТПНЕ. Вони сприяють створенню нових технологій, формуванню висококваліфікованих робочих місць, зміцненню взаємодії між наукою, бізнесом і фінансуванням, а також структурній модернізації економіки.

Екосистема стартапів не функціонує ізольовано. Важливу роль у ній, особливо в емерджентних економіках (до яких частково належить і Україна), відіграють ТНК, що виступають каталізаторами, забезпечуючи інвестиції, технології та доступ до глобальних ланцюгів доданої вартості. У [2] зазначається, що ТНК активно взаємодіють зі стартапами у контексті Індустрії 4.0, використовуючи їхні розробки для власної цифрової трансформації. Взаємодія ТНК з українським ІТ-сектором, який працює за моделлю «global sourcing», є не лише джерелом фінансування, а й механізмом імплементації міжнародних стандартів управління та R&D [3-5]. Це якісно піднімає загальний рівень науково-технічного потенціалу підприємств.

Функціонування цієї екосистеми тісно пов'язане із загальнодержавною траєкторією науково-технічної політики, яка може орієнтуватися на копіювання або на створення новачій. У світовій практиці виділяють два базові підходи до інноваційного розвитку: імітаційний інноваційний [6], який передбачає адаптацію та вдосконалення вже існуючих технологій (економіка Південної Кореї у 1970-90рр., Китаю), та емерджентний, орієнтований на створення принципово нових продуктів і технологічне лідерство (характерний для США та Ізраїлю).

Для українських підприємств і стартапів оптимальною є комбінована модель інноваційного розвитку, що поєднує технологічне запозичення з формуванням власних R&D-компетенцій. Це забезпечує швидку модернізацію промисловості та створює основу для унікальних технологій у стратегічних секторах. Прагнення до технологічної автономії, особливо в оборонному, енергетичному та ІТ-секторах, стимулює власні розробки. Геополітичні виклики й зростання попиту на українські технології (дрони, кіберзахист, «розумні» енергорішення) формують внутрішній ринок інновацій, сприяючи розвитку Deep Tech і залученню інвестицій у R&D.

В Україні стартап-екосистема, незважаючи на складні умови війни, продемонструвала значну стійкість і динамічність. Загальна вартість українських стартапів у листопаді 2022 року оцінювалась приблизно у 23,3 млрд євро, що у дев'ять разів більше порівняно з 2017 роком [7]. Станом на 2024 рік в Україні нараховується понад 2 600 стартапів [8]. У глобальному рейтингу «Global Startup Ecosystem Index 2024» Україна посіла 46-те місце серед 100

країн світу, увійшовши до десятки найкращих екосистем Східної Європи [9]. Крім того, активізується участь українських підприємств у впровадженні інновацій. Кількість інноваційно-активних підприємств зросла з 2 589 до 4 428 одиниць, що становить 18,5 % від загальної кількості підприємств проти 10,5 % у попередні роки [10]. Водночас у структурі малих і середніх підприємств лише близько 5,9 % упровадили процесні інновації [11], що вказує на наявність значного нереалізованого потенціалу.

Стартапи виконують роль зв'язкової ланки між НТПНЕ (кадровими ресурсами, науковими розробками, інфраструктурою досліджень) і процесами комерціалізації інновацій. Через них забезпечується дифузія технологій, тобто перехід наукових результатів у реальні продукти й сервіси, які створюють додану вартість. Розвиток стартапів стимулює інноваційну активність підприємств, сприяє інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості та формує динамічну інноваційну інфраструктуру - технопарки, акселератори, бізнес-інкубатори, венчурні фонди. Це підсилює інноваційно-інфраструктурний компонент науково-технічного потенціалу національної економіки.

Успішні стартапи також сприяють формуванню експортного потенціалу країни через поширення технологічних рішень на зовнішніх ринках. Саме цей механізм перетворює науково-технічний потенціал на фактор довгострокової конкурентоспроможності національної економіки. Прикладами таких процесів є вихід українських ІТ-компаній і технологічних стартапів на міжнародні ринки у сферах фінтеху, агротехнологій, безпеки та штучного інтелекту. Разом з тим, розвиток стартап-екосистеми в Україні стикається з низкою викликів. Основними проблемами залишаються: недостатнє фінансування на ранніх етапах розвитку, обмежений доступ до венчурного капіталу, слабкий механізм трансферу технологій між науковими установами та бізнесом, а також невисокий рівень інтеграції стартапів з традиційними промисловими підприємствами. Додаткові ускладнення спричиняють зовнішні ризики, пов'язані з війною, економічною нестабільністю та міграцією висококваліфікованих кадрів.

Автори вважають, що для того щоб стартапи стали повноцінним інструментом реалізації НТПНЕ, необхідно удосконалити державну політику підтримки інновацій і створити сприятливе середовище для венчурного інвестування. Важливо розвивати партнерські зв'язки між університетами, науковими центрами та бізнесом, стимулювати створення корпоративних стартапів і спін-оф компаній, а також посилити регіональні інноваційні екосистеми. Особливе значення має включення показників розвитку стартапів до системи оцінки НТПНЕ. До таких показників належать кількість чинних стартапів, обсяги інвестицій у стартап-сектор, загальна капіталізація екосистеми, частка стартапів-експортерів, а також участь підприємств у програмах акселерації. Включення цих параметрів у модель інтегрального індексу НТПНЕ дозволяє більш точно відображати здатність інноваційного середовища перетворювати наукові результати на економічний ефект.

Таким чином, стартап-екосистема виступає не просто одним з елементів, а системним драйвером реалізації НТПНЕ. Вона виконує критичну функцію провідника, трансформуючи науковий потенціал (кадри, розробки, дослідження) у конкурентоспроможні технологічні рішення та комерційні продукти, що генерують високу додану вартість. В умовах комбінованої моделі інноваційного розвитку, посиленої викликами воєнного часу та потребою у технологічній автономії (особливо у секторах ВПК, енергетики та кібербезпеки), стартапи стають гнучким та дієвим інструментом модернізації. Вони не лише заповнюють ніші, які традиційна промисловість не здатна швидко освоїти, але й формують внутрішній гарантований ринок для R&D, одночасно інтегруючи країну в глобальні інноваційні ланцюги через механізми global sourcing та взаємодію з ТНК.

Важливою проблемою залишається не лише стимулювання екосистеми (через венчурне фінансування та посилення зв'язків з університетською наукою), але й адекватна оцінка її реального впливу. Включення показників розвитку стартап-сектору (капіталізація, обсяг інвестицій, кількість R&D-центрів) до інтегральної оцінки НТПНЕ, як запропоновано авторами, є необхідним кроком для формування об'єктивної та дієвої державної політики.

Саме розвиток цієї екосистеми визначатиме здатність України до швидкої повосенної відбудови та її довгострокову конкурентоспроможність в економіці знань.

Література

1. Blank S. The Four Steps to the Epiphany: Successful Strategies for Products that Win. Lulu Enterprises Incorporated, 2003. 281 p.
2. Korohodova O., Onopriienko K., Kuzhel D. V. The interaction of transnational corporations with startups in Industry 4.0. Економічний вісник НТУУ «КПІ»: збірник наукових праць. 2020. № 17. С. 439–449. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/50178>.
3. Моїсєєнко Т. Є., Глущенко Я. І., Корогодова О. О., Черненко Н. О. Потенційні можливості України на шляху до формування та розвитку екосистеми стартапів. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. 2020. № 4. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2020-4-5893>
4. Моїсєєнко Т. Є., Черненко Н. О., Корогодова О. О. Інноваційне оновлення економіки України за допомогою стартапів в умовах розвитку Індустрії 4.0. Інфраструктура ринку: електронний науково-практичний журнал. 2020. Вип. 42. С. 97–104. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure42-16>
5. Моїсєєнко Т. Є., Корогодова О. О., Глущенко Я. І., Черненко Н. О. Структурні елементи формування і функціонування екосистеми стартапів в умовах четвертої промислової революції. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2020. № 11. С. 81–88. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-11-09>
6. Hu M. Literature Review on Imitation Innovation Strategy. American Journal of Industrial and Business Management. 2018. Vol. 8. No. 8. URL: <https://doi.org/10.4236/ajibm.2018.88120>.
7. The total value of Ukrainian startups is estimated at €23.3B. AIN.UA. 15.12.2023. URL: <https://en.ain.ua/2023/12/15/the-total-value-of-ukrainian-startups-is-estimated-at-e23-3b/>.
8. Ukraine's Startup Ecosystem: U.Ventures' Report 2024. U.Ventures. 2024. URL: <https://u.ventures/news/u-ventures-ukraines-startup-ecosystem/>.
9. Global Startup Ecosystem Index 2024: Ukraine in the top 50. Ukrainian Startup Fund. 2024. URL: <https://usf.com.ua/en/global-startup-ecosystem-index-2024-ukraine-in-the-top-50>.
10. State Statistics Service reports Ukrainian businesses innovating in wartime. NV. 10.10.2024. URL: <https://english.nv.ua/business/state-statistics-service-reports-ukrainian-businesses-innovating-in-wartime-50533444.html>.
11. European Innovation Scoreboard 2024: Ukraine. European Commission. 2024. URL: https://ec.europa.eu/assets/rtd/eis/2024/ec_rtd_eis-country-profile-ua.pdf.

Коцюрубенко Ганна Миколаївна

к.е.н., доцентка кафедри Т та ГРБ

Одеського національного економічного університету

ЕКОНОМІКА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ

Готельно-ресторанний бізнес посідає вагоме місце у структурі національної економіки України, оскільки виконує не лише комерційну, але й соціально-економічну функцію. Він забезпечує створення робочих місць, наповнення бюджетів різних рівнів, розвиток локальних громад, а також стимулює туристичну активність і формує позитивний імідж країни.

Однак, уже четвертий рік поспіль Україна функціонує в умовах повномасштабної війни, що істотно вплинуло на економічні процеси та окремі сектори господарства. Готельно-ресторанна сфера виявилася однією з найбільш уразливих, адже її розвиток безпосередньо залежить від стабільності, мобільності населення та туристичних потоків.

До 2022 року сектор готельно-ресторанного бізнесу демонстрував стале зростання: у великих містах активно формувалися нові готельні мережі, ресторани комплекси та заклади громадського харчування; внутрішній туризм характеризувався динамічним розвитком і поступовим зростанням споживчого попиту [1]. Проте війна кардинально змінила ситуацію: значна частина підприємств була зруйнована, закрита або змушена до релокації у відносно безпечні регіони. За даними досліджень, станом на кінець 2022 року близько третини малих та середніх підприємств припинили діяльність [2]. Крім того, відбулося різке скорочення туристичного потоку, що негативно позначилося на обсягах попиту на готельно-ресторанні послуги, тоді як споживачі переорієнтувалися переважно на базові потреби.

Не менш значущим чинником стало зростання операційних витрат: підвищення вартості енергоносіїв, продуктів харчування, логістики та заходів безпеки. Додатковим бар'єром для стабільного функціонування виступають перебої з електропостачанням і необхідність зупиняти діяльність під час повітряних тривог.

Водночас, наявні емпіричні дані свідчать про здатність галузі до адаптації. Повномасштабна війна трансформувала функціональне значення готельно-ресторанного сектору, надавши йому ролі одного з ключових стабілізаторів економічної системи. Сьогодні готельні підприємства виконують низку важливих завдань: створюють робочі місця, забезпечують бюджетні надходження, формують валютні ресурси та підтримують розвиток суміжних галузей – ресторанного господарства, транспортної системи та індустрії дозвілля. Якщо у довоєнний період ця функція мала переважно опосередкований характер, то в умовах війни, саме завдяки високому рівню гнучкості та орієнтації на внутрішній ринок, галузь продемонструвала вищий рівень стійкості у порівнянні з іншими секторами.

Показовим індикатором стала активізація внутрішнього туризму, який у 2023 році зріс на 30% та став ключовим джерелом доходів для міст із туристичною спеціалізацією. Згідно з даними Pro-Consulting, сукупні доходи українських готельних підприємств у 2023 році досягли 9,3 млрд грн, що на 26% перевищує показники 2022 року. Додатково, за інформацією Державного агентства розвитку туризму, податкові надходження від туристичної галузі збільшилися на 3,2% і становили 2,049 млрд грн [3].

Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновок, що галузь зберегла економічну життєздатність і потенціал до зростання навіть в умовах масштабної кризи. У перспективі її роль може значно посилитися, оскільки готельно-ресторанний бізнес здатен стати одним із драйверів післявоєнної відбудови країни. Серед ключових чинників розвитку слід виокремити:

- залучення міжнародних інвестицій у відновлення туристичної інфраструктури та об'єктів розміщення;
- стимулювання внутрішнього туризму, що сприятиме максимальній економічній залученості населення та формуванню позитивного іміджу України для іноземців;
- інноваційні підходи до організації бізнес-процесів, зокрема впровадження стійких бізнес-моделей та цифрових технологій;
- використання штучного інтелекту у сфері управління, прогнозування попиту, персоналізації туристичних і готельних продуктів, оптимізації логістичних та фінансових процесів.

Попри суттєві виклики, готельно-ресторанний бізнес в Україні демонструє високий рівень адаптивності, соціальної відповідальності та готовності до подальшого розвитку. Його відновлення в післявоєнний період стане не лише важливим економічним чинником, а й символом повернення держави до нормалізації суспільного життя та інтеграції у глобальний туристичний простір.

Література

1. Веселовська, Т. Є. (2024). Вплив війни на реструктуризацію готельно-ресторанних послуг в Україні. Академічні візії, (31). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1153>
2. Аналіз ринку праці в галузі готельно-ресторанної справи 2022. Університет Короля Данила. URL: <https://ukd.edu.ua/analiz-rynku-pratsi-v-haluzi-hotelno-restorannoyi-spravy-2022-0> (дата звернення 26.10.2025)
3. Богданов М. Майбутнє готельного бізнесу України: уроки США та ключові тренди. Mind.ua. URL: <https://mind.ua/openmind/20287820-majbutne-gotelnogo-biznesu-ukrayini-uroki-ssha-ta-klyuchovi-trendi> (дата звернення 26.10.2025)

Кушнір О.І.,

студентка 41 гр. ФФБС

Науковий керівник:

Бондаренко П.В.,

к.е.н., ст. викладач кафедри ФМФР,

Одеський національний економічний університет

МЕТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ УКРАЇНИ

Сьогодні сучасна роль страхових компаній у економіці визначається здатністю страховиків забезпечити переміщення коштів на ринок капіталу. Страхові внески, які одержують компанії від страхувальників, перетворюються на величезний страховий фонд, який може бути спрямований на розвиток економіки.

Акумуляції значних грошових коштів та здатність керувати цими засобами перетворюють страхові компанії на одних з найважливіших джерел інвестиційних ресурсів. Крім коштів страхових резервів страхові компанії також можуть використовувати в інвестиційних цілях власний капітал, що є вільним від страхових зобов'язань [2].

Умовах українського фінансового ринку страхові компанії прагнуть не лише акумулювати страхові внески, а й раціонально розміщувати їх для отримання додаткового прибутку. Законодавство України (зокрема, Закон «Про страхування» та нормативи Національного банку України) визначає перелік дозволених напрямів інвестування: державні цінні папери, депозити в банках, нерухомість, корпоративні облігації тощо. Головним завданням страховика є поєднання прибутковості, ліквідності та надійності інвестицій, щоб забезпечити фінансову стабільність і своєчасні страхові виплати [3].

Аналіз зарубіжного та українського страхового ринку показав, що основним джерелом одержання прибутків для страхової компанії у високо розвинутих країнах є не збір страхових платежів, а інвестиційна діяльність, кошти від якої спрямовуються на фінансування страхових операцій, розробку нових продуктів, дотацію збиткових видів та інші.

Якщо проаналізувати структуру активів страховиків за категоріями інвестування частково вільних коштів, то можна зробити висновок, що більшість грошей вкладається у фінансові продукти того ж таки фінансового ринку. Тобто не виконується основна ціль інвестиційної функції — стимулювання економіки України. Страхові компанії більше 27% вкладають на банківські депозити, близько 45% — в акції, облігації та іпотечні сертифікати банків та інших фінансових установ і лише 0,26% — в економіку України та 2,2% — в цінні папери емітовані державою; отже, лише 3% коштів іде на розвиток економіки на промисловість та розвиток виробництва [1].

PZU страхова компанія одна з найбільших на вітчизняному ринку, активно використовує механізми інвестиційної діяльності для підвищення фінансової стійкості. Частину своїх страхових резервів компанія розміщує у державні облігації внутрішньої державної позики ОВДП, які мають високий рівень надійності та забезпечують стабільний дохід. Інша частина інвестується у банківські депозити та нерухомість, що дозволяє диверсифікувати ризики.

Таким чином, на прикладі PZU можна побачити, що інвестиційна діяльність українських страховиків має на меті збалансування прибутковості, ліквідності та безпеки вкладень.

Література

1. Василенко А.В. Інвестиційна стратегія страхових компаній. Навчальний помічник. Київ. НТЕУ, 2006. 168 с.
2. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг URL:

<http://www.dfp.gov.ua> (дата звернення: 28.10.2025).

3. Про страхування. Закон України №1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 30.10.2025).

Нікіфорчук Аріна Ігорівна

студентка 3-го року навчання Факультету фінансів та банківської справи

Одеський національний економічний університет

Науковий керівник:

Бондаренко Павло Валерійович

к.е.н., ст. викладач кафедри ФМФР,

Одеський національний економічний університет

ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНТЕХ-ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

За останні роки український страховий ринок демонструє ознаки відновлення та зростання: Згідно з даними Національної асоціації страхувальників України, у 2024 році премії за ризиковим страхуванням склали приблизно 47,4 млрд грн, а ринок виріс порівняно з попереднім роком на близько 15% [1]. Ці тенденції поєднуються із швидким розвитком фінтех-екосистеми, що створює умови для масштабнішого впровадження інновацій у страхуванні.

У цьому контексті особливу увагу привертає впровадження цифрових каналів дистрибуції. Наприклад, платформа UKASKO, яка виступає технологічним провайдером для понад 20 страхових компаній та має мережу понад 4 000 агентів по всій Україні, дозволяє страховикам швидко інтегрувати цифрові рішення для продажу, CRM-автоматизації, аналітики та управління портфелем клієнтів - таким чином скорочується час виходу на ринок для нових продуктів [2]. Модель такого типу демонструє, як цифрова інфраструктура може слугувати точкою прискорення трансформації обслуговування клієнтів та операційної діяльності.

Ще один приклад - hotline.finance, український інтернет-агрегатор страхових полісів: він зафіксував значне зростання активності користувачів, коли відсоток оформлення полісів онлайн становив приблизно «кожен третій поліс» через мобільний або веб-додаток, а клієнти могли зекономити від 10% до 40% при купівлі поліса через платформу [2]. Це підтверджує зміщення поведінки споживачів і готовність до цифрового сервісу в страхуванні.

Телематика та IoT-рішення також набирають обертів. Наприклад, український стартап Easy Peasy Insurtech пропонує модель «плати за кілометри» у сегменті автовимоги (КАСКО) - клієнту виставляється тариф залежно від фактичного пробігу та стилю водіння через мобільний додаток [2]. Така бізнес-модель дозволяє страховикам точніше оцінювати ризик і адаптувати тарифну політику в режимі реального часу, що підвищує конкурентоспроможність та залучає нових клієнтів із потребою гнучких умов.

Автоматизація процесів обробки збитків та боротьби з шахрайськими схемами - ще одна ключова складова трансформації. Вітчизняні компанії дедалі частіше впроваджують OCR-технології (розпізнавання документів), AI-аналіз зображень збитків, автоматичну перевірку даних клієнта. InsurTech у страхуванні не лише додає окремі цифрові інструменти, але й ініціює переосмислення самої системи управління страхуванням - від регулярної операційної діяльності до стратегічного прийняття рішень [3].

Проте впровадження фінтех-інновацій стикається з певними бар'єрами. По-перше, обмежена перестраховальна ємність і висока ціна ризику стримують запуск нових ризикових продуктів чи телематичних програм. Наприклад, через воєнний стан іноземні перестраховики суттєво скоротили покриття України, що посилює навантаження на локальних страховиків. По-друге, нормативна база часто відстає від темпів цифровізації: чітких правил застосування AI, телематики або цифрової ідентифікації клієнтів у страхуванні поки недостатньо прописано. По-третє, проблема якості та інтеграції даних - для ефективного використання моделей машинного навчання та телематики необхідні великі обсяги якісних даних, що у більшості страховиків ще не накопичено чи не систематизовано. Також, інвестиції у кібербезпеку та захист персональних даних стають

критичними - цифрові канали продажу та сервісу водночас підвищують ризики витоку інформації [3].

З огляду на ці аспекти, для страхових компаній можна запропонувати починати з відносно простих технологічних проєктів, наприклад, автоматизації цифрових каналів продажу або обробки претензій, де коефіцієнт окупності інвестицій може бути швидким, а інвестиційні ризики нижчі. Потім масштабувати телематичні продукти, партнеритись із fintech/insurtech-платформами (наприклад, UKASKO) для швидкого виходу на цифрову платформу. Державі та регуляторам слід стимулювати розробку гнучких стандартів застосування AI, телематики і цифрової ідентифікації у страхуванні, а також підтримувати механізми перестраховування або гарантії для покриття великих ризиків. Крім того, доцільно запроваджувати освітні програми для працівників страхового ринку з питань data science, AI та кібербезпеки.

Отже впровадження фінтех-технологій у страховій діяльності України відкриває вагомі можливості для підвищення операційної ефективності, точності оцінки ризиків і розширення доступності страхових послуг. Реальні кейси, як UKASKO та hotline. finance, демонструють життєздатність цифрових моделей. Водночас бар'єри залишаються значущими - їх подолання вимагає системного підходу: пілотних проєктів, партнерств, державної підтримки та нормативної адаптації. Лише за таких умов страхова галузь України зможе успішно використати свій цифровий потенціал і стати конкурентоспроможною у міжнародному вимірі.

Література

1. Страховий ринок України демонструє стабільне зростання показників. URL:<https://finway.com.ua/strahovyj-rynok-ukrayiny-demonstruye-stabilne/> (дата звернення: 02.11.2025)
2. Бондаренко Н.В., Улянич Ю.В., Тулуш Л.Д. Трансформація страхового менеджменту в умовах розвитку InsurTech. Науковий вісник Уманського національного університету садівництва. 2025. Вип. 106, ч. 2. С. 214-254. URL:<https://journal.udau.edu.ua/arxiv-nomerv/2025/vipusk-106-chastina-2/transformaciya-strahovogo-menedzhmentu-v-umovah-rozvitku-insurtech.html> (дата звернення: 02.11.2025)
3. Kuzheliev, M., & Nechyporenko, A. Вплив Fintech на діяльність страхових компаній на фінансовому ринку України. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій. 2025. Вип. 1, ч. 15. С.430-438. URL:<https://doi.org/10.32750/2025-0138> (дата звернення: 02.11.2025)

Вікторія Панцир

здобувачки 2-го курсу спеціальності 242 «Туризм та рекреації»

Міжнародного університету

Наукова керівниця: старша викладачка кафедри менеджменту
Міжнародного університету, докторка філософії з менеджменту

Вікторія Горбаньова

ТУРИЗМ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Туризм у ХХІ столітті розглядається як важливий чинник соціально-економічного розвитку держави. Його роль виходить далеко за межі економічних показників, адже він формує імідж країни, стимулює зайнятість, розвиває транспортну, культурну та інформаційну інфраструктуру, сприяє збереженню історико-культурної спадщини [1, с. 12].

У контексті глобалізації туризм виступає одним із найбільш динамічних секторів світової економіки. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), до пандемії туризм забезпечував близько 10 % світового ВВП і кожне десяте робоче місце у світі [2, с. 44]. Для України туризм має потенціал стати каталізатором розвитку регіонів, особливо тих, які мають природно-рекреаційні ресурси, але потребують оновлення інфраструктури.

На думку Кудінової І. П. [1, с. 13], туризм формує мультиплікативний ефект: доходи туристичної галузі стимулюють суміжні сфери – транспорт, торгівлю, будівництво, сільське господарство, готельно-ресторанний бізнес. Це створює додаткові робочі місця та підвищує рівень життя місцевого населення.

Соціальний аспект туризму полягає у формуванні культурного діалогу, розвитку громадянського суспільства та посиленні міжрегіональних зв'язків. Туризм розширює можливості для міжкультурної взаємодії, виховання толерантності, поширення демократичних цінностей і підвищення освітнього рівня громадян [3, с. 67]. Через пізнання нових культур та історії зростає суспільна свідомість, що сприяє зміцненню духовного потенціалу держави.

Водночас у розвитку туристичної галузі України існують проблеми: низький рівень інвестиційної привабливості, недосконала інфраструктура, сезонність попиту, відсутність ефективної державної стратегії просування національного туристичного продукту [1, с. 15]. Вирішення цих проблем можливе через інтеграцію інноваційних підходів, цифровізацію, екологізацію та впровадження концепції сталого туризму.

Особливого значення набуває екологічний туризм, що базується на принципах відповідального споживання природних ресурсів. За оцінками міжнародних експертів [4, с. 92], саме розвиток зеленого туризму може забезпечити Україні стабільні конкурентні переваги, оскільки поєднує економічну вигоду з охороною довкілля.

Цифровізація є ще одним напрямом підвищення ефективності туристичної галузі. Використання технологій big data, онлайн-бронювання, мобільних додатків та віртуальних турів сприяє популяризації українських туристичних дестинацій у світі [5, с. 21]. Держава має підтримувати ці ініціативи шляхом розвитку цифрових платформ, інтегрованих із міжнародними системами бронювання та аналітики.

Отже, туризм є комплексним феноменом, що поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні функції. Його розвиток забезпечує сталий розвиток суспільства, посилює міжнародний імідж держави, сприяє зростанню конкурентоспроможності національної економіки та інтеграції України у світовий простір. Формування ефективної державної політики у сфері туризму має стати пріоритетом для довгострокового розвитку країни [1, с. 16].

Література

1. Кудінова І. П. Туризм як фактор соціально-економічного розвитку та його інноваційні напрями. Економіка і управління бізнесом. 2019. № 1. С. 12–16. URL: <https://economicscience.com.ua/uk/journals/t-10-1-2019/turizm-yak-faktor-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-ta-yogo-innovatsiyi-napryami> (дата звернення: 31.10.2025).

2. World Tourism Organization (UNWTO). Tourism Highlights: 2023 Edition. Madrid: UNWTO, 2023. 62 p. URL: <https://www.unwto.org> (дата звернення: 31.10.2025).

3. Пилипенко О. І. Соціокультурний вплив туризму на розвиток суспільства. Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства. 2020. № 45. С. 65–71.

4. Бондар О. В. Екологічний туризм як пріоритет сталого розвитку. Економічний простір. 2021. № 170. С. 89–94.

5. Дубова Н. В. Цифровізація туристичної індустрії: сучасні тенденції та перспективи. Інноваційна економіка. 2022. № 6. С. 19–23.

Vasiliev Ignat

student of higher education

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Kharkiv, Ukraine

Supervisor: Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

Skorin Yuriy

OPTIMIZATION OF PROJECT MANAGEMENT PROCESSES

The purpose of the study is to create an autonomous telegram bot that allows the user to quickly and intuitively interact with the medical service:

- register, make an appointment, get information,
- cancel a visit,
- administration can see the full list of appointments and work with the patient database.

Information technologies today have not only changed the way people interact, but also radically transformed healthcare services.

In the realities of modern Ukraine, especially after the COVID-19 pandemic and in the context of increasing digitalization, more and more medical institutions need effective tools for prompt communication with patients.

One of the most promising solutions in this direction is the use of instant messengers, in particular Telegram, as a platform for creating interactive bots that act as a virtual assistant.

This was the starting point for the development of this diploma project. Telegram bots have long established themselves as a convenient and versatile tool for automating routine tasks, from notifying about events to processing user requests.

Their advantage lies in the fact that you do not need to install separate applications or learn to interact with them – the interface is intuitive and already familiar to millions of users.

In a medical context, it allows you to bring services closer to the patient, make the process of making an appointment, obtaining information about doctors or scheduling visits as simple and accessible as possible.

Thus, the purpose of the study is to create a multifunctional telegram bot for servicing users of a medical institution.

It is planned to implement the following functions: user registration, appointment with a doctor, viewing doctors' schedules, cancellation of appointments, automatic appointment reminder, as well as administration by the clinic staff.

The objectives of the study are:

- to study the structure and needs of medical institutions in terms of digital communication; analysis of modern solutions in the field of telegram bots;
- design of the architecture and logic of the telegram bot, adapted for a medical service;
- implementation of a database for storing user records; adding confirmation mechanisms, doctors' schedules, administration;
- implementation of the button menu as the main form of the user interface; testing the bot in a real environment and collecting feedback.

The novelty of the development lies in the combination of several key functions within one Telegram bot:

1. making an appointment,
2. reading the schedule from a separate JSON file,
3. confirmation of actions,
4. the presence of an administrative panel,
5. button menus,
6. automatic reminder mechanism.

This allows us to consider the project not only educational, but also ready for use.

The practical significance of the work lies in the possibility of using a telegram bot in a real medical institution.

The solution does not require a separate server or cloud environment – the entire database is stored locally, the code is open for editing, and the interface is adapted for the average user.

In addition to the direct implementation of the bot, the study also includes the creation of system documentation, logical model, specifications, test scenarios. The results of testing functional requirements confirmed the operability and compliance of the system with the technical specifications, which certifies its readiness for practical use.

In further research, it is planned to expand the functionality of the application, including the addition of analytical reports, integration with artificial intelligence tools to predict the timing of tasks, support for a multilingual interface., as well as examples of work in Telegram.

References:

1. Vasiliev, Ignat. Improvement of service service for users of a medical institution / Ignat Vasiliev // Materials of the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists, Postgraduate Students and Students «Information Technologies in the Modern World: Studies of Young Scientists»: abstracts of reports, February 27 – 28, 2025 – Kh.: Semen Kuznets KhNEU, 2025. – P.3.
2. Demydyuk, A. S. Practice of Implementing Chatbots in the State Sector / A. S. Demydyuk // Electronic Governance. – 2022. – № 2. – P. 54–61.
3. Parfenov, Yu. Telegram-bot as an element of digitization of the service / Y. E. Parfenov // Collection of abstracts of reports of the International Scientific and Practical Conference of Students. – Kharkiv: KhNEU, 2023. – P. 128–131.
4. Petrova, L. A. Implementation of chatbots for automation of recording in educational institutions / L. A. Petrova // Modern information systems. – 2023. – № 4. – P. 21–29.

Соколюк Катерина Юріївна

к.е.н., доц. с.н.с. відділу ринкових механізмів і структур
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ПРИЧОРНОМОР'Я: СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ДОСТУПНІСТЬ ТА ВІДПОВІДНІСТЬ НОРМАМ СПОЖИВАННЯ М'ЯСА ТА М'ЯСНИХ ПРОДУКТІВ

Одним із індикаторів продовольчої безпеки, як складової економічної безпеки, є забезпеченість населення м'ясом та м'ясними продуктами. Даний показник показує як фізичну так і економічну доступність населення як країни так і окремого регіону до якісного білка тваринного походження. Так як саме він є основою повноцінного харчування і, як наслідок здоров'я населення.

У період з 2017 по 2021 рік рівень виробництва м'яса в Україні за нормативами, затвердженими Кабінетом Міністрів України, переважно знаходився в межах задовільного рівня (100-125 %), що вказує на формальну відповідність мінімальним потребам населення. Водночас, якщо орієнтуватися на раціональні норми споживання, розроблені профільними науковими установами (НДІ), рівень забезпечення населення м'ясом у ті ж роки залишався стабільно критичним (менше 75 %), що свідчить про наявність структурного дефіциту продукту в контексті науково обґрунтованих норм харчування. Це вказує на потенційне недоотримання населенням необхідних поживних речовин, зокрема білків тваринного походження, що може мати довгострокові соціально-економічні наслідки, особливо уразливі в умовах демографічної кризи (рис. 1).

У довоєнний період спостерігається недостатній рівень внутрішнього виробництва м'яса. Про це свідчить те, що показник нижче 75 %. В цілому по Україні показник в межах задовільного рівня, але суттєві відстає від обґрунтованих раціональних норм [1]. За даними різних досліджень, фактичне споживання нижче на 33%. Окрім того спостерігається порушення структури споживання – зростає частка споживання не якісних м'ясних продуктів. Це обумовлено низькою купівельною спроможністю населення, що призводить до споживання більш дешевих, але не завжди якісних продуктів харчування.

В цілому, по Українському Причорномор'ю спостерігається погіршення ситуації щодо забезпечення м'ясом населення. І така ситуація у воєнний період лише загострилася. Провівши розрахунки щодо визначення рівня достатності внутрішнього виробництва в розрізі областей Українського Причорномор'я було виявлено значні регіональні диспропорції (рис. 1).

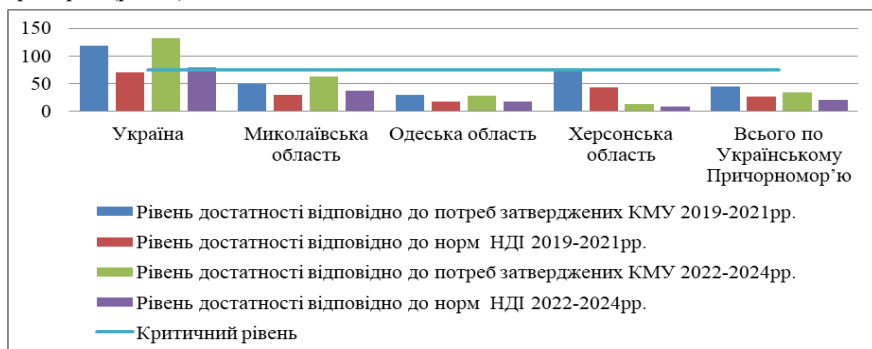

Рис.1 Порівняння рівня достатності внутрішнього виробництва м'яса та м'ясних продуктів у довоєнний та воєнний періоди в Українському Причорномор'ї

Джерело: розраховано автором [2-3]

Виявлено, що жодна з областей не забезпечує дотримання раціональних норм споживання. Окрім того, через війну, дані регіон зіштовхнулися із додатковими загрозами через порушення логістики та руйнування виробничих потужностей м'ясопереробних підприємств.

У 2022 році, на тлі повномасштабного вторгнення та масштабних бойових дій, рівень достатності виробництва м'яса в Україні стрімко знизився до критичного: лише 35,39 % від потреб, визначених наборами продуктів КМУ, і 14,11 % від раціональних норм НДІ. Це свідчить про різке порушення продовольчої безпеки національного масштабу. Падіння виробництва зумовлене низкою факторів: втратою контролю над частиною сільськогосподарських територій, руйнуванням виробничої інфраструктури, логістичними ускладненнями, мобілізацією трудових ресурсів, скороченням поголів'я худоби та зниженням інвестиційної привабливості агросектору в умовах високих ризиків. За таких умов держава зіштовхується із необхідністю відновлення виробничих потужностей, перегляду політики продовольчого забезпечення.

На регіональному рівні, зокрема у Причорноморському регіоні (Миколаївська, Одеська, Херсонська області), рівень достатності виробництва м'яса був критичним упродовж усього періоду спостереження, за обома шкалами. Навіть у довоєнний період, регіон не забезпечував мінімальних нормативів споживання, що вказує на глибоку територіальну нерівність у доступі до харчових ресурсів. У 2022 році ситуація в регіоні погіршилася до надкритичного рівня, а в Херсонській області виробництво м'яса фактично припинилося, що пов'язано як із тимчасовою окупацією, так і з масштабним руйнуванням аграрної інфраструктури. Системна нездатність регіону забезпечувати власні потреби у продовольстві свідчить про необхідність реалізації цільових програм підтримки

Отже, рівень забезпечення м'ясом та м'ясними продуктами населення є одним із основних індикаторів продовольчої безпеки як в регіональному, так і в загальнонаціональному вимірі. В ході дослідження виявлено, що розраховані показники для Українського Причорномор'я є критичними за значеннями. Це свідчить про недостатню доступність м'яса й м'ясних продуктів (як економічну так і фізичну) для населення в умовах війни та потребує розробки стратегічних рішень для покращення ситуації із рівнем продовольчої безпеки досліджуваного регіону.

References:

1. Turpurova T., Vorona N. FOOD SECURITY OF THE ODESSA REGION: TODAY AND PROSPECTS. Grain Products and Mixed Fodder's. 2022. Vol. 22, no. 4. P. 28–35. URL: <https://doi.org/10.15673/gpmf.v22i4.2535> (date of access: 04.11.2025).
2. Методичні підходи до оцінки поточного стану економічної безпеки на регіональному рівні: наукова доповідь / Єрмакова О.А., Шершун О.М., Соколюк К.Ю., Тимченко К.С., Маковецька А.О. ; НАН України, ДУ «Ін-т ринку і екон.-екол. дослідж. НАН України – Одеса : ДУ «ІРЕЕД НАНУ», 2025. – 124 с. DOI: <https://doi.org/10.31520/5329853484>
3. Головна сторінка Держстат | Державна служба статистики України. Головна сторінка Держстат | Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/uk> (дата звернення: 04.11.2025).

Публікація виконана в рамках наукового проєкту «Розробка програмних заходів підтримки економічної безпеки Українського Причорномор'я в контексті відновлення у воєнний та повосенний періоди» (№ДР 0125U001382) за рахунок коштів бюджетної програми «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» (КПКВК 6541230).

Семен Анна Дмитрівна

студентка 2-го року навчання Факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник:

старший викладач

кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Грамагович Ю.В.

МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасну епоху, коли успіх бізнесу значною мірою залежить від якісного управління людським капіталом, здатність керівництва ефективно мотивувати персонал стає важливою стратегічною перевагою. Мотивація виходить за межі виключно фінансової винагороди, слугуючи багатовимірним управлінським інструментом, який впливає на рівень лояльності працівників, стабільність кадрового складу й здатність до генерування інновацій [1, с. 360].

Вивчення мотивації та її практичне застосування на підприємствах є важливим через потребу забезпечення тривалої конкурентоспроможності в умовах постійних економічних змін і трансформацій.

Мотивація - це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають до діяльності та спрямовують цю діяльність на досягнення певних цілей.

Необхідність мотивування співробітників полягає у тому, що залучені та вмотивовані працівники виявляють ентузіазм, зосередженість на досягненні цілей і відчувають гордість за виконувану роботу. Вони ефективно виконують поставлені завдання та прагнуть досягати високих результатів у своїй діяльності. Завдяки зосередженості на продукті чи послугі, такі працівники помічають можливості для вдосконалення й активно працюють над ними. Також вони рідше пропускають робочі дні без серйозних причин, що сприяє зниженню витрат на навчання і заміну персоналу через меншу плинність кадрів [2].

Нестача мотивації працівників має численні наслідки, які можуть значно вплинути на компанії. Це виражається у зниженні продуктивності, збільшенні кількості прогулів та створенні несприятливої робочої атмосфери. Відповідні негативні наслідки впливають як на щоденну діяльність організації, так і на її довгострокову перспективу розвитку. Усе це підкреслює важливість своєчасного впровадження заходів, спрямованих на підвищення мотивації співробітників [3].

У практичному застосуванні механізми мотивації зазвичай поділяються відповідно до кількох ключових критеріїв, серед яких найбільше значення має розмежування за типом впливу: на фінансові та нефінансові стимули.

Фінансова мотивація, яка передбачає пряме стимулювання, є традиційною основою системи винагород, оскільки безпосередньо задовольняє матеріальні потреби працівників і має чітке кількісне вираження [4, с. 416]. Основними підходами до такої мотивації є:

- заробітна плата - це базова, гарантована частина винагороди, яка повинна відповідати конкурентним умовам ринку праці;
- премії та бонуси - короткострокові стимули, що надаються за досягнення конкретних і чітко вимірюваних результатів;
- участь у прибутках і опціони - довгострокові механізми, які формують у працівників відчуття власності та зацікавленості у стратегічних успіхах підприємства. Ці методи особливо ефективні для утримання топ-менеджменту та висококваліфікованих спеціалістів.

Глобальні технологічні корпорації, які діють у контексті жорсткої конкуренції за найкращих фахівців, застосовують фінансові мотиватори не лише для нагородження, а й як засіб довгострокового утримання працівників. Яскравим прикладом такої стратегії є компанія Apple, яка активно використовує механізм довгострокових акційних винагород (Restricted Stock Units, RSU). Замість надання миттєвої грошової премії значна частина компенсаційного пакета складається з акцій компанії, які стають доступними для продажу працівником лише після закінчення встановленого періоду, скажімо, чотирьох років. Такий підхід створює прямий зв'язок між фінансовим добробутом співробітника та

довгостроковою капіталізацією Apple, водночас ефективно запобігаючи «відтоку мізків» й сприяючи формуванню стійкої лояльності [1]. Аналогічну модель, хоч і в менших масштабах, застосовують провідні фінансові організації України. Вони пропонують співробітникам бонуси, які залежать від річної прибутковості відповідного підрозділу, стимулюючи усвідомлення колективної відповідальності за досягнення фінансових результатів.

В умовах насиченості ринку праці та підвищення вимог до якості трудового життя, значення нефінансової мотивації (опосередкованого стимулювання) невинно зростає [5, с. 240]. Ці інструменти, спрямовані на задоволення соціальних, психологічних і кар'єрних потреб, часто виявляються більш дієвими, ніж фінансові стимули, у розвитку внутрішньої мотивації працівників і формуванні їхньої лояльності. Нефінансові методи стимулювання поділяються на:

- організаційно-адміністративні, які визначаються покращенням умов праці, впровадженням гнучких графіків та гібридною зайнятістю, що сприяє балансу між роботою та особистим життям;

- соціально-психологічні, які полягають у створенні сприятливого корпоративного клімату, регулярному публічному визнанні заслуг (подяки, нагороди), підтримці корпоративної соціальної відповідальності та наданні якісних соціальних пакетів (медичне страхування, компенсація спорту).

- інші методи, зокрема, мотивація розвитком, тобто надання можливостей для професійного зростання, інвестиції в навчання, підвищення кваліфікації, менторство та планування кар'єри. Цей вид мотивації є ключовим для покоління молодих фахівців, оскільки вони особливо цінують професійний розвиток вище за стабільну зарплату [6, с. 45–52].

Українські технологічні компанії, такі як SoftServe, активно впроваджують стратегії, спрямовані на мотивацію працівників через професійний розвиток та можливості навчання. Зокрема, ця компанія пропонує розгалужену інфраструктуру корпоративних університетів, доступ до програм сертифікації та індивідуальне кар'єрне наставництво. Такий підхід акцентує увагу на тому, що для професіоналів пріоритетними є інвестиції у їхню ринкову вартість і професійний потенціал, які часто перевищують значущість лише поточного рівня заробітної плати [5].

У контексті соціально-психологічних методик компанія Google виділяється своїми новаторськими ініціативами у забезпеченні балансу між роботою та особистим життям, а також формуванні унікальної корпоративної культури. Її практики включають надання гнучкого робочого графіка, організацію зон для відпочинку і підтримку реалізації проєктів, що не належать до основних професійних обов'язків (концепція «20% Time»). Такі заходи є значущим джерелом внутрішньої мотивації, адже сприяють розвитку відчуття автономності та самореалізації працівників [7, с. 101-107]. Таким чином, міжнародні практики свідчать, що найбільш ефективні системи мотивації поєднують фінансове стимулювання, таке як надання опціонів на акції, із нефінансовими елементами натхнення, зокрема професійним розвитком та підвищенням рівня автономності.

Для досягнення максимальної лояльності співробітників і забезпечення високого рівня конкурентоспроможності, управлінські стратегії повинні орієнтуватися на відхід від універсальних матеріальних стимулів на користь більш персоналізованих підходів, спрямованих на зміцнення внутрішньої мотивації працівників.

Оптимізація процесів управління персоналом передбачає впровадження системного та адаптивного підходу, орієнтованого на визнання якісного виконання професійних обов'язків, що демонструє високу ефективність як нефінансовий механізм зниження рівня кадрової плинності. Для забезпечення сталого успіху в управлінні персоналом важливо інтегрувати працівників у процес формулювання організаційних цілей, а також запровадити системний моніторинг рівня задоволеності співробітників роботою. Такий підхід сприяє гармонізації індивідуальних професійних зусиль із загальною корпоративною стратегією. Додатково варто переглянути традиційні підходи до оцінювання ефективності персоналу, фокусуючи увагу на застосуванні частих, інтерактивних і адресно орієнтованих форматів оцінювання, що забезпечують діалогічність та індивідуалізацію процесу аналізу результатів діяльності [8].

Узагальнюючи, управління людським капіталом потребує ґрунтовного аналізу мотивації персоналу як ключової стратегічної переваги, що досягається завдяки раціональному

посиданню фінансових та нефінансових методів. Практика провідних корпорацій засвідчує, що ефективні фінансові стимули використовують довгострокові механізми для формування стійкої стратегічної лояльності. У той же час, нефінансова мотивація відіграє критичну роль у забезпеченні глибокої залученості працівників і їхній професійній самореалізації. Вдосконалення мотиваційної системи неможливе без персоналізованого підходу, який включає адаптивне визнання результатів праці, створення умов для автономії та узгодження індивідуальних цілей із загальною корпоративною стратегією. Такий інтегрований підхід сприяє зміцненню економічної стабільності організації в довгостроковій перспективі.

Література

1. Крушельницька О. В. Управління персоналом: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Кондор, 2021. 360 с.
2. Whyismotivationimportantintheworkplaceandhowdoyouimproveandmaintainit? Shoot'sTraining&Consultancy. URL: <https://shootstraining.co.uk/why-is-motivation-important-in-the-workplace-and-how-do-you-improve-and-maintain-it/> (дата звернення: 28.10.2025).
3. EmployeeMotivation: Consequences. Easy-Feedback. URL: <https://easy-feedback.com/blog/employee-motivation/employee-motivation-consequences/#conclusion> (дата звернення: 28.10.2025).
4. Колот А. М. Мотивація персоналу: підручник. Київ: КНЕУ, 2020. 416 с.
5. Надточій І. І. Нефінансова мотивація персоналу в сучасних умовах: монографія. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. 240 с.
6. Яворська Т. І. Мотиваційні чинники та професійний розвиток персоналу підприємств. Економічний вісник. 2024. № 1. С. 45-52.
7. Левченко В. В. Вплив гнучкого робочого графіка та технологічних інновацій на мотивацію персоналу. Економічний часопис. 2023. № 2 (36). С. 101-107.
8. HowtoMotivateYourEmployees. NortheasternUniversity. URL: <https://graduate.northeastern.edu/knowledge-hub/how-to-motivate-your-employees/> (дата звернення: 28.10.2025).

Семен Анна Дмитрівна

студентка 2-го року навчання Факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Актуальність вивчення міжнародної міграції робочої сили в сучасних умовах визначається домінуючою тенденцією глобалізації у світових процесах. Міжнародна міграція працівників стала яскравим проявом цієї глобалізації, і все більше уваги приділяється переміщенню працездатного населення, викликаному різноманітними чинниками. Постійне збільшення масштабів міграції і залучення значних трудових ресурсів стимулюють дослідження цієї форми світових економічних взаємозв'язків, а також її впливу на функціонування світової економіки.

Вивчення цієї теми дасть змогу визначити особливості міграційних процесів робочої сили та ґрунтовно дослідити чинники, які на них впливають[1].

Міжнародна міграція робочої сили - це переселення працездатного населення між країнами терміном понад рік через соціально-економічні причини. Вона включає імміграцію (в'їзд працівників) та еміграцію (виїзд робочої сили).

У 2024 році загальна чисельність міжнародних мігрантів у світі досягнула 304 мільйонів осіб, що свідчить про майже дворазове зростання порівняно з показниками 1990 року. Проте, попри суттєве абсолютне збільшення, частка мігрантів у загальній чисельності світового населення залишається відносно незначною і становить лише 3,7 відсотка[2].

Причин міграції може бути багато, але серед них виділяють три основні:

1) Соціальні та політичні чинники

Переслідування за етнічною, релігійною, расовою чи політичною ознакою, а також війни й урядові утиски змушують людей покидати свої країни. Багато хто шукає захисту в Європі, рятуючись від насильства та терору. Біженці переважно прибувають із країн з війнами чи кризами, таких як Сирія, Афганістан, Венесуела та Україна. Зокрема, через повномасштабне вторгнення з України виїхало близько 6 мільйонів людей.

2) Демографічні та економічні чинники

Демографічна та економічна міграція прямо пов'язані з низькими трудовими стандартами, високим рівнем безробіття та загальним економічним становищем в окремих країнах. Основними чинниками, які приваблюють мігрантів, є вищий рівень доходів, кращі умови працевлаштування, підвищений рівень життя та ширші освітні можливості.

3) Екологічна та кліматична міграція

Навколишнє середовище завжди було важливим чинником, що впливає на міграційні процеси. Люди часто змушені покидати свої домівки через природні катастрофи, такі як повені, урагани чи землетруси. Водночас усе більше прогнозів свідчить про те, що кліматичні зміни сприятимуть збільшенню частоти екстремальних погодних явищ, що, у свою чергу, змусить дедалі більше людей шукати нові місця для проживання. Визначити точну кількість екологічних мігрантів залишається складним завданням, адже на масштаби впливають численні фактори. За деякими оцінками, до 2050 року кількість екологічних мігрантів може варіюватися від 25 мільйонів до цілого мільярда осіб [3].

Види міграції робочої сили класифікуються наступним чином:

1) За напрямками розділяють на: міграцію всередині економічно розвинених країн; переміщення з країн, що розвиваються, та колишніх соціалістичних країн до промислово розвинених держав; міграція працівників між країнами, що розвиваються; переїзд робочої сили з промислово розвинених країн до тих, що розвиваються (зазвичай пов'язаний із висококваліфікованими кадрами).

2) За територіальним масштабом розрізняють міжконтинентальну міграцію і внутрішньоконтинентальну міграцію.

3) За професійною кваліфікацією мігрантів поділяють на спеціалістів з високою кваліфікацією і робітників з низьким рівнем кваліфікації.

4) За часовими рамками класифікують на: безповоротну, тимчасову і маятникову міграцію, а також сезонне трудове переміщення (щоденні поїздки на роботу за межі свого

населеного пункту чи країни).

5) За рівнем законності поділять на легальне і нелегальне працевлаштування [4].

Окрім добровільної форми, виділяють вимушену, яка супроводжується позбавленням громадянства на основі рішень судових органів. Також існує самодіяльна міграція, що охоплює нелегальне переміщення населення за межі своєї держави, і організована міграція, яка здійснюється через спеціалізовані компанії відповідно до вимог національного законодавства, наприклад, організований набір працівників. Якісний склад мігрантів включає робочу силу з низькою кваліфікацією, високо кваліфікованих працівників та науковців, що часто призводить до явища «відпливу умів» [5].

Сучасні тенденції у сфері міграції демонструють зростання як економічної, так і вимушеної міграції. Європейський Союз відіграє ключову роль як головний центр притягання робочої сили. Щороку міграційний потік до країн ЄС перевищує один мільйон осіб. Згідно з останніми демографічними оцінками, станом на 2024 рік загальна чисельність населення Європейського Союзу досягла рекордного історичного показника, склавши 450,4 мільйона осіб [6]. Основна мета цієї імміграції - подолання структурного дефіциту робочої сили. Серед країн, що приймають найбільше мігрантів, лідерами залишаються Німеччина, Іспанія та Франція [7]. Це свідчить про їхню високу потребу в трудових ресурсах і гнучкість національних ринків праці.

Наслідки міграції робочої сили діляться на позитивні і негативні, а також для країн експортерів і імпортерів.

Серед позитивних наслідків для країн-експортерів можна виділити кілька важливих аспектів. По-перше, знижується рівень безробіття, що також сприяє скороченню витрат, пов'язаних із цією проблемою. По-друге, суттєвим плюсом є надходження іноземної валюти до країн еміграції завдяки грошовим переказам мігрантів на підтримку своїх сімей і родичів. Це, своєю чергою, позитивно впливає на загальний економічний стан цих країн. Крім того, зростає кваліфікація працівників через запозичення досвіду розвинутіших країн, інтеграцію в інноваційні технології та підвищення професійного рівня фахівців.

Серед ключових негативних наслідків для країн-експортерів можна виділити такі: скорочення трудового ресурсу в категорії найбільш працездатного населення, що поступово спричиняє старіння робочої сили; зростання витрат на пошук і залучення висококваліфікованих працівників; зменшення загального потенціалу розвитку держави. Як свідчать дані Євростату за 2024 рік, найбільша кількість осіб із тимчасовим захистом проживає у Німеччині (1,2 мільйона), Польщі (980 тисяч) і Чехії. Цей міграційний потік є не лише кількісним викликом, але й структурною проблемою, адже понад 60% українських біженців мають вищу освіту, що підвищує загрозу довгострокового «відпливу мізків» із країни-донора.

Імміграція має для країни-імпортера та підприємців низку переваг. Вона стимулює виробництво через залучення додаткової робочої сили, підвищує конкурентоспроможність продукції завдяки дешевшій праці мігрантів, зменшує витрати на навчання та підготовку власних кадрів і допомагає заповнювати вакансії в неперспективних галузях. Крім того, конкуренція на ринку праці сприяє підвищенню продуктивності та ефективності виробництва.

Однак є й негативні наслідки: зростає конкуренція для місцевих працівників, відбувається відтік валюті за кордон у вигляді грошових переказів, збільшуються витрати на соціальне забезпечення мігрантів. Також міграція може підвищувати соціальну напруженість і провокувати конфлікти на національному чи релігійному ґрунті [8].

Отже, міжнародна міграція робочої сили є складним і багатограним процесом, який має як економічні, так і соціальні наслідки. Вона спричинена поєднанням багатьох факторів. З одного боку, трудова міграція сприяє розвитку світового ринку праці, забезпечує країни-реципієнти додатковою робочою силою, а з іншого боку, для країн-експортерів це означає втрату кваліфікованих кадрів і зменшення трудового потенціалу. Сучасні тенденції свідчать про зростання масштабів міграційних потоків, їхню регіональну концентрацію та посилення ролі міжнародного регулювання у сфері трудової мобільності. Таким чином, ефективна міграційна політика має базуватися на балансі між економічними інтересами держав і соціальним захистом трудових мігрантів.

Література:

1. Міграція як фактор... [Електронний ресурс]. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_2_2018ua/9.pdf (дата звернення: 25.10.2025).
2. International Migrant Stock 2024 (Key Facts and Figures). United Nations Department of Economic and Social Affairs. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd_2025_intlmigstock_2024_key_facts_and_figures_advance-unedited.pdf (дата звернення: 25.10.2025).
3. Exploring migration causes: why people migrate. European Parliament. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200624STO81906/exploring-migration-causes-why-people-migrate> (дата звернення: 25.10.2025).
4. Світове господарство та міжнародні економічні відносини : навч. посіб. [Електронний ресурс]. URL: <https://buklib.net/books/26403/> (дата звернення: 25.10.2025).
5. Міжнародна економіка. Навчальні матеріали Житомирського державного технологічного університету. [Електронний ресурс]. URL: <https://learn.ztu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=239983> (дата звернення: 25.10.2025).
6. Eurostat: Immigration brings EU population to historic record. Reporteri.net. URL: <https://reporteri.net/en/NEWS/boat/Eurostat%3A-Immigration-brings-EU-population-to-historic-record/> (дата звернення: 25.10.2025).
7. Ukraine refugees statistics: Beneficiaries of temporary protection – monthly data. Eurostat. [Електронний ресурс]. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index>.

Тюрєнкова Катерина Віталіївна

студентка 4-го року навчання факультету Менеджменту
МНАУ «Миколаївський національний аграрний університет»

Науковий керівник:

к. н. з державного управління, доцент
Сухолюкова Анна Леонідівна

МОЛОДІЖНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ЙОГО РОЛЬ У РОЗВИТКУ СТАРТАП-КУЛЬТУРИ

У сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації молодіжне підприємництво стає важливим чинником соціально-економічного розвитку. Молодь вирізняється інноваційним мисленням, гнучкістю та здатністю швидко адаптуватися до змін, тому саме вона найчастіше ініціює створення стартапів - інноваційних бізнес-проектів, що формують сучасну стартап-культуру.

Стартап-культура охоплює не лише створення нових компаній, а й новий стиль мислення, командну співпрацю та прагнення до постійного вдосконалення. Активне використання цифрових технологій і міжнародних платформ молодими підприємцями сприяє розвитку інноваційної економіки та інтеграції України у світовий ринок.

Досвід країн ЄС свідчить, що молодіжне підприємництво є потужним ресурсом розвитку держави і суспільства та сприяє поступовій ліквідації проблеми молодіжного безробіття, надаючи населенню широкі можливості для самозайнятості і збільшення числа робочих місць, а також вирішення соціальних проблем.

Україна активно сприяє розвитку молоді та розкриттю її потенціалу. У 2021 році було ухвалено Національну молодіжну стратегію до 2030 року, метою якої є створення сприятливих умов для самореалізації молодих людей, підвищення їх конкурентоспроможності, залучення до суспільного життя та формування активного громадянства.

Стратегія запровадила сучасні підходи до розвитку молодіжної політики, узгоджені з Цілями сталого розвитку України до 2030 року, а також із рекомендаціями ООН, Ради Європи та Європейського Союзу. Крім того, документ враховує актуальні демографічні, безпекові та економічні виклики, з якими стикається держава і суспільство [3, с. 634].

Аналіз поточного стану стартап-екосистеми України свідчить про її стабільне зростання та позитивні тенденції розвитку. Згідно з даними Startup Ranking, у 2023 році Україна посіла 40-ве місце у світовому рейтингу за кількістю стартапів, налічуючи 322 активні проекти [1]. Відповідно до інформації Ukrainian Startup Fund, найбільш динамічно розвиваються такі напрями, як інформаційні технології та розробка програмного забезпечення (43%), штучний інтелект і машинне навчання (21%), фінансові технології (15%), а також аграрні інновації (11%) [2].

Розглянемо міжнародний досвід залучення молоді у підприємництво. JA Europe - це найбільша некомерційна організація в Європі, яка сприяє розвитку молодіжного підприємництва, фінансової грамотності та підготовці молоді до професійного життя. Вона є частиною глобальної мережі Junior Achievement Worldwide, що діє більш ніж у 100 країнах світу. Основна мета JA Europe - дати молодим людям практичні навички для створення власних бізнесів, розуміння економічних процесів і формування підприємницького мислення [4].

Однією з найвідоміших ініціатив JA Europe є Company Programme, у межах якої учні

15-19 років створюють власні мікрокомпанії - від розробки ідеї до її реалізації, проходячи всі етапи бізнес-процесу та отримуючи менторську підтримку. Для студентів діє Start-Up Programme, що допомагає реалізовувати масштабніші проєкти та виходити на реальний ринок.

Щороку програми JA Europe охоплюють сотні тисяч учасників. У 2024-2025 навчальному році понад 400 000 студентів створили близько 30 000 навчальних компаній, а найуспішніші представили свої стартапи на Gen-E Festival, що об'єднує молодих підприємців із більш ніж 40 країн.

Завдяки таким ініціативам молодь здобуває практичні навички командної роботи, фінансового планування та креативного мислення, проходячи повний цикл створення бізнесу й формуючи впевненість у власних силах.

Варто зазначити, що для подальшого розвитку стартап-культури в Україні необхідно подолати низку проблем. Основними з них є нестача фінансової підтримки на ранніх етапах та недосконалість законодавства у сфері захисту інтелектуальної власності й інвестиційної діяльності. Також проблемою є слабка взаємодія між освітою, наукою та бізнесом, що знижує рівень комерціалізації інновацій і можливості практичної реалізації студентських проєктів. При цьому лише близько 65% засновників стартапів мають базові знання у сфері бізнесу.

З огляду на це, важливо активніше інтегрувати молодь у стартап-рух - через участь у тренінгах, акселераторах, конкурсах інноваційних ідей та міжнародних програмах. Такі заходи сприятимуть розвитку підприємницьких навичок, розширенню мережі контактів і підвищенню інноваційного потенціалу молодого покоління.

Отже, молодіжне підприємництво відіграє ключову роль у формуванні стартап-культури та розвитку інноваційної економіки України. Державна підтримка, сучасні освітні програми та міжнародний досвід, створюють молоді можливості для практичної реалізації бізнес-ідей та набуття необхідних компетенцій. Водночас для подальшого розвитку стартап-екосистеми важливо подолати фінансові, законодавчі та освітні бар'єри й активніше інтегрувати молодь у тренінги, акселератори та конкурси, що сприятиме зростанню інноваційного потенціалу країни.

Література:

1. Startup Ranking. Countries Ranking. URL: <https://www.startupranking.com/countries> (дата звернення: 12.10.2025).
2. Ukrainian Startup Fund. Аналітичний звіт про стан стартапекосистеми України за 2022 рік. URL: <https://surl.li/azahqm> (дата звернення: 12.10.2025).
3. Ярошенко В., Недбай В., Сухорукова А. Формування міжетнічної толерантності молоді. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки : збірник наукових праць / за ред. І. Савенкової. №2 (21). М. 2021. С. 81-87.
4. Офіційний сайт JA Europe. Gen-E 2025: Empowering Europe's Next Generation of Changemakers in Athens. Junior Achievement Europe. URL: <https://jaeurope.org/> (дата звернення: 12.10.2025).

Ульяницький Андрій Олександровичаспірант 4-го року навчання факультету Економіки та управління
Волинського національного університету імені Лесі Українки

ФОРМУВАННЯ СТІЙКОЇ ЦИФРОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ФАКТОРУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку економіки України відзначається глибокими структурними змінами, спричиненими війною, глобальними кризами та швидким поширенням цифрових технологій. У цих умовах цифровізація стає не просто трендом, а ключовим інструментом відновлення, підвищення ефективності та забезпечення економічної безпеки держави. Особливої уваги потребує харчова промисловість, яка має стратегічне значення для продовольчої незалежності країни, соціальної стабільності та конкурентоспроможності на зовнішніх ринках.

Формування стійкої цифрової інфраструктури у харчовій промисловості України передбачає створення єдиного технологічного середовища, у якому поєднуються сучасні інструменти управління, аналітики та контролю. Така інфраструктура забезпечує безперервність виробничих процесів, оперативне ухвалення рішень, раціональне використання ресурсів і гнучку реакцію на зміни зовнішнього середовища, включно з кризовими ситуаціями.

Під час пандемії харчова промисловість зазнала більших, ніж будь-коли випробувань, від зростання попиту до збоїв у ланцюжках поставок. Цей зрив призвів до повного розгортання цифрової трансформації харчової промисловості [1]. Ключовими складовими цифрової трансформації галузі виступають інтегровані платформи управління виробництвом, що поєднують усі етапи діяльності підприємства - від постачання сировини до збуту готової продукції. Інтелектуальні системи моніторингу та контролю якості дозволяють у режимі реального часу відстежувати показники безпечності, простежуваності та відповідності стандартам. Застосування аналітики великих даних відкриває можливість прогнозувати попит, оптимізувати логістичні процеси та ефективно управляти запасами. Технології штучного інтелекту сприяють автоматизації планування, регулюванню енергоспоживання й удосконаленню управління персоналом. Водночас використання блокчейн-рішень підвищує прозорість ланцюгів постачання, зміцнює довіру між партнерами та забезпечує надійний захист виробничої інформації.

На фінансовому ринку блокчейн ще не інтегровано в критично важливі процеси, такі як боротьба з шахрайством та обмін даними. Додатково існує дефіцит кваліфікованих спеціалістів, які мають необхідні технічні знання для створення та підтримки блокчейн-рішень, що створює потребу в активному розвитку освітніх ініціатив у цій сфері [2].

Таким чином, цифрова інфраструктура виступає фундаментом інноваційного розвитку харчової промисловості, формуючи нову модель управління, що поєднує ефективність, безпеку та технологічну незалежність.

Розвиток таких рішень дозволяє створити єдиний інформаційний простір галузі, який об'єднує виробників, постачальників, дистриб'юторів, контролюючі органи та споживачів, формуючи екосистему довіри та ефективної взаємодії.

Економічна безпека України сьогодні безпосередньо пов'язана зі здатністю підприємств харчової промисловості забезпечувати стабільність виробництва в умовах воєнних загроз, енергетичних викликів і порушень логістичних зв'язків. Цифровізація відіграє ключову роль у подоланні цих ризиків, надаючи інструменти для збереження безперервності бізнес-процесів і підвищення їх стійкості.

Автоматизація критичних операцій зменшує залежність підприємств від людського фактора, що особливо важливо за умов кадрових втрат. Використання хмарних технологій забезпечує безпечне збереження даних і можливість віддаленого управління, тоді як

аналітичні системи дозволяють швидко реагувати на коливання попиту та зміни ринкової кон'юнктури. Цифрові рішення також сприяють енергоефективності виробництва, допомагаючи оптимізувати витрати ресурсів і підтримувати стабільність енергоспоживання. Не менш важливим аспектом є кіберзахист: на тлі зростання кількості кібератак у воєнний період сучасні технології гарантують безпеку виробничої та комерційної інформації.

Наразі цифрова економіка виходить за межі суто економічних сфер. Розпочалося впровадження цифровізації в соціальні процеси, і добробут людей все більше переплітається з нею [3].

У сукупності ці фактори роблять цифрову інфраструктуру не лише засобом технологічного оновлення, а й стратегічним елементом економічної обороноздатності держави, який забезпечує її стійкість та конкурентоспроможність у кризових умовах.

Попри значні потенційні переваги, процес цифрової трансформації харчової промисловості стикається з низкою бар'єрів:

- обмежений доступ до фінансових ресурсів, особливо у малих і середніх підприємств;
- недостатній рівень цифрової грамотності персоналу;
- фрагментарність державних програм підтримки цифровізації;
- нестача інституційної координації між науковими установами, бізнесом і владою;
- потреба у створенні національних стандартів безпеки даних та кіберзахисту.

Подолання цих бар'єрів потребує системного підходу, орієнтованого на створення державної політики цифрової стійкості, що має включати фінансові стимули для підприємств, інвестиції у наукові розробки, розвиток людського капіталу та міжнародну технічну співпрацю.

Діджиталізація в харчовій промисловості стає важливою складовою стратегії багатьох компаній, сприяючи підвищенню ефективності, зниженню витрат, поліпшенню якості продукції, оптимізації ланцюгів постачання та логістики, забезпеченню більш тісної взаємодії з клієнтами [4].

У післявоєнний період цифровізація харчової промисловості стане важливим чинником відновлення економіки України. Інвестиції у цифрову інфраструктуру сприятимуть модернізації виробничих потужностей, зниженню собівартості продукції, виходу на нові ринки та інтеграції до європейського цифрового простору.

Попри значні промислові втрати, як у майновому, так і ресурсному значенні перспективи розвитку підприємств харчової промисловості залишаються одними з найкращих. Відновлення пошкоджених виробничих потужностей та модернізація підприємств може стати основою для подальшого прискореного розвитку галузі. Це включає як реконструкцію фізичних споруд, так і оновлення технологічного обладнання. Пошук нових ринків збуту, особливо в країнах, які готові підтримувати українських виробників, може сприяти зростанню експорту та збільшенню валютних надходжень. Збільшення попиту на внутрішньому ринку через підвищення купівельної спроможності населення та популяризацію вітчизняної продукції може стати ключовим фактором стабільності для харчової промисловості [5].

Водночас, цифрова трансформація дає змогу розвивати «розумні фабрики» (smart factories), які функціонують за принципом саморегуляції, використовуючи дані в реальному часі для управління всіма етапами виробництва. Це відкриває можливості для підвищення продуктивності праці, зменшення втрат і підвищення гнучкості виробництва.

Розбудова стійкої цифрової інфраструктури харчової промисловості виступає ключовою передумовою зміцнення економічної безпеки України в умовах воєнних загроз і майбутнього післявоєнного відновлення. Така інфраструктура формує фундамент для підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємств, сприяє гарантуванню продовольчої безпеки країни, а також стимулює розвиток інноваційних підходів у виробництві та управлінні. Впровадження цифрових технологій відкриває можливості для інтеграції українських підприємств у глобальний цифровий простір, посилює їхню участь у міжнародних ланцюгах постачання та підвищує адаптивність до динамічних ринкових

умов. Отже, цифрова інфраструктура в харчовій галузі набуває стратегічного значення — вона не лише модернізує економічні процеси, а й формує основу національної безпеки, забезпечуючи стабільність, стійкість і незалежність економіки України у майбутньому.

Література:

1. Прогрес у цифрових технологіях безпеки харчових продуктів. URL : <https://salo.li/e6bd8f0>
2. Ткач Л. Стан впровадження блокчейн технології в економіку України, враховуючи виклики сьогодення.. Економіка та суспільство. 2024. Випуск (69). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-79>
3. Shostak, L., Goi, V., Timchenko, O., Yastrubetska, L., & Derhaliuk, M. (2023). The impact of digital transformation on the economy: technological innovation and efficiency. *Revista De Gestão E Secretariado (Management and Administrative Professional Review)*, 14(10), 18074–18094. <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/a5b91e79-0b28-4696-9a3d-579009d4255a/content>
4. Скопенко Н.С., Северина І.В., Кириченко О.М., Голобородько В.П.. Вплив діджиталізації на функціонування українських компаній харчової промисловості в умовах сучасних викликів. *Агросвіт*. 2025. № 3, DOI: 10.32702/2306-6792.2025.3.46
5. Шостак Л., Бегун С., Ульяницький А. (2024). Аналіз ринку харчової промисловості у воєнний період. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск (63). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-96>

Цап'як Анастасія Віталіївна

бакалавр 4-го року навчання факультету фінансів та банківської справи

Одеський національний економічний університет

Науковий керівник : старший викладач Бондаренко П. В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ НАДІЙНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

У сучасних умовах економічної нестабільності та зростання фінансових ризиків питання забезпечення фінансової надійності страхових компаній набуває особливого значення. Страховий сектор є важливою ланкою фінансової системи, адже саме страховики перерозподіляють ризики, забезпечуючи захист суб'єктів господарювання та населення. Від їхньої здатності своєчасно виконувати зобов'язання залежить довіра клієнтів і стабільність ринку.

Фінансова надійність страховика визначається його спроможністю виконувати страхові та перестрахові зобов'язання за будь-яких умов. Вона формується під впливом комплексу чинників – достатності капіталу, ефективності управління активами, збалансованості страхового портфеля, дієвості перестрахування, тарифної політики та фінансового менеджменту [1]. Порушення хоча б одного з цих елементів може призвести до втрати платоспроможності або банкрутства компанії.

Сучасний страховий ринок потребує інноваційних підходів до управління ризиками. До таких належать інтегровані системи ризик-менеджменту, цифрові технології (Big Data, штучний інтелект, блокчейн) і моніторинг фінансових показників у реальному часі. Поєднання традиційних механізмів стабілізації з новітніми інструментами дозволяє підвищити фінансову стійкість та адаптивність страховика.

Фінансова надійність формується під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. До зовнішніх належать макроекономічна ситуація, інфляція, законодавчі зміни та споживча поведінка. Внутрішні чинники – це управління капіталом, активами, перестрахуванням і страхового портфеля. Високий рівень власного капіталу підвищує здатність компанії покривати збитки без зовнішнього фінансування, але надмірна капіталізація знижує рентабельність, тому важливо дотримуватись оптимального співвідношення між капіталом і зобов'язаннями [2].

Перестрахування відіграє ключову роль у розподілі ризиків і підвищенні фінансової стійкості компанії, особливо під час страхування великих або небезпечних об'єктів. Вибір виду перестрахування (факультативного, облігаторного чи комбінованого) залежить від специфіки діяльності та фінансових можливостей страховика.

Не менш важливою складовою є тарифна політика. Вона має забезпечувати баланс між привабливістю страхового продукту та стабільністю компанії. Невиважене ціноутворення може викликати дефіцит резервів або втрату конкурентних позицій, тоді як раціональна тарифна стратегія підтримує рентабельність і фінансову стійкість.

Управління фінансовими ризиками – центральний елемент забезпечення надійності. Ефективний ризик-менеджмент передбачає виявлення, оцінку, моніторинг і мінімізацію ризиків, що впливають на результати діяльності. Інтегрована система управління ризиками (ICUR) об'єднує фінансові, інвестиційні та операційні процеси, забезпечуючи узгодженість управлінських рішень.

Використання цифрових технологій суттєво посилює ризик-менеджмент. Big Data допомагає прогнозувати поведінку клієнтів і фінансові ризики; штучний інтелект – моделювати страхові події та оптимізувати тарифи; блокчейн – підвищує прозорість і безпеку операцій, зменшуючи ризик шахрайства. Хмарні сервіси спрощують доступ до інформації та знижують витрати на інфраструктуру.

Важливим чинником є формування культури управління ризиками на основі принципів

системності, проактивності й прозорості. Наявність такої культури дає змогу не лише реагувати на загрози, а й запобігати їх виникненню [3].

Поєднання традиційних фінансових інструментів (перестрахування, управління резервами, диверсифікація інвестицій) з інноваційними підходами створює основу для підвищення фінансової надійності страховика. Такі компанії здатні стабільно виконувати свої зобов'язання, підтримувати платоспроможність і захищати інтереси страхувальників навіть у кризових умовах.

Отже, фінансова надійність страхової компанії – це головний показник її життєздатності. Забезпечення стабільності потребує комплексного підходу, що охоплює контроль фінансових показників, ефективне управління ризиками, зважену тарифну політику та впровадження цифрових технологій. Поєднання класичних методів фінансової стабілізації з інноваційними рішеннями дозволить страховим компаніям зміцнити конкурентоспроможність і сприяти сталому розвитку страхового ринку України.

Література:

1. Бондаренко П.В., Гейко Д.В. Фінансова надійність страховика. 2022. С. 94–97. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0b82e461-97df-481d-a33a-9417bada8ef2/content> (дата звернення: 15.10.2025).
2. Амонс В. В., Кононенко Г. І. Фінансова надійність страхової компанії та шляхи її підвищення : thesis. 2021. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/18723> (дата звернення: 15.10.2025).
3. Агрес О., Рубай О., Синявська Л. Удосконалення управління фінансовими ризиками страхової компанії з метою підвищення її фінансової надійності. Аграрна економіка. 2023. Т. 16, № 3-4. С. 61–67. URL: http://agrarianeconomy.inup.edu.ua/images/docs/ae_2023_16_3-4/AE-16_3-4_7.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

Штипук Остап Васильович

аспірант 3-го року навчання,

Інститут економіки і менеджменту

Національного університету «Львівська політехніка»

Науковий керівник:

Босак Андрій Остапович,

к.е.н, доцент, доцент Інституту економіки і менеджменту,

НУ «Львівська політехніка»

ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ РІВЕНЬ МІЖНАРОДНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА: АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД

На момент сьогоднішнього спостерігається значне зростання ролі міжнародної мобільності праці, капіталу та технологій у формуванні конкурентоспроможності національних економік. В умовах посилення глобальної інтеграції саме інституційні та економічні чинники визначають інтенсивність переміщення факторів виробництва та здатність країн адаптуватися до структурних змін світового ринку. Аналітичне дослідження цих чинників є надзвичайно важливим для удосконалення підходів до економічного оцінювання мобільності й формування ефективної державної політики у сфері міжнародної взаємодії.

Міжнародна мобільність факторів виробництва відіграє ключову роль у формуванні динаміки глобальної економіки, забезпечуючи перерозподіл ресурсів між країнами відповідно до їхніх конкурентних переваг. За даними ЮНКТАД, у 2024 р. глобальний обсяг прямих іноземних інвестицій зріс до приблизно 1,5 трлн дол. США [1], що підтверджує активність міжнародного переміщення капіталу та його значення для фінансування інновацій і розширення виробничих можливостей. Міжнародна мобільність робочої сили також демонструє помітні зміни: за оцінками ООН, кількість міжнародних мігрантів у 2024 р. досягла близько 304 млн. ос. [2], що відображає зростання глобального попиту на трудові ресурси. Вартим уваги є той факт, що в більшості країн ОЕСР, зокрема в країнах ЄС, постійна міграція у 2024р., порівняно з 2023 р., зменшилася [3]. У свою чергу, трансфер технологій продовжує відігравати важливу роль: обсяг інвестицій у сектор відновлюваної енергетики у 2024 р. становив близько 270 млрд. дол. США, що підсилює глобальну продуктивність та сприяє вирівнюванню економічного розвитку між державами [4]. У сукупності ці процеси посилюють інтеграцію національних економік, стимулюють конкуренцію та створюють умови для стійкого глобального зростання.

Як вже зазначено вище, інституційні та економічні чинники відіграють ключову роль у формуванні методичного підходу до оцінювання міжнародної мобільності факторів виробництва, оскільки саме вони визначають умови доступу ресурсів до світових ринків та рівень відкритості економік. Інституційні параметри охоплюють якість регуляторного середовища, ступінь захисту прав власності, ефективність державного управління, податкову політику та рівень корупції. Економічні чинники включають рівень заробітної плати, прибутковість капіталу, доступність фінансових ресурсів, макроекономічну стабільність та інвестиційний клімат, які впливають на рішення суб'єктів щодо переміщення праці, капіталу та технологій. Сукупний аналіз цих чинників дозволяє оцінити не лише потенціал мобільності, а й масштаби її впливу на структуру міжнародного виробництва.

Методичні підходи до аналітичної оцінки впливу інституційних та економічних чинників ґрунтуються на використанні системи кількісних індикаторів (зокрема Індексу глобальної конкурентоспроможності, Індексу якості інститутів Worldwide Governance Indicators, показників Ease of Doing Business та ін.), економетричних моделей (панельних регресійних моделей, моделей структурних рівнянь, VAR-моделі та ін.) та порівняльних міжнародних рейтингів (Human Capital Index, Global Innovation Index, Economic Freedom Index та ін.).

Їх комплексне застосування дає змогу порівнювати динаміку розвитку країн, визначати ключові драйвери змін та формувати обґрунтовані управлінські рішення.

Дослідження ОЕСР [3] також рекомендують застосовувати інтегральні індекси, які дозволяють виміряти ступінь мобільності факторів у взаємозв'язку з інституційною якістю. Економетричні моделі, зокрема панельні регресії, використовуються для оцінювання еластичності мобільності щодо зміни окремих чинників та для виявлення причинно-наслідкових зв'язків. Порівняльний аналіз міжнародних даних забезпечує можливість визначення структурних відмінностей між країнами та формує основу для прогнозування динаміки переміщення факторів виробництва, що є необхідним для формування ефективної державної політики у сфері міжнародної економічної інтеграції.

Регуляторне середовище та інституційні бар'єри суттєво визначають умови міжнародної мобільності факторів виробництва, оскільки саме вони формують рівень відкритості економіки та передбачуваність ділового середовища. Жорсткі міграційні правила, обмеження на переміщення капіталу, складні процедури отримання дозволів та низький рівень захисту прав інвесторів стримують мобільність як праці, так і фінансових ресурсів. Аналітичні дані Світового банку [5] свідчать, що країни з кращими інституційними показниками мають значно вищі обсяги міжнародних потоків капіталу та робочої сили. Додатковим бар'єром є нерівномірність податкових режимів і ризики політичної нестабільності. У комплексі такі фактори можуть як стимулювати приплив ресурсів, так і створювати суттєві перешкоди для їх ефективного міжнародного переміщення.

Економічні стимули та обмеження суттєво впливають на інтенсивність міжнародного переміщення капіталу, праці та технологій, формуючи мотивацію економічних агентів до участі у глобальних потоках. До ключових стимулів належать різниця в рівнях оплати праці, вищі норми прибутковості інвестицій, доступ до дешевших ресурсів та розширення ринків збуту. Такі фактори особливо помітні в аналітиці Світового банку [5], де наголошено, що економічна вигода є провідним рушієм мобільності. Водночас обмеженнями виступають макроекономічна нестабільність, валютні ризики, нерівні умови конкуренції та недостатній розвиток інноваційних екосистем, що знижує привабливість технологічного трансферу. Звіти ОЕСР [3] також підкреслюють, що саме поєднання стимулів і бар'єрів визначає напрям і масштаб переміщення факторів виробництва, формуючи глобальний баланс ресурсів і впливаючи на економічний розвиток країн.

Отже, сучасні тенденції свідчать, що інституційні умови та економічні стимули дедалі сильніше визначають масштаби міжнародної мобільності праці, капіталу й технологій. Країни з прозорим регулюванням і стабільною економікою активніше залучають ресурси, тоді як високі ризики та регуляторні бар'єри стримують потоки.

На окрему увагу заслуговує визнання того факту, що існуючі підходи до економічного оцінювання міжнародної мобільності факторів виробництва мають низку проблем і обмежень, що знижують точність та практичну цінність аналітичних результатів. Основною складністю є фрагментарність статистичних даних, їхня нерівномірність за країнами та відсутність уніфікованих методик вимірювання потоків праці, капіталу й технологій. Додатковою проблемою є те, що традиційні моделі недостатньо враховують роль інституційних чинників та якісні характеристики економічного середовища, через що оцінка мобільності часто не відображає реальних причинно-наслідкових зв'язків. Звіти ОЕСР [3] також наголошують на складності вимірювання технологічного трансферу, оскільки його значна частина здійснюється у нематеріальній формі.

Пріоритетні напрями удосконалення методичних підходів передбачають формування комплексних індикаторів, що поєднують економічні, інституційні та структурні змінні, а також ширше застосування економетричних моделей для ідентифікації впливу різних чинників на мобільність. Важливим кроком є гармонізація міжнародних статистичних стандартів, що сприятиме підвищенню порівнянності даних і точності аналітичних висновків. Окремого значення набувають методи багатфакторного моделювання, які дають можливість оцінити взаємодію між регуляторним середовищем, економічними стимулами

та структурними характеристиками ринку праці й капіталу. Поєднання кількісних оцінок із якісним аналізом інституцій дозволить отримувати більш повну картину тенденцій міжнародного переміщення ресурсів і формувати ефективні рішення у сфері економічної політики.

Проблеми та обмеження існуючих підходів до економічного оцінювання міжнародної мобільності факторів виробництва пов'язані передусім з фрагментарністю доступних даних, різними методами їх збору та істотними відмінностями у статистичних підходах між країнами. Це ускладнює порівняльність показників і створює ризик викривлення результатів оцінки. Додатковою проблемою є недооцінка впливу інституційних чинників, які складно формалізувати, але які суттєво визначають масштаб та інтенсивність міжнародних потоків праці, капіталу й технологій. Часто також бракує інтегральних індикаторів, здатних одночасно відображати взаємодію економічних і регуляторних параметрів.

Пріоритетні напрями вдосконалення методичних підходів передбачають поглиблення використання комплексних індексів, розширення економетричного інструментарію та інтеграцію якісних оцінок інституційних умов. Аналітика ОЕСР [3] вказує на необхідність застосування порівняльних індикаторів, що дозволяють оцінювати мобільність у контексті глобальних виробничих ланцюгів та транснаціональних потоків. Перспективним напрямом є розвиток моделей, здатних враховувати нелінійний характер впливу окремих чинників, а також створення відкритих міжнародних баз даних, що забезпечать узгодженість інформації. Такий підхід дозволить підвищити точність оцінок та забезпечити науково обґрунтовану основу для формування державної політики у сфері міжнародної мобільності ресурсів.

Література:

1. UNCTAD. 2025. URL: <https://unctad.org/> (дата звернення: 03.11.2025).
2. United Nations. 2025. URL: <https://www.un.org/en/> (дата звернення: 03.11.2025).
3. International Migration Outlook 2025. OECD. URL: https://www.oecd.org/en/publications/international-migration-outlook-2025_ae26c893-en.html (дата звернення: 04.11.2025).
4. Visual Capitalist. 2025. URL: <https://www.visualcapitalist.com/> (дата звернення: 04.11.2025).
5. World Bank. World Development Report 2025. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/82772f825d7e1b94585ab7d41e17d852-0050062025/original/WDR2025-Concept-Note.pdf> (дата звернення: 04.11.2025).

Секція 4. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Мельник Юлія Павлівна,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

Омельченко Артем Олександрович,

здобувач першого (бакалаврського) рівня

спеціальності ДЗ «Менеджмент»

Міжнародний університет

МОНАСТИРІ ЯК ОСЕРЕДКИ ОСВІТИ Й КУЛЬТУРИ У XI–XIII СТ.

Монастирі XI–XIII століть були не лише духовними центрами, а й потужними осередками освіти, науки й культури. У цей період саме вони стали головними зберігачами знань, сприяли формуванню освітніх традицій, збереженню літературної спадщини й розвитку мистецтва. Монастирська культура об'єднала духовне служіння та інтелектуальну діяльність, створивши підґрунтя для майбутнього розквіту середньовічної освіти [1].

Монастирі мали вирішальний вплив на поширення писемності та формування системи навчання. У їхніх стінах виникли перші школи, де вчили читати, писати, рахувати, а також засвоювати основи латинської граматики, риторики та богослов'я. Навчання проводилося за класичним середньовічним принципом — «семи вільних мистецтв»: тривіум (граматика, риторика, діалектика) і квадривіум (арифметика, геометрія, музика, астрономія). Ці дисципліни формували світогляд майбутніх священнослужителів і освічених осіб [2].

Важливу роль у поширенні знань відігравали скрипторії — спеціальні майстерні при монастирях, де монахи переписували книги. Ця праця мала як освітнє, так і культурне значення. Саме завдяки переписувачам до нашого часу дійшли тексти античних філософів, богословські трактати, літописи та художні твори. У процесі переписування формувалася висока культура письма, каліграфії та книжкового мистецтва. Скрипторії стали своєрідними центрами книговидання свого часу [3].

Монастирські бібліотеки відігравали не менш важливу роль. Вони містили рукописи з різних галузей знань — теології, філософії, медицини, історії. Такі бібліотеки були доступні не лише для ченців, а й для окремих освічених світських осіб. У Західній Європі монастирі орденів бенедиктинців, цистерціанців та клунійців стали осередками освіти, звідки вийшли чимало мислителів і богословів середньовіччя. Саме ці школи стали основою для майбутніх університетів у Парижі, Болоньї, Оксфорді [4].

У Східній Європі, зокрема на території Київської Русі, монастирі також виконували роль культурних і освітніх центрів. Києво-Печерська лавра, заснована у XI ст., стала одним із перших осередків книжкової справи. Тут працювали відомі літописці — Нестор, Никон, Сильвестр, які заклали основи давньоруського літописання. Монастирська школа при лаврі навчала письму, богослов'ю, церковному співу та мистецтву оздоблення рукописів. Києво-Печерська лавра перетворилася на символ духовного й культурного розвитку Київської Русі [5].

Монастирі були також центрами мистецтва. У їхніх стінах розвивалося іконописання, архітектура, музика, декоративно-ужиткове мистецтво. Саме монахи створювали мініатюри для рукописів, оздоблювали книги орнаментами, займалися переплітанням і виготовленням

чорнил. Монастирські майстерні формували традиції церковного мистецтва, які вплинули на всю європейську культуру. Архітектура монастирів — від романського стилю на Заході до візантійських форм на Сході — відображала духовні ідеали та гармонію віри й краси [6].

Важливою стороною діяльності монастирів було літописання. Саме у монастирях виникли перші історичні твори, що описували події, життя святих і розвиток держав. Монахи-літописці поєднували релігійне бачення історії з прагненням систематизувати знання про минуле. Ці твори стали безцінними джерелами з історії середньовічної Європи та Русі.

Окрім освітньої функції, монастирі виконували роль комунікативних центрів. Завдяки подорожам ченців і паломників відбувався обмін знаннями, книжками, художніми зразками. Таким чином формувалася єдина культурна спільнота християнської Європи, де монастирі були головними носіями освітніх і моральних цінностей [7].

Не менш важливим було й те, що монастирі готували не лише духовенство, а й фахівців для адміністративних потреб — писарів, нотарів, перекладачів. Монастирська освіта забезпечувала базові навички для управління державою, складання документів, ведення господарства. Це свідчить про те, що монастирська школа була не ізольованою, а інтегрованою у суспільне життя.

Значення монастирів для розвитку культури полягає також у тому, що вони зберігали й поширювали етичні та моральні цінності. Через богослужіння, літературу та мистецтво монахи впливали на світогляд суспільства, формували уявлення про добро, знання, гармонію та віру. Монастирська культура сприяла єднанню духовного і розумового життя, що стало основою гуманістичних ідей у подальші століття.

У XIII столітті монастирі поступово почали втрачати монополію на освіту через появу університетів, однак їхня роль у збереженні знань залишалася визначальною. Саме завдяки монастирським архівам і бібліотекам сучасні дослідники мають змогу відтворити історію середньовічної культури.

Таким чином, монастирі XI–XIII ст. можна вважати справжніми осередками європейської освітньої традиції. Вони об'єднували духовну та наукову діяльність, формували інтелектуальний прошарок середньовічного суспільства, сприяли збереженню культурної спадщини. Їхня діяльність заклала фундамент для становлення світської освіти, гуманітарних наук і мистецтва, що стали невід'ємними складовими європейської цивілізації.

Література:

1. Арістова А. В. Середньовічний скрипторій: інституційно-функціональна характеристика. Українське Релігієзнавство. 2024. № 96. С. 22–29. URL: <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2024.96.03> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Mancia L. The experience of monastic meditation in the eleventh and twelfth centuries. Memini. 2022. No. 28. URL: <https://doi.org/10.4000/memini.2206> (date of access: 31.10.2025).
3. Long M. «Visiting monks»: educational mobility in 11th and 12th century monasteries. Publications de l'École française de Rome. 2019. P. 409–425. URL: <https://doi.org/10.4000/books.efr.4362> (date of access: 31.10.2025).
4. Manuscript Culture - Monasteries as centres of book culture. Deutsches Buch- und Schriftmuseum «Zeichen - Bücher - Netze» - Startseite. URL: <https://mediengeschichte.dnb.de/DBSMZBN/Content/EN/ManuscriptCulture/03-kloester-als-zentren-der-buchkultur-en.html> (date of access: 31.10.2025).
5. Reeves A. Monastic and University Education in the Medieval and Early Modern West.

The Oxford Handbook of the History of Youth Culture. 2023. Vol. 2. P. 21–38. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190920753.013.2> (date of access: 31.10.2025).

6. Shimahara N. Education - Medieval, Monastic, Literacy | Britannica. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/education/Europe-in-the-Middle-Ages> (date of access: 31.10.2025).

7. Бойчук П. М., Марчук С. С. Організація шкільної освіти давньої русі в історико-педагогічному та етнографічному ракурсах. Академічні студії. серія «педагогіка». 2023. № 4. С. 156–164. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.4.23> (дата звернення: 31.10.2025).

Секція 5. МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

Азаренкова Крістіна

здобувачка 2-го курсу спеціальності 073 Менеджмент

Міжнародного гуманітарного університету

Наукова керівниця:

старша викладачка кафедри менеджменту

Міжнародного гуманітарного університету,

докторка філософії з менеджменту

Вікторія Горбаньова

АНТИКРИЗОВІ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ У ВОЄННИХ УМОВАХ

У сучасних умовах воєнного стану підприємства України опинилися в безпрецедентно складному середовищі, де економічні, логістичні та кадрові ризики поєднуються з небезпекою фізичного знищення активів і втрати ринків збуту. У таких обставинах антикризове управління стає ключовим інструментом збереження життєздатності бізнесу та забезпечення його адаптивності [1].

Метою дослідження є визначення сутності антикризових стратегій управління підприємствами у воєнних умовах, аналіз ефективних підходів до стабілізації діяльності та виявлення чинників, що забезпечують стійкість бізнесу.

Антикризова стратегія — це комплекс довгострокових управлінських рішень, спрямованих на запобігання, мінімізацію або подолання наслідків кризових явищ [2]. У воєнний час така стратегія має багаторівневий характер і охоплює фінансові, виробничі, кадрові, логістичні та комунікаційні аспекти діяльності підприємства.

Основні напрями антикризових стратегій у воєнних умовах включають:

- диверсифікацію ризиків — перенесення частини операцій у безпечніші регіони або країни;
- оптимізацію витрат — перегляд бюджетів, скорочення неключових витрат, автоматизацію процесів;
- цифрову трансформацію — впровадження онлайн-операцій, хмарних сервісів, систем віддаленого управління;
- гнучке планування — використання сценарного аналізу, моделювання кризових сценаріїв;
- підтримку персоналу — програми психологічної допомоги, навчання нових навичок, збереження лояльності працівників

Важливим елементом антикризового управління є фінансова стабілізація: формування резервного фонду, робота з державними та міжнародними грантами, залучення партнерських інвестицій [3]. Для українських підприємств у 2022–2025 рр. значну роль відіграли програми підтримки малого та середнього бізнесу, ініційовані Міністерством економіки України та міжнародними організаціями [4, с. 72].

Прикладом ефективної антикризової стратегії є діяльність компанії «Rozetka», яка під час повномасштабного вторгнення оперативно перебудувала логістику, перевезла склади до західних регіонів, запустила доставку гуманітарних товарів і зберегла робочі місця. Така гнучкість дозволила не лише уникнути зупинки, а й зміцнити позиції бренду на ринку [5].

Застосування сучасних технологій суттєво підвищує ефективність антикризових стратегій: ERP-системи дозволяють швидко аналізувати фінансові потоки; CRM-платформи підтримують клієнтські відносини; бізнес-аналітика (BI-системи) допомагає прогнозувати

наслідки ризиків і ухвалювати обґрунтовані рішення [2].

Отже, антикризові стратегії управління підприємствами у воєнних умовах — це не лише механізм подолання наслідків шоку, а й інструмент відновлення, адаптації та довгострокового розвитку[1]. Їхня ефективність визначається:

- рівнем попередньої підготовки до криз;
- швидкістю та узгодженістю управлінських рішень;
- гнучкістю фінансових і організаційних моделей;
- інноваційним потенціалом підприємства

Таким чином, у воєнних умовах стійкість бізнесу залежить від здатності менеджменту мислити стратегічно, діяти оперативно та забезпечувати баланс між короткостроковим виживанням і довгостроковим розвитком підприємства.

Література:

1. Чикуркова, А. Д. Антикризове управління: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня освіти ОПП «Менеджмент» спеціальності 073 «Менеджмент» денної і вечірньої форми навчання. Кам'янець-Подільський, 2024. 170 с.
2. Кульчий, І. О. Антикризове управління: навчальний посібник. Полтава : ПолтНТУ, 2016. 120 с.
3. Багорка, М. О., Писаренко, В. В., Кадирус, І. Г., Юрченко, Н. І. Антикризовий маркетинг: навчальний посібник. Дніпро : Журфонд, 2022. 344 с.
4. Міністерство економіки України. Програми підтримки бізнесу в умовах воєнного стану. Київ, 2024.
5. Назаренко С. О. Адаптивні стратегії українського бізнесу у воєнний період. Економіка та суспільство, 2023, № 59, с. 42–47.

Аксеной Ярослава

Петрова Ольга

здобувачки 2-го курсу спеціальності

028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»

Міжнародного університету

Наукова керівниця: старша викладачка кафедри менеджменту

Міжнародного університету, докторка філософії з менеджменту

Вікторія Горбаньова

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ: УРОКИ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ

У сучасному бізнес-середовищі організаційна стійкість стає ключовим фактором збереження конкурентоспроможності компаній. Глобальні кризи, пандемії, воєнні конфлікти, кібератаки та економічні потрясіння створюють безпрецедентні виклики для українських підприємств [1, с. 245]. Після 2022 року питання адаптації, антикризового управління та гнучкості бізнесу набули особливого значення.

Організаційна стійкість визначається як здатність компанії передбачати, протидіяти та швидко відновлюватися після криз, зберігаючи стратегічну цілісність, ефективність та репутацію [2, с. 88]. У сучасних умовах вона перетворюється на стратегічний елемент управління, який поєднує фінансову, операційну, інформаційну та соціальну стабільність.

Дослідження українських учених [3, с. 112] показують, що ключовими чинниками формування організаційної стійкості є:

- гнучкість бізнес-моделі;
- цифровізація операційних процесів;
- ефективна система внутрішніх комунікацій.
- антикризове планування та підготовка персоналу.

Важливим індикатором стійкості виступає інформаційна прозорість і репутаційна безпека. Компанії, які активно комунікують зі споживачами через цифрові платформи, демонструють вищий рівень довіри під час кризових періодів. Приклад компанії «Нова пошта» є показовим: завдяки оперативному інформуванню клієнтів, мобільності логістики та впровадженню цифрових CRM-систем, компанія не лише зберегла позиції, але й розширила мережу у воєнний час [5, с. 96].

Крім того, важливу роль відіграє культура стійкості в організації — тобто рівень готовності працівників діяти в умовах невизначеності. За даними міжнародних досліджень [4, с. 217], понад 90% українських малих і середніх підприємств частково або повністю відновили діяльність завдяки релокації, цифровим інструментам управління та підтримці командної взаємодії.

Сучасні технології (YouScan, Brand24, чат-боти, ERP- і CRM-платформи) значно підвищують ефективність антикризового управління, дозволяючи компаніям:

- оперативно реагувати на загрози;
- моніторити репутаційні ризики в реальному часі;
- зберігати клієнтську лояльність навіть за умов обмежених ресурсів [6, с. 28].

Варто зазначити, що організаційна стійкість не є статичним станом. Вона формується через постійне вдосконалення бізнес-процесів, аналітику ризиків та адаптацію корпоративної стратегії до змін зовнішнього середовища. Успішні компанії впроваджують

моделі сценарного планування, створюють кризові штаби та застосовують принципи «business continuity management» (управління безперервністю діяльності) [1, с. 247].

Для українського бізнесу важливим є також розвиток соціальної відповідальності як складової стійкості. Підтримка працівників, волонтерські ініціативи, прозора взаємодія з громадами — усе це підвищує репутаційну цінність бренду і сприяє зміцненню довіри споживачів навіть у періоди невизначеності [3, с. 115].

Таким чином, формування організаційної стійкості вимагає інтегрованого підходу, який поєднує стратегічне планування, цифрову трансформацію, інноваційні інструменти управління ризиками та розвиток людського капіталу. Це не лише забезпечує виживання компаній у кризові часи, а й створює довгострокову конкурентну перевагу на внутрішньому та міжнародному ринку [2, с. 249].

Література:

1. Кондрацьєва Г. В. Формування організаційної стійкості: концептуальні засади. — Економічний простір. — 2024. — Режим доступу: <https://economic-prostir.com.ua/wp-content/uploads/2025/01/196-244-248-kondratyeva.pdf> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Хміль Ф. І. Основи менеджменту: підручник. — Київ: Академвидав, 2019. — 512 с.
3. Назаренко С. О., Матюшенко Н. М. Ефективні бізнес-комунікації як стратегічна складова управління стійкістю підприємства. — Економіка та держава. — 2023. — № 2. — С. 112–118.
4. Dligach A. et al. Resilience Factors of Ukrainian Micro, Small, and Medium-sized Enterprises. — MDPI, 2024. — Режим доступу: <https://www.mdpi.com/2227-7099/12/12/319> (дата звернення: 31.10.2025)
5. VoxUkraine. Resilience of Ukraine's Small and Medium Businesses amid the War: Challenges, Policy and the Future. — 2025. — Режим доступу: <https://voxukraine.org/en/resilience-of-ukraine-s-small-and-medium-businesses-amid-the-war-challenges-policy-and-the-future> (дата звернення: 31.10.2025).
6. Grytsenko A. Ukraine's Economy: Resilience under War and Challenges. — Scientific Insights in Education and Economics, 2024. — Режим доступу: <https://scinn-eng.org.ua/ojs/index.php/ni/article/view/823> (дата звернення: 31.10.2025).

Курилович Вероніка Вячеславівна,

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня;

Андрюшкевич Наталія Віталіївна,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін

Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕСУ

Функціональне управління є однією з найпоширеніших і найефективніших систем організації діяльності підприємства. Його сутність полягає у розподілі управлінських функцій між підрозділами чи окремими менеджерами, кожен з яких відповідає за певний напрям роботи - планування, маркетинг, фінанси, персонал, виробництво, збут тощо. Такий підхід забезпечує спеціалізацію управлінських процесів, підвищує професіоналізм управлінців і дозволяє досягти високої ефективності в окремих сферах діяльності. Однак у сучасних умовах цифрової економіки традиційна модель функціонального управління зазнає суттєвих змін. Сьогодні бізнес-середовище характеризується швидкими технологічними змінами, високим рівнем конкуренції, зростанням ролі інформації та знань. У цих умовах організації змушені адаптувати свої управлінські структури до нових реалій [1]. Функціональне управління трансформується з жорсткої ієрархічної системи у більш гнучку, орієнтовану на процеси, клієнтів та цифрові технології. Однією з ключових тенденцій є інтеграція інформаційних технологій у всі функції управління. Якщо раніше автоматизація стосувалася переважно бухгалтерського обліку або виробничих процесів, то нині цифрові інструменти активно впроваджуються у планування, аналітику, маркетинг, управління персоналом і навіть у прийняття стратегічних рішень. Системи ERP, CRM, HRM, а також аналітика великих даних дозволяють керівникам оперативно отримувати інформацію про стан підприємства, оцінювати ефективність функцій та виявляти проблемні ділянки. Таким чином, функціональні підрозділи перестають бути «острівцями» ізольованої діяльності - вони з'єднані в єдину інформаційну систему, що сприяє цілісності управління.

Другою тенденцією є посилення ролі міжфункціональної взаємодії. У сучасному бізнесі ефективність часто визначається не лише якістю роботи окремого підрозділу, а узгодженістю дій між ними. Наприклад, маркетинг має тісно співпрацювати з виробництвом і логістикою, щоб оперативно реагувати на зміни попиту. Фінансовий відділ повинен враховувати стратегічні плани розвитку компанії, а відділ персоналу - розуміти потреби кожного функціонального напрямку. Це породжує необхідність створення проектних команд, кросфункціональних груп і комунікаційних платформ, де представники різних служб можуть спільно вирішувати завдання.

Третя тенденція - перехід від вертикальної ієрархії до мережевої моделі управління. Традиційно функціональне управління передбачало чітку систему підпорядкування, коли кожен працівник мав одного безпосереднього керівника. У цифрову епоху, коли інформація циркулює миттєво, а рішення приймаються колегіально, організації відходять від надмірної централізації. Мережеві структури, у яких комунікація між підрозділами відбувається горизонтально, дозволяють скоротити час ухвалення рішень і підвищити гнучкість компанії. Менеджери стають не стільки контролерами, скільки фасилітаторами командної роботи.

Ще однією важливою рисою сучасного функціонального управління є зміщення акценту з контролю на розвиток персоналу. У минулому функціональні керівники зосереджувалися на контролі виконання завдань і дотриманні стандартів. Тепер їхня роль еволюціонувала до наставництва, підтримки професійного зростання співробітників, розвитку лідерських

якостей і командної ефективності. У цьому контексті важливим стає використання гнучких методів управління, таких як Agile або OKR, які передбачають спільне формулювання цілей, регулярний зворотний зв'язок і самоорганізацію команд.

Цифрова трансформація також стимулює появу нових функцій управління, пов'язаних із кібербезпекою, управлінням даними, інноваціями та сталим розвитком. Наприклад, у великих корпораціях з'являються окремі посади Chief Data Officer (керівник із управління даними) або Chief Sustainability Officer (керівник із питань сталого розвитку) [2]. Це свідчить про розширення меж традиційного функціонального управління і появу нових напрямів відповідальності. Успішний розвиток функціонального управління сьогодні неможливий без корпоративної культури співпраці. Вона формує довіру між підрозділами, стимулює обмін знаннями і сприяє інноваціям. Організації, які заохочують відкритість, навчання та відповідальність, демонструють кращі результати навіть за умов постійних змін.

Підсумовуючи, можна сказати, що функціональне управління не втрачає своєї актуальності, але набуває нової якості. Воно трансформується з жорсткої адміністративної системи у динамічну, інтегровану та технологічно підтримувану модель управління. Основним завданням сучасного менеджера є не лише координація функцій, а й створення умов для їх синергії - коли результат взаємодії перевищує суму окремих дій. Сьогодні функціональне управління постає не просто як система розподілу обов'язків, а як інтелектуальна архітектура організації, що забезпечує ефективне використання ресурсів, швидку адаптацію до змін і сталий розвиток у цифровій економіці. Саме завдяки модернізації функціонального управління підприємства можуть залишатися конкурентоспроможними, інноваційними та орієнтованими на майбутнє.

Література:

1. Георгіаді Н.Г., Вільгуцька Р.Б. Аналізування організаційних структур управління вітчизняними підприємствами. Ефективна економіка. 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8040>
2. Данилевич Н.М. Функціональний підхід до управління у системі місцевого самоврядування в Україні. Економіка і суспільство. 2021. №31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-37>

Биканова Ляля, Рембач Дар'я

здобувачі 2- го курсу спеціальності 073 Менеджмент

Міжнародного гуманітарного університету

Наукова керівниця : старша викладачка кафедри менеджменту

Міжнародного гуманітарного університету, доктор філософії з менеджменту

Вікторія Горбаньова

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА У ЧАС ВІЙНИ

Соціальна відповідальність менеджера у воєнних умовах стає критичним чинником стійкості підприємства та підтримки суспільства. Менеджер у таких умовах поєднує операційне управління з гуманітарною функцією — забезпеченням безпеки працівників, адаптацією робочих процесів і координацією допомоги громаді [1, с. 26].

Внутрішня складова соціальної відповідальності охоплює організацію безпечних умов праці, релокацію персоналу, впровадження гнучких графіків і психологічну підтримку співробітників. Дослідження показують, що заходи з підтримки працівників (евакуація, психологічна допомога, матеріальна підтримка) суттєво підвищують здатність компаній зберігати працездатність під час криз [3, с. 309–310].

Зовнішня (громадська) складова передбачає участь бізнесу у волонтерських та благодійних ініціативах, співпрацю з місцевою владою та НГО, а також забезпечення першочергових потреб населення (продукти, засоби гігієни, логістика). UNDP зазначає, що каталог внесків бізнесу містить сотні прикладів дій, спрямованих на підтримку працівників і громад під час повномасштабного вторгнення [1, с. 26–27].

Стратегічно важливо інтегрувати КСВ-активності у довгострокову стратегію: менеджер має планувати не лише кризові заходи, але й програми для відновлення та сталого розвитку після завершення воєнних дій. Науковий аналіз підтверджує, що поєднання підходів сталого розвитку й соціальної відповідальності дозволяє бізнесу краще адаптуватись до системних змін і зберегти репутацію [2, с. 23–25].

Обмежені ресурси — одна з головних проблем впровадження соціальних ініціатив під час війни. Практики показують, що успішні менеджери використовують партнерства (місцеві мережі, гранти, міжнародну допомогу) і внутрішні мобілізаційні механізми (волонтерські платформи, ініціативи співробітників) для реалізації соціальних програм без значного підриву операційної спроможності [1, с. 46–48] , [3, с. 311].

Етичний та правовий виміри також важливі: менеджер повинен дотримуватись принципів прав людини та прозорості, уникати дій, що можуть шкодити цивільному населенню або підривати правовий статус підприємства. UNDP дає практичні рекомендації щодо належної обачності з урахуванням прав людини для компаній в умовах воєнного конфлікту [1, с. 8–11].

Отже, соціальна відповідальність менеджера у час війни — це конвергентний набір операційних, гуманітарних та стратегічних дій, що мають на меті збереження людського капіталу, підтримку громад і підготовку до післявоєнного відновлення. Менеджер-лідер у таких умовах виконує роль координатора, етичного орієнтира та стратегічного планувальника.

Література:

1. UNDP Ukraine. Відповідальна поведінка бізнесу в часи війни в Україні : звіт / United Nations Development Programme Ukraine. — Київ, 2023. — 84 с. (див. розділ «КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ЧАСИ ВІЙНИ», с. 25–27; розділ «ПЛАН БЕЗПЕРЕПЕРВНОСТІ БІЗНЕСУ», с. 46–49). Режим доступу: <https://www.undp.org/sites/g/files/>

zskgke326/files/2023-10/undp-ua-zvit_vidpovidalna_povedinka_biznesu_v_chasy_viny_v_ukraini_ukr.pdf.

2. Миськів Г. В., Пасінович І. І. Сталий розвиток і соціальна відповідальність в умовах війни в Україні / Вісник Національного університету “Львівська політехніка”, Vol. 7, No. 1, 2023. — (див. с. 23–25 про взаємозв’язок сталого розвитку і соціальної відповідальності). Режим доступу: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/apr/30048/vse5-23-38.pdf>.

3. Григор’єва О. В., Голубка К. О. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах військового стану / Матеріали (напр., Нац. ун-т Полтавська політехніка), 2022. — С. 309–310 (короткі тези з практичними аспектами внутрішньої підтримки працівників і релокації). Режим доступу: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/11046/1/74-%D1%82%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%20%D0%A2.1-310-311.pdf>.

Волошин Роман Володимировичканд. екон. наук., доцент, доцент кафедри підприємництва і торгівлі
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль**Беденко Роман Юрійович**студент магістратури 2-го року навчання факультету економіки та управління
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

УПРАВЛІННЯ ТОВАРНИМ ПОРТФЕЛЕМ ПІДПРИЄМСТВА У СФЕРІ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Економічне середовище сьогодні характеризується значною динамікою, жорсткою конкурентною боротьбою, а також високим рівнем ризику і невизначеності. В таких умовах діяльність економічних агентів потребує застосування збалансованого підходу, спрямованого на пошук рішень, здатних забезпечити досягнення стратегічних цілей і прийнятного рівня прибутковості з одночасним обмеженням ризиків. Одним із найбільш ефективних інструментів, спроможних забезпечити досягнення такого результату у сфері торгівлі, є портфельний підхід. Формування і управління товарним портфелем торговельних підприємств дозволяє не лише реалізувати асортиментну політику на оперативному рівні, але й сприяє реалізації стратегічних планів, впливає на фінансові результати і конкурентоспроможність суб'єктів господарювання.

В контексті оптової торгівлі поняття товарного портфелю включає в себе сукупність усіх товарних груп, позицій і торгових марок, які формують асортимент підприємства. На відміну від роздрібно́ї торгівлі, де основна увага приділяється забезпеченню кінцевих потреб споживачів, торгівля оптовими партіями товарів орієнтується на забезпечення стабільності постачання, контроль запасів, а також управління маржинальністю окремих товарних груп. Саме такі дії відповідають реальним інтересам учасників оптових ринків.

Варто зазначити, що сфера оптової торгівлі має значний вплив на кінцеву пропозицію товарів на ринку. Вона впливає на ланцюги формування вартості і постачання, визначаючи роботу підприємств роздрібно́ї торгівлі на певній території чи в певній товарній групі. Саме узгоджені і раціональні дії у сфері оптових продажів формують умови для повноцінного забезпечення потреб кінцевих споживачів через торговельні мережі, визначають рівень прибутковості підприємств роздрібно́ї торгівлі, а також безпосередньо відображають інтереси виробників продукції на ринку.

Управління товарним портфелем за своїми характеристиками є процесом аналізу, планування та оптимізації структури товарної пропозиції, що відповідає ринковій кон'юнктурі, стратегічним інтересам учасників ринку, а також враховує допустимість ризиків [1, с. 264]. Відповідно до цього, ефективність того чи іншого товарного портфелю розглядається через призму здатності забезпечувати баланс між прибутковістю і стабільністю товарних груп, які досягаються на фоні мінімізації ризиків перевищення складських запасів та дефіциту.

Основними принципами управління товарним портфелем у сфері оптової торгівлі є системність, адаптивність, економічна доцільність і врахування потреб партнерів. Реалізація таких принципів потребує постійного моніторингу запитів ринку, спроможностей виробників, пропускну́ї здатності логістичної системи, а також стабільності роботи усіх ланок торговельних ланцюгів. Аналітичну основу для управління товарним портфелем формують економіко-математичні методи та інструменти, серед яких особливе місце займає ABC- та XYZ-аналіз. Особливістю цих методів є можливість класифікації товарів за критеріями впливу на фінансовий результат і стабільності попиту [2]. Поєднання цих двох методів дозволяє збалансовувати товарний портфель, визначаючи товарні групи з високим рівнем прибутковості та мінімальними коливаннями попиту.

Згідно розширеного підходу до управління товарним портфелем, важливо також

враховувати показники ліквідності та оборотності запасів. Такі коефіцієнти дають змогу оцінювати здатність товарів конвертуватися в грошові потоки і забезпечувати достатній рівень гнучкості підприємства, що досягається через швидкість товарообороту і збалансованість торговельних запасів. Сучасні підходи до управління товарного портфеля передбачають можливість використання матриці «дохід-ризик», яка дає змогу оцінювати прибутковість і ризикованість для кожної товарної групи [3, с. 206].

Таким чином, наявні інструменти аналізу та управління товарним портфелем пропонують підприємствам сфери оптової торгівлі значні можливості для досягнення стратегічних цілей і прийнятної рівня прибутковості на фоні оптимальних ризиків. Використання доступного інструментарію у цій сфері дозволяє підприємствам формувати структуру товарного портфеля, управляти запасами і маржинальністю, впливаючи не тільки на власні фінансові результати і конкурентоспроможність, але й також на діяльність своїх партнерів у сфері роздрібно торгівлі.

Література:

1. Верба, В. А., Ліщинська, В. В. Оптимізація товарного портфеля як чинник підвищення економічної ефективності виробничого підприємства. Проблеми економіки. 2014. № 4. С. 262–268.
2. Могилова, А. Ю., Шибун, М. О. Управління асортиментом торгового підприємства. Ефективна економіка. 2020. № 6. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.6.3>.
3. Урба, С., Печенюк, Є. Оптимізація бізнес-процесів торговельних підприємств. Формування ринкової економіки в Україні. 2024. Вип. 52, С. 202–211. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/meu.2024.52.0.5220>

Воронова Дар'я

здобувачка 2-го курсу спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності

Міжнародного гуманітарного університету

Наукова керівниця: старша викладачка кафедри менеджменту Міжнародного

гуманітарного університету, докторка філософії з менеджменту

Вікторія Горбаньова

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ КЕРІВНИКА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КОМАНДОЮ

Емоційний інтелект є однією з провідних характеристик сучасного керівника, що визначає рівень його професійної компетентності та ефективність управління колективом. Уміння аналізувати власні емоції, керувати ними та розуміти емоційні стани інших сприяє розвитку ініціативності й підвищенню результативності роботи команди [1, с. 54].

Метою дослідження є визначення основних етапів становлення поняття емоційного інтелекту, аналіз його теоретичних підходів та обґрунтування ролі керівника у формуванні емоційно зрілого трудового колективу.

Одними з перших дослідників емоційного інтелекту вважаються П. Саловей та Дж. Майер (1990), які визначили його як форму соціального інтелекту — здатність розпізнавати власні та чужі емоції, розрізняти їх і використовувати цю інформацію для регулювання мислення та поведінки. Згодом Д. Гоулман (1998; 2005) популяризував поняття, підкресливши його роль у розвитку самоконтролю, мотивації та взаємодії з іншими. На думку Бредберрі та Грівза (2009), емоційний інтелект — це здатність розуміти власні емоції й емоції інших та використовувати це усвідомлення для керування поведінкою й відносинами [2, с. 43]. Таким чином, емоційний інтелект можна розглядати як комплексну здатність людини, що забезпечує ефективну комунікацію, саморегуляцію та професійний розвиток.

Ідеї, що передували формуванню поняття емоційного інтелекту, розвивалися ще у XX столітті. Д. Векслер (1940) зазначав, що звичайні тести інтелекту не враховують емоційних чинників розвитку людини. Пізніше Г. Гарднер (1983) увів поняття соціального інтелекту та розмежував міжособистісні й внутрішньоособистісні його форми. У 1986 році П. Пейн уперше використав термін «емоційний інтелект», а Р. Бар-Он (1997) запропонував поняття «емоційного коефіцієнта» (EQ) та створив інструмент його вимірювання — EQ-і. У 1990 році Дж. Майер і П. Саловей систематизували поняття, а Д. Гоулман (1995) зробив його популярним, показавши зв'язок емоцій із лідерством та ефективною комунікацією. Коріння самої ідеї сягає досліджень Ч. Дарвіна, який підкреслював важливість емоційного вираження для адаптації та виживання людини [3, с. 2255].

Модель емоційного інтелекту відображає його внутрішню структуру. П. Саловей і Дж. Майер (1990) виокремили чотири гілки емоційного інтелекту:

1. Сприйняття емоцій (розпізнавання власних і чужих емоцій та невербальних сигналів);
2. Використання емоцій (застосування емоцій для підтримки мислення та прийняття рішень);
3. Розуміння емоцій (аналіз причин емоцій і прогнозування їхніх змін);
4. Керування емоціями (регуляція власних емоцій і вплив на емоційний стан інших).

Д. Гоулман (1995) запропонував ширшу модель із п'яти компонентів — самоусвідомлення, саморегуляцію, мотивацію, емпатію та соціальні навички, наголошуючи, що саме ці якості визначають ефективність сучасного лідера. Р. Бар-Он (1997) розглядав емоційний інтелект як поєднання особистісних рис і соціальних компетенцій, виокремивши п'ять доменів: внутрішньоособистісні, міжособистісні, адаптивність, стресостійкість та загальний настрій [4,

с. 9–10].

Таблиця 1

Порівняльна таблиця моделей емоційного інтелекту

Автор / модель	Основна ідея	Структура	У менеджменті
П. Саловей і Дж. Майер (1990)	ЕІ — це когнітивна здатність опрацювати емоційну інформацію	4 гілки: сприйняття, використання, розуміння, керування емоціями	Керівник виявляє емоційну уважність, приймає зважені рішення та зберігає спокій у кризових ситуаціях
Д. Гоулман (1995)	ЕІ — поєднання емоційних і соціальних компетенцій	5 компонентів: самоусвідомлення, саморегуляція, мотивація, емпатія, соціальні навички	Менеджер мотивує команду, розуміє потреби колег, створює атмосферу довіри та співпраці
Р. Бар-Он (1997)	ЕІ — комплекс особистісних рис і соціальних умінь	5 доменів: внутрішньоособистісні, міжособистісні, адаптивність, стресостійкість, настрої	Лідер демонструє впевненість, гнучкість і стійкість до стресу, підтримуючи позитивний клімат у колективі

Усі три підходи логічно доповнюють одне одного: когнітивний аспект (Саловей і Майер), соціальний і лідерський (Гоулман) та особистісний (Бар-Он). Разом вони демонструють, що ефективний керівник — це не лише стратег, а й людина, здатна розуміти емоції, підтримувати команду та надихати її на спільну мету.

Емоційний інтелект допомагає керівникові підтримувати довіру та позитивний мікроклімат у колективі. Здатність емоційно врівноважено реагувати на складні ситуації дає змогу уникати конфліктів, зберігати професійні відносини та підвищувати рівень командної взаємодії. Завдяки цьому керівник краще розуміє потреби працівників і створює мотивуючу атмосферу співпраці [5, с. 18–19].

Розвиток емоційного інтелекту потребує системного підходу в межах організації. Найпоширенішими методами розвитку є тренінги особистісного зростання, комунікацій та лідерства, коучинг, саморефлексія, налагодження ефективного зворотного зв'язку, профілактика конфліктів і психологічне консультування. Такі підходи сприяють формуванню емоційно зрілої корпоративної культури та підвищують ефективність командної роботи [6, с. 158–159].

Отже, емоційний інтелект є ключовою управлінською компетентністю сучасного керівника. Його розвиток забезпечує згуртованість колективу, підвищує рівень мотивації працівників і сприяє досягненню стратегічних цілей організації.

Література:

1. Слепова В. Д. Управління емоційним інтелектом працівників організації : пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова. — Харків, 2025. — 54 с.
2. Igbokwe I. C., Egboka P. N., Thompson C. C., Etele A. V., Anyanwu A. N., Okeke-James N. J., Uzoekwe H. E. Emotional Intelligence: Practices to Manage and Develop It. — Nnamdi Azikiwe University, Awka, Nigeria. — Academia.edu. — URL: https://www.academia.edu/105930204/Emotional_Intelligence_Practices_to_Manage_and_Develop_It (дата звернення: 01.11.2025). — С. 43.

3. Prabhakar R., et al. Emotional Intelligence: A Literature Review of Its Concept, Models, and Measures. — ResearchGate, 2022. — URL: https://www.researchgate.net/publication/365234352_Emotional_Intelligence_A_Literature_Review_Of_Its_Concept_Models_And_Measures (дата звернення: 01.11.2025). — С. 2255.
4. Стасюк А. Д. Оцінка рівня розвитку емоційного інтелекту у підлітків як предмет психологічної експертизи : кваліфікаційна робота за спеціальністю 053 «Психологія» / Західноукраїнський національний університет. — Тернопіль, 2025. — С. 9–10.
5. Скаляк Р. В. Соціально-психологічні аспекти формування позитивного іміджу сучасного керівника закладу соціальної сфери : кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр» / Західноукраїнський національний університет. — Тернопіль, 2025. — С. 18–19.
6. Ситник О. Ю. Необхідність розвитку емоційного інтелекту менеджера за умов конкурентної економіки // Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки». — Вип. 15 (44). — Кропивницький : Льотна академія Національного авіаційного університету, 2021. — С. 158–159. — DOI: [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-15\(44\)-147-164](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-15(44)-147-164) (дата звернення: 01.11.2025).

Дякова Анастасія

здобувачка 2-го курсу спеціальності 073 Менеджмент

Міжнародного гуманітарного університету

Наукова керівниця: старша викладачка кафедри менеджменту

Міжнародного гуманітарного університету, докторка філософії з менеджменту

Вікторія Горбаньова

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ У СФЕРІ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Сучасний готельно-ресторанний бізнес характеризується високим рівнем конкуренції, динамічністю споживчого попиту та зростанням вимог клієнтів до якості обслуговування. За таких умов ключовим чинником успішності підприємства стає ефективне управління персоналом, зокрема формування дієвої системи мотивації, здатної забезпечити високу продуктивність праці, професіоналізм та лояльність працівників. Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку оптимальних інструментів стимулювання персоналу, які б відповідали специфіці сфери HoReCa та сприяли підвищенню конкурентоспроможності закладів.

Метою дослідження є визначення особливостей мотивації персоналу у готельно-ресторанному бізнесі та розробка рекомендацій щодо підвищення її ефективності.

Мотивація персоналу у сфері готельно-ресторанного бізнесу має свої характерні особливості, що зумовлені специфікою діяльності цієї галузі, високим рівнем конкуренції, динамічністю попиту та безпосереднім контактом із клієнтами. Успішність готельно-ресторанного підприємства значною мірою залежить від якості обслуговування, яка, у свою чергу, визначається рівнем зацікавленості працівників у результатах своєї праці [1].

Основними чинниками, що впливають на мотивацію персоналу у сфері HoReCa, є такі [2, с.235–240]:

- інтенсивність робочого процесу та нерегламентований графік роботи;
- необхідність постійної взаємодії з клієнтами та дотримання стандартів сервісу;
- емоційне навантаження та потреба у високій стресостійкості;
- обмежені можливості кар'єрного зростання у малих закладах;
- висока залежність заробітку від сезонності.

Для ефективного управління мотивацією важливо поєднувати матеріальні та нематеріальні стимули, створюючи збалансовану систему, що враховує професійні, соціальні та психологічні потреби працівників.

У таблиці 1 наведено приклад класифікації основних видів мотивації персоналу готельно-ресторанного підприємства та специфіку їх застосування у практичній діяльності.

Таблиця 1

Основні види мотивації персоналу у готельно-ресторанному бізнесі

Вид мотивації	Приклади реалізації	Очікуваний результат	Особливості застосування
Матеріальна	Заробітна плата, премії, бонуси, оплата понаднормових	Підвищення продуктивності, зниження плинності кадрів	Необхідно враховувати сезонність і диференціацію посад

Соціальна	Медичне страхування, харчування, проживання, гнучкий графік	Формування лояльності та задоволеності персоналу	Особливо актуальна для постійних співробітників
Моральна (нематеріальна)	Визнання, похвала, грамоти, публічне заохочення	Підвищення самооцінки та ініціативності	Доцільно застосовувати у колективах із сильною корпоративною культурою
Професійна	Навчання, тренінги, можливість кар'єрного росту	Підвищення кваліфікації, формування командного духу	Стимулює довгострокову залученість персоналу
Психологічна	Дружня атмосфера, підтримка керівництва, довіра	Зниження стресу, підвищення емоційного комфорту	Вимагає індивідуального підходу до кожного працівника

Джерело: складено автором за даними [3, с.443–450]

Як видно з таблиці 1, ефективна система мотивації персоналу у готельно-ресторанному бізнесі повинна мати комплексний характер, поєднуючи фінансові, соціальні та психологічні стимули, адже лише їх взаємодія забезпечує залученість працівників і високу якість обслуговування клієнтів. Матеріальні чинники — заробітна плата, премії, бонуси — мають доповнюватися нематеріальними, серед яких важливе місце посідають емоційний комфорт, визнання, можливість розвитку та гнучкість у роботі. У цьому контексті вирішальну роль відіграє позитивний мікроклімат у колективі, заснований на довірі, взаємоповазі та відкритій комунікації, адже саме емоційна стабільність персоналу визначає рівень задоволеності клієнтів і репутацію закладу [4].

Мотиваційна політика повинна бути гнучкою та індивідуалізованою, враховувати вік, досвід і цінності працівників. Молоді фахівці орієнтовані на кар'єрне зростання та набуття досвіду, тоді як більш досвідчені працівники цінують стабільність і соціальні гарантії. Тому ефективна система мотивації має поєднувати різні інструменти стимулювання та забезпечувати умови для навчання, підвищення кваліфікації й самореалізації, що сприяє відданості працівників і зменшенню плинності кадрів [5, с. 11–15].

Отже, мотивація персоналу у готельно-ресторанному бізнесі — це узгоджена система взаємопов'язаних матеріальних і нематеріальних чинників, спрямована на підвищення ефективності праці, якості обслуговування та конкурентоспроможності підприємства. Для наочності взаємозв'язку її основних елементів і результатів реалізації наведено рисунок 1.

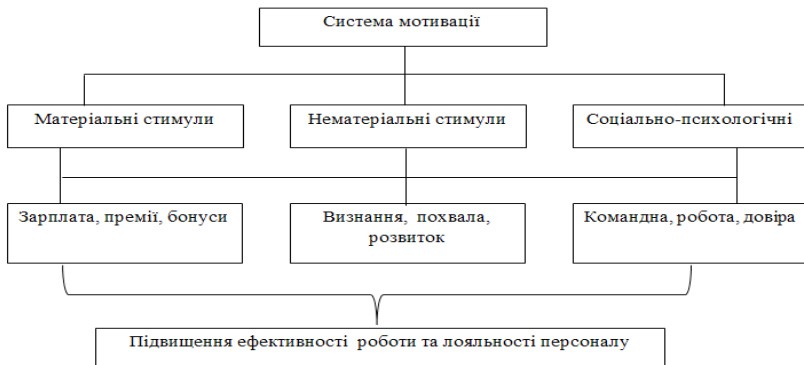

Рис. 1. Структурна модель системи мотивації персоналу у готельно-ресторанному бізнесі

Джерело: складено автором за даними [6]

Отже, особливості мотивації у сфері готельно-ресторанного бізнесу полягають у необхідності поєднання гнучких, емоційно-орієнтованих методів управління персоналом із традиційними матеріальними стимулами. Система мотивації повинна бути адаптивною, враховувати сезонність, специфіку обслуговування та психологічні характеристики працівників. Такий підхід дозволяє не лише підвищити ефективність роботи персоналу, а й створити позитивний імідж підприємства серед клієнтів, що є ключовим фактором конкурентоспроможності у сфері HoReCa [7].

Проведене дослідження доводить, що ефективна система мотивації у сфері готельно-ресторанного бізнесу повинна базуватися на поєднанні матеріальних і нематеріальних стимулів, а також враховувати психологічні та соціальні потреби персоналу. Формування позитивного мікроклімату, можливість професійного зростання і визнання досягнень працівників є ключовими чинниками підвищення якості обслуговування клієнтів та стійкості підприємства на ринку.

Література:

1. Банєва І. О., Величко О. В., Коваль О. Д. Коучинг персоналу готельно-ресторанного бізнесу. *Efektivna ekonomika*. 2023. № 6. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.9> (дата звернення: 29.10.2025).
2. Ботін М. Інноваційні підходи до управління запасами у сфері ресторанного бізнесу. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2025. Т. 342, № 3(1). С. 235–240. URL: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3\(1\)-34](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3(1)-34) (дата звернення: 29.10.2025).
3. Джеджула В., Єпіфанова І., Ткачук Л. Управління персоналом підприємств готельно-ресторанного бізнесу. *Modeling the development of the economic systems*. 2025. № 1. С. 443–450. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-57> (дата звернення: 29.10.2025).
4. Земліна Ю., Пуць В. Автоматизовані системи управління підприємства готельно-ресторанного бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-99> (дата звернення: 29.10.2025).

5. Круковська О. Менеджмент готельно-ресторанного бізнесу в Україні. Innovations and technologies in the service sphere and food industry. 2024. № 1 (11). С. 11–15. URL: [https://doi.org/10.32782/2708-4949.1\(11\).2024.2](https://doi.org/10.32782/2708-4949.1(11).2024.2) (дата звернення: 29.10.2025).

6. Лявинець Г., Люлька О., Ткачук Ю. Інтелектуальні, орієнтовані на знання технології у адаптивному менеджменті готельно-ресторанного бізнесу. Економіка та суспільство. 2024. № 67. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-91> (дата звернення: 29.10.2025).

7. Петрик І. В., Семчук Ж. В., Кошовий Б.-П. О. Інноваційний потенціал у сфері готельно-ресторанного бізнесу та туризму. 2019. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3551234> (дата звернення: 29.10.2025).

Здоровега Мар'яна Володимирівна

к.політ.н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

Мазур Андрій Олегович

здобувач освіти другого магістерського рівня вищої освіти

ВСП «Інститут інноваційної освіти

Київського національного університету будівництва та архітектури», м. Київ

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ЯК ЧИННИК АДАПТИВНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасні реалії характеризуються економічною нестабільністю, високим рівнем невизначеності та непередбачуваності змін у бізнес-середовищі, посиленням конкуренції та недостатньою рентабельністю, що спричинює потребу в розробці заходів, спрямованих на вдосконалення управлінських процесів і підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності. Адаптивна модель стратегічного управління дозволяє підприємствам забезпечити стабільність у короткостроковій перспективі та сформувати базис для економічного зростання і сталого розвитку в майбутньому.

Проблематика формування сучасної бізнес-моделі економічної діяльності набуває особливої актуальності для українських промислових підприємств, традиційні схеми функціонування яких зазнали трансформацій. Сьогодні постає нагальна потреба у переосмисленні та модернізації виробничих технологій, імплементації інноваційних інструментів, що передбачає створення оновлених моделей взаємодії з конкурентним середовищем та стейкхолдерами.

Центральною характеристикою сучасної бізнес-моделі має стати її висока адаптивність, тобто здатність оперативно реагувати на зміни, водночас забезпечуючи алокативну ефективність — раціональний розподіл і використання ресурсів для досягнення стратегічних цілей. Таке поєднання не є лише управлінським завданням, а радше методологічним викликом, який потребує глибокого теоретичного осмислення та практичного інструментарію реалізації [1, с. 202].

Формування адаптивно ефективної бізнес-моделі передбачає розроблення й упровадження інноваційної стратегії нового типу, що дозволяє підприємству не лише відновитися після руйнувань, а й забезпечити конкурентоспроможність і сталий розвиток у контексті посткризової трансформації економіки України.

Запровадження адаптивних систем управління на підприємствах виробничої сфери є стратегічно виправданим кроком, спрямованим на підвищення ефективності функціонування підприємства та раціоналізацію використання його ресурсного потенціалу. Передусім, економічний ефект реалізації таких систем проявляється у зниженні управлінських витрат. Завдяки автоматизації ключових управлінських і аналітичних функцій зменшується потреба у надмірних кадрових ресурсах, скорочується кількість операційних помилок, а також оптимізуються витрати, пов'язані з обробленням, передаванням і зберіганням інформації, що створює підґрунтя для зменшення адміністративного навантаження та підвищення загальної продуктивності управлінських процесів. Другий важливий аспект полягає у зростанні виробничої ефективності: адаптивні системи управління сприяють оптимальному використанню матеріальних, енергетичних і трудових ресурсів, забезпечують скорочення часу на виконання замовлень, мінімізують простой обладнання та втрати у виробничому циклі. Завдяки цьому підвищується ритмічність і стабільність виробництва, а отже, зростає

конкурентоспроможність підприємства [2]. Окрім того, впровадження АСУ відкриває можливості для покращення управління ланцюгами постачання, підвищує оперативність реагування на зміни попиту, сприяє прозорості логістичних операцій і підвищує точність прогнозування виробничих потреб.

Прикладом використання адаптивних технологій виступає діяльність національного оператора поштового зв'язку АТ «Укрпошта», у контексті впровадження адаптивної логістичної платформи, яка поєднує автоматизовані центри сортування, систему GPS-моніторингу транспорту й аналітичні модулі прогнозування попиту. Завдяки інтеграції штучного інтелекту для планування маршрутів компанія скоротила середній час доставки на 25 % та зменшила витрати на паливо.

Ще одним цікавим кейсом вважаємо впровадження програмної платформи управління запасами – Streamline [3], яка досить швидко замінює класичні інструменти планування (зокрема, Excel) та забезпечує адаптивне управління запасами на основі аналітики в реальному часі.

Загалом, економічна доцільність упровадження адаптивних систем управління полягає у формуванні адаптивної, гнучкої та ресурсоефективної моделі управління, яка підсилює інноваційний потенціал і забезпечує довгострокову стійкість підприємства в умовах невизначеності та структурних змін економіки.

Узагальнюючи наукові позиції, під адаптацією підприємства доцільно розуміти цілеспрямований процес стратегічного узгодження внутрішніх ресурсів, організаційних структур і управлінських механізмів із динамікою зовнішнього середовища, спрямований на забезпечення конкурентоспроможності, фінансової стійкості та інноваційного розвитку.

Література:

1. Методологія антисипативного підходу в забезпеченні динамічної стійкості підприємства в ході реалізації інноваційних стратегій. В. Стадник, А. Гончарук, В. Йохна, О. Гончарук. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2022. № 3. С. 100-206. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/12402>.
2. Пірковець Є. М. Економічне обґрунтування впровадження адаптивних систем управління на підприємствах виробничої сфери. Актуальні питання економічних наук. 2025. № 11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15459089>.
3. Кошулько О. Найкраще програмне забезпечення для управління запасами на основі штучного інтелекту для сучасних команд ланцюга поставок у 2026 році. URL: <https://gmdhsoftware.com/ua/inventory-management-software/>.

Кадук Єва

Шебанова Марія

здобувачки 2-го курсу спеціальності 073 Менеджмент

Міжнародного гуманітарного університету

Наукова керівниця: старша викладачка кафедри менеджменту

Міжнародного гуманітарного університету, докторка філософії з менеджменту

Вікторія Горбаньова

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ: РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

В умовах четвертої промислової революції штучний інтелект (ШІ) перетворюється з теоретичної концепції на ключовий інструмент оптимізації бізнес-процесів та підвищення конкурентоспроможності. Інтеграція технологій ШІ в системи управління підприємством відкриває безпрецедентні можливості для аналізу даних, автоматизації прийняття рішень та прогнозування ринкових тенденцій [1]. Водночас, таке впровадження створює суттєві виклики, пов'язані з безпекою даних, етичними аспектами та необхідністю кардинальної перебудови організаційних структур [2].

Актуальність теми посилюється тим, що український бізнес, попри складні економічні умови, демонструє значний інтерес до інновацій, розглядаючи ШІ як засіб для забезпечення стійкості та ефективного управління ресурсами в умовах високої невизначеності [3].

Метою дослідження є аналіз ключових можливостей, які надає штучний інтелект сучасним системам управління підприємством, а також ідентифікація та систематизація основних ризиків, що супроводжують його імплементацію.

Штучний інтелект у корпоративному управлінні – це комплекс технологій (машинне навчання, обробка природної мови, комп'ютерний зір), спрямованих на автоматизацію рутинних завдань та надання аналітичної підтримки для прийняття стратегічних рішень [4].

До ключових можливостей, які ШІ відкриває для менеджменту, належать:

- Прогнозна аналітика: Моделювання попиту, прогнозування збоїв у ланцюгах постачання та оцінка ринкових коливань.
- Оптимізація процесів: Автоматизація фінансового обліку, управління персоналом (HR-аналітика) та логістики.
- Підтримка прийняття рішень: Системи ШІ здатні обробляти величезні масиви неструктурованих даних (Big Data) для виявлення прихованих закономірностей, недоступних для традиційного аналізу.
- Персоналізація: Глибоке розуміння поведінки клієнтів для адаптації продуктів та маркетингових стратегій (наприклад, через CRM-системи на базі ШІ).

Незважаючи на значні переваги, впровадження ШІ несе суттєві ризики:

- Технологічні та безпекові ризики: Загрози кібератак на алгоритми ШІ, вразливість даних та ризик «чорної скриньки», коли логіка прийняття рішення системою є непрозорою для людини [7].
- Операційні ризики: Висока вартість впровадження, дефіцит кваліфікованих фахівців та опір змінам з боку персоналу.
- Етичні та соціальні ризики: Упередженість алгоритмів (algorithmic bias), що може призводити до дискримінаційних рішень (наприклад, при наймі), та потенційне скорочення робочих місць через автоматизацію.

- Стратегічні ризики: Надмірна залежність від технологій та втрата гнучкості у прийнятті нестандартних, креативних управлінських рішень.

Для ефективного управління підприємством в епоху III необхідний збалансований підхід, що передбачає розробку чіткої стратегії інтеграції технологій, інвестиції у навчання персоналу та створення надійних протоколів кібербезпеки й етичного контролю [6].

Таким чином, штучний інтелект є потужним інструментом трансформації системи управління підприємством. Успіх його застосування залежить не стільки від самої технології, скільки від готовності менеджменту адаптувати організаційну культуру, управляти новими ризиками та використовувати III для посилення людського потенціалу, а не лише для його заміни [4].

References:

1. Орехов Д. Застосування штучного інтелекту в управлінні сучасним підприємством // Економіка і суспільство. – 2024. – Вип. 64. – URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4343/4270> (дата звернення: 27.10.2025).
2. Davenport, T. H. The AI Advantage: How to Put the Artificial Intelligence Revolution to Work. – Cambridge, MA : MIT Press, 2018. – 256 p.
3. Скопенко Н. С., Євсєєва-Северина І. В., Кириченко О. М. Вплив технологій штучного інтелекту на ефективність діяльності бізнесу [Електронний ресурс] // Інтернаука: Міжнародний науковий журнал. – 2022. – № 11. – Режим доступу: <https://inter-nauka.com>.
4. Нестерова К. С. Інтеграція штучного інтелекту у стратегічне управління підприємством: перспективи розвитку // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / редкол.: М. М. Король (голов. ред.), М. М. Палінчак, Я. П. Дроздовський та ін. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2024. – Вип. 53. – С. 82–86. – URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/53_2024ua/15.pdf (дата звернення: 27.10.2025).
5. Коваленко О. О. Адаптація систем управління українських підприємств до впровадження III // Вісник економічної науки України. – 2022. – № 2 (43). – С. 77–83.
6. Brynjolfsson, E., McAfee, A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. – New York : W. W. Norton & Company, 2016. – 320 p.
7. Кашпуренко Т. О., Кривда О. В. Ризики впровадження штучного інтелекту на підприємствах // Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 2023 р.) / Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – С. 126.

Каламан Ольга Борисівна

докторка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри менеджменту організацій

Харенко Дмитро Олександрович

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного

та готельно-ресторанного бізнесу,

Одеський національний економічний університет, Україна

УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЄЮ ПІДПРИЄМСТВА НА ЗАСАДАХ ЦІЛІСНОГО ПІДХОДУ

Першим кроком у процесі стратегічного управління є формулювання чіткого бачення та місії підприємства. Вони визначають його довгострокові цілі, ідентичність та окреслюють межі його діяльності. Коли бачення та місія чітко сформульовані, зрозумілі всім членам підприємства та послідовно впроваджуються, вони можуть спрямовувати та зосереджувати зусилля на своїх цілях, що підвищує операційну та стратегічну ефективність. Далі, процес стратегічного управління вимагає ретельного аналізу бізнес-середовища, як внутрішнього, так і зовнішнього. Цей аналіз включає виявлення тенденцій, можливостей та загроз, які можуть вплинути на діяльність підприємства, та оцінку ресурсів та компетенцій підприємства. Знання, отримані в результаті цього аналізу, дозволяють підприємству розробляти стратегії, які використовують його сильні сторони, мінімізують слабкі сторони, використовують наявні можливості та нейтралізують потенційні загрози. Продумані та добре виконані стратегії можуть значно покращити економічну ефективність підприємства.

Ці стратегії потім повинні бути реалізовані за допомогою серії тактичних та оперативних дій. Добре сплановані та ефективно впроваджені заходи можуть перетворити стратегії на реальні результати, підвищуючи операційну та фінансову ефективність підприємства. Однак реалізація стратегії не є одноразовим завданням. Це вимагає постійного моніторингу та оцінки, що дозволяє постійно адаптувати діяльність до змінних умов та результатів. Завдяки ефективному використанню резолюцій – від фінансових до управлінських – підприємство може максимізувати свою продуктивність, прибутковість та цінність для акціонерів, що в кінцевому підсумку перетворюється на підвищену економічну ефективність [1].

Таким чином, управління стратегією – це не просто набір шаблонів та інструментів. Це цілісний підхід до управління бізнесом, який визначає, інформує та формує всі аспекти діяльності підприємства. Через свій вплив на рішення, дії та результати підприємства, управління стратегією має вирішальний вплив на його економічну ефективність. Індивідуальні аспекти управління стратегією є необхідними, оскільки для того, щоб правильно зрозуміти, як управління стратегією впливає на економічну ефективність підприємства, варто розглядати процес стратегії як динамічний, постійний та еволюційний. Управління стратегією — це не одноразова подія, а постійний процес, який вимагає регулярної оцінки та коригування. Світ бізнесу є динамічним, а це означає, що підприємства повинні бути гнучкими та готовими швидко адаптувати свої стратегії відповідно до змін бізнес-середовища. Такий підхід до стратегічного управління дозволяє підприємствам завжди бути на крок попереду, встигати за змінами до того, як вони стануть проблемою, та використовувати нові можливості швидше, ніж конкуренти [1]. Мета стратегічного управління полягає не лише в забезпеченні поточної економічної ефективності, але й у створенні потенціалу для майбутнього зростання та адаптації. Це означає інвестування в розвиток ресурсів та компетенцій, які можуть забезпечити підприємству конкурентну перевагу в майбутньому. Тому стратегічне управління є важливим для довгострокової

економічної ефективності та стійкості підприємства. Зрештою, стратегічне управління стосується не лише топ-менеджерів, а й усього підприємства. Бачення, місія та стратегічні цілі підприємства повинні бути зрозумілі та прийняті всіма співробітниками. Кожен співробітник повинен розуміти, як його чи її робота сприяє досягненню стратегічних цілей. Тільки тоді підприємство зможе реалізувати свої стратегії та досягти оптимальної економічної ефективності.

Стратегічне управління, завдяки своєму впливу на економічну ефективність, має вирішальне значення для успіху підприємства. Ефективне стратегічне управління може призвести до підвищення економічної ефективності, забезпечуючи його довгострокову стійкість та успіх. Це процес, який вимагає постійної уваги, аналізу та коригування, але переваги, які він може принести, незаперечні [2].

Більше того, стратегічне управління також має фундаментальне значення для інновацій та конкурентоспроможності. Підприємства, які ефективно використовують стратегічне управління, зазвичай краще створюють та впроваджують інновації. Це сприяє підвищенню економічної ефективності шляхом збільшення доданої вартості, що генерується підприємством, та дозволяє йому отримати конкурентну перевагу. Стратегія також є ключовим інструментом управління ризиками в бізнесі. Розуміння потенційних загроз та можливостей, які можуть вплинути на економічну ефективність підприємства, дозволяє стратегічному менеджменту розробляти плани дій у надзвичайних ситуаціях та альтернативні сценарії [2]. Завдяки цьому підприємства краще підготовлені до неочікуваних подій або ситуацій, які можуть вплинути на їхню економічну ефективність. Ще одним важливим елементом є те, що стратегічне управління допомагає зосередитися на своїй основній діяльності. Підприємства можуть мати багато різних активностей, але лише деякі з них дійсно приносять цінність. Стратегічне управління допомагає визначити ці ключові сфери та зосередити на них ресурси підприємства, що підвищує економічну ефективність [3].

Посилаючись на вищезазначені міркування, можна зробити висновок, що стратегічне управління є невід'ємним елементом функціонування сучасних підприємств. Незважаючи на численні переваги, що виникають в результаті ефективного стратегічного управління, не можна ігнорувати суттєві негативні аспекти, які можуть вплинути на економічну ефективність підприємства.

Перш за все, варто звернути увагу на часові та фінансові витрати, пов'язані зі стратегічним управлінням. Процес створення, впровадження та моніторингу бізнес-стратегії вимагає значної кількості часу та ресурсів. Зокрема, малі підприємства можуть сильно постраждати від витрат на інвестування в стратегічне управління, оскільки вони не мають відповідної кількості ресурсів. Додатковим тягарем можуть бути витрати, що виникають внаслідок стратегічних помилок, що може суттєво вплинути на фінансове функціонування підприємства.

Ще одним фактором, який може негативно вплинути на економічну ефективність підприємства, є ризик неправильних прогнозів та припущень. Бізнес-стратегії часто базуються на передбаченнях щодо майбутнього, які можуть виявитися невідповідними реальності. Наприклад, підприємство, яке може розробити стратегію на основі прогнозу зростання ринку, може зіткнутися з неефективним використанням ресурсів, якщо прогнозоване зростання не відбудеться. Опір співробітників змінам також може виявитися серйозною проблемою у стратегічному управлінні. Нові стратегії часто передбачають необхідність модифікації існуючих моделей діяльності підприємства. Такий опір може не лише ускладнити впровадження змін, але й збільшити витрати на стратегічне управління [4].

Нарешті, стратегічне управління передбачає необхідність приймати рішення в умовах складності та невизначеності. Складні процеси прийняття рішень та ризик помилок можуть зашкодити економічній ефективності підприємства. Тому, хоча стратегічне управління має вирішальне значення для довгострокового успіху підприємства, воно не позбавлене своїх викликів. Підприємства повинні звертати особливу увагу на потенційні пастки та шукати методи їхньої мінімізації, щоб максимізувати переваги стратегічного управління.

Підсумовуючи, стратегічне управління є невід'ємним елементом ефективного функціонування кожної підприємства, незалежно від його розміру чи сектору діяльності. Воно підтримує економічну ефективність, забезпечуючи досягнення цілей підприємства, а також забезпечує гнучкість та адаптивність у динамічно мінливому бізнес-середовищі. Стратегічне управління відіграє ключову роль у визначенні того, де підприємство хоче бути в майбутньому, та прокладанні шляху до цього. Аналізуючи та інтерпретуючи бізнес-середовище, стратегічне управління дозволяє підприємствам швидко адаптуватися до змін та використовувати нові можливості, підвищуючи свою конкурентоспроможність та стійкість до непередбачених подій.

Стратегічне управління – це складний процес, спрямований на оптимізацію використання ресурсів підприємства в контексті його цілей та середовища. Це ключовий аспект функціонування підприємства, що поєднує економіку, психологію і маркетинг. Існує багато різних визначень та підходів до стратегічного управління, але загалом його можна описати як процес створення та реалізації стратегії підприємства.

У стратегічному управлінні важливо враховувати як внутрішні, так і зовнішні фактори, що впливають на організацію. Це процес отримання інформації та прийняття рішень, що підтримується такими функціями, як планування, організація, мотивація та контроль. Стратегічне управління може бути глобальним, зосередженим на загальному напрямі діяльності підприємства, або галузевим, зосередженим на певній сфері діяльності. Обидва підходи є важливими для успіху підприємства. Варто розуміти, що стратегічне управління – це не лише бізнес-інструмент, а й динамічний процес, який розвивається разом зі змінами середовища та цілей підприємства. Тому постійна адаптація стратегії до мінливих умов має вирішальне значення для тривалого успіху підприємства. Сучасне стратегічне управління також робить все більший акцент на інноваціях, сталому розвитку та соціальній відповідальності.

Підсумовуючи, стратегічне управління – це фундаментальний процес, який дозволяє організаціям ефективно спрямовувати свої ресурси та досягати своїх цілей у динамічному бізнес-середовищі. Це вимагає аналізу, планування та прийняття рішень, що відповідають місії й цінностям підприємства та враховують його унікальні характеристики та виклики.

Література:

1. Рогач С. Економічна ефективність використання фінансових ресурсів підприємства. Економіка та суспільство. 2023. № 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-4>
2. Таран-Лала О., Сухорук К. Особливості стратегічного управління підприємством. Економіка та суспільство. 2021. № 25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-66>
3. Ефективність стратегічного управління підприємствами: сучасні проблеми та перспективи їх вирішення : монографія / В. П. Мікловда, І. Г. Брітченко, Н. Ю. Кубіній, Ю. О. Дідович ; ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Полтава : ПУЕТ, 2013. 230 с.
4. Каламан О. Б., Мінес А. С. Інноваційна стратегія як перспективний вектор розвитку підприємства. Проблеми системного підходу в економіці. 2025. № 1 (98). С. 103-107. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2025-1-14>

Лебедєва Наталія Андріївна,

к.т.н., доцент,

Міжнародний університет м.Одеса

Омельченко Артем Олександрович

здобувач вищої освіти ступеня бакалавр

Міжнародний університет м.Одеса

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ В ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Цифровізація стала визначальним чинником глобальних змін, що охоплюють усі сфери суспільного життя. Вона впливає не лише на технологічні процеси, а й на соціальні структури, економічні відносини, політичні інститути, систему освіти, культуру й управління. Менеджмент, як наука та практика організації діяльності, переживає масштабну трансформацію під впливом цифрових технологій, змін у поведінці споживачів, зростання ролі даних, інформаційних потоків і штучного інтелекту [1].

Цифрове суспільство передбачає інтеграцію інформаційних технологій у всі сфери життєдіяльності людини. Його формування пов'язане з еволюцією від індустріального до постіндустріального, а далі — до інформаційного типу розвитку. В сучасних умовах з'являється поняття Society 5.0 — «надрозумного суспільства», у якому фізичний і віртуальний світи поєднуються для вирішення соціальних і економічних проблем, а людина та технології взаємодіють як єдина система [3]. У цьому контексті менеджмент набуває нових форм, змісту та цілей. Його головне завдання — не лише організовувати виробничі процеси, а й управляти інноваціями, цифровими ресурсами, знаннями, креативним потенціалом і соціальним капіталом.

Трансформація менеджменту проявляється на кількох рівнях. По-перше, відбувається зміна управлінських структур. Традиційна вертикальна ієрархія поступається місцем горизонтальним мережевим моделям. Гнучкі організації типу agile, lean management чи holacrasy дозволяють швидко реагувати на зовнішні зміни, що є критично важливим у середовищі високої динамічності та невизначеності. По-друге, змінюється роль менеджера: замість директивного контролю зростає потреба у лідерах-фасилітаторах, які вміють координувати, мотивувати, створювати культуру співпраці та навчання. Менеджер цифрової епохи має бути не лише керівником, а й стратегом, аналітиком, комунікатором, психологом, експертом із технологій [2].

Цифровізація змінює підходи до ухвалення рішень. Сучасний менеджмент базується на аналітиці великих даних (big data), моделюванні сценаріїв, використанні алгоритмів штучного інтелекту. Це дозволяє зменшити суб'єктивізм у прийнятті рішень, але водночас породжує нові ризики — втрату людського контролю над технологіями, маніпуляції алгоритмами, нерівний доступ до цифрових ресурсів. Відтак у цифровому менеджменті особливої ваги набувають питання етики, прозорості та відповідальності. Менеджери мають забезпечити баланс між ефективністю та гуманістичними принципами управління [4].

Важливим аспектом трансформації є зміна організаційної культури. В епоху цифрових технологій успішними стають ті організації, які культивують відкритість, інноваційність, командну роботу та навчання протягом життя (lifelong learning). Культура цифрової організації передбачає відмову від надмірної бюрократії, створення середовища для експериментів, розвиток внутрішнього підприємництва (intrapreneurship), заохочення творчості та ініціативи працівників. Це потребує зміни підходів до мотивації, системи

оцінювання та комунікації.

Ключовим фактором цифрової трансформації менеджменту є людський капітал. Технології не можуть функціонувати без компетентних людей, які здатні ними користуватися, створювати та вдосконалювати. Саме тому цифрова компетентність стає базовою складовою професійної кваліфікації керівників і працівників. Освітні системи мають готувати фахівців, здатних до міждисциплінарного мислення, критичного аналізу, адаптації та командної роботи.

Трансформація менеджменту в цифровому суспільстві охоплює також питання управління ризиками. Цифровізація створює нові типи загроз — від кібербезпеки до етичних дилем, пов'язаних з використанням даних. Менеджери мають розробляти стратегії кіберзахисту, політики безпеки інформації, протоколи реагування на кризи. Крім того, вони повинні враховувати соціальні ризики — безробіття через автоматизацію, втрату приватності, психологічне перевантаження, цифрову нерівність.

Важливо, щоб цифрова трансформація сприяла інклюзивному розвитку, а не посилювала соціальне розшарування [5].

В умовах швидких технологічних змін менеджмент має виконувати роль інтегратора між технічними інноваціями та людським фактором. Для цього потрібні нові інструменти управління — цифрові платформи, хмарні сервіси, ERP-системи, CRM-модулі, віртуальні робочі простори. Однак технологічне забезпечення не може замінити стратегічного бачення, комунікаційної культури та здатності до співпраці. Цифровий менеджмент повинен поєднувати аналітичне мислення з емоційним інтелектом, технологічну ефективність із соціальною відповідальністю [6].

Отже, трансформація менеджменту в цифровому суспільстві — це складний, багаторівневий процес, який охоплює технологічні, економічні, культурні та етичні зміни. Вона не зводиться до впровадження нових інструментів, а передбачає переосмислення самої сутності управління. Менеджмент стає гнучким, адаптивним, мережевим і гуманістичним. Його успіх визначається не лише швидкістю цифровізації, а й здатністю зберегти людський вимір у світі алгоритмів та автоматизації.

Сучасний менеджер має виступати агентом змін, здатним поєднувати стратегію й інновації, технології й соціальну чутливість, бізнес-результати й етичну відповідальність. Саме така модель управління стане основою сталого розвитку цифрового суспільства, у якому людина й технології співіснують у гармонії, доповнюючи одне одного.

Література:

1. Цифрова трансформація в бізнес- та управлінських дослідженнях: огляд поточного статус-кво / С. Краус та ін. Міжнародний журнал управління інформацією. 2022. Том 63. С. 102466. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2021.102466> (дата звертання: 03.11.2025).
2. Слем М. А., Бхуйян М. Р. І. Цифрова трансформація та суспільство. Електронний журнал SSRN. 2023. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4604376> (дата звертання: 03.11.2025).
3. Рохаїті Й., Абділла А. Цифрова трансформація для ери суспільства 5.0 та стійкості: нагальні питання з Індонезії. Societies. 2024. Том 14, № 12. С. 266. URL: <https://doi.org/10.3390/soc14120266> (дата звертання: 03.11.2025).
4. РЕВАК І., ГРЕН Р. Цифрова трансформація: передумови, тенденції, ризики та загрози. Social Legal Studios. 2022. Том 5, № 2. URL: <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2022-5-2-61-67> (дата звертання: 03.11.2025).
5. ICACBA K. В. Фактоутворюючі процеси трансформації управління електронним і цифровим суспільством. Соціально-гуманітарні знання. 2022. № 5. С. 55–58. URL: <https://>

doi.org/10.34823/sgz.2022..518887 (дата звертання: 03.11.2025).

6. Олійник М. Цифрова трансформація управлінських процесів у державних та громадських організаціях: особливості, напрямки та рекомендації щодо розвитку. Менеджмент та підприємництво: тенденції розвитку. 2024. Vol. 1, no. 27. P. 53–63. URL: <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2024-1/27-05> (дата звертання: 03.11.2025).

Левченко Сергій Павлович

доктор філософії,

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Бундєва Ганна Василівна

здобувачка вищої освіти 1 курсу спеціальності 241 «Туризм і рекреація»

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ТВОРЧОГО РУЙНУВАННЯ У ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ

Концепція творчого руйнування Й. Шумпетера набуває особливої актуальності в контексті сучасної туристичної індустрії, яка постійно зазнає трансформацій під впливом криз, технологічних інновацій та змін у споживчих перевагах. Творче руйнування в туристичній галузі являє собою процес трансформації існуючих просторів, компетенцій та бізнес-моделей під впливом комерціалізації, споживчої активності та інноваційних рішень, що створює як виклики, так і можливості для управління галуззю. У контексті управління туризмом це поняття охоплює як руйнівні, так і творчі аспекти розвитку дестинацій, включаючи просторові трансформації через створення нових туристичних просторів на основі реконструкції промислової спадщини, сільських територій та історичних районів, економічну стійкість як здатність туристичних дестинацій адаптуватися до економічних шоків через цикли рецесії-відновлення, а також інноваційний розвиток через впровадження нових технологій, продуктів та послуг [1, 2].

Кризи та катастрофи не лише негативно впливають на туристичні підприємства, але й стимулюють бізнес-інновації та креативність, що особливо важливо для малих туристичних підприємств у віддалених дестинаціях з обмеженими ресурсами, де зовнішня допомога обмежена. Дослідження туристичних підприємств в Індонезії та Непалі під час пандемії COVID-19 демонструють, що творче руйнування дозволяє використовувати наявні ресурси, знання та навички для відповіді на нові форми попиту, розширювати можливості для креативного підприємництва та створювати інноваційні туристичні продукти через інтеграцію динамічних можливостей та ресурсів [4, 7].

Аналіз циклів економічної стійкості в туристичній індустрії регіону Великої Затоки (Гуандун-Гонконг-Макао) показує, що три з чотирьох циклів рецесії-відновлення характеризувалися як «творче руйнування», що свідчить про тісний зв'язок економічної резильєнтності туристичних дестинацій з процесами творчого руйнування. Просторово-часові відмінності в економічній стійкості туризму відображають різну здатність дестинацій до адаптації, а управління змінами через призму резильєнтності дозволяє підтримувати позитивні адаптивні цикли розвитку галузі [6].

Трансформація промислової спадщини та історичних районів у туристичні дестинації демонструє процеси творчого руйнування в дії, проте надмірна комерціалізація може призвести до нехтування історичною та культурною цінністю спадщини, руйнування автентичності місць та втрати балансу між розвитком і збереженням. Дослідження процесу розвитку промислової спадщини в Китаї показує, що модель творчого руйнування повинна бути модифікована для врахування ролі земельної політики, різних рівнів влади та політико-економічних особливостей кожної країни [2].

Творче руйнування в сільських районах через туристичну комерціалізацію вимагає особливого підходу до управління змінами, де ключовими факторами успіху є підтримка

сільської ідилії через збереження автентичності та унікальності сільських територій, безперервна інновація як постійна трансформація інноваційних просторів у якісні туристичні місця, а також адаптивний цикл резильєнтності як здатність до адаптації та відновлення в циклі змін. Підтримка сильного відчуття сільської ідилії та невинна трансформація інноваційних просторів у якісні місця в резильєнтному циклі адаптації є ядром створення місць під час туризму як творчого руйнування [1].

Дослідження малих та середніх підприємств демонструють, що творче руйнування та створення знань виступають медіаторами між швидкістю інновацій та конкурентоспроможністю, що означає пряму взаємодію швидкості інновацій на конкурентоспроможність через механізми творчого руйнування, де створення знань на основі компетенцій посилює ефект творчого руйнування, а підприємства з потужними ресурсами створюють бар'єри для входу конкурентів саме через творче руйнування існуючих компетенцій [5].

Пандемія COVID-19 продемонструвала важливість розвитку динамічних можливостей для співпраці громад та інновацій туристичних продуктів, де творче руйнування існуючих компетенцій лежить в основі перебудови ресурсів та розвитку сталого туризму. Представницькі місцеві асоціації сприяють інноваціям через інтеграцію динамічних можливостей та ресурсів, розвиток унікальних пропозицій для залучення туристів та сприяння співпраці між сільськими та міськими стейкхолдерами. Дослідження сільського туристичного сектору Непалу показує, що місцеві асоціації забезпечують інновації через інтеграцію динамічних можливостей у розробці сталих туристичних продуктів, хоча викликом залишається необхідність найменш розвинених країн впроваджувати узгоджені протоколи громадського здоров'я для відновлення довіри мандрівників [7].

Ключові управлінські виклики включають балансування між необхідністю інновацій та збереженням культурної спадщини, автентичності та соціальної структури громад, управління тривожністю та психологічним тиском під час криз, координацію між місцевою, регіональною та національною владою особливо в питаннях земельної політики та регулювання, а також підтримку малих туристичних підприємств у віддалених DESTINATIONАХ для реалізації інноваційного потенціалу в умовах обмежених ресурсів [2, 3, 4].

Ефективне управління процесами творчого руйнування в туристичній галузі вимагає від політиків та управлінців DESTINATIONАХ розробки стратегій резильєнтності, що враховують цикли творчого руйнування, створення механізмів підтримки інновацій у малому та середньому бізнесі та балансування економічного розвитку із збереженням культурної спадщини. Туристичні підприємства повинні розвивати динамічні можливості для швидкої адаптації до змін, інвестувати в створення знань та інновації і будувати співпрацю з місцевими громадами та іншими стейкхолдерами, тоді як місцеві громади мають активно брати участь у процесах творчого руйнування через представницькі асоціації, підтримувати інноваційні ініціативи, що зберігають місцеву ідентичність, та розвивати компетенції для адаптації до нових форм туризму.

Творче руйнування є невід'ємною частиною еволюції туристичної індустрії в сучасному світі, і ефективне управління цими процесами вимагає проактивного підходу до криз як до можливостей для інновацій, системного мислення для врахування взаємозв'язків між різними аспектами туристичної системи, резильєнтності як ключової стратегії адаптації до змін, балансу між економічним розвитком та збереженням автентичності, а також співпраці між усіма стейкхолдерами туристичної індустрії. Подальші дослідження повинні зосередитися на розробці конкретних управлінських інструментів для різних типів туристичних DESTINATIONАХ, що дозволить максимізувати позитивні ефекти творчого руйнування при мінімізації його негативних наслідків для культурної спадщини, місцевих

громад та довкілля [1, 2].

Література:

1. Xue E. Y. Tourism as creative destruction: place making and resilience in rural areas. *Journal of Tourism and Cultural Change*. 2022. P. 1–15. URL: <https://doi.org/10.1080/14766825.2022.2114359> (date of access: 02.11.2025).
2. Yang X. (., Xu H., Wall G. Creative destruction: the commodification of industrial heritage in Nanfeng Kiln District, China. *Tourism Geographies*. 2017. Vol. 21, no. 1. P. 54–77. URL: <https://doi.org/10.1080/14616688.2017.1388436> (date of access: 02.11.2025).
3. Alireza Asgari Savadjani Mohammad Reza Rezaei. Analysis of the Effect of the COVID-19 Pandemic on the Creative Destruction of Tourism in the from the Perspective of Residents Case Study: Historical Texture of City Yazd. *Journal of Urban Tourism*. May 2021.
4. Innovation and creativity in a time of crisis: A perspective of small tourism enterprises from an emerging destination / G. I. Bhaskara et al. *Tourism Management Perspectives*. 2023. Vol. 46. P. 101093. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2023.101093> (date of access: 02.11.2025).
5. McMahan P., McFarland D. A. Creative Destruction: The Structural Consequences of Scientific Curation. *American Sociological Review*. 2021. Vol. 86, no. 2. P. 341–376. URL: <https://doi.org/10.1177/0003122421996323> (date of access: 02.11.2025).
6. The Economic Resilience Cycle Evolution and Spatial-Temporal Difference of Tourism Industry in Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area from 2000 to 2019 / W. Cui et al. *Sustainability*. 2021. Vol. 13, no. 21. P. 12092. URL: <https://doi.org/10.3390/su132112092> (date of access: 02.11.2025).
7. Shrestha R. K., L'Esperoir Decosta P. Developing dynamic capabilities for community collaboration and tourism product innovation in response to crisis: Nepal and COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*. 2021. P. 1–19. URL: <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.2023164> (date of access: 02.11.2025).

Левченко Сергій Павлович

доктор філософії,

Міжнародний університет

Ільєнко Дмитро Олексійович,здобувач першого (бакалаврського) рівня
спеціальності ДЗ «Менеджмент»

Міжнародний університет

ВИБІР МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ НА ОСНОВІ ПАРАДОКСУ ВЕБЛЕНА

Відповідно до закону попиту, чим дешевшим є товар, тим більше людей його хочуть купити. Однак, у даного закону є свої виключення. Одним із таких є парадокс Веблена, при якому підвищення ціни на статусний товар стимулює підвищення попиту на нього. Причиною підвищення попиту на даний товар є так зване «демонстративне споживання», метою якого є підкреслення свого статусу, демонстрація спроможності придбати дані речі.

Парадокс Веблена описує ситуацію, коли товар стає більш привабливим для споживачів зі зростанням його ціни. Це явище суперечить класичному закону попиту, згідно з яким зростання ціни призводить до зменшення обсягу попиту. Товари, для яких він характерний, називають вебленівськими благами або престижними товарами [1]. До вебленівських благ можна віднести такі товари як ювелірні вироби дороговартісних брендів (Cartier, Tiffany, Van Cleef, Bvlgari, та ін.), розкішні люксові автомобілі та гіперкари (Rolls Royce, Aston Martin, Pagani, Rimac та ін.), бренди одягу (Louis Vuitton, Hermes, Balenciaga, тощо), наручні годинники (Patek Philippe, Vacheron Constantin, Rolex, Richard Mille та ін.).

Основною причиною парадоксу є психологічний механізм демонстративного споживання. Висока ціна товару сигналізує про його ексклюзивність, якість та приналежність до певного соціального класу. Для споживачів таких товарів важливою є не стільки функціональність продукту, скільки його здатність підкреслювати соціальний статус власника.

Це явище викликане соціальними та психологічними факторами, які впливають на споживчу поведінку, змушуючи людей купувати дорогі товари не лише за їхню функціональність, а й за статус, який вони надають. Парадокс Веблена стверджує, що попит на предмети розкоші зростає з підвищенням їхньої ціни. Це суперечить традиційним економічним теоріям, де вважається, що зростання ціни зменшує попит. Веблен вважав, що споживачі прагнуть продемонструвати свій соціальний статус через споживання товарів, які є дорогими та рідкісними. Це веде до ситуації, коли високі ціни стають символами якості та престижу [2].

Споживачі часто приймають рішення на основі соціальних норм і очікувань. Висока ціна товару може створити враження про його високу якість, що стимулює попит. Споживачі, які купують дорогі товари, часто прагнуть підкреслити свій статус серед однолітків, що підкріплює концепцію демонстративного споживання. В результаті, маркетингові кампанії, які акцентують увагу на статусних аспектах продукту, можуть бути більш ефективними [3].

Компанії можуть використовувати парадокс Веблена для позиціонування своїх товарів як предметів розкоші. Важливо створити образ товару, який асоціюється з ексклюзивністю та високим статусом. Наприклад, бренди, такі як Gucci або Louis Vuitton, активно використовують цю стратегію, підкреслюючи унікальність своїх продуктів [2].

Замість того, щоб знижувати ціни для залучення споживачів, компанії можуть підвищувати ціни на свої товари, щоб посилити їхню привабливість. Це може включати обмежені серії

продукції або спеціальні колекції, які підкреслюють статус і ексклюзивність. Висока ціна може стати частиною брендингу, що робить товар більш бажаним [4].

Маркетингові кампанії повинні акцентувати увагу на емоційних та соціальних аспектах споживання. Використання знаменитостей, які представляють продукт, або створення історій, які підкреслюють стиль життя, пов'язаний із товаром, можуть значно підвищити його привабливість. Реклама, що підкреслює статус і престиж, може ефективно активізувати споживчий інтерес [5].

Сучасні технології та соціальні мережі значно впливають на споживчу поведінку. Бренди можуть використовувати платформи, такі як Instagram, для демонстрації своїх продуктів у контексті розкоші та статусу. Впливові особи, які рекламують дорогі товари, можуть створити враження, що ці продукти є необхідними для досягнення певного соціального статусу [4].

Парадокс надає унікальні можливості для розробки маркетингових стратегій. Використання соціальних і психологічних аспектів споживчої поведінки може стати ключем до успіху в продажах товарів розкоші. Створення образу продукту як символу статусу, використання високих цін для підвищення попиту та акцент на емоційних аспектах споживання можуть значно підвищити ефективність маркетингових кампаній. У світі, де споживачі прагнуть виділитися, парадокс Веблена стає важливим інструментом для формування успішних стратегій [5].

Важливо також не плутати парадокс Веблена зі схожими виключеннями із закону попиту і пропозиції – ефектом моди, де чинником попиту слугує скоріше не висока ціна, а мода на даний товар та ефекту сноба, де навпаки, вирішальним фактором вибору споживача є певні його унікальні характеристики, які виділяють даний товар з натовпу. Порівняльна характеристика даних ефектів зображена у Табл. 1.

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика парадоксу Веблена, ефекту моди та ефекту сноба

Характеристика	Парадокс Веблена	Ефект моди	Ефект сноба
Споживацька поведінка	Споживаю, оскільки це підкреслює мій статус та можливість купити дорогі речі	Споживаю ті товари, що у моді	Презираю модні товари. Натомість, обираю для споживання унікальні товари, які мають особливі та незвичні характеристики
Залежність від ціни	Цим дорожче, тим краще	Не обов'язково залежить від ціни	Не обов'язково залежить від ціни
Приклади товарів	Парфуми Clive Christian, одяг Louis Vuitton	Парфуми Tiziana Terenzi Kirke, одяг Guess	Парфуми Zoologist Tyrannosaurus Rex, одяг Carol Christian Poell

Джерело: сформовано авторами

Отже, парадокс Веблена може бути визначальним чинником розбудови маркетингової стратегії товару чи бренду навіть у нинішній час. Хоча у багатьох дослідженнях вказується, що ефекти моди і сноба можуть бути частиною парадоксу Веблена, однак, у вказаних ефектах основним критерієм вибору товару є не його ціна, а тренд чи характеристики. При цьому, такі товари можуть не мати високу ціну, що є характерним для парадоксу Веблена (наприклад, антистрес-іграшки підпорядковані ефекту моди, але не парадоксу Веблена), що дає приводи стверджувати, що вказані ефекти не є тотожними, хоча й можуть пересікатися.

Література:

1. Дубовик О. В., Чорна М. В. Парадокс Веблена як інструмент маркетингової стратегії підприємства. Економіка і суспільство. 2021. № 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-56>
2. Жалдак Г., Яценко А. Аналіз факторів та моделей поведінки споживача. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2021. № 27. С. 145. URL: <https://doi.org/10.30977/prb.2226-8820.2021.27.145> (дата звернення: 02.11.2025).
3. Максимов С., Радаєва О. Особливості вартісної оцінки творів живопису. Всеукраїнська Асоціація Фахівців Оцінки. 2025. 18 липня URL: <https://www.afo.com.ua/uk/news/2-general-assessment/1571-who-determines-the-value-of-art> (дата звернення: 02.11.2025).
4. Технологізація маркетингу як чинник корпоративного успіху в ресторанній індустрії. Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки : Матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Луцьк, 18 лют. 2021 р. Луцьк, 2021. С. 28–30. URL: http://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/6352/Konf_Lutsk_18.02.21.pdf?sequence=1 (дата звернення: 02.11.2025).
5. Руденко М., Колодій С., Деревінська І. Формування мікроекономічної моделі поведінки споживачів в контексті поглиблення процесів цифрування. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія Економічні науки. 2025. Т. 26, № 74(1). С. 112–123. URL: [https://doi.org/10.24025/2306-4420.1\(74\).2025.326317](https://doi.org/10.24025/2306-4420.1(74).2025.326317) (дата звернення: 02.11.2025).

Левченко Сергій Павлович

доктор філософії,

Міжнародний університет

м.Одеса, Україна

Кузьміна Софія Павлівна

здобувачка вищої освіти 4 курсу спеціальності 073 «Менеджмент»

Міжнародний університет

м.Одеса, Україна

ВПЛИВ FAST FASHION НА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧІВ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Актуальність цієї теми через швидке зростання індустрії швидкої моди у поєднанні з цифровими технологіями, які якраз формують нові тенденції у споживчій поведінці. Fast fashion характеризується швидким виробництвом більш нового модного одягу за більш доступними цінами, що дозволяє споживачам кожен сезон оновлювати гардероб відповідно до самих останніх трендів, викидати їх і повторювати дії знову. Така модель споживання формує негативні наслідки, через легку доступність купівлі нового одягу покупці стимулюють надмірне споживання і через це формується звичка часто купувати багато нових непотрібних речей без нагальної на це потреби.

У світовому масштабі це все призводить до зростання вторинної текстильної сировини (понад 92 млн тонн щороку) та суттєвого впливу на наше довкілля. Для прикладу, індустрія моди витрачає до 2700 літрів води (приблизно стільки людина п'є за 2,5 роки), лише для виробництва однієї футболки на день [1, с. 96].

Метою цієї роботи є аналіз того, як феномен fast fashion впливає на поведінку споживачів у цифрову епоху, визначення ролі соціальних мереж у зміні звичок споживання, а також визначення екологічних проблем та тенденцій усвідомленого споживання.

Швидка мода — це підхід до виробництва й продажу одягу, що базується на максимально оперативному створенні моделей, які відповідають актуальним тенденціям, і їхньому виході на ринок всього за 2–3 тижні. Цей формат включає масове виробництво за низькими цінами, використання дешевих матеріалів та залучення робочої сили з країн, що розвиваються [2, с. 125].

Бренди на зразок Zara, H&M, Boohoo, Shein зосереджують зусилля на частому оновленні колекцій і широкому застосуванні цифрових каналів для продажів. Хоча така модель є прибутковою завдяки великим обсягам реалізації, швидкому реагуванню на зміни ринку і мінімізації витрат, вона також створює серйозні екологічні та соціальні проблеми. До них належать надвиробництво, експлуатація працівників у нестичних умовах та короткий термін служби одягу. Це призводить до зростання текстильних відходів, збільшення вуглецевого сліду і формування культури надмірного споживання [2, с. 127].

У сучасну епоху цифрових технологій поведінка споживачів зазнала кардинальних змін. Поширення інтернету, соціальних мереж і мобільних технологій створило нову модель споживання, коли покупці можуть відстежувати тренди та здійснювати покупки за лічені секунди. Це сприяло формуванню культури цифрового шопінгу, де ключову роль відіграють швидкість, зручність і емоційність [3, с. 37].

Найяскравіше ці трансформації спостерігаються у сфері fast fashion. Відомі бренди, як-от Zara, H&M, Shein та Bershka, активно використовують соціальні мережі, мобільні додатки, сповіщення і персоналізовані рекомендації для залучення покупців і стимулювання

імпульсивного попиту. Завдяки алгоритмам персоналізації реклами споживачі отримують пропозиції, що відповідають їхнім інтересам. Такий підхід створює відчуття індивідуальної уваги й часто призводить до необдуманих покупок.

Соціальні платформи на кшталт Instagram і TikTok стали основними майданчиками для формування споживчих уподобань. Інфлюенсери та блогери створюють тренди, демонструють образи й провокують ефект FOMO — страх втратити можливість придбати «ідеальний» товар або слідувати актуальним тенденціям. Це породжує феномен миттєвого бажання повторити побачений стиль.

Покоління Z є головною аудиторією індустрії fast fashion. Це споживачі з низькою лояльністю до брендів і виразним прагненням постійно оновлювати свій гардероб. Візуальна складова, легкий доступ до покупок і система швидких знижок чи промокодів створюють звичку часто купувати менше з огляду на реальну необхідність [3, с. 37–38].

Попри стрімке зростання онлайн-шопінгу, фізичні магазини зберігають свою актуальність завдяки можливості безпосередньо приміряти речі й отримати сенсорний досвід. Тому провідні бренди інтегрують офлайн- і онлайн-канали в єдину омніканальну систему обслуговування.

Таким чином, цифровізація диктує нову модель поведінки покупців, що базується на швидкості, привабливості, персоналізованому підході та миттєвому задоволенні запитів. Для fast fashion це відкриває масштабні перспективи, водночас посилюючи відповідальність брендів щодо формування свідомого споживання та підтримки сталого розвитку [3, с. 38].

У реаліях цифрової економіки явище fast fashion виходить далеко за межі звичайної моди, перетворюючись на механізм задоволення психологічних потреб, які переважно мають імпульсивну природу. Стремління до новизни та миттєвого задоволення підсилюється через інструменти, що стимулюють емоційне підкріплення, особливо короточасний дофаміновий сплеск під час покупки. У результаті формується замкнена система споживання, де ключовим пошуком стає не сам одяг, а емоції, які він здатен викликати [4, с.18].

Невисока ціна продукції та постійна доступність нових трендів через соціальні мережі знижують значення самого одягу, породжуючи звичку до «одноразового» споживання. Такий підхід до вибору послаблює здатність до усвідомленого прийняття рішень, водночас посилюючи залежність від візуального схвалення у суспільстві та цифрового зворотного зв'язку.

З огляду на етичні аспекти, моделі fast fashion часто нехтують принципами відповідального виробництва — починаючи від використання дешевої робочої сили до ігнорування екологічних норм. У цьому контексті психологічний тиск на споживача доповнюється більш глибокою моральною дилемою, яка полягає у необхідності шукати баланс між бажанням і відповідальністю [4, с.19].

Зростання обізнаності суспільства щодо екологічних і етичних аспектів споживання сприяє формуванню альтернативи швидкій моді — руху slow fashion. Прихильники цього підходу надають перевагу одягу, створеному з якісних матеріалів, виробленому відповідно до етичних стандартів і розрахованому на тривале використання. Імпульсивний шопінг поступово витісняється відповідальним підходом, що базується на критичному ставленні до надмірного споживання [5, с. 161-162].

Все більшу популярність здобувають практики перепродажу речей, креативного оновлення одягу та обміну речами. Вони допомагають зменшити обсяги текстильних відходів і збільшити термін служби продукції. Своєю чергою, на цьому фундаменті з'являються сталі бренди, такі як Reformation, People Tree і Patagonia, які вирізняються прозорими ланцюгами постачання та прагненням мінімізувати негативний вплив на

навколишнє середовище.

Навіть великі корпорації, як-от H&M і Zara, впроваджують екологічні ініціативи: організовують збір старого одягу, створюють лінії з перероблених матеріалів і публікують звіти про сталий розвиток. Проте споживачі дедалі частіше ставлять під сумнів щирість цих дій, вимагаючи реальних змін, а не формальних заяв. Важливим рушієм трансформації є молоде покоління Z, яке акцентує увагу брендів на екологічній етиці, інклюзивності та соціальній відповідальності [1, с. 160].

Дослідження свідчать, що ключову роль у зміні споживчих звичок відіграють освіта, доступ до достовірної інформації та відкриті дискусії про етичні стандарти. У результаті свідомо мода перестане бути маргінальним явищем і стане невід'ємною частиною глобального діалогу про сталий розвиток.

Аналіз показує, що швидка мода в цифрову епоху створила новий підхід до споживання, де ключовими факторами є швидкість, постійна зміна тенденцій та вплив цифрового середовища. Соціальні мережі, персоналізована реклама та ефект FOMO підсилюють імпульсивні покупки, сприяючи формуванню звичок надмірного споживання і знижуючи раціональність вибору. Водночас зростає усвідомлення екологічних і етичних проблем, пов'язаних із fast fashion. Набувають популярності концепції slow fashion, апсайклінг, перепродаж одягу. Все більше споживачів, особливо молодих людей, звертають увагу на відповідальність брендів і прозорість їхніх виробничих процесів. Майбутнє модної індустрії залежатиме від здатності компаній поєднати комерційні цілі з принципами сталого розвитку та свідомого споживання. Хоча швидка мода, ймовірно, повністю не зникне, її трансформація у більш екологічно відповідальний формат стане ключовою умовою подальшого розвитку галузі.

Література:

1. Пахолюк О.В., Карпишина А.С. Глобальні виклики швидкої моди. Якість та безпечність товарів : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 16 квіт. 2025 р. Луцьк, 2025. С. 94–96. URL: <https://ndekc.lviv.ua/pdf/250625.pdf#page=94> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Черевач В. В. Від швидкої моди до формування культури відповідального споживання. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. : підручник. 47-ме вид. Київ, 2023. С. 125–130. URL: <https://surl.li/jtnbtu> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Худєєв А. В. «Адаптація маркетингу до змін у поведінці споживачів у цифрову епоху». Концепт науки XXI: стратегії, методи та наукові інструменти, матеріали міжнар. наук.-практ. конф м. Кривий Ріг, 29 берез. 2024 р. Умань, 2024. С. 37–39. URL: <https://surl.li/cmrlldi> (дата звернення: 31.10.2025).
4. Стрілець С. В. Резильєнтність як предиктор схильності до імпульсивних покупок серед користувачів цифрових платформ : Магістерська робота на здобуття кваліфікації магістра : 053. Львів, 2025. 78 с. URL: <https://hdl.handle.net/20.500.14570/5541> (дата звернення: 01.11.2025).
5. Воропай О. К., Шацька В. М. Концепція свідомої моди як тенденція до екологічної поведінки споживача. Modern trends of scientific development : Матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., м. Vancouver, 18 січ. 2022 р. Vancouver, 2022. С. 158–166. URL: <https://surl.li/ijuaqf> (дата звернення: 01.11.2025).

Левченко Сергій Павлович

доктор філософії,

Міжнародний університет

Гуйван Вероніка Вікторівна,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня

спеціальності ДЗ «Менеджмент»

Міжнародний університет

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ КАВОВОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

Кадова індустрія України переживає період трансформаційних змін, зумовлених як глобальними викликами світового ринку, так і специфічними національними факторами економічного розвитку. У сучасних умовах геополітичної нестабільності та кліматичних змін актуалізується питання перспектив розвитку вітчизняного кавового сектору, що потребує ґрунтового наукового осмислення [1].

Динаміка споживчої поведінки українців демонструє стійку тенденцію до зростання попиту на якісну кавову продукцію, про що свідчить збільшення обсягів імпорту кави до 48,4 тисяч тонн у 2024 році порівняно з 44,75 тисячами тонн у 2023 році. Водночас галузь стикається з численними викликами, серед яких – глобальна «кавова криза» 2025 року, спричинена кліматичними аномаліями у країнах-виробниках, що призвело до зростання цін на арабіку до історичного максимуму 4,40 долара за фунт [2; 3]. Парадоксальним є той факт, що попри воєнний стан кількість кав'ярень в Україні зросла на 35% порівняно з довоєнним періодом, що свідчить про стійкість вітчизняного бізнесу та стабільність споживчого інтересу до кавової культури. Така динаміка актуалізує необхідність дослідження перспективних напрямів розвитку галузі в контексті сучасних глобальних і локальних трендів [4]. Серед головних проблем розвитку кавової галузі можна виділити наступні: кліматичні зміни, що впливають на врожайність, що призводить до зростання світових цін на каву, пандемія COVID-2019 та повномасштабна війна, через яку під санкціями за підтримку російської збройної агресії проти України опинилися такі країни, як Куба та Нікарагуа [5]. Кліматичні зміни створюють систематичний ризик для кавового виробництва у тропічних регіонах. Екстремальні погодні явища, включаючи циклічні посухи та повені, деструктивно впливають на врожайність плантацій і порушують природні цикли дозрівання кавових ягід. Експерти прогнозують, що без адаптивних заходів дефіцит може зберігатися впродовж наступних декількох років, підтримуючи цінову нестабільність на високому рівні [6].

Однак, попри ці негативні чинники в Україні спостерігається така тенденція як популяризація «кави третьої хвилі» - тобто такої, де споживачу відома не лише країна походження кавового зерна, а й спосіб обробки, ступінь обсмажки, а в деяких випадках ще й смакові дескриптори та балова експертна оцінка від SCA – Specialty Coffee Association [7]. Кадова культура в Україні трансформується під впливом глобальних і локальних факторів. Персоналізація споживання стає домінантним трендом — споживачі прагнуть індивідуалізованих рішень, що відповідають їхнім смаковим перевагам і способу життя. Розумні кавоварки, оснащені штучним інтелектом, аналізують смакові профілі та оптимізують параметри заварювання в режимі реального часу [6]. Екологічна свідомість формує новий вектор розвитку індустрії. Споживачі віддають перевагу каві з екологічно чистих джерел, що супроводжується сертифікацією справедливої торгівлі та безвідходним виробництвом. Регенеративне землеробство, компостована упаковка та вуглецево-

нейтральний статус стають не опційними, а необхідними характеристиками продукту [6]. Рослинне молоко досягає нового рівня популярності у 2025 році. Кав'ярні пропонують альтернативи з фундука, макадамії, вівса, кеш'ю і навіть картоплі, що розширює можливості веганів і людей з лактозною непереносимістю. Холодна кава, включаючи колд-брю та еспreso-тоніки, консолідує свої позиції, особливо серед молодшої аудиторії. Соціальні мережі, зокрема TikTok, генерують вірусні кавові тренди на кшталт далгона-кави, що швидко адаптуються українськими кав'ярнями. Кастомізація смаку через додавання спецій — кориці, ванілі, мускатного горіха — стає стандартною практикою [8]. Спешелті кава репрезентує авангард кавової культури, що характеризується увагою до всього ланцюга виробництва — від терауару до чашки. В Україні спостерігається стійке зростання цього сегменту, що корелює зі збільшенням кількості обсмажувальних виробництв і професіоналізацією бариста. Українська кавова спільнота активно популяризує specialty через воркшопи, чемпіонати та дегустації [6; 7].

Четверта хвиля кави, що зароджується у глобальній індустрії, акцентує на науковому підході до екстракції, прозорості походження та соціальній відповідальності. Це передбачає використання точних даних про параметри заварювання, експериментування з ферментацією зерна та розвиток прямих торгових відносин між обсмажувальниками та фермерами. Українські компанії, що працюють у цьому сегменті, демонструють готовність інтегрувати ці принципи у свою діяльність [6].

Альтернативні методи приготування – фільтр, пурвер, аеропрес набувають популярності серед поінформованих споживачів. Це свідчить про зростання кавової грамотності та бажання експериментувати з різними профілями смаку. Кав'ярні третьої та четвертої хвилі стають просторами освіти, де відвідувачі отримують знання про походження зерна, особливості обробки та нюанси заварювання [3; 6].

Кавова індустрія України перебуває на траєкторії динамічного розвитку, попри глобальні виклики та внутрішні обмеження. Аналіз сучасного стану галузі засвідчує її стійкість і здатність адаптуватися до бурхливих умов, що проявляється у зростанні кількості кав'ярень на 35% в умовах воєнного стану та стабільному збільшенні обсягів споживання. Глобальна кавова криза 2025 року створює як загрози, так і можливості для української індустрії. Ціновий тиск стимулює пошук альтернативних постачальників, оптимізацію бізнес-процесів і розвиток локального обсмажувального виробництва. Водночас трансформація споживчої культури відкриває нові ніші для інноваційних продуктів і сервісів.

Ключові тренди 2025 року – персоналізація, екологічність, технологічні інновації, функціональність і соціальність формують стратегічні орієнтири для подальшого розвитку галузі. Спешелті кава та четверта хвиля створюють можливості для преміалізації сегменту та залучення поінформованих споживачів, тоді як доступні формати забезпечують масштабування бізнесу.

Перспективи української кавової індустрії визначаються здатністю інтегрувати глобальні тренди з локальною специфікою, розвивати професіоналізм і створювати унікальну цінність для споживачів. За умови реалізації стратегічних ініціатив – диверсифікації постачання, інвестицій в освіту, розвитку обсмажувального виробництва та адаптації до екологічних імперативів – галузь має потенціал для подальшого зростання та зміцнення позицій на регіональних ринках.

Література:

1. Барна М. Ю., Гліненко Л. К., Дайновський Ю. А. Маркетингові дослідження у сфері готельно-ресторанного і туристичного бізнесу: проблеми і недоліки. Індустрія

туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі. 2021. № 1. DOI: <https://doi.org/10.36477/tourismhospsee-1-1>

2. Баженова С. Е., Пологовська Ю. Ю., Канцур І. Г. Розвиток готельно-ресторанного бізнесу в умовах сьогодення. Економіка та суспільство. 2022. № 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1280/1234>

3. Вітюк А. В., Залевська А. О. Аналіз розвитку ринку кавових напоїв в Україні. Innovation and Sustainability. 2023. № 4. С. 72—80. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.4.72.80>

4. Воронюк Т. А. Кав'ярня як різновид спеціалізованих закладів ресторанного господарства. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2019. Вип. 202. С. 373—383.

5. Шикіна О., Дикий П. Тенденції розвитку кавового бізнесу. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2024. Т. 12, № 325. С. 124—130. URL: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2024-12-325-124-130> (дата доступу: 22.10.2025).

6. Global Coffee Market: Analysis By Product Type, By Coffee Bean Type, By Region Size and Trends with Impact of COVID-19 and Forecast up to 2027. ReportLinker, 2022. URL: <https://www.globenewswire.com/news-release/2022/10/10/2530828/0/>

7. Specialty Coffee Association. Specialty Coffee Association. URL: <https://sca.coffee/> (date of access: 22.10.2025).

8. Косар Н. С., Кузьо Н. Є., Сворень О. М. Дослідження галузевої структури на ринку кави України. Економіка та управління підприємствами. 2022. Вип. 63. С. 62—67. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct63-12>

Максименко Тетяна, Пустенко Вікторія

здобувачки 2-го курсу спеціальності 073 Менеджмент

Міжнародного гуманітарного університету

Наукова керівниця: старша викладачка кафедри менеджменту

Міжнародного гуманітарного університету, докторка філософії з менеджменту

Вікторія Горбаньова

ЛІДЕРСТВО В ОСВІТІ: УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Лідерство розглядається не лише як управлінська функція, а як стратегічний інструмент розвитку закладу освіти, спрямований на підвищення його ефективності та адаптації до викликів суспільства [1, с. 22]. У сучасних умовах реформування освіти лідерство стає ключовим чинником, що забезпечує узгодженість управлінських рішень, стабільність організаційних процесів та готовність колективу до змін.

Ефективний освітній лідер здатен формувати команду, створювати інноваційне середовище та мотивувати колектив до спільних дій. Управління змінами вимагає від керівника гнучкості, стратегічного бачення та вміння працювати в умовах невизначеності [2, с. 14]. Водночас керівник має поєднувати риси менеджера — орієнтованого на порядок і результат, — та лідера, який надихає, комунікує та спрямовує [3, с. 18].

Зміни в освіті передбачають не лише оновлення змісту навчання, але й трансформацію управлінських процесів. Ефективне управління змінами ґрунтується на стратегічному плануванні, моніторингу результатів та постійному вдосконаленні управлінських підходів. Лідери у вищій школі мають володіти не лише адміністративними, а й комунікативними навичками, що дозволяють ефективно координувати команду, підтримувати позитивний мікроклімат і сприяти розвитку організаційної культури [4, с. 27].

Успішне управління змінами також пов'язане з розвитком освітнього менеджменту, що базується на демократичних засадах і принципах партнерства. Сучасний керівник не лише контролює процеси, а й сприяє професійному розвитку педагогічного колективу, формує довіру, підтримує відкриту комунікацію та залучає колектив до прийняття рішень [5, с. 9–45].

Важливою умовою ефективності управління змінами є підвищення кваліфікації керівників освітніх установ, розвиток емоційного інтелекту та впровадження інноваційних технологій управління [6, с. 28]. Лідерство у закладі освіти неможливе без здатності до емпатії, розуміння потреб колективу та створення умов для розвитку потенціалу кожного працівника.

Ключовим аспектом успішного управління змінами є комунікація. Взаємодія між керівництвом, викладачами та студентами формує спільне бачення мети, підтримку реформ та довіру всередині колективу. Активна участь працівників у прийнятті рішень підвищує рівень їхньої мотивації та знижує опір змінам [7, с. 103–105].

Однією з проблем модернізації закладів освіти є опір змінам з боку персоналу, що часто пов'язано зі страхом невідомості та втратою звичних ролей. Ефективні лідери долають ці труднощі через відкриту комунікацію, навчання, психологічну підтримку та залучення працівників до спільного визначення цілей [8, с. 40–42].

Серед різних стилів лідерства найбільш ефективним у сфері освіти вважається демократичний та ситуативний, адже саме вони дозволяють поєднати управлінську дисципліну з гнучкістю прийняття рішень і підтримкою колективної відповідальності.

Керівник-лідер створює атмосферу довіри, за якої підлеглі відчувають свою значущість і готові брати участь у реалізації освітніх реформ.

Отже, лідерство в освіті виступає основою управління змінами, забезпечуючи стабільний розвиток закладів освіти, формування нової освітньої культури та готовності до реформ. Освітній лідер має бути стратегом, мотиватором і наставником, який здатен об'єднати колектив навколо спільної мети, стимулювати професійне зростання та забезпечити якісні зміни в освітньому середовищі [9, с. 25].

Література:

1. Бондаренко, О. В. Управління змінами в освіті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://znayshov.com/FR/9645/4.pdf> (дата звернення: 27.10.2025).
2. Ковальчук, І. Трансформаційне лідерство у вищій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/1136/1/Kovalchuk_V.pdf (дата звернення: 27.10.2025).
3. Дарманська, І. Освітній менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://digpub.chite.edu.ua/books/menedgment/63_Darmanska_educational%20management.pdf (дата звернення: 27.10.2025).
4. Трансформаційне лідерство в міжнародному бізнесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/50032/1/Trans_liderstvo.pdf (дата звернення: 27.10.2025).
5. Лунячек, В. Е. Педагогічний менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/profile/Vadym-Luniachek/publication/327933223_Pedmenedzment/links/5bb0f49e299bf13e60585533/Pedmenedzment.pdf (дата звернення: 27.10.2025).
6. Інноваційний менеджмент: моделювання освітніх процесів : методичний посібник [Електронний ресурс]. – Дніпро, 2019. – Режим доступу: <https://donopdut.org.ua/wp-content/uploads/2021/10/7.-Innovaciyniy-menedzhment-modelyuvannya-osvitnikh-procesiv-metodichniy-posibnik.-%E2%80%932019-r.pdf> (дата звернення: 27.10.2025).
7. Новікова, І. Є. Управління змінами : курс лекцій [Електронний ресурс]. – Київ : K Print Сервіс, 2012. – 140 с. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/profile/Iryna-Novikova/publication/343583759_Novikova_IE_Upravlinna_zminami_kurs_lekci (дата звернення: 27.10.2025).
8. Ребуха, Л. З. (наук. ред.) Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти [Електронний ресурс]. – Вінниця : ВНТУ, 2019. – Режим доступу: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/31> (дата звернення: 27.10.2025).
9. Лідерство в освіті [Електронний ресурс]. – Херсон : ХНЕУ, 2018. – Режим доступу: <https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/> (дата звернення: 27.10.2025).

Мешерякова Анастасія

здобувачка 2-го курсу спеціальності 073 Менеджмент

Міжнародного гуманітарного університету

Наукова керівниця: старша викладачка кафедри менеджменту Міжнародного гуманітарного університету, докторка філософії з менеджменту Вікторія Горбаньова

КОМУНІКАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

У сучасному глобалізованому бізнес-середовищі кризові ситуації — економічні потрясіння, військові конфлікти, інформаційні атаки чи внутрішні організаційні збої — виникають раптово й мають миттєвий вплив на репутацію, конкурентоспроможність та взаємовідносини компанії зі стейкхолдерами [1, с. 245].

У таких умовах комунікаційний менеджмент перестає бути допоміжною функцією і стає стратегічним інструментом, що визначає здатність організації не лише вистояти, а й зберегти довіру та стабільність [2, с. 312].

Дослідження кризових комунікацій, зокрема в українському контексті, набуває особливої актуальності з огляду на виклики останніх років, коли бізнес змушений діяти в умовах високої невизначеності та інформаційного тиску [4, с. 93].

Метою дослідження є визначення сутності і ключових принципів комунікаційного менеджменту в кризових ситуаціях, а також дослідження ефективних практик його застосування в українських організаціях.

Комунікаційний менеджмент у кризових умовах — це цілеспрямована система планування, координації та контролю інформаційних потоків, спрямована на мінімізацію репутаційних втрат і запобігання ескалації кризи [2, с. 318].

За ситуаційною теорією кризової комунікації (SCCT) В. Т. Коумбса, ефективність антикризових дій залежить від дотримання трьох ключових принципів:

- оперативність (перша реакція — протягом 60 хвилин);
- прозорість (відкритість фактів, відсутність приховувань);
- консистентність (єдине повідомлення через усі канали) [3, с. 74–76].

Недотримання цих принципів призводить до втрати довіри та погіршення кризової ситуації [3, с. 82].

Комунікаційний менеджер у кризі виконує функції стратега, аналітика та офіційного голосу компанії [5, с. 25]. Він забезпечує:

- координацію внутрішніх комунікацій між підрозділами;
- формування ключових повідомлень;
- взаємодію з клієнтами, ЗМІ, партнерами;
- моніторинг інформаційного простору для виявлення дезінформації.

Попередня підготовка — основа успіху: розробка кризового плану, визначення спікерів, підготовка шаблонів повідомлень [3, с. 118–120].

Яскравим прикладом ефективного кризового менеджменту в Україні стала діяльність компанії «Нова пошта» під час повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року [4, с. 95]. О 6:00 ранку 24 лютого з'явилася перша офіційна заява в Telegram: «Ми працюємо. Доставляємо. Стежте за оновленнями». Компанія щоденно оновлювала графіки роботи відділень, повідомляла про затримки з поясненнями, зберігала відкритість і регулярність комунікацій.

Результат — клієнти не втратили довіру, паніка була мінімізована, бренд асоціювався з надійністю навіть у воєнний час [4, с. 96].

Сучасні технології значно підвищують ефективність кризового менеджменту [5, с. 27]: CRM-системи — персоналізовані повідомлення клієнтам; корпоративні месенджери — швидка координація команди; чат-боти — автоматизовані відповіді на масові запити; системи моніторингу (YouScan, Brand24) — раннє виявлення загроз у соцмережах.

Комунікаційний менеджмент у кризових ситуаціях є невід’ємним елементом стратегії стійкості організації. Його ефективність залежить від рівня попередньої підготовки [3, с. 118]; швидкості та узгодженості реакції [3, с. 74]; використання сучасних цифрових інструментів [5, с. 28].

Для підвищення стійкості до криз рекомендується розробляти кризові комунікаційні плани заздалегідь, проводити регулярні тренінги для персоналу, забезпечувати прозорість і регулярність повідомлень, використовувати цифрові платформи для оперативного інформування.

Таким чином, ефективна комунікація в кризі — це не лише подолання загрози, а й можливість зміцнити довіру та репутацію організації [1, с. 248].

Література:

1. Котлер, Ф., Келлер, К. Л. Маркетинг менеджмент. Київ : Основи, 2020. 896 с.
2. Хміль, Ф. І. Основи менеджменту: підручник. Київ : Академвидав, 2019. 512 с.
3. Coombs, W. T. Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing, and Responding. 5th ed. Thousand Oaks, CA : Sage Publications, 2022. 256 p.
4. Назаренко, С. О., Матюшенко, Н. М. Ефективні бізнес-комунікації як стратегічна складова управління ризиками підприємства. Економіка та суспільство, 2023, № 56, с. 92–98.
5. Власюк, Є. В. Теоретичні основи комунікацій як умови дієвого управління підприємством у кризових ситуаціях. Економіка та суспільство, 2022, № 40, с. 23–30.

Осіпов Віктор Ігоровичаспірант другого року навчання кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА НА ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ

Маркетингова політика для кожного підприємства відіграє ключову роль у його взаємодії з ринком, що є визначальним фактором його конкурентоспроможності. Правильно побудована маркетингова політика підприємства збільшує попит на продукцію підприємства, вибудовує чітке позиціонування на ринку, і, врешті-решт, забезпечує прибутковість. Однак, традиційні маркетингові засоби в динамічному середовищі стають все менш популярними, що зумовлює підприємства до пошуків взаємодії із зовнішнім середовищем, ґрунтуючись на інноваційних засадах маркетингової політики. Такі підходи дозволяють, зокрема, підвищити конкурентоспроможність товару, адаптуватись під потреби споживача, створюючи персоналізований маркетинговий продукт, а також забезпечує сталий розвиток підприємства. Крім цього, важливим питанням формування будь-якої маркетингової політики є етичність її використання. Важливість дотримання будь-яких етичних принципів формування інноваційної маркетингової політики підприємства, перш за все, зумовлена зміною споживчих цінностей, тобто, споживачі очікують від продукту не лише задоволення своїх потреб, а й прозорості, чесності по відношенню до них та відповідальності, зокрема, екологічної та соціальної.

Основними аспектами формування маркетингової політики підприємства виділяють наступні:

- формування стратегії та методології оцінювання інноваційної діяльності, що враховує маркетингові інновації та ризики;
- розробка маркетингових інновацій, що враховують адаптивність до зовнішнього середовища в умовах повномасштабної війни та невизначеності;
- створення адаптивних моделей інноваційного розвитку, які б дозволили підприємствам активно реагувати на всі можливі виклики та загрози, що пов'язані із невизначеністю зовнішнього середовища [1, с. 451].

Особливостями формування маркетингової інноваційної політики підприємства виділяють наступні:

- стимулювання розробки інноваційних продуктів, що зумовлюють створення попиту на новітні товари та послуги;
- підвищення ефективності у комунікаціях між підприємством і ринком;
- створення можливостей для виходу продукції підприємства на нові ринки, в тому числі, на міжнародні [2, с.4].

Варто зауважити, що будь-яка маркетингова політика повинна, насамперед, враховувати етичні аспекти для того, щоб підприємство не втрапило у скандали, через які компанія могла б зазнати значних збитків. Зокрема, мас-маркет бренд одягу H&M був звинувачений у сексуалізації у 2024 році та у расизмі у 2018, що призвело бренд до втрат ринків Австралії та ПАР відповідно [3, 4]. Для запобігання неетичності при формуванні інноваційної маркетингової політики підприємства слід дотриматись наступних принципів:

- уникнення перебільшення у рекламі, оскільки це створює неправдиві очікування у споживача, що сприятиме подальшому виникненню розчарування через невіправдані очікування;

- запобігання порівнянь із товарами-конкурентами, оскільки ця практика може не є етичною для конкурентів, що в подальшому може викликати репутаційну шкоду та судові позови, що пов'язані з захистом ділової репутації;
- недопущення стереотипізації, яка може образити представників груп, що стереотипізуються, що також може призвести до судової тяганини;
- попередження використання непідтверджених заяв, оскільки це також створює невинуватітні очікування стосовно товару та є відвертою маніпуляцією;
- обережність у використанні негативних емоцій, оскільки вони формують негативний імідж компанії чи бренду серед споживачів [5];
- захист персональних даних.

Серед інноваційних практик, які можуть використовуватись у маркетинговому просуванні, значна частина орієнтована на просування товару в Інтернеті, оскільки це дає можливість точно таргетувати та персоналізувати маркетингову політику під задану цільову аудиторію, що дає у підсумку більшу залученість саме цільової аудиторії, забезпечують швидший зворотній зв'язок через комунікацію із брендом, формує імідж підприємства у Інтернет-середовищі та знижує витрати на просування у порівнянні з більш традиційними маркетинговими засадами. Крім цього, до інноваційної складової можна залучити аналітику даних (Big Data), використання штучного інтелекту та технологій віртуальної та доповненої реальності.

Окрім інноваційних практик в Інтернет-середовищі, важливо також звернути увагу й на їхню офлайн-складову, яка також може формувати позитивний імідж підприємства чи брендів. До таких методів інноваційного маркетингу можна віднести наступні:

- ольфакторний маркетинг, або «аромамаркетинг» – використання ароматів для формування іміджу, довіри чи стимулювання споживача до покупки товарів. Зокрема, створення власного аромату може слугувати одним із чинником формування корпоративної культури підприємства [6];
 - інші сенсорні види маркетингу, що пов'язані із відчуттям людини – слух, дотик, зір. Зокрема, успішно підібрана може сприяти формуванню лояльної аудиторії та додасть до клієнтської бази підприємства поціновувачів даного стилю музики;
 - різноманітні види «партизанського маркетингу, що вирізняються своєю креативністю, яка буде вирізнятися як і своєю невисокою вартістю, так і своєю незвичністю.
- Серед найбільш цікавих методик «партизанського маркетингу» варто виділити наступні:
- вірусний маркетинг, метою якого є швидке та масове поширення інформації;
 - «невидимий маркетинг», «нативна реклама», який є непомітним та формує відчуття прив'язаності споживача до бренду. Зокрема, це може бути реклама через появи продукції у мас-медіа, блогерів, лідерів думок, тощо;
 - «маркетинг досвіду», що полягає в прямій комунікації споживача із продукцією бренду, метою чого є формування позитивного досвіду, з яким буде цей бренд асоціюватись;
 - партнерство з іншими підприємствами на взаємовигідних умовах [7, с. 62];
 - екомаркетинг, метою якого є акцентування уваги на екологічності даного товару чи діяльності підприємства.

Отже, при формуванні маркетингової політики підприємства на засадах інноваційної діяльності важливо дотримуватись етичних засад. Серед яких слід виділити наступні: запобігання маніпуляцій, стереотипізації, перебільшень, негативних емоцій та дотримуватись принципів поваги до конкурентів. В іншому випадку, це може призвести до втрат, тому числі втрат ринків певних країн, коли маркетингова політика стала джерелом скандалу.

Серед інноваційних засад формування маркетингової політики представлені онлайн та

офлайн-методи просування товару сприяють формування лояльності до товару, бренду чи підприємства допомагають персоналізувати рекламу під конкретного споживача (таргетований маркетинг). Крім цього, креативність реклами може стати її конкурентною перевагою. Розвиток штучного інтелекту є потужним аналітичним інструментом та асистентом у створенні маркетингової політики. Проте, важливою етичною проблемою залишається проблема захисту даних, яка потребує заходів із кібербезпеки.

Література:

1. Мосійчук І. В., Пойта І. О., Калініченко О. О. Стратегічні інновації в менеджменті як інструмент зниження ризиків у маркетинговій діяльності підприємств. *Бізнес-інформ*. 2025. Т. 1, № 564. С. 449–455. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-1-449-455> (дата звернення: 14.10.2025).
2. Найчук-Хруц М., Коновалець О. Маркетингові інновації як інструмент активізації інноваційної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-15> (дата звернення: 14.10.2025).
3. Українська правда. Життя. В Австралії Н&М звинуватили у сексуалізації дітей через рекламу. *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2024/01/23/259002/> (дата звернення: 14.10.2025).
4. У ПАР громили магазини Н&М через «расистську» рекламу - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-42680175> (дата звернення: 14.10.2025).
5. Кушнір Т. М. Етика в маркетинговій діяльності: принципи, заборони та переваги. «Тенденції розвитку маркетингу в умовах невизначеності»: Всеукр. науково-практ. конф.: м. Львів, 21–22 берез. 2024 р. Львів, 2024. С. 247–249.
6. Аромамаркетинг: навіщо бренду аромат та як його обрати - Basilik Media. *Basilik Media*. URL: <https://bazilik.media/aromamarketynh-navishcho-brendu-aromat-ta-iak-joho-obraty/> (дата звернення: 14.10.2025).
7. Корольов Д. С. Сучасний маркетинговий інструментарій антикризового управління компанією. *Review of transport economics and management*. 2024. Т. 11 (27). С. 58–64. URL: <https://doi.org/10.15802/rtem2024/310170> (дата звернення: 14.10.2025).

Остапенко Софія Олександрівна

здобувачка 2-го курсу спеціальності 073 Менеджмент

Міжнародного гуманітарного університету

Наукова керівниця: старша викладачка кафедри менеджменту

Міжнародного гуманітарного університету, докторка філософії з менеджменту

Горбаньова Вікторія Олександрівна

МЕНЕДЖМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ: ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПІСЛЯВОЄННОЮ ВІДБУДОВОЮ УКРАЇНИ

Післявоєнна відбудова України є одним із найважливіших викликів сучасності, що визначатиме перспективи держави у політичному, економічному та соціальному вимірах. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних управлінських рішень, які б поєднували швидкість реагування на наслідки війни з довгостроковими цілями сталого розвитку. Метою роботи є узагальнення теоретичних підходів і практичних моделей управління процесами відбудови України, визначення ключових чинників формування сучасної системи менеджменту, що забезпечує ефективну координацію державних, місцевих і міжнародних зусиль. Завдання дослідження полягають у розкритті принципів стратегічного планування, визначенні ролі публічного управління, міжнародних партнерств та ESG-підходів у системі відновлення.

Післявоєнне відновлення вимагає від України формування системи управління, здатної забезпечити не лише відбудову зруйнованих об'єктів, а й структурну модернізацію економіки. Відновлення не повинно зводитися до повернення попередніх станів — воно має стати інструментом перезапуску національної моделі розвитку. Важливою передумовою цього є стратегічне планування, яке визначає пріоритети інвестицій, розвиток інноваційної інфраструктури та підтримку місцевих ініціатив. Стійкість системи відновлення залежить від гармонійного поєднання національних програм з регіональними стратегіями, що враховують специфіку локальних економік [4, с. 45–48].

Успішне управління процесами реконструкції неможливе без інституційної узгодженості дій між центральними органами влади, громадами та приватним сектором. В умовах воєнних і післявоєнних криз ключовим завданням стає налагодження ефективної комунікації між усіма рівнями управління. Для цього потрібна професіоналізація публічної служби, розвиток управлінської компетентності кадрів і створення системи координаційних центрів, які забезпечують реалізацію стратегічних завдань відбудови в регіонах. Висока якість державного управління визначає здатність країни до швидкого відновлення економічної активності та довіри суспільства до інституцій [2, с. 36–39].

Децентралізація виступає одним із найефективніших механізмів менеджменту відновлення, оскільки саме на місцевому рівні зосереджено ключові ресурси та компетенції. Місцеві громади найкраще розуміють власні потреби й здатні визначати пріоритети розвитку територій. Передача частини управлінських функцій на регіональний рівень дозволяє забезпечити гнучкість, адаптивність і підвищити ефективність використання ресурсів. Такий підхід потребує водночас державної підтримки, зокрема у вигляді фінансових стимулів і програм розвитку спроможності громад [5, с. 52–55].

Проблема координації політик між різними рівнями влади залишається ключовою перешкодою для створення цілісної системи управління відбудовою. Для її подолання необхідно застосовувати міжвідомчі механізми взаємодії, що передбачають прозорий розподіл повноважень і єдину стратегічну рамку. Запровадження підходу Whole-

of-Government сприятиме узгодженості рішень між міністерствами, регіональними адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Цифровізація управлінських процесів, розвиток електронного врядування та використання відкритих даних підвищують рівень прозорості та запобігають дублюванню проєктів [6, с. 57–61].

Фінансова сторона відбудови є не менш важливою за управлінську. Для координації потоків міжнародної допомоги та внутрішніх ресурсів доцільно створити єдину інформаційну платформу, яка відображатиме стан реалізації проєктів, обсяг інвестицій та результати оцінки ефективності. Це забезпечить цільове використання коштів, зменшить ризики нецільового фінансування й підвищить довіру донорів. Прозора звітність і моніторинг виконання завдань дозволять запровадити принципи підзвітності, що є основою для відновлення соціального капіталу та інституційної довіри [7, с. 84–87].

Управлінська ефективність напряду залежить від моделі, яку обирає держава. Найбільш перспективною вважається партнерська модель, що ґрунтується на співпраці державного, приватного та громадського секторів. Вона поєднує стратегічну роль держави у плануванні з оперативною гнучкістю бізнесу та контролем з боку громадянського суспільства. Такий підхід забезпечує баланс між швидкістю реалізації проєктів, контролем якості та суспільною участю, що є необхідною умовою демократичного відновлення [3, с. 22–26].

Сучасна система менеджменту не може ігнорувати екологічний та соціальний вимір розвитку. Інтеграція ESG-принципів у політику відбудови створює основу для формування стійкої економіки. Екологічна безпека, інклюзивність і належне управління визначають не лише якість проєктів, а й рівень міжнародної довіри до України як партнера. Застосування ESG-критеріїв дозволяє залучати зелені інвестиції, забезпечує соціальну справедливість і формує нову управлінську культуру відповідальності [1, с. 74–77].

Відбудова потребує переосмислення самого поняття ефективності державного управління. Воно має вимірюватися не обсягом витрачених ресурсів, а досягнутими результатами — підвищенням рівня життя населення, розвитком інфраструктури, створенням робочих місць і стабілізацією економіки. Менеджмент відновлення в цьому контексті стає системою стратегічного лідерства, що поєднує політичні рішення з економічними механізмами реалізації

Аналіз досліджень показує, що ефективна модель управління відбудовою України повинна базуватися на принципах децентралізації, прозорості, партнерства й інституційної стійкості. Вона має об'єднувати державні пріоритети з ініціативами громад, інтегрувати міжнародний досвід і створювати умови для інноваційного розвитку. Менеджмент відновлення є не лише технічним процесом, а й соціально-політичним явищем, що визначає якість майбутньої держави. Його успіх залежить від здатності суспільства сформувати систему управління, у центрі якої — професіоналізм, довіра та відповідальність.

Література:

1. Гуренко Т. О. ESG-менеджмент як основа відбудови України / Т. О. Гуренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2023. – № 9. – С. 72–78. – URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/download/4300/4335/9963> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Менеджмент та публічне управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України: актуальні проблеми та концепції їх вирішення / За ред. І. Грицяка. – Тернопіль: Західноукраїнський національний університет, 2023. – URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48844> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Післявоєнна відбудова України. Моделі відновлення. / Матеріали конференції // Архів наукових конференцій МЦНД. – 2023. – URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/>

conference-proceeding/article/view/71 (дата звернення: 03.11.2025).

4. Покровська Н. М. Концептуальні засади післявоєнного відновлення України: економічні аспекти / Н. М. Покровська // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2022. – № 2(278). – С. 45–51. – URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/570> (дата звернення: 29.10.2025).

5. Шевчук О. В., Ковальчук І. М. Особливості післявоєнного відновлення економіки України / О. В. Шевчук, І. М. Ковальчук // Економіка та суспільство. – 2023. – № 51. – URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1621> (дата звернення: 29.10.2025).

6. Public Administration in Ukraine 2023. – SIGMA / OECD, 2023. – 192 с. – URL: <https://www.sigmaweb.org/uk/publications/b0dd70ef-uk.html> (дата звернення: 29.10.2025).

7. Ukraine: Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). – The World Bank Group, European Commission, United Nations, 2024. – 354 с. – URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099021324115085807> (дата звернення: 30.10.2025).

Паринюк Ілля Костянтинович

Аспірант 2-го року навчання

Одеського Національного Економічного Університета

УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНОЮ СИСТЕМОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Повномасштабна російсько-українська війна спричинила безпрецедентний рівень турбулентності в логістичних системах підприємств, які функціонують на території України або мають зв'язки з українською економікою. Традиційні логістичні ланцюги, побудовані на стабільному доступі до морських портів, залізничної інфраструктури та міжнародних транспортних коридорів, були порушені або зруйновані. За даними Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, у 2022 – 2023 роках частка морського експорту тимчасово впала до мінімальних значень, тоді як основне навантаження було перенесене на залізничні та автомобільні переходи західного кордону [1, с. 11-13].

Одним із ключових факторів, що визначає нову модель управління логістикою, є високий рівень військових ризиків. Постійні загрози атаки на енергетичну, портову та транспортну інфраструктуру зумовлюють необхідність впровадження систем управління ризиками, адаптованих саме до воєнного середовища. До них належать: оцінювання ймовірності зупинки ланцюга постачання, ймовірність втрати вантажу або затримки судна, прогнозування змін у міжнародних правилах безпеки, формування альтернативних логістичних маршрутів та резервних планів виробництва [4, с. 73-75].

Важливим елементом адаптації української логістики стало активне використання Дунайського логістичного кластера — портів Ізмаїл, Рені, Кілія, які стали ключовими точками для експорту аграрних і промислових товарів. За даними Європейської комісії, через «Шляхи солідарності» вантажообіг українського експорту зріс більш ніж на 44 %, а середня пропускна здатність коридорів була збільшена завдяки інвестиціям у транспортну інфраструктуру Румунії, Польщі та Словаччини [17, с. 12-14]. Це підтвердило ефективність багатосторонніх міжнародних механізмів у підтримці безперервності ланцюгів постачання в умовах війни.

Паралельно, у морській логістиці продовжують діяти обмеження, пов'язані з ракетними ударами та мінною небезпекою в Чорному морі. NATO Shipping Centre у своїх звітах фіксує постійні зміни рівня ризику для судноплавства у регіоні, що напряму впливає на страхові тарифи та обмеження для комерційних суден [11, с. 4-6]. У таких умовах підприємства вимушені адаптуватися до нових правил, зокрема включати до контрактів розширені положення про форс-мажор, здійснювати додаткове страхування вантажів та суден, а також розширювати співпрацю з міжнародними морськими центрами безпеки.

Крім безпекових викликів, українські підприємства зіштовхнулися з інфраструктурними та операційними обмеженнями: зміною ширини колії при перетині кордону, нестачею вагонів та зерновозів у пікові періоди, перевантаженістю прикордонних переходів та нестачею кваліфікованих логістичних операторів. Саме тому зростає роль цифрових технологій у плануванні маршрутів, відстеженні вантажів, автоматизації документообігу та використанні аналітичних систем прогнозування затримок [5, с. 112-115].

Дослідження Світового банку підтверджують, що країни зі значним рівнем цифровізації логістичних процесів демонструють набагато вищу стійкість у кризових умовах. До ключових інструментів цифрової логістики належать: електронні накладні, системи оптимізації навантажень, автоматичні платформи управління складськими операціями,

супутниковий моніторинг та модулі оцінки ризиків [3, с. 54-56].

Важливою тенденцією є також зміна стратегій логістичного менеджменту на стратегічно орієнтовані заходи, які передбачають:

- розподіл логістичних ризиків між кількома контрагентами;
- диверсифікацію географії постачання і збуту;
- запровадження гнучких контрактних умов, зокрема базисів Incoterms, орієнтованих на нестабільність;
- мультимодальність як базову вимогу;
- скорочення залежності від одного транспортного вузла;
- збільшення локальних запасів та страхових запасів на складах;
- розвиток партнерств із логістичними операторами ЄС.

Спостерігається й трансформація кадрового забезпечення логістичних систем. Підприємства активно впроваджують внутрішнє навчання персоналу, розвивають компетенції у сфері ризик-менеджменту, міжнародного транспортного права, цифрових технологій та управління мультимодальними потоками.

Зростає роль операторів флоту, які здійснюють комунікацію з капітанами, портою адміністрацією, вантажовласниками та державними структурами — їхня робота критично важлива для забезпечення безпечного проходження суден.

Таким чином, управління логістичною системою підприємства в умовах війни вимагає комплексного підходу, який поєднує стратегічне планування, цифровізацію, міжнародну координацію та високу гнучкість. Ефективно адаптовані логістичні системи стають не лише інструментом забезпечення поточної діяльності підприємства, а й чинником економічної стійкості держави в умовах тривалої воєнної агресії.

Література:

1. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Звіт про функціонування логістичних маршрутів та експортних коридорів України у 2022–2024 роках. Київ, 2024. 54 с.
2. UNCTAD. Impact of the War in Ukraine on Trade and Development. New York; Geneva: United Nations, 2023. 92 p.
3. World Bank. Logistics Performance Index (LPI) 2023 Report. Washington, DC: World Bank Publications, 2023. 146 p.
4. Healey M. Supply Chain Risk Management: A Logistics Perspective. New York: Routledge, 2021. 238 p.
5. Christopher M. Logistics & Supply Chain Management. 6th ed. London: Pearson, 2016. 412 p.
6. Єрмолаєв В. М., Терьохін В. О. Логістична діяльність підприємств у кризових умовах. Київ: КНЕУ, 2020. 288 с.
7. Назаренко І. М. Управління ризиками в логістичних системах підприємства. Харків: ХНЕУ ім. Кузнеця, 2019. 176 с.
8. International Maritime Organization (IMO). Safety of Navigation Reports 2022–2024. London: IMO Publishing, 2024. 65 p.
9. ACCA Ukraine. War Impact on Ukrainian Logistics Sector: Analytical Report. Київ: ACCA, 2023. 27 p.
10. OECD. Global Supply Chains: Resilience, Disruption and Recovery. Paris: OECD Publishing, 2022. 198 p.
11. NATO Shipping Centre. Black Sea and Mediterranean Maritime Security Review 2023.

Brussels: NATO NSC, 2023. 41 p.

12. Державна служба морського та річкового транспорту України. Огляд роботи морських портів України у 2022–2024 рр. Київ: МорАдміністрація, 2024. 32 с.

13. Ковтун О. І., Лозовський В. І. Логістика та управління ланцюгами постачання: навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 364 с.

14. USAID. Ukraine Economic Resilience Activity: Logistics and Transport Assessment. Washington, 2023. 58 p.

15. Council of Supply Chain Management Professionals (CSCMP). Annual State of Logistics Report 2023. Chicago: CSCMP, 2023. 183 p.

16. Acar Y., Ozdemir D. War-induced disruptions in global supply chains. Journal of Supply Chain Management. 2023. Vol. 59, No. 2. P. 112–129.

17. European Commission. Solidarity Lanes: Progress Report 2023. Brussels: EC DG MOVE, 2023. 74 p.

18. Філіпенко А. С. Мультиmodalьні перевезення в умовах воєнного стану: сучасні підходи. Економіка та держава. 2023. № 6. С. 47–52.

19. Deloitte Ukraine. Future of Ukrainian Logistics after 2022: Strategic Review. Київ: Deloitte, 2023. 36 p.

Плюшко Руслан Ігоровичаспірант 1-го року навчання за спеціальністю Менеджмент
ДВНЗ «ВНМУ ім. М. І. Пирогова»Науковий керівник д.е.н. завідувач кафедри менеджменту та маркетингу
ВМНУ ім. М.І. Пирогова Головчук Ю.О.

РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Медичний туризм в Україні поступово переходить із категорії теоретичних концепцій у практичну площину, зокрема у сфері реабілітаційних процесів. Після 2022 року саме реабілітація набула стратегічного значення – не лише як медична послуга, а як інструмент відновлення фізичного, психоемоційного та соціального потенціалу нації. На практиці дедалі більше українських регіонів інтегрують реабілітаційні програми у структуру туристичних маршрутів. Санаторно-курортні комплекси Трускавця, Моршина, Хмільника, Вінниці, а також центри реабілітації в Карпатському регіоні демонструють новий підхід до відновлення пацієнтів після травм, операцій або критичних станів. У цих закладах поєднуються фізична реабілітація, психотерапевтична підтримка, профілактичні програми та елементи медичного туризму – проживання, рекреація, культурно-дозвіллеві активності.

Впровадження технологічних рішень у реабілітації – від дистанційного моніторингу до роботизованих тренажерів і віртуальної реальності – стало важливим кроком у розвитку медичного туризму. Такі інновації активно застосовуються у центрах, що приймають військовослужбовців і цивільних, постраждалих від війни. Важливою умовою подальшого розвитку є створення спільної платформи взаємодії між медичними закладами, туристичними операторами та громадами. У Вінницькій і Львівській областях уже впроваджуються програми облаштування інклюзивних просторів, пандусів, поручнів і аудіоінформаційних систем для людей із порушеннями зору.

Розвиток внутрішнього медичного туризму з реабілітаційним спрямуванням створює мультиплікативний ефект: активізує регіональну економіку, підвищує зайнятість, залучає інвестиції в охорону здоров'я та покращує якість життя населення. Для держави це можливість поєднати оздоровлення громадян із соціальним відновленням країни. [1, с. 321-238; 2]

У період поствоєнної трансформації системи охорони здоров'я реабілітаційний потенціал медичного туризму набуває особливої ваги, адже поєднує медичний, соціальний та економічний ефекти. Практика впровадження таких програм доводить, що ця галузь може стати каталізатором соціального відновлення, сприяючи реінтеграції військових, постраждалих цивільних та осіб з інвалідністю. Медичний туризм із реабілітаційним компонентом відкриває можливості для розвитку сучасної інфраструктури відновлення, залучення мультидисциплінарних команд і впровадження цифрових технологій – телереабілітації, електронного моніторингу результатів та дистанційних консультацій. (рис.1) [3, с. 24-27; 4]

Представлена на рисунку 1 модель демонструє цілісне бачення медичного туризму як складної системи, що поєднує медичні, соціальні, економічні та управлінські складники. У її центрі – медичний туризм, який виступає рушійною силою розвитку реабілітаційних практик. Така побудова дозволяє розглядати його не лише як галузь, що генерує прибуток, а й як інструмент відновлення здоров'я, підтримки працездатності населення та розширення доступу до якісних послуг. Реабілітаційний потенціал подано через використання

інноваційних технологій, мультидисциплінарну співпрацю лікарів, фізичних терапевтів, психологів і соціальних фахівців. Це відповідає сучасним підходам до відновного лікування та сприяє формуванню практики, орієнтованої на пацієнта.

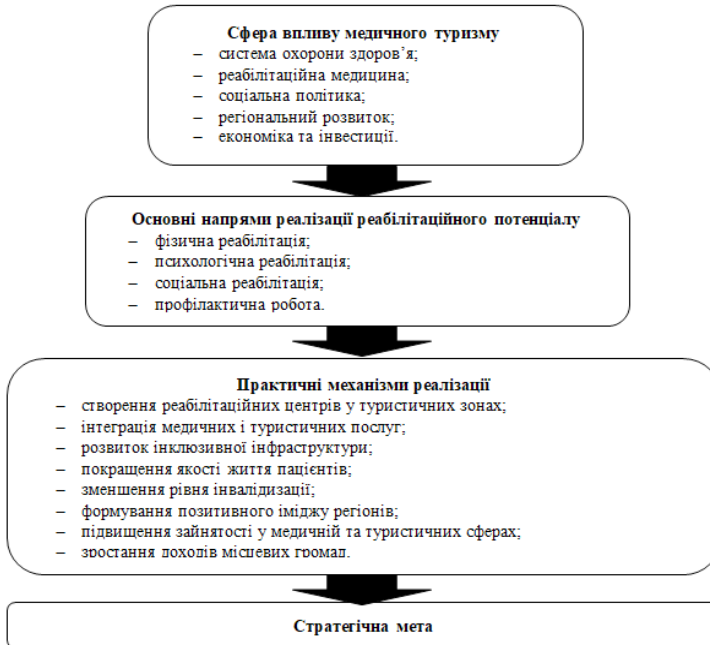

Рис 1. Реабілітаційний потенціал медичного туризму в Україні

Джерело: сформовано автором на основі [5; 6;]

Модель також наголошує на економічному ефекті медичного туризму: він стимулює розвиток регіонів, інфраструктури, створює робочі місця й залучає інвестиції, що в підсумку сприяє підвищенню якості життя населення. Соціальна складова підкреслює важливість інклюзивності, коли послуги стають доступними для людей із різними фізичними можливостями, зокрема тих, хто потребує тривалого відновлення після травм, операцій або нервово-судинних катастроф.

Кінцева мета моделі полягає у досягненні сталого розвитку системи охорони здоров'я, де медичний туризм виступає каталізатором соціального прогресу та формування позитивного іміджу України як країни з високим потенціалом у сфері реабілітації. Водночас для підсилення моделі варто передбачити ширше використання цифрових технологій – телереабілітації, електронних систем запису та моніторингу, а також активніше залучення державно-приватного партнерства, що забезпечить стабільність і динаміку розвитку галузі.

Отже, медичний туризм в Україні стає не лише складовою галузю охорони здоров'я, а й рушійною силою розвитку сучасної системи реабілітації. Його практична реалізація сприяє зменшенню соціальної нерівності, забезпечує доступність відновлювальних послуг, створює нові робочі місця та формує позитивний імідж країни як центру якісної медико-реабілітаційної допомоги.

Література:

1. Holovchuk Y., Dybchuk L., Tsilnyk O. The Concept of Regional Tourism Systems in the Context of Sustainable Development. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11. № 1, p. 231-238. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-1-231-238>
2. Графська О.І., Головчук Ю.О., Кулик О.М. Інноваційні інструменти маркетингових стратегій розвитку туризму на регіональному рівні. *Інфраструктура ринку*. 2023. № 71. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure71-36>
3. Графська О.І., Головчук Ю.О., Никига О.В. Інноваційні засади регіональної політики розвитку туризму. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. С. 24-27. DOI: [10.25313/2520-2294-2023-1-8550](https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-1-8550)
4. Голод А.П., Графська О.І., Головчук Ю.О., Дудаш О.І., Крижанівський Т.Я. Модернізація регіональних туристичних систем на засадах сталого розвитку. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 2. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-2-8600>
5. Головчук Ю.О., Поліщук С.С., Палагнюк Г.О. Імплементация програми медичних гарантій у стратегічне планування закладів охорони здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 14. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.14.30>
6. Федоришина Л., Головчук Ю.О., Боднар Р.О. Туризм як об'єкт регіональних економічних досліджень. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-88>

Собакар Маргарита Вікторівна,

доктор філософії з обліку і оподаткування,
викладач кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Куденко Валерія Олександрівна,

студентка 2-го року навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК КАТАЛІЗАТОР УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У сучасних умовах цифровізація підприємств перетворилася на стратегічний інструмент розвитку. Її сутність полягає не лише у заміні паперових процесів електронними, а в перебудові всієї управлінської моделі. Коли технології інтегруються у бізнес-середовище, традиційні схеми прийняття рішень замінюються алгоритмами, що побудовані на даних і прогнозуванні [6].

Цифровізація значно впливає на процес ухвалення управлінських рішень. Автоматизований збір даних та алгоритмічна аналітика скорочують час підготовки звітів у рази. Якщо раніше підприємствам доводилося чекати на результати перевірок і узагальнення інформації днями, то тепер потрібні показники доступні майже миттєво. Це створює передумови для оперативного реагування на зміни попиту або порушення технологічних процесів [3].

Покращення якості рішень забезпечується через використання математичних моделей, алгоритмів машинного навчання та комплексного аналізу даних з різних джерел. Цифрові системи здатні врахувати значно більшу кількість факторів та виявити неочевидні взаємозв'язки між різними параметрами. Підвищення прозорості управлінських процесів забезпечується через автоматичне документування всіх етапів аналізу, що особливо важливо для підприємств харчової промисловості, які підлягають суворому регулюванню.

Класифікація цифрових інструментів підтримки прийняття управлінських рішень допомагає систематизувати різноманітні технології. Системи бізнес-аналітики є основою для аналізу історичних даних та підготовки управлінської звітності, дозволяють агрегувати дані з різних джерел, створювати багатовимірні аналітичні моделі. Системи прогнозової аналітики використовують статистичні методи та алгоритми машинного навчання для передбачення майбутніх тенденцій.

Одним із ключових рушіїв цифровізації є технології обробки великих даних. Для харчових підприємств Big Data стає джерелом інформації про споживчі вподобання, сезонні коливання попиту, стабільність постачань та ефективність обладнання. На практиці це дає можливість прогнозувати потреби ринку та, відповідно до них, оптимізувати виробничі плани. Це надає вищу гнучкість і більш точне планування діяльності.

Системи штучного інтелекту також активно впроваджуються в управління. Зокрема, алгоритми машинного навчання здатні уточнювати свої моделі, спираючись на накопичені дані. Як результат їх використання, підприємства отримують більш точні прогнози попиту, швидке виявлення відхилень і автоматизацію рутинних завдань. Машинне навчання дозволяє самостійно покращувати свою ефективність на основі накопиченого досвіду [2].

Окрему роль відіграють хмарні обчислення: вони відкривають доступ до сучасних технологій без дорогих інвестицій у власні сервери. Для малих та середніх підприємств

харчової галузі це шанс використовувати ті ж інструменти, що й великі корпорації.

Експертні системи відтворюють знання та досвід фахівців у вигляді формалізованих правил та процедур прийняття рішень, тобто фактично «оцифровують» професійний досвід спеціалістів, забезпечуючи консистентність підходів до вирішення типових проблем [1].

Системи імітаційного моделювання дозволяють створювати віртуальні моделі бізнес-процесів та тестувати різні сценарії розвитку подій без ризику для реального виробництва.

Інтернет речей робить виробництво «прозорим»: датчики збирають дані про температуру, вологість, роботу обладнання, переміщення продукції. Те, що раніше можна було дізнатися лише постфактум, тепер контролюється онлайн [5]. У поєднанні з блокчейн-технологіями це формує надійну систему відстеження життєвого циклу продукції та ланцюгів постачання.

У таблиці 1 систематизовано ключові технології цифрової трансформації, що можуть бути використані в управлінській діяльності, та визначено можливості їх практичного застосування.

Для успішної цифровізації процесів прийняття рішень підприємства харчової промисловості повинні дотримуватися певних принципів, а саме:

- 1) поетапність впровадження, тобто послідовне впровадження цифрових технологій, починаючи з найбільш простих та ефективних рішень;
- 2) орієнтація на бізнес-результат – впровадження технологій має бути обґрунтовано конкретними бізнес-потребами та очікуваними вигодами;
- 3) забезпечення якості даних, що є критично важливим для ефективності цифрових систем;
- 4) розвиток цифрових компетенцій персоналу – має бути постійним процесом, що супроводжує впровадження нових технологій.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика цифрових технологій для підтримки прийняття управлінських рішень

Технологія	Функціональність	Переваги використання	Недоліки/обмеження використання
Великі дані (Big Data)	Обробка великих обсягів структурованих та неструктурованих даних	Виявлення прихованих закономірностей; прогнозування трендів; аналіз поведінки споживачів; оптимізація бізнес-процесів	Високі вимоги до потужності обладнання; необхідність залучення кваліфікованих фахівців; складність забезпечення якості даних; проблеми конфіденційності
Штучний інтелект та машинне навчання	Автоматизація рішень, прогнозування, розпізнавання образів	Обробка складних нелінійних залежностей; самонавчання систем; автоматизація рутинних завдань; висока точність прогнозів	Необхідність великих обсягів даних для навчання; складність інтерпретації результатів; високі початкові інвестиції; етичні питання використання
Хмарні обчислення	Надання обчислювальних ресурсів через Інтернет	Незначні початкові інвестиції; масштабованість ресурсів; доступність з будь-якого місця; автоматичні оновлення	Залежність від якості Інтернет-з'єднання; ризики безпеки даних; обмежений контроль над інфраструктурою; операційні витрати у довгостроковій перспективі

Інтернет речей (IoT)	Збір даних з датчиків у режимі реального часу	Оперативний моніторинг процесів; запобігання аваріям; оптимізація використання ресурсів; автоматизація рішень	Вразливість до кібератак; проблеми стандартизації; складність інтеграції різних пристроїв; необхідність надійної мережевої інфраструктури
Блокчейн	Розподілені реєстри транзакцій з високим рівнем захисту	Прозорість операцій; захист від фальсифікацій; відстеження походження продукції; зниження транзакційних витрат	Низька швидкість обробки транзакцій; високе енергоспоживання; складність масштабування; обмежена правова база
Експертні системи	Відтворення знань експертів для підтримки рішень	Збереження корпоративних знань; доступність експертизи 24/7; навчання персоналу	Складність формалізації знань; обмежена гнучкість; високі витрати на розробку; необхідність постійного оновлення
Системи бізнес-аналітики (BI)	Аналіз історичних даних, візуалізація, звітність	Наочна візуалізація даних; інтерактивні звіти; інтеграція різних джерел даних; швидкість отримання інформації	Відсутність прогнозної аналітики; необхідність навчання користувачів; висока вартість ліцензій; залежність від якості вхідних даних

Для ефективного впровадження розглянутих технологій необхідно правильно спланувати архітектуру сучасної цифрової екосистеми підприємства, яка має багаторівневу структуру. В її основі знаходиться інфраструктурний рівень, який включає сервери, мережеве обладнання, сховища даних та віртуальні ресурси, та відповідає за безперебійну роботу цифрових сервісів та обмін інформацією.

Наступний рівень – платформні технології (інструменти для зберігання й аналізу даних, використання машинного навчання та побудови аналітичних моделей). На цьому етапі формуються алгоритми, що перетворюють сирі дані на корисні управлінські висновки [7]. Важливе місце займає рівень бізнес-додатків. До нього належать ERP, CRM, SCM та інші системи, що підтримують конкретні управлінські процеси – від закупівель і виробництва до взаємодії з клієнтами.

Для користувачів результатом усієї цієї багаторівневої інфраструктури є зручні інтерфейси: аналітичні панелі, мобільні програми, робочі кабінети у веб-середовищі. Саме через них люди отримують доступ до даних і можуть швидко приймати рішення.

Впровадження цифрових технологій супроводжується певними викликами та ризиками. Технологічні ризики включають складність інтеграції різних систем та забезпечення їх сумісності. Ризики кібербезпеки зростають з підвищенням рівня цифровізації, оскільки хакерські атаки на інформаційні системи можуть призвести до втрати конфіденційних даних та порушення роботи підприємства.

Організаційні виклики включають необхідність перенавчання персоналу для роботи з новими технологіями. Зміна організаційної культури є не менш важливим фактором успіху цифровізації, адже перехід від інтуїтивного прийняття рішень до аналітичного підходу вимагає зміни ментальності та робочих звичок співробітників [4]. Опір змінам є природною реакцією людей на нововведення, тому подолання опору вимагає продуманої стратегії управління змінами.

Отже, цифрова трансформація відкриває нові можливості в управлінні підприємствами харчової промисловості. Проте для ефективної цифровізації управління потрібна розробка цифрової стратегії. Необхідно визначитись із комплексом цифрових інструментів, що

підлягатимуть впровадженню, розробити алгоритм цифровізації бізнес-процесів, а також передбачити ризики такого впровадження та відповіді на них.

Література:

1. Бузовська Н. В., Кузьмінська Н. Л. Напрями використання штучного інтелекту в підприємництві. Розвиток підприємництва як фактор росту національної економіки: матеріали XXII міжн. наук.-практ. конф. Київ, 2023. С. 22.
2. Данкевич В. Є., Данкевич А. Є. Інтернет речей та штучний інтелект як ключові елементи інноваційного розвитку підприємств в епоху цифрових викликів. Актуальні проблеми економіки. 2024. № 7. С. 165-173.
3. Ефективне використання CRM та ERP систем для бізнесу: переваги та інтеграція. InProject. 2024. URL: <https://inproject.org/en/vykorystannya-crm-ta-erp-system/>
4. Євтушенко Н., Стеценко Д. Цифрова трансформація бізнесу в умовах війни в Україні: виклики та можливості. Економічний простір. 2024. № 191. С. 211-216.
5. Інтернет речей у промисловості: як це працює? Kyivstar Business Hub. 2024. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/internet-rechej-u-promislovosti-yak-cze-praczuuye>
6. Стрижкова Л. О., Прокопенко О. В. Цифрова трансформація бізнесу: зміна стратегій і моделей розвитку. Київ: НДІПЗІР, 2020. 415 с.
7. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Жовтень 2024 року. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-zhovten-2024>

Смірнов Ігор

Купченко Мар'яна

Бутусов Станіслав

здобувачі 2-го курсу спеціальності 073 Менеджмент

Міжнародного гуманітарного університету

Наукова керівниця: старша викладачка кафедри менеджменту

Міжнародного гуманітарного університету, докторка філософії з менеджменту

Вікторія Горбаньова

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ПІД ЧАС ВІЙНИ

У період війни соціальна відповідальність менеджера набуває особливого значення, адже від його рішень залежить не лише ефективність діяльності організації, а й добробут працівників, підтримка суспільства та внесок у національну стійкість. Менеджер має поєднувати економічну доцільність із гуманітарними цінностями — забезпечувати збереження робочих місць, підтримку колективу, участь у волонтерських ініціативах, дотримання етичних стандартів і прозору комунікацію. Такий підхід формує довіру, зміцнює репутацію бізнесу й сприяє післявоєнному відновленню країни [1].

Це дослідження має на меті зрозуміти спектр корпоративних дій, зосереджуючись на тому, з якими викликами зіштовхується менеджер в умовах війни. Визначити соціальну відповідальність менеджера, та розглянути методи які використовують компанії для збереження та підвищення ефективності під час російсько-українського конфлікту, а також основні причини такої специфічної поведінки.

Тож що має зробити менеджер під час війни!?

По-перше, проявляти більше участі та емпатії до колег, бо людяність надважлива. Іноді просто вислухавши людину ви можете допомогти в десятки разів краще, ніж випробовувати будь-які інші методи взаємодії.

По-друге, створення інструктажів щодо дій при настанні будь-яких критичних ситуацій та повітряних тривогах. Люди повинні мати чіткий алгоритм що їм робити. Це збільшує відчуття захищеності та зменшує стрес.

По-третє, перегляд планок продуктивності та KPI. Напруження впливає на кожного. Хтось може більш-менш самостійно впоратись з ним та продуктивно працювати, але у більшості людей ефективність праці знизилась. Це потрібно враховувати, аби не зайти у глухий кут. Зважайте на стан людей, зараз це дуже важливо.

По-четверте, перевірка стратегії взаємодії в колективі та роботі з персоналом. Ситуація в країні щодня може приносити якісь сюрпризи і не дуже гарні новини. Люди всі різні та реакція на будь-які події може відрізнятись. Враховуйте що відбувається в моменті та намагайтесь швидко адаптувати свої запити під конкретний момент [2].

Гарним прикладом соціальної відповідальності є компанія «Нова пошта» Попри війну у 2022 році компанія не зупинила інноваційний розвиток і впроваджувала діджиталізацію та автоматизацію на всіх рівнях. Клієнти відчують і через зручні поштові і фінансові сервіси, швидку доставку, найкращий трекінг. Компанія пішла за українцями, які виїхали від війни за кордон, 1 у жовтні 2022 року вийшла на ринок Польщі. В 2023 році компанія продовжила експансію та відкрила представництва ще в 9 країнах Європи під брендом Nova Post. На кінець 2024 року компанія представлена вже в 16 країнах Європи та має 128 власних відділень Nova Post 1 87 000 партнерських точок видачі відправлень, а також власну кур'єрську доставку [3].

Таблиця 1

Дії менеджера тактичного (оперативного) рівня під час війни [4]

Дія	Навіщо / мета	Коли / приклад	Відповідальність
Забезпечити безпеку персоналу (евакуація, сховища, ППЕ)	Зберегти життя і здоров'я співробітників	Повітряна тривога, обстріл: організувати евакуацію/перехід у безпечне приміщення	Лінійний менеджер, служба безпеки
Оперативна комунікація (SMS/ месенджери, канали резервного зв'язку)	Швидко інформувати і координувати дії	Після удару/перебоїв зв'язку: повідомити статус команди	Менеджер зміни, відповідальний за зв'язок
Оцінка пошкоджень і негайний звіт	Пріоритезувати дії та повідомити керівництво	Після інциденту: базовий огляд обладнання, приміщень	Операційний менеджер
Забезпечення безперервності критичних процесів (мінімальний режим роботи)	Зберегти ключові функції бізнесу / служби	Якщо немає можливості повноцінно працювати - старт «мінімальної» процедури	Операційний менеджер спільно з лінійними керівниками
Тимчасове перерозподілення ресурсів / персоналу	Закрити критичні задачі за відсутності частини команди	Хтось мобілізований/ не доступний: перерозподіл обов'язків	Менеджер відділу
Контроль психологічного стану команди (гарячі лінії, базова підтримка)	Зменшити паніку, підтримати працездатність	Після тривалого стресу або інциденту	HR + менеджер зміни
Робота з постачанням на місці (запаси, паливо, генератори)	Забезпечити базові операції без зриву	При перебоях логістики: переключитись на запаси/альтернативні джерела	Логіст/складський менеджер
Фіксація інцидентів та збереження доказів	Для страхових/ внутрішніх/ юридичних потреб	Пошкодження обладнання/складу: фото, звіти	Операційний менеджер, служба безпеки
Короткі інструкції для клієнтів/партнерів	Зберегти довіру, пояснити затримки	Якщо сервіс тимчасово обмежений - повідомити клієнтів	Операційний або комунікаційний менеджер

Таблиця 2

Дії менеджера стратегічного рівня під час війни [5]

Дія	Навіщо / мета	Коли / приклад	Відповідальність
Оновлення і реалізація BCP (Business Continuity Plan)	Забезпечити стійкість бізнесу / організації	Перед/під час тривалих криз; визначити RTO/RPO, критичні процеси	Топменеджмент + BCP-відповідальний
Стратегічна оцінка ризиків і сценарне планування	Передбачати розвиток подій, підготувати варіанти дій	Розробка сценаріїв: ескалація, тривала блокада, відновлення	CEO/директор + команда ризик-менеджменту

Взаємодія з державою, банками, донорами, логістичними партнерами	Отримати доступ до підтримки, субсидій, змін у регуляціях	Переговори щодо пільг, зміни валютних правил, субсидії	Топменеджмент, фіндиректор
Фінансова стійкість: ліквідність, резерви, страховки	Пройти кризи без банкрутства	Розрахунок запасу ліквідності, план реструктуризації	CFO
Ревізія ланцюгів постачання і диверсифікація	Зменшити ризик зриву поставок	Знайти альтернативних постачальників, локалізувати критичні елементи	COO / закупівлі
Юридична чerezентність і комплаєнс	Мінімізувати правові ризики, дотримуватись санкцій та вимог	Адаптація контрактів; план «exit» з ризикових ринків	Юридичний відділ
Кібербезпека і захист даних	Захистити IT-інфраструктуру від атак під час війни	Резервні копії, сегментація мережі, відновлення	CISO / IT-директор
Комунікаційна стратегія (внутрішня/зовнішня)	Підтримати репутацію, інформувати співробітників і ринок	Політика публічних повідомлень, кризовий PR	PR/CEO
План повоєнного відновлення і реконструкції	Готуватись до відновлення операцій і ринку	Інвестиційні плани, участь у реконструкційних програмах	Топменеджмент + відділ стратегії

Турбота за людей зараз є щоденним завданням керівника: організація евакуації, поселення, надання компенсацій, моральна підтримка – все це стало невід’ємною частиною роботи керівників. Кажуть, що кризи підсилюють тренди. Так, наразі лідери мають давати надію людям, вміти співчувати та підтримувати, бути здатними приймати швидкі, ефективні та відповідальні рішення. А ще – бути сталими, послідовними та витривалими, щоб разом зі своїми командами пробігти марафон, бо попереду довгий шлях відбудовування країни та поновлення її економіки[6].

Отже соціальна відповідальність менеджера під час війни полягає у забезпеченні заходів для ефективної роботи у кризових умовах, при цьому не забуваючи про підлеглих та розуміння їх морального стану. Хоч війна і є дуже тяжким фактором проте на прикладі деяких компаній ми бачимо що цю кризу можливо якщо не подолати то хоча б пристосуватися та знайти нові шляхи для розвитку. Все це можливо завдяки правильно організованим рішенням менеджерів які взяли на себе відповідальність та забезпечили свою команду та компанію всім необхідним.

Література:

1. Сивак О. Б., Чемес К. В. Corporate Social Responsibility during War (Корпоративна соціальна відповідальність під час війни) // Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука». — 2023. — Вип. 2 (35). — Режим доступу: <https://msu.edu.ua> (дата звернення: 01.11.2025).
2. HR-менеджмент під час війни: як піклуватися про персонал. Hurma Blog, 2024. — Режим доступу: <https://hurma.work/blog/hr-menedzhment-pid-chas-vijny-yak-pikluvatysya-pro-personal/> (дата звернення: 01.11.2025).

3. Звіт про управління ТОВ «Нова пошта». Розділ «Стратегічні вектори на 2022 — зараз». — Київ, 2023. — Режим доступу: <https://novaposhta.ua> (дата звернення: 01.11.2025).
4. International Labour Organization (ILO). Resilience in Conflict Situations: A Toolkit for Employer and Business Membership Organizations. — Geneva: ILO, 2023. — Режим доступу: <https://www.ilo.org/publications/resilience-conflict-situations-toolkit-employer-and-business-membership> (дата звернення: 01.11.2025).
5. GlobalSuite Solutions. What is ISO 22301 Standard and What is Its Purpose. — 2024. — Режим доступу: <https://www.globalsuitesolutions.com/what-is-iso22301-standard-what-is-its-purpose> (дата звернення: 01.11.2025).
6. Михайловська В. Лідер-фенікс: яким керівником треба бути, щоб успішно вести бізнес в умовах війни // Mind.ua. — 2023. — Режим доступу: <https://mind.ua/publications/20244337-lider-feniks-yakim-kerivnikom-treba-buti-shchob-uspishno-vesti-biznes-v-umovah-vijni> (дата звернення: 01.11.2025).

Стара Таїсія Ігорівна
випускниця 4 курсу спеціальності «Туризм і рекреація»,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна
Запорожець О.Ф.,
к. е. н., доцент кафедри Менеджменту,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ ФРАНЦІЇ

Франція посідає провідне місце у світовій туристичній галузі, і значна частина її успіху пов'язана з розвитком музейного туризму. Країна має одну з найрозвиненіших музейних систем у світі: Лувр, Орсе, Версальський палац, Центр Помпіду не лише культурні символи, а й потужні економічні структури, що формують імідж Франції на глобальному рівні. Музейна діяльність забезпечує надходження до державного бюджету, створює робочі місця та стимулює розвиток суміжних сфер, зокрема транспорту, готельно-ресторанного бізнесу, сувенірного виробництва тощо.

У сучасних умовах глобальної конкуренції та економічної турбулентності саме фінансовий менеджмент стає ключовим чинником стабільності, розвитку та конкурентоспроможності музейних інституцій. Ефективне фінансове управління забезпечує збалансований розвиток між економічними інтересами, культурною місією та соціальною відповідальністю музеїв, що повністю відповідає концепції сталого розвитку туризму.

Фінансове управління музейною діяльністю у Франції включає планування бюджетів, диверсифікацію джерел доходів, оптимізацію витрат, залучення інвестицій, а також формування партнерських відносин із приватним сектором. Особливої уваги надають спільним проектам із банківськими структурами, благодійними фондами, корпоративними спонсорами та міжнародними організаціями. Така багаторівнева співпраця дозволяє музеям зменшити залежність від державного фінансування та підвищити власну фінансову автономію.

Одним із пріоритетів сучасної французької культурної політики є інноваційне фінансове забезпечення сталості культурних об'єктів. Держава надає субсидії, гранти, податкові пільги та сприяє розвитку партнерських програм у межах державно-приватного партнерства (PPP). Водночас зростає роль комерціалізації музейних послуг: продаж квитків, сувенірної продукції, франчайзинг музейних брендів, оренда приміщень, проведення корпоративних заходів і виставок. Це формує стійку систему доходів, яка забезпечує не лише самоокупність, а й можливість реінвестування у розвиток.

Цифровізація є перспективним напрямом сталого розвитку музейного туризму. Створення віртуальних турів, онлайн-експозицій та інтерактивних платформ підвищує доступність культурних об'єктів для широкої аудиторії, водночас відкриваючи нові джерела прибутку. Так, Лувр і Центр Помпіду використовують технології штучного інтелекту для вивчення поведінки відвідувачів, управління попитом і персоналізації досвіду туристів, що демонструє сучасний рівень фінансової ефективності культурних інституцій.

У післяпандемічний період (2022–2025 років) музейна галузь Франції продемонструвала динамічне відновлення: кількість відвідувачів провідних музеїв зросла на понад 20 %, а доходи від музейного туризму збільшилися в середньому на 8–10 % на рік. Це свідчить про

успішну реалізацію стратегій фінансового менеджменту та здатність музейного сектору адаптуватися до кризових умов, залишаючись фінансово стійким і культурно активним.

Ключовим напрямом сучасного менеджменту є впровадження екологічно та соціально орієнтованих фінансових практик. Багато музеїв Франції інвестують у «зелені» технології – енергоефективне освітлення, системи клімат-контролю, утилізацію відходів, що не лише знижує витрати, а й підвищує репутаційну привабливість установ у контексті сталого туризму.

Таким чином, фінансовий менеджмент у музейному туризмі Франції виступає стратегічним інструментом культурно-економічного розвитку. Його ефективність забезпечує гармонійне поєднання культури, інновацій, фінансів і відповідальності перед суспільством. Музеї стають не лише охоронцями спадщини, а й рушійною силою сталого розвитку, формуючи нову модель взаємодії економіки та культури у XXI столітті.

Французький досвід розвитку музейного туризму доводить, що дієвість механізму фінансового менеджменту є основою сталого функціонування культурних інституцій. Поєднання державної підтримки, приватних інвестицій, інноваційних фінансових інструментів у запровадженні цифрових технологій дозволяє музеям Франції бути не лише зберігачами культурної спадщини, а й активними учасниками економічного розвитку країни. Фінансова стратегія французьких музеїв базується на принципах диверсифікації доходів, прозорого управління ресурсами, партнерства між державою та бізнесом, а також орієнтації на екологічну та соціальну відповідальність.

Орієнтованість дослідження з вивчення практичного досвіду фінансового менеджменту Франції щодо музейного туризму надає перспектив для розробки практичних рекомендацій, акцій, заходів, проєктів програм щодо імплементації французького досвіду у сфері фінансового менеджменту національного музейного туризму. Пропонуємо дорожню карту: «Створення єдиного туристично-музейного кластеру «Музейна Одеса» в таблиці. В своїй основі така карта може стати інструментом механізму сталого розвитку Одеси як культурного центру Причорномор'я. Це сприятиме не лише зростанню туристичних потоків і доходів у бюджет міста й області, а й формуванню позитивного міжнародного іміджу.

Таблиця 1

Дорожня карта: «Створення єдиного туристично-музейного кластеру «Музейна Одеса»

№ з/п	Найменування напрямку розвитку	Контрольні заходи
1	Короткострокова перспектива 2025-2026 роки	
1	Створення муніципальної програми підтримки музейного туризму	Провести аудит стану музейної інфраструктури міста. Розробити муніципальну програму розвитку музейного туризму. Визначити джерела фінансування (гранти, субсидії, місцеві бюджети). Надати податкові пільги музеям, що модернізують інфраструктуру або створюють нові послуги.
2	Розвиток державно-приватного партнерства (PPP)	Підписати меморандуми про співпрацю між міською владою, бізнесом та музеями. Створити платформу для залучення приватних інвесторів у культурні проєкти. Запустити пілотні спільні проєкти: реконструкції виставкових залів, проведення фестивалів, тематичних подій.
3	Формування системи меценатства та корпоративного спонсорства	Запровадити міську ініціативу «Меценат Одеси». Розробити механізми заохочення бізнесу (податкові знижки, публічне визнання, PR-підтримка). Створити відкритий реєстр благодійників і партнерів музеїв.

Середньострокова перспектива 2026		
4	Диверсифікація джерел доходів музеїв Одеси	Розширити комерційну діяльність музеїв (крамниці, сувеніри, оренда залів). Впровадити франчайзинг локальних брендів і тематичних виставок. Розробити єдину квиткову систему для кількох музеїв з гнучкою системою знижок.
5	Впровадження цифрових технологій і віртуальних турів	Створити інтерактивні сайти з онлайн-продажем квитків. Розробити 3D-тури провідних музеїв (Одеський художній, Археологічний, Музей сучасного мистецтва). Впровадити QR-навігацію, мобільні додатки та елементи доповненої реальності (AR).
Довгострокова перспектива з 2028 року		
6	Екологізація музейної інфраструктури	Встановити енергоефективне освітлення та системи клімат-контролю. Запровадити програми утилізації та переробки відходів. Позиціонувати Одесу - зелену культурну столицю Причорномор'я.
7	Інституційна освіта та підготовка кадрів	Відкрити на базі Міжнародного гуманітарного університету магістерську програму «Фінансовий менеджмент у сфері культури та туризму». Проводити стажування в музеях Франції в межах освітніх грантів ЄС. Розробити систему постійного професійного навчання музейних працівників.
8	Створення єдиного туристично-музейного кластеру «Музейна Одеса»	Об'єднати музеї міста у спільну інформаційну мережу. Впровадити єдину маркетингову стратегію та бренд «Музейна Одеса». Розвивати культурні маршрути (наприклад, «Odessa Museum Weekend»). Презентувати Одесу як міжнародний центр музейного туризму на рівні Середземномор'я.

Очікувані результати впровадження заходів контролю з дорожньої карти, наступні: підвищення туристичної привабливості Одеси; зростання фінансової автономії музеїв; зміцнення культурного іміджу міста; створення нових робочих місць у сфері туризму, культури й освіти; формування сталої, екологічно та соціально відповідальної музейної екосистеми.

Література:

1. Роль музеїв у культурному та соціально-економічному розвитку країни: зарубіжний досвід. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/rol-muzeiv-u-kulturnomu-ta-socialno-ekonomichnomu-rozvitku>. (дата звернення: 25.10.2025).
2. La fréquentation des sites patrimoniaux connaît un vrai rebond / Le Monde. URL: https://www.lemonde.fr/culture/article/2024/09/19/la-frequentation-des-sites-patrimoniaux-connaît-un-vrai-rebond_6324107_3246.html. (дата звернення: 20.10.2025).
3. Паризькі музеї опублікували дані про відвідуваність, виручку і вплив пандемії на їх діяльність. Marbeks. URL: <https://marbeks.com/paryzki-muzeyi-opublikuvaly-dani-pro-vidviduvaniest-vyruchku-tak-yak-pandemiya-vlynula-na-diyalnist/> (дата звернення: 27.09.2025).
4. The Art Newspaper/Суспільне Культура. URL: <https://suspilne.media/culture/708586-kilkist-vidviduvaciv-u-muzeah-zbilsilas-i-majze-dosagla-dokovidnogo-rivna-the-art-newspaper/>. (дата звернення: 27.03.2025).

Чернов Олексій Федорович
аспірант 2-ого року навчання
ПВНЗ «Європейський університет»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ У ПАРАДИГМІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНА РОЛЬ В УПРАВЛІННІ

В умовах переходу до економіки, заснованої на даних, та стрімкого розвитку цифрових технологій, категорія інтелектуального капіталу (тут і далі – «ІК») набуває нової, вирішальної ваги. Аналіз поглядів вітчизняних вчених дозволяє не лише структурувати це поняття, але й адаптувати його до викликів сучасності, зокрема до революції у сфері штучного інтелекту (тут і далі – «ШІ»). Так, Коваленко пропонує змістовну трьохкомпонентну декомпозицію ІК, яка залишається актуальною і сьогодні [2, с. 107].

Перша складова, людський капітал, традиційно охоплює сукупність знань, практичного досвіду, професійних навичок та інноваційних здатностей персоналу. Сюди ж автор відносить корпоративну філософію, загальну культуру та моральні цінності, що формують підхід до справи [2, с. 107]. У сучасному контексті цей компонент зазнає фундаментальної трансформації під впливом ШІ, адже йдеться вже не лише про статичні знання, а про динамічну здатність до аугментації – вміння використовувати інструменти ШІ (від предиктивної аналітики до генеративних моделей) для підсилення власних компетенцій. Людський капітал сьогодні все більше вимірюється не тим, що людина знає, а тим, наскільки ефективно вона може ставити завдання ШІ, верифікувати його результати та інтегрувати їх у складні робочі процеси. Таким чином, ключовою навичкою стає грамотність у роботі з ШІ, а корпоративна культура (як частина людського капіталу) має заохочувати експерименти та швидку адаптацію до нових технологій.

Друга складова, структурний капітал, визначається як найбільш гетерогенна. До неї належать інфраструктурні елементи, що уможливають реалізацію потенціалу співробітників: технічне та програмне забезпечення, патенти, організаційні структури тощо [2, с. 108]. ШІ радикально переосмислює цю категорію. Якщо раніше програмне забезпечення було просто інструментом (CRM, ERP-системи [3]), то сьогодні ядром структурного капіталу стають самі алгоритми машинного навчання та, що найважливіше, власні набори даних («proprietary data sets»), на яких ці алгоритми навчаються. Саме дані перетворюються на найцінніший нематеріальний актив. Організаційна структура також має еволюціонувати, стаючи більш гнучкою, щоб мати змогу оперативно реагувати на інсайти, генеровані ШІ. Патентна складова також збагачується: компанії тепер патентують не лише кінцеві продукти, а й унікальні архітектури нейронних мереж та методики їх навчання, що прискорюють інноваційний цикл.

Третя складова, споживчий (ринковий) капітал, акумулює цінність зовнішніх зв'язків компанії. Це фірмові найменування, товарні знаки, ділова репутація («гудвіл»), а також наявність постійних клієнтів, повторні контракти та ефективна мережа партнерів («свої люди» в організаціях-клієнтах) [2, с. 108]. Вплив ШІ на цей компонент важко переоцінити, адже він стає головним інструментом капіталізації ринкових зв'язків за рахунок:

1) Гіпер-персоналізації. Алгоритми ШІ аналізують величезні масиви даних про поведінку споживачів, дозволяючи створювати гіпер-персоналізовані пропозиції, що прямо впливає на повторні контракти та наявність постійних споживачів.

2) Управління репутацією. ШІ-інструменти в режимі реального часу моніторять досліджують соціальні мережі та медіа-простір, захищаючи та посилюючи ділову репутацію компанії.

3) Автоматизації взаємодії: Інтелектуальні чат-боти та віртуальні асистенти стають обличчям компанії, обробляючи до 80% стандартних запитів клієнтів, що формує новий досвід взаємодії у парадигмі обслуговування.

4) Оптимізації мереж: ШІ може аналізувати логістичні ланцюги та партнерські мережі (тих самих «своїх людей»), виявляючи точки дотику та пропонуючи оптимальні конфігурації співпраці.

Варто акцентувати на проникливості позиції Коваленко, який, на відміну від багатьох колег, вбачає цінність споживчого капіталу не стільки у залученні нових клієнтів, скільки в утриманні наявних та розвитку горизонтальних зв'язків. Ця теза виявилася пророчною, адже сучасні бізнес-моделі, керовані ШІ, фокусуються саме на максимізації позитивної цінності клієнта, що досягається через глибоке розуміння та утримання поточної бази клієнтів.

Розуміння сутності та ролі ІК, за твердженням Коваленко, має стати фундаментом для формування нової управлінської парадигми на вітчизняних підприємствах – «менеджменту знань». Важливість цієї парадигми підтверджується світовою практикою: оцінки фахівців свідчать, що нематеріальні активи та корпоративні знання генерують в середньому 80% ринкової вартості провідних компаній, а у високотехнологічному секторі ця частка сягає вже 95% [2, с. 91].

Сьогодні ми можемо стверджувати, що «менеджмент знань» — це філософський попередник сучасної концепції організації, керованої даними. А ШІ є тим самим технологічним рушієм, який вперше в історії дозволив реалізувати цю парадигму в повному обсязі. Саме ШІ дає змогу обробляти, структурувати та знаходити практичне застосування для тих величезних обсягів корпоративних знань (втілених у людському та структурному капіталі), про які говорили вчені. Статистика у 80-95% сьогодні напряму корелює з вартістю даних та інтелектуальних алгоритмів, що стали найціннішим нематеріальним активом.

З цими тезами щодо необхідності нової парадигми управління, яка б забезпечила перехід України до інформаційної економіки, погоджується і Житченко. Він констатує, що хронічна недооцінка ролі людських ресурсів залишається одним з ключових недоліків в управлінні українськими суб'єктами господарювання. На його думку, єдиним вірним шляхом є імплементація «стратегії інноваційного розвитку», що базується на головній конкурентній перевазі – ІК працівників, розвитку людських ресурсів та ефективному застосуванні знань для вдосконалення технологій, економічних показників та суспільного життя [1, с. 259].

Ця критика стає ще більш гострою в епоху ШІ. Якщо країна системно недооцінює людський капітал, вона автоматично втрачає здатність конкурувати у новій технологічній гонці, оскільки їй бракуватиме фахівців, здатних розробляти, впроваджувати, обслуговувати та верифікувати складні ШІ-системи. «Стратегія інноваційного розвитку», про яку говорить Житченко, сьогодні є синонімом національної ШІ-стратегії. Ефективне застосування знань для поліпшення економічних результатів – це прямий опис роботи моделей машинного навчання.

З'являється новий ризик: без належних інвестицій у ШІ-грамотний людський капітал, Україна ризикує перетворитися на цифрову колонію – пасивного споживача чужих ШІ-рішень, що лише поглибить технологічне та економічне відставання, замість того, щоб створювати власний унікальний ІК.

Таким чином, підсумовуючи, вітчизняні науковці розглядають ІК не просто як теоретичний об'єкт для дослідження, а як окрему галузь практичного менеджменту, що

потребує негайної систематизації та впровадження на всіх українських підприємствах. Інтеграція ІІІ в цю модель не скасовує класичну трьохкомпонентну структуру ІК, а, навпаки, наповнює її новим змістом та підсилює її нагальність. ІІІ виступає каталізатором, що трансформує всі три компоненти: аугментує людський капітал, стає ядром структурного капіталу та інструментом капіталізації споживчого капіталу. Реалізація «менеджменту знань» (Коваленко) та «стратегії інноваційного розвитку» (Житченко) в сучасних умовах є неможливою без широкомасштабного, але водночас вдумливого впровадження технологій ІІІ, що спирається на пріоритетний розвиток людського потенціалу.

Література:

1. Житченко Г. Сутність та визначення поняття «інтелектуальний капітал». Економіка і суспільство. 2017. № 12. С. 255–259.
2. Коваленко М. Теорія і методологія управління розвитку регіонального господарського комплексу в контексті економіки знань: монографія. Херсон: Олді-плюс, 2007. 312 с.
3. Ковпака А., Саух І., Павлова С. Особливості використання ERP- і CRM-систем для автоматизації управління підприємством. Економіка. Управління. Інновації. 2022. № 1(30).

Шварова Лілія Дмитрівнамагістрант 2-го року навчання, факультету економіки
та управління підприємництвом

Науковий керівник: к.е.н., доцент, Літвінова В. О.

Одеський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В НЕСТАБІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасному динамічному та політично нестабільному середовищі концепція економічної безпеки підприємств стала стратегічним пріоритетом для підприємств, що стикаються з дедалі більш непередбачуваними викликами. Підприємства різних секторів та країн зараз працюють в таких умовах, коли політичні рішення можуть миттєво змінити конкурентоспроможність або ліквідність підприємства. У цьому контексті якісне управління економічною безпекою підприємства є основою його успішного функціонування [1, с. 57].

Політика економічної безпеки підприємства – це цілісний та прогностичний механізм, який поєднує фінансову стійкість, регуляторну адаптацію, політичну складову та операційну гнучкість для забезпечення довгострокової життєздатності компанії. Він втілює поєднання теорії стратегічного управління, системного мислення та політичної економії, визнаючи, що економічні ризики часто невіддільні від інституційного та геополітичного контекстів [1, с. 58].

Ключова риса політики економічної безпеки підприємства – це неминуча потреба в компромісах. Ця необхідність особливо загострюється в країнах, для яких характерні: політична непередбачуваність, часте втручання держави або популістська політика. Підприємства часто опиняються в ситуації, коли їм доводиться стикатися з суперечливими імперативами: узгодження з очікуваннями уряду, зберігаючи при цьому стратегічну автономію та глобальну конкурентоспроможність [1, с. 59].

Отже, важливим аспектом в непередбачуваному зовнішньому середовищі для підприємства є впровадження стратегічного управління економічною безпекою, що виражається у таких функціях [2, с. 244]:

1. Функція планування. Вона включає прогнозування загроз на основі аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів, розроблення самої стратегії з визначенням глобальної мети та бюджетування для вартісної оцінки й розподілу ресурсів.
2. Функція організації передбачає формування практичної системи економічної безпеки, що складається з конкретних процедур, регламентованих дій та елементів корпоративної культури, необхідних для досягнення стратегічних цілей.
3. Наступною функцією йде координація дій щодо реалізації завдань економічної безпеки, що полягає у чіткому розподілі обов'язків та відповідальності між усіма структурними підрозділами.
4. Паралельно впроваджується мотивація – розробка системи стимулювання, що спонукає персонал до ефективного досягнення стратегічних результатів у сфері економічної безпеки.
5. Завершує цикл контроль за процесом виконання стратегії економічної безпеки. Це безперервний моніторинг реалізації планів, завчасне виявлення нових загроз та ідентифікація будь-яких відхилень від прийнятих напрямів.

Процес побудови стратегічного управління економічною безпекою включає п'ять основних етапів [2, с. 244]: 1) постановка завдань: визначення, яких саме результатів у

захисті компанії потрібно досягти; 2) аналіз оточення: Вивчення того, що відбувається всередині компанії та ззовні, щоб оцінити ризики та можливості; 3) оцінка поточного стану: аудит і визначення, наскільки підприємство є економічно захищеним на даний момент; 4) розробка та вибір курсу: формування можливих планів стратегій та вибір найбільш вдалої з них; 5) практична реалізація обраної стратегії та постійне відстеження процесу, а також внесення змін, якщо щось йде не за планом.

Важливість впровадження стратегічного управління економічною безпекою підприємства підтверджується сучасними опитуваннями. Технологічні прориви, зміна клімату та інші глобальні мегатренди, що впливають на економічну безпеку підприємства, продовжують змушувати генеральних директорів адаптуватися. Опитування керівників компаній (Global CEO Survey) від PwC повідомили, що протягом п'яти років 76% CEO здійснили принаймні одну дію, яка мала великий або дуже великий вплив на бізнес-модель їхньої компанії. Цей висновок відображає зростаюче занепокоєння, оскільки 45% респондентів сумніваються, що поточна траєкторія їхньої компанії дозволить їй залишатися життєздатною довше, ніж наступне десятиліття [3, с. 4].

В результаті опитування 100 японських компаній Інститутом геоeкономіки стало відомо, що 82,4% компаній «обізнані та пам'ятають про економічну безпеку», причому понад 90% включають це питання до порядку денного під час управлінських нарад. За їх словами економічна безпека виходить за рамки простого управління ризиками та переходить у фазу, де вона позиціонується як основа корпоративної стратегії [4, с. 4].

Отже, стратегічне управління економічною безпекою підприємства є діяльністю, що має орієнтир на довготривалий успіх у нестабільному зовнішньому середовищі.

Література:

1. Britchenko I. Enterprise economic security policy in politically volatile environments: strategic foundations, risk dimensions, and crisis adaptation mechanisms. *Economics, Finance and Management Review*. 2025. No. 2(22). P. 57–68. URL: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2025-2-57-68> (date of access: 03.11.2025).
2. Baidala V., Yakymovska A. Strategic management of economic security of enterprises. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2023. Vol. 8, no. 3. P. 241–245. URL: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-3-36> (date of access: 03.11.2025).
3. Thriving in an age of continuous reinvention. PwC's 27th Annual Global CEO Survey, 2024. 29 p. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/ceo-survey/2024/download/27th-ceo-survey.pdf>. (date of access: 03.11.2025).
4. Survey Results of 100 Japanese Companies on Economic Security. Institute of Geoeconomics, 2024. 36 p. URL: https://instituteofgeoeconomics.org/wp-content/uploads/2025/09/economic_security_survey_2024_en_web.pdf. (date of access: 03.11.2025).

Шевчук Іван Іванович

аспірант 3-го року навчання,

Інститут економіки і менеджменту

Національного університету «Львівська політехніка»

Науковий керівник:

Лакіза Вікторія Володимирівна, к.е.н, доцент, доцент

Інституту економіки і менеджменту, НУ «Львівська політехніка»

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Аналітичне забезпечення управління інноваційним розвитком підприємств у системі циркулярної економіки є важливим чинником підвищення їх конкурентоспроможності в умовах трансформації економічних процесів. Воно дає змогу комплексно оцінювати ефективність інноваційних рішень, прогнозувати їх вплив на виробництво, оптимізувати використання ресурсів і зменшувати негативний вплив на довкілля. Завдяки аналітичним підходам керівництво отримує інструменти для обґрунтованого прийняття рішень, адаптації стратегій розвитку до принципів циркулярної економіки та підвищення стійкості підприємства. Такий підхід сприяє інтеграції інноваційних технологій, вдосконаленню процесів і підвищенню якості продукції, забезпечуючи сталий розвиток і економічну стабільність. Метою дослідження є створення ефективної системи аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємств у контексті циркулярної економіки для зміцнення їх стійкості та конкурентоспроможності. Завдання полягають в аналізі існуючих підходів до оцінювання інноваційних процесів, визначенні критеріїв їх ефективності, а також у розробленні рекомендацій щодо використання аналітичних інструментів для підтримки управлінських рішень.

У науковій літературі поняття інноваційного розвитку підприємств отримує низку трактувань у різних авторів, тому можна виділити декілька ключових підходів. Зокрема, Наталія П. Дяченко визначає інноваційний розвиток як ключовий чинник успіху й конкурентоспроможності підприємства в динамічному середовищі, у якому технічний прогрес, конкуренція та державна політика виступають базовими складовими ефективності інноваційної діяльності [1]. А. Г. Ткаченко пропонує чотири складові інноваційного розвитку підприємства – інноваційно інвестиційну, управлінську, поведінкову та компетентнісну – що забезпечують інтеграцію інновацій у всі аспекти діяльності компанії [2]. М. Поліаков розглядає інноваційний розвиток як комплексну системну категорію, для якої важливими є цивілізаційні, інституційні, економічні й інноваційні чинники; він підкреслює роль системного підходу у аналізі розвитку інновацій на рівні підприємства [3]. Ще один підхід представлений Ігор Вініченко та співавторами, які трактують інноваційний розвиток підприємства як процес модернізації бізнес процесів через впровадження інновацій, що передбачає стратегічне планування, створення інноваційних можливостей та трансформацію ланцюга створення цінності [4]. Порівняння цих підходів дозволяє виокремити такі спільні складові інноваційного розвитку підприємства: інноваційний потенціал (ресурси, знання, технології), стратегічне управління (цілі, планування, реалізація), організаційно управлінська культура (компетентності, поведінка, мотивація) та інтеграція інновацій у бізнес процеси (технології, продукти, послуги). Таким чином, інноваційний розвиток підприємства постає як багатовимірний процес, що охоплює

ресурсний, управлінський, культурний і процесуальний аспекти діяльності.

Що стосується циркулярної економіки (ЦЕ), то в працях М.Гейсдоєрфера та ін. це поняття подано як модель, яка дозволяє мінімізувати виснаження ресурсів і екологічні витрати шляхом замкнутих циклів матеріалів і продуктів [5]. Рігдно з А. Зучелла та П. Превіталі [6] бізнес моделі для ЦЕ включають управління мережею за участю постачальників, споживачів, дослідницьких центрів і публічного сектору, де кожний учасник виконує роль у відновлювальній екосистемі. Карлін Д. Дітлев-Сімонсен підкреслює, що «перехід від лінійної моделі виробництва («взяти використати викинути») до циркулярної передбачає нові бізнес моделі: наприклад, послуги замість продажу продукту, ремонт, повторне використання, послуги з оренди чи обміну» [7]. У праці М. Школітізика, М. Роде, К. Колдеуей та Р. Думітреску [8] запропоновано концептуальну рамку для розробки циркулярних бізнес моделей, яка інтегрує екосистемний рівень (тренди, драйвери, зацікавлені сторони), бізнес рівень (компоненти бізнес моделі) та рівень стійкого впливу (середовище, соціум, економіка). Таким чином, за різними авторами основними складовими ЦЕ у підприємницькій діяльності виступають різко змінені бізнес моделі, орієнтація на замкнуті цикли ресурсів, інтеграція зацікавлених сторін та створення вартості не лише за рахунок нових продуктів, а і за рахунок послуг, повторного використання, передачі ресурсів у нові цикли. Підприємства, які впроваджують ці підходи, можуть збільшити конкурентоспроможність, зменшити залежність від первинних ресурсів та створити нові джерела доходу.

Ефективність збору та подальшої обробки даних про інноваційні процеси залежить від правильного підбору методу збору з урахуванням типу даних, а також від ретельної валідації даних та узгодженого методологічного підходу. Зокрема Х. Тахердуст [9] аналізує різні техніки збору даних, зокрема опитування, спостереження, випадки та вторинні джерела. Автор підкреслює, що вибір методу залежить від типу даних і мети дослідження, а недостатня увага до якості збору здатна знизити достовірність результатів. В свою чергу Аббас З. Бафарасат, Едуардо Олівейра та Анна Грове висвітлюють тему валідації методів збору даних: автори наголошують на важливості системного підходу до вибору методики збору, зазначають, що дослідники часто обирають метод без врахування всього фреймворку, що може призвести до методологічних помилок [10].

Що стосується оцінювання ефективності інновацій, то воно, на мою думку, передбачає комплексний підхід, що враховує фінансові, технологічні та соціальні результати впровадження нововведень. Важливими критеріями є рентабельність інвестицій у інновації, швидкість комерціалізації та адаптації нових технологій, рівень покращення продуктивності і конкурентоспроможності підприємства, а також вплив на задоволеність клієнтів і розвиток людського капіталу. Комплексне оцінювання дозволяє підприємству коригувати стратегію впровадження інновацій і підвищувати загальну ефективність розвитку.

На найбільш вдалих прикладів застосування аналітичних інструментів суб'єктами бізнесу належить приклад компанії Rozetka, яка використала аналітичну платформу Google Analytics 360 та Google BigQuery для аналізування поведінки користувачів, інтеграції даних ERP і CRM, що дозволило їй збільшити доходи від прямих маркетингових кампаній на 18 % і підняти середню вартість замовлення на майже 9 % [11]. Ще один яскравий кейс — застосування аналітики прогнозування (predictive maintenance) у великій промисловій компанії - Frost & Sullivan, що скоротила простой і витрати на обслуговування завдяки впровадженню моделей на основі великих даних [12]. Таким чином, аналітичні інструменти на підприємствах дозволяють не лише автоматизувати збір і обробку даних, але й отримувати інсайти, які комерційно впливають на бізнес: підвищення продажів,

зменшення витрат і створення нових джерел доходів.

В умовах циркулярної економіки удосконалення управлінських рішень потребує інтеграції принципів сталого розвитку в систему управління підприємством. Застосування аналітичних інструментів для оцінки життєвого циклу продукції, ресурсоефективності та екологічного впливу підвищує результативність і прозорість управління. Впровадження систем управління знаннями та цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, великих даних і IoT, сприяє оптимізації виробництва, логістики та прогнозуванню попиту. Це забезпечує формування гнучкої, екологічно орієнтованої моделі управління, здатної підтримувати конкурентоспроможність підприємств.

Аналітичне забезпечення управління інноваційним розвитком виступає ключовим чинником підвищення ефективності, стійкості та адаптивності підприємств у межах циркулярної економіки, дозволяючи раціонально використовувати ресурси, прогнозувати результати управлінських рішень і знижувати екологічні ризики.

Література:

1. Дяченко Н. П. Концептуальні засади інноваційного розвитку: теоретичний аспект // Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми. 2025. № 3. С. 1–9.
2. Ткаченко А. Г. Інновації відіграють вирішальну роль в економічному розвитку підприємств // Економічний простір. 2025. № 197. С. 232–239.
3. Поляков М., Ханін І., Шевченко Г., Білозубенко В., Корнєєв М. Системні особливості розвитку інновацій у США // Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2024. Т. 1, № 54. С. 348–363. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4247>.
4. Вініченко І., Полегенька М., Дяченко Н. Методологічні аспекти інноваційного розвитку бізнес-процесів підприємств // Економіка та суспільство. 2025. Вип. 71. С. 46–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-36>
5. Geissdoerfer M., Pieroni M., Pigosso D. C. A., Soufani K. Circular business models: a review // Journal of Cleaner Production. 2020. Vol. 277. P. 123741. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123741>.
6. Zucchella A., Previtali P. Circular business models for sustainable development: a “waste is food” restorative ecosystem // Business Strategy and the Environment. 2019. Vol. 28, No. 2. P. 274–285.
7. Ditlev-Simonsen C. D. Circular Economy: New Business Models // A Guide to Sustainable Corporate Responsibility. 2022. P. 129–148.
8. Scholtysik M., Rohde M., Koldewey C., Dumitrescu R. Designing the Business Models for Circular Economy – Towards the Conceptual Framework // European Archive for Economics and Development Research. 2025. Vol. 1, No. 2.
9. Taherdoost H. Data Collection Methods and Tools for Research: A Step-by-Step Guide to Choose Data Collection Technique for Academic and Business Research Projects // International Journal of Academic Research in Management. 2021. Vol. 10, No. 1. P. 10–38. URL: <https://elvedit.com/journals/IJARM/wp-content/uploads> (дата звернення: 03.11.2025).
10. Ziafati A., Oliveira E., Grove A. A researcher companion of data collection and validation methods // Urban Resilience and Sustainability. 2023. Vol. 1, No. 2. P. 91–106.
11. Rozetka increases direct marketing revenues by 18% with Google Analytics 360. URL: https://services.google.com/fh/files/misc/ga360_rozetka_case_study_v4.pdf (дата звернення: 03.11.2025).
12. The top 5 enterprise advanced analytics use cases. URL: <https://www.techtarget.com/searchbusinessanalytics/feature/The-top-5-enterprise-advanced-analytics-use-cases> (дата звернення: 03.11.2025).

Секція 6.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я. ФАРМАЦЕВТИКА

Aleksandr Zhmai

Coach ICI

Anastasiya Sabat

4th year student of the specialty «Medicine»

Odessa National Medical University

AI’S THREATS FOR HEALTHCARE

The significant development of large language models (LLMs) in recent years has already had an impact on many areas of our lives. Many individuals and companies have fully or partially transferred most of their functions to artificial intelligence (AI). This applies not only to representatives of low-skilled professions such as call center operators or production line workers. AI has already proven its effectiveness in the fields of law, IT, teaching, and even healthcare.

In 2024, Chinese scientists conducted an experiment in which they created a hospital simulation called Agent Hospital. It fully imitated the process of treating diseases, but all patients, nurses, and doctors were autonomous agents operating under the control of LLM. Thanks to this training, AI doctors were able to “cure” thousands of patient agents of respiratory diseases and gain sufficient experience in a short period of time, which is impossible in real life, where a person must first study for at least 8 years before gaining practical experience in a hospital.

As a result, the doctor agents participating in the experiment were able to reach the level of a human expert, answering US Medical Licensing Examination (USMLE) style questions. However, the authors of the experiment express doubt that medical LLMs can be used to solve specific problems in the real world [1].

Indeed, many experts believe that artificial intelligence will not replace humans and will serve, if not as a tool, then as a partner, resulting in the rise of so-called “centaurs” — teams consisting of humans and AI. A similar trend can already be observed in the educational environment, for example. As students have increasingly begun to use various chatbots when completing assignments, teachers have also been forced to change their approaches to teaching. As a result of the introduction of artificial intelligence into the educational process, the role and functions of teachers have changed: from being carriers of unique knowledge, they have begun to transform into mediators who create and organize a space for interaction between students and AI [2].

However, a recent study casts doubt on the assumption that combining the abilities of doctors and AI will lead to more accurate diagnoses and more effective treatment [3].

The results showed that artificial intelligence outperforms not only humans, but also mixed teams of humans and AI in areas such as spanning medical scans, diagnostic accuracy, and management reasoning. Moreover, this is based on a series of experiments, not a single case (Table 1).

Table 1.

AI Performance Exceeds Physician Plus AI				
Interpretative Task	AI Comparison	Study Design	Main Results AI vs MDs+AI	Citation
CXR	227 radiologists	CXR for 15 tasks	AI better than 2/3 radiologists w/AI	Agarwal, NBER, 2024

Mammography	14 radiologists	Cancer detection	0.94 vs 0.88	Kim HE, Lancet Digital Health, 2020
CXR	13 physicians	CXR for TB	0.79 vs 0.65	Rajpurkar P, NPJ Digital Medicine, 2020
Diagnostics accuracy	20 internists	RTC NEJM Cases	0.59 vs 0/52	McDuff D, arXiv, 2023
Diagnostics accuracy	50 physicians	RCT GPT-4	0.90 vs 0.76	Goe E, JAMA Network Open, 2024
Management reasoning	25 physicians	GPT-o1,5 cases	86% vs 41%	Brodeur P, arXiv, 2024

Source: [3]

At the same time, back in 2023, it was experimentally proven [4] that patients trust chatbot responses more than those of real doctors. The authors of the study conclude that the chatbot generated higher-quality and more empathetic responses to patients’ questions (Fig. 1): the average rating of responses provided by the chatbot exceeded the “good” level (95%), while the average rating of doctors’ responses was 21% lower and corresponded only to the “satisfactory” level. At the same time, responses rated below an acceptable level (<3 points) were significantly more common among doctors — in 27.2% of cases, while among the chatbot’s responses, such responses accounted for only 2.6%. At the same time, responses rated as “good” or “very good” were significantly more common among chatbots than among human doctors (78.5% vs. 22.1%, respectively).

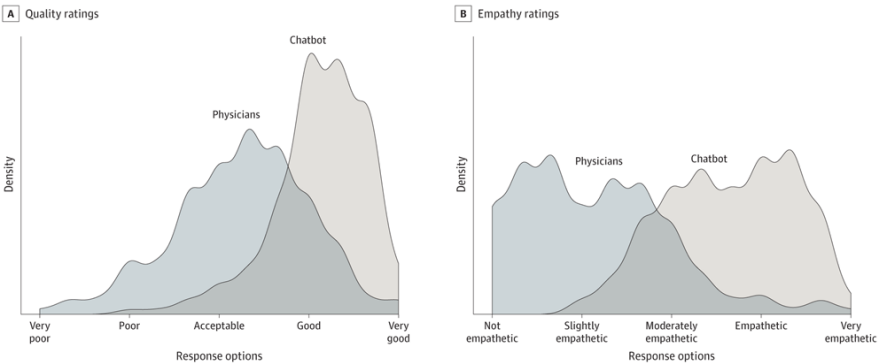

Figure 1. Distribution of Average Quality and Empathy Ratings for Chatbot and Physician Responses to Patient Questions [4]

Of course, artificial intelligence is unlikely to completely replace humans in the healthcare system. But even if we assume that AI is indeed capable of solving certain tasks more effectively than humans (either on their own or in a team with AI), there is another danger, formulated by the authors of the study as the concept of “gradual disempowerment” [5]. The essence of this concept is that even gradual improvements in AI capabilities can undermine human influence on the large-scale systems on which society depends, including the economy, culture, and nation-states. Although they do not consider the healthcare sector, historian and futurologist Yuval Noah

Harari suggested back in 2018 that power could shift from humans to algorithms [6]. In particular, he envisioned a situation where special devices would monitor a person's health around the clock, detecting diseases in advance and prescribing appropriate treatment. This may seem like a good thing, but it is important to consider several factors. First, with this approach, there is a high probability that you will always be considered "sick." Second, what happens if you refuse to follow the recommendations of the algorithms? Perhaps you will be deprived of your bonus, or fired, or your insurance agent will be notified, resulting in your insurance being canceled?

What seemed like science fiction just five years ago is now becoming part of our reality. It cannot be said that politics or economics do not affect people's lives, but medicine does so directly. And since artificial intelligence still makes mistakes, it is unclear who will be responsible for them and how. Therefore, without denying the importance of technology in the modern healthcare system, transferring all functions in this area to AI (and with them, responsibility for their implementation) seems to be a short-sighted decision at this stage.

References:

1. Li, J., Wang, S., Zhang, M., Li, W., Lai, Y., Kang, X., Ma, W. & Liu, Y. (2024). Agent Hospital: A Simulacrum of Hospital with Evolvable Medical Agents. ArXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2405.02957>.
2. Zhmai, O. (2024). Higher Education: Defining the Role and Impact of Artificial Intelligence (Including Dialogues with ChatGPT, GEMINI & BING). Artificial intelligence. №4 (101), 60-80. <https://doi.org/10.15407/jai2024.04.060>.
3. Topol, E, Pajpurkar, P. (2025). When Doctors With A.I. Are Outperformed by A.I. Alone. Ground Truths. Retrieved from <https://erictopol.substack.com/p/when-doctors-with-ai-are-outperformed>.
4. Ayers, J. W., Poliak, A., Dredze, M., Leas, E. C., Zhu, Z., Kelley, J. B., Faix, D. J., Goodman, A. M., Longhurst, C. A., Hogarth, M., & Smith, D. M. (2023). Comparing Physician and Artificial Intelligence Chatbot Responses to Patient Questions Posted to a Public Social Media Forum. JAMA internal medicine, 183(6), 589–596. <https://doi.org/10.1001/jamainternmed.2023.1838>.
5. Kulveit1, J., Douglas, R., Ammann, N., Turan, D., Krueger, D, & Duvenaud, D. (2025). Gradual Disempowerment: Systemic Existential Risks from Incremental AI Development. ArXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2501.16946>.
6. Harari, Y. (2018). 21 Lessons for the 21st Century. New York: Random House.

Герасимчук Мирослав СергійовичСтудент 2-го року навчання факультету публічного управління
«Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова»

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ЯК ЧИННИК БЕЗПЕКИ ТА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасний туризм є однією з найдинамічніших сфер світової економіки, що безпосередньо пов'язана з фізичним і психічним станом людини. Зростання туристичних потоків, активізація рекреаційних подорожей та розвиток оздоровчого туризму підвищують актуальність питань, пов'язаних із забезпеченням належного рівня охорони здоров'я туристів. Проте в Україні, як і в багатьох інших країнах, спостерігається недостатня інтеграція системи охорони здоров'я у туристичну інфраструктуру. Відсутність комплексних медико-туристичних програм, низький рівень санітарно-гігієнічного контролю, недостатня підготовка кадрів і слабка взаємодія між туристичними та медичними установами створюють ризики для безпеки мандрівників і знижують конкурентоспроможність туристичної галузі.

Проблема полягає у необхідності переосмислення ролі охорони здоров'я як ключового чинника сталого розвитку туризму. Охорона здоров'я повинна розглядатися не лише як система надання медичної допомоги, а й як стратегічний елемент формування позитивного іміджу туристичних дестинацій, забезпечення санітарно-епідемічної безпеки та підвищення якості туристичного продукту. Таким чином, актуальним є наукове обґрунтування взаємозв'язку між розвитком охорони здоров'я та ефективністю туристичної діяльності, а також пошук шляхів удосконалення медичного забезпечення у сфері туризму на національному та міжнародному рівнях.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі туризм давно перестав бути лише сферою відпочинку чи розваг — він перетворився на важливу складову соціально-економічного розвитку держав. Водночас у центрі цього процесу стоїть людина, її фізичне і психічне благополуччя. Саме тому питання охорони здоров'я набуває визначального значення у формуванні якості туристичного продукту та забезпеченні безпеки туристів. Напрямок лікувально-оздоровчого туризму охоплює подорожі, головною метою яких є прагнення людини досягти або підтримати стан, що визначається комплексним поняттям «здоров'я». Варто підкреслити, що сучасне розуміння цього терміну значно ширше за традиційне уявлення про здоров'я як про відсутність захворювань, фізичних вад чи порушень у роботі організму. Згідно зі Статутом Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), здоров'я — це не просто відсутність хвороб чи фізичних недоліків, а стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя людини [1, с. 7].

– Охорона здоров'я як складова безпеки в туризмі

Безпека в туризмі охоплює різні аспекти: фізичну, психологічну, інформаційну та медичну. Остання є особливо важливою, оскільки здоров'я туристів безпосередньо впливає на їхнє самопочуття та задоволення від подорожі. Наявність кваліфікованих медичних працівників, доступ до медичних послуг та інфраструктури є необхідними умовами для забезпечення безпеки туристів.

– Медичний туризм: новий напрямок розвитку

Медичний туризм, як відоме явище, значно активізував свою діяльність у перші два десятиліття XXI століття. Він пройшов етапи еволюційного розвитку, пристосовуючись до змін у світовій економіці та умов міжнародного ринку, що спричинило його суттєву трансформацію. Розширився спектр послуг, збільшилася кількість лікувальних напрямків,

активніше впроваджуються інноваційні медичні технології, а також значно зріс загальний обсяг медичних подорожей. Все більше країн долучається до глобального ринку медичного туризму, що свідчить про постійне зростання міжнародної присутності у цій сфері [2, с. 32].

Порівняно з іншими видами туризму, медичний туризм демонструє найвищі темпи зростання. Щороку цей сегмент ринку розширюється, що призводить до посилення конкуренції серед закладів, які спеціалізуються на лікувальному туризмі, і стимулює пошук нових способів залучення клієнтів. Курорти та санаторії, зберігаючи основне лікувальне призначення, доповнюють свої послуги різноманітними культурними та спортивними програмами [3, с 27].

– Виклики та не безпеки медичного туризму

Незважаючи на перспективи, медичний туризм зіштовхується з низкою викликів. Одним із них є гарантування якості медичних послуг, що надаються іноземним пацієнтам. Важливою проблемою є також правове регулювання цієї галузі, оскільки різні країни мають різні стандарти та вимоги до медичних закладів.

Крім того, слід враховувати етичні та культурні аспекти, оскільки медичний туризм може порушувати питання стосовно доступності та рівності медичних послуг для всіх верств населення.

– Роль держави та міжнародних організацій

Держава відіграє вирішальну роль у забезпеченні безпеки в туризмі, зокрема через розробку та впровадження відповідних нормативно-правових актів, стандартизацію медичних послуг та контроль за їх якістю. Міжнародні організації, такі як Всесвітня організація охорони здоров'я, також сприяють розвитку медичного туризму через надання рекомендацій та підтримку держави розробці відповідних програм.

Висновки. Охорона здоров'я є ключовою складовою безпеки в туризмі та важливим чинником сталого розвитку туристичної індустрії. Ефективна система медичного забезпечення гарантує фізичне, психічне та соціальне благополуччя туристів.

Медичний туризм демонструє найвищі темпи зростання серед інших видів туризму завдяки розширенню спектру послуг, впровадженню інноваційних технологій і збільшенню міжнародних медичних подорожей. Конкуренція стимулює заклади вдосконалювати пропозиції, поєднуючи лікувальні програми з культурними та спортивними послугами.

Разом із тим, існують виклики — забезпечення якості послуг, правове регулювання та врахування етичних аспектів, що потребують взаємодії держави, міжнародних організацій та туристичних закладів. Інтеграція охорони здоров'я у туристичну сферу підвищує якість туристичного продукту, формує позитивний імідж дестинацій та зміцнює конкурентоспроможність країни.

Література:

1. Мальська, М. П. Медичний туризм: теорія та практика : навч. посіб. / М. П. Мальська, О. Ю. Бордун. – Київ : Центр учбової літератури, 2018. – 128 с. 2. Македон, В. В. Напрямки розвитку медичного страхування в системі національної економіки країн / В. В. Македон, О. Г. Михайленко // Причорноморські економічні студії. – 2023. – № 79. – С. 30–39. – DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.79-4>.
3. Паньків, Н. Тенденції розвитку медичного туризму в умовах глобалізації (на прикладі Туреччини) / Н. Паньків, А.-М. Крупіна // Development Service Industry Management. – 2023. – № 1. – С. 25–49. – DOI: <https://doi.org/10.31891/dsim-2023-1>

Глібоко Вікторія Олегівна

здобувачка освіти 5-го курсу

Одеського національного медичного університету

Науковий керівник: к.мед.н., доцент Панченко О.Є.

ЕФЕКТИВНІСТЬ NPWT У ЛІКУВАННІ ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНИХ РАНОВИХ УСКЛАДНЕНЬ У РЕКОНСТРУКТИВНІЙ ХІРУРГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ведення бойових дій в Україні призводить до значного зростання кількості поранених із великими дефектами м'яких тканин, інфікованими ранами та післяопераційними ускладненнями. У таких пацієнтів процес загоєння ран часто ускладнюється порушенням мікроциркуляції, високою ймовірністю інфікування і некрозом тканин. Традиційні методи перев'язок у цих випадках не завжди забезпечують належний контроль та стимуляцію регенерації.

Вакуумна терапія ран (BAK-терапія, NPWT) є сучасним методом лікування, який базується на створенні контрольованого негативного тиску у рановій порожнині. Цей тиск сприяє евакуації ексудату, покращує кровопостачання, стимулює формування грануляційної тканини та зменшує бактеріальну контамінацію. Завдяки цим властивостям NPWT посідає важливе місце у комплексному лікуванні ран, особливо у реконструктивній хірургії.

Мета: Оцінити клінічну ефективність застосування NPWT у лікуванні післяопераційних ранових ускладнень у пацієнтів, які перенесли реконструктивні втручання після бойових травм.

Матеріали та методи: Під спостереженням перебували 12 пацієнтів, віком від 24 до 57 років, які лікувалися у хірургічному відділенні Одеського військово-медичного клінічного центру Державної прикордонної служби України в період з червня 2025 по жовтень 2025 року.

Усі пацієнти мали вогнепальні або мінно-вибухові поранення кінцівок і тулуба, що супроводжувалися масивними дефектами м'яких тканин та розвитком післяопераційних ускладнень після первинних реконструктивних втручань.

Характер первинних ушкоджень:

- 6 пацієнтів — із вогнепальними пораненнями нижніх кінцівок, зокрема у 2 з них — відкриті переломи з подальшим остеосинтезом;
- 3 пацієнти — із мінно-вибуховими травмами гомілки та стегна з частковим або повним дефектом м'яких тканин;
- 2 пацієнти — із пораненнями верхніх кінцівок з пошкодженням сухожильків і розривом м'язових структур;
- 1 пацієнт — із вогнепальним пораненням грудної стінки з утворенням глибокого дефекту після декомпресійної операції.

У всіх пацієнтів після реконструктивних втручань спостерігалися післяопераційні ускладнення:

- інфікування післяопераційної рани — у 7 випадках;
- серома — у 3 випадках;
- частковий некроз країв рани — у 2 випадках.

Після діагностики ускладнень проводили:

1. Повторну хірургічну обробку рани з видаленням некротичних тканин.
2. Санацію антисептичними розчинами (хлоргексидин, повідон-йод).
3. Призначення системної антибіотикотерапії за результатами бактеріологічного посіву.

Тактика лікування: Для лікування 8 пацієнтів застосовували системи NPWT типу «VivanoMed», а у 4 — імprovізовані системи (з використанням медичних контейнерів і герметизуючої плівки). Рівень негативного тиску підтримувався у межах $-110 \dots -125$ мм

рт. ст. у безперервному режимі. Пов'язки змінювали кожні 72 години.

Критеріями ефективності NPWT вважали:

- зменшення кількості ексудату;
- очищення рани від некротичних мас;
- поява грануляційної тканини;
- зменшення запальних проявів;
- можливість проведення пластичного закриття дефекту

Результати дослідження: Застосування NPWT дало позитивний клінічний ефект у всіх 12 пацієнтів. Уже на 2–3 добу після початку вакуумної терапії відзначалося зменшення кількості ексудату, зниження набряку та гіперемії навколо рани. На 5–7 добу спостерігалось активне утворення грануляційної тканини, відновлення перфузії та зменшення бактеріального забруднення за результатами контрольних посівів.

Клінічні приклади:

• У пацієнта з мінно-вибуховою травмою стегна після фіксації уламків і некретомії застосування NPWT протягом 6 діб дало можливість підготувати рану до закриття місцевим клаптем.

• Пацієнту з інфікованою післяопераційною раною гомілки після остеосинтезу проводилося NPWT протягом 12 діб; рана очистилася, що дозволило провести шкірну трансплантацію на 10-ту добу.

• У 2 пацієнтів із серомами після пластичних втручань застосування NPWT забезпечило повну евакуацію рідини та уникнення повторного розкриття рани.

У підсумку:

- 8 пацієнтам виконано закриття рани вторинними швами;
- 3 пацієнтам — вільну шкірну трансплантацію;
- 1 пацієнтові — місцеву клаптеву пластику.

Усі трансплантати прижилися повністю, рецидивів не спостерігалось.

Середній термін підготовки рани до остаточного закриття становив $6,5 \pm 1,3$ доби, що на 4–6 днів коротше, ніж при використанні стандартної перев'язувальної терапії. Жоден пацієнт не потребував повторного оперативного втручання через інфекційні ускладнення.

Висновок: Отримані результати підтверджують, що NPWT є ефективним методом лікування післяопераційних ускладнень у реконструктивній хірургії.

Негативний тиск створює оптимальні умови для очищення рани та активує механічну стимуляцію клітин, що прискорює грануляцію. Крім того, NPWT сприяє зменшенню бактеріального навантаження, що особливо важливо в умовах воєнного часу, коли поранення часто інфіковані полімікробною флорою.

Практичний досвід показує, що використання ВАК-терапії зменшує частоту повторних оперативних втручань, знижує ризик гнійно-септичних ускладнень і покращує загальні результати реконструкції.

Важливо також відзначити, що навіть у разі обмеженого доступу до комерційних систем NPWT (у польових шпиталях або регіональних лікарнях) застосування імпровізованих ВАК-систем дає позитивний клінічний ефект.

Література:

1. Зубаха А. Б., Соколова Т. В., Коваленко О. П. Оптимізація лікування гнійних ран методом вакуумної терапії. Вісник проблем біології і медицини. – 2022. – Т. 2, № 1(162). – С. 57–61.

2. Гайда Я. І., Руденко В. О., Кравчук С. І. Досвід використання NPWT-терапії у лікуванні бойових ушкоджень м'яких тканин кінцівок і тулуба. Медицина невідкладних станів. – 2021. – № 3(110). – С. 45–50.

Дробот Дар'я Ігорівна

аспірант 3 року навчання Одеського національного медичного університету

Марічереда Валерія Геннадіївна

д.мед.наук, проф.,

перший проректор Одеського національного медичного університету

КЛІНІКО-АНАМНЕСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖІНОК З ПАТОЛОГІЧНИМИ ЗМІНАМИ ЕНДОМЕТРІЯ

Вступ. Патологічні процеси ендометрія залишаються однією з найактуальніших проблем сучасної гінекології та онкогінекології [1, с.107-114]. Сучасний підхід до їх вивчення і ведення базується не лише на клініко-анамнестичних даних, але й на інтеграції молекулярної класифікації, стадіювання FIGO та рекомендацій міжнародних гайдлайнів, що дозволяє точніше оцінити ризик та індивідуалізувати лікування [2, с.109-119].

Мета. Оцінити клініко-анамнестичну характеристику пацієнток із патологічними станами ендометрія з метою виявлення ключових факторів ризику, опису особливостей перебігу захворювання та формулювання практичних рекомендацій для ранньої діагностики, профілактики та вибору оптимальної тактики ведення.

Матеріали і методи. На базі БМЦ ОНМедУ обстежено 86 жінок: із простою та атиповою гіперплазією ендометрія, із раком ендометрія, із синдромом полікістозних яєчників та представниць контрольної групи. Збирали докладний анамнез (включно з акушерсько-гінекологічними даними), досліджували менструальну функцію, соматичний статус, наявність шкідливих звичок, коморбідні захворювання та клінічну симптоматику. Оцінку лікувальних стратегій проводили з урахуванням рекомендацій з консервативного ведення (прогестина терапія, LNG-IUS) та показань до оперативного лікування.

Результати та обговорення. Середній вік пацієнток із гіперплазією — $43,6 \pm 4,3$ року; з раком ендометрія — $63,3 \pm 4,4$ рок; зі СПКЯ — $26,2 \pm 2,6$ року. Ці вікові патерни відповідають відомому двохпіковому розподілу ризику — репродуктивний вік при гормональній дисфункції та постменопаузальний пік при естроген-залежних неопластичних процесах.

Пацієнтки з онкопатологією мали найбільш виражену надлишкову масу тіла та підвищений ІМТ ($34,4 \pm 3,7$), що узгоджується з сучасними даними про роль ожиріння, інсулінорезистентності та хронічного запалення як ключових модифікованих факторів ризику розвитку ендометріальної неоплазії.

Характерні клінічні симптоми: нерегулярний менструальний цикл (24,3 %), ясні менструації (22,9 %), виражена альгодисменорея (16,2 %), ПМС (68,9 %). Аномальні маткові кровотечі траплялися у більшості пацієнток з гіперплазією (68–82 %) та практично у всіх хворих на рак ендометрія (91 %), тому АМК залишаються провідним тригером для подальшого діагностичного алгоритму (УЗД, гістероскопія, біопсія/кюретаж).

Висока частота серцево-судинної та ендокринної коморбідності у групах з атиповою гіперплазією (50 %) і раком ендометрія (56,5 %) підкреслює необхідність комплексної оцінки пацієнток, оскільки метаболічні порушення не лише підвищують ризик виникнення захворювання, але й впливають на прогноз та вибір лікування. Це обґрунтовує мультидисциплінарний підхід у плануванні терапії (гінеколог-онколог, ендокринолог, кардіолог, дієтолог).

Висновок. Клініко-анамнестичні дані залишаються фундаментом для скринінгу та первинної оцінки пацієнток з підозрою на патологію ендометрія. Активна робота з модифікованими факторами ризику — контроль ваги, корекція інсулінорезистентності, лікування діабету та оптимізація артеріального тиску — повинні бути невід'ємною

частиною профілактичних програм для жінок із підвищеним ризиком розвитку патології ендометрія. Рішення про тактику лікування повинно прийматися мультидисциплінарною командою з урахуванням віку, фертильних планів, молекулярного профілю пухлини, коморбідностей та оперативних ризиків.

Проте, для оптимізації результатів лікування і профілактики прогресування ускладнень необхідна інтеграція сучасних гайдлайнів, молекулярних даних і комплексної корекції модифікованих факторів ризику — насамперед ожиріння та метаболічних порушень. Отримані результати підкреслюють потребу раннього виявлення факторів ризику, впровадження персоналізованих стратегій профілактики та лікування.

Література:

1. Wang T., Jiang R., Yao Y. et al. Endometrial Cytology in Diagnosis of Endometrial Cancer: A Systematic Review and Meta-Analysis of Diagnostic Accuracy. *Journal of Clinical Medicine*. 2023;12(6):2358. DOI:10.3390/jcm12062358
2. McCluggage W. G. Progress in the pathological arena of gynecological cancers. *Int J Gynaecol Obstet*. 2025;171(Suppl 1):109-119. DOI:10.1002/ijgo.70283

Кірчев Владислав Віталійович

доктор філософії, доцент, доцент кафедри
фізіології патологічної фізіології, медичної фізики та інформатики
Одеського національного медичного університету

ІНТРАНАЗАЛЬНИЙ ШЛЯХ ВВЕДЕННЯ НЕЙПРОПЕПТИДІВ ЯК ПАТОГЕНЕТИЧНО ОБҐРУНТОВАНИЙ СПОСІБ КОРЕКЦІЇ МОТОРНОГО ДЕФІЦИТУ ПРИ ХРОНІЧНІЙ ІШЕМІЇ МОЗКУ

Показники захворюваності населення країни гострими порушеннями мозкового кровообігу висвітлюють негативну динаміку стосовно прогресивного збільшення кількості нових випадків інсультів. За подібними показниками наша країна займає одне із перших місць в Європі, що в цілому висвітлює загальносвітову тенденцію «цереброваскулярної катастрофи», яку ВООЗ задекларувало наприкінці минулого століття. Сьогодні пацієнти з інсультами, які виникли внаслідок гострого порушення мозкового кровообігу, складають переважну більшість всіх хворих з цереброваскулярною патологією. І тому з соціальної, економічної та медичної точок зору вкрай важливим постають завдання лікування вказаного контингенту хворих, їхньої повноцінної реабілітації з відновленням адекватної фізіологічним потребам моторної, сенсорної, когнітивної та інших функцій організму та запобігання розвитку ускладнень при інсультах.

Нами були проведені окремі експериментальні дослідження, які мали на меті спроби відновити втрачені або спотворені поведінкові реакції протягом постішемичного періоду. Існуючі позитивні експериментальні та клінічні результати ендоназального шляху введення препаратів зацікавили нас з точки зору їхньої перспективної ефективності за умов хронічної ішемії мозку (ХІМ).

Метою дослідження було визначення ефективності інтраназального введення семаксу в відновленні моторного дефіциту в щурів в динаміці постішемичного періоду.

Матеріали та методи дослідження.

Досліди були проведені за умов хронічного експерименту на щурах лінії Вістар, які утримувалися за умов віварію. Утримання, обробка та маніпуляції з тваринами проводились відповідно із «Загальними етичними принципами експериментів на тваринах», ухваленими П'ятим національним конгресом з біоетики (Київ, 2013).

Модель ХІМ відтворювали шляхом розсічення шкіри, виділення і білатерального перев'язування лігатурами сонних артерій. Розрізняли наступні групи тварин: 1 група - контроль (інтактні щури, в яких лише розсікали шкіру, а перев'язку сонних артерій не проводили, $n=7$). 2 група - дослід (щури з перев'язкою сонних артерій та з відтворенням ХІМ, $n=12$). Щурам 3-ї групи з ХІМ вводили семакс (0.1%, ендоназально, кількістю 10 - л, $n=12$).

За щурами після перев'язування сонних артерій спостерігали протягом 7 діб. В означені інтервали часу в щурів визначали моторну активність в тесті «відкрите поле» протягом 2 хв [12].

Отримані результати обчислювали статистично із застосуванням параметричного критерію Бонферроні. Мінімальну статистичну вірогідність визначали при $p<0.05$.

Результати дослідження та їх обговорення. У щурів із ХІМ, починаючи з 1-ї доби досліду реєстрували знерухомленість, що проявлялося значно меншою кількістю перетнутих квадратів «відкритого поля» порівняно з відповідним показником в контролі (в 4.7 рази; $p<0.01$). Протягом наступних 7 діб спостереження щури із ХІМ виявилися здатними перетинати в середньому по 1 квадрату «відкритого поля», який локалізувався поблизу місця їх положення на горизонтальній площині.

Аналогічні показники, які демонстрували вірогідне зменшення вертикальних стійок щурів в динаміці постішемичного періоду. Зарєстровані показники горизонтальної та вертикальної моторної активності були суттєво менше при їх порівнянні з аналогічними

контрольним показниками ($p < 0.01$).

На 3-й добі постішемичного стану в групі шурів із ХІМ, яким здійснювали інтраназальне введення семаксу, кількість перетнутих квадратів в 4,7 раза перевищувало такий показник в групі шурів із ХІМ без фармакологічної корекції ($P < 0.001$).

Подібна динаміка досліджуваного показника реєструвалася до кінця досліді, на 7-й добі досліді суттєво перевищувало відповідний показник в групі шурів із ХІМ без фармакологічної корекції ($p < 0.01$), було співставно з відповідним показником в контрольних спостереженнях ($p > 0.05$) та суттєво перевищувало відповідний показник в групі шурів із ХІМ без корекції ($p < 0.05$).

За вказаних умов кількість перетнутих квадратів в групі шурів із хронічної ішемією мозку, яким уводили семакс, набувала суттєвого перевищення відповідно такого показника в групі шурів із хронічною ішемією мозку без фармакологічної корекції на 4-й добі досліді ($p < 0.05$) з подальшим зростанням вираженості відзначеного ефекту. Так, на 7-й добі ХІМ досліджуваній показник в цій групі шурів суттєво перевищував такий показник в групі шурів із ХІМ без фармакологічної корекції ($p < 0.01$) та був співставний з відповідним показником в контролі ($p > 0.05$).

Таким чином, у шурів із відтвореною моделлю ХІМ вже протягом 1-ї доби досліді реєструються зміни моторної поведінки. Моторні розлади були максимально виражені протягом усього терміну спостереження. Впевненим результатом проведених досліджень ми вважаємо виявлений факт нормалізації моторної дисфункції під впливом інтраназального введення семаксу.

З дискусійної точки зору дозволимо акцентувати увагу на наступних чотирьох аспектах. По-перше, з методичної точки зору підтверджено релевантність застосованої моделі ХІМ відповідному клінічному стану, оскільки аналогічні мнестичні порушення, розлади вищої нервової діяльності та психічні прояви реєструються у хворих на ішемічний інсульт та переважають в клінічній картині цереброваскулярних захворювань.

По-друге, важливим результатом вважаємо відновлення рухової активності протягом постішемичного періоду завдяки введенню семаксу. Цікаво, що протиішемічна ефективність семаксу досягнута в разі ендоназального введення препарату, а також те, що процес відновлення мнестичних порушень був стійким, починаючи з 3-ї доби досліді та триваючи до його завершення.

Отримані дані стосовно ефективності ендоназального шляху введення семаксу при ХІМ узгоджуються з відповідними результатами, які висвітлюють ефективність подібного шляху введення фармакологічних сполук при ішемічному та травматичному ураженні мозку. При ендоназальному введенні фармакологічних препаратів останні якнайшвидше проникають до мозку, при цьому не слід перетинати гемато-енцефалічний бар'єр, що загалом сприяє підвищенню ефективної терапевтичної концентрації та реалізації швидкого та ефективного ефекту. Відомо, що за клінічних умов судинної катастрофи саме швидкість реалізації нейропротективного ефекту та його ефективність детермінують ефективність вторинної нейропротекції. Отже, вважаємо отримані дані експериментальним обґрунтуванням доцільності ендоназального введення фармакологічних препаратів з нейропротективним механізмом реалізації дії в клініці при гострих порушеннях мозкового кровообігу.

По-третє, необхідним вважаємо прослідкувати механізм реалізації захисних ефектів застосованого препарату за умов застосованої моделі ХІМ. Семакс має пептидну натуру, для цієї сполуки притаманна нейропротективна, нейрометаболічна, ноотропна та антиастенічна активність. Доведено терапевтичну ефективність препарату при лікуванні пацієнтів з цереброваскулярними захворюваннями, акцентовано увагу на профілактичній здатності препарату з точки зору запобігання когнітивним порушень. Нейропротекторна ефективність семаксу, ймовірно, пояснюється також прискоренням синтезу під його впливом фактору росту нервів, нейротрофічного фактору мозку та інших цитокінів і нейротрофічних факторів.

Отже, зважаючи на механізми реалізації нейропротективного ефекту семаксу та шляху

його введення, ми вважаємо доцільним та патогенетично обґрунтованим включення семаксу до комплексної схеми фармакологічної корекції моторного дефіциту або запобігання його розвитку при цереброваскулярній патології. Тому вважаємо отримані дані експериментальним підґрунтям доцільності клінічного тестування ефектів семаксу в комплексі вторинної нейропротекції, що здатна забезпечити відновлення статолокомоторики у пацієнтів з гострими порушеннями мозкового кровообігу.

Висновки. У щурів із відтвореною моделлю хронічної ішемії вже протягом 1-ї доби досліду реєструються виражені зміни моторної поведінки, які були максимально виражені протягом усього терміну спостереження. Інтраназальне застосування семаксу сприяло нормалізації горизонтальної та вертикальної локомоторної поведінки тварин в тесті «відкрите поле».

Максимально виражений нейропротекторний ефект у щурів за умов хронічної ішемії мозку було зареєстровано за умов інтраназального введення семаксу, що значно підвищує швидкість його дії на нейрони в разі ймовірного їх ішемічного ушкодження.

Отримані дані вважаємо експериментальним підґрунтям доцільності клінічного тестування нейропротекторних ефектів інтраназального введення семаксу при хронічній ішемії мозку.

Кормілець Ольга Юріївнааспірант III року навчання кафедри акушерства та гінекології
Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

Науковий керівник:

Волянська А.Г., д.мед.н., професор кафедри акушерства та гінекології,
Одеський національний медичний університет

СТАН ЯЄЧНИКІВ У ЖІНОК З ЕНДОМЕТРІОЗ-АСОЦІЙОВАНИМ БЕЗПЛІДДЯМ

Вступ. Ураження яєчників при ендометріозі спричиняє поступове виснаження оваріального резерву, зменшення кількості антральних фолікулів і погіршення якості ооцитів [1, с. 407]. Поряд із цим, у частини пацієнток виявляються зміни з боку ендометрія — ознаки хронічного запалення, зниження секреторної трансформації та прояви недостатності лютеїнової фази менструального циклу, що додатково ускладнює настання вагітності [2, с. 1244].

Мета. Оцінити функціональний стан яєчників у жінок з ендометріоз-асоційованим безпліддям.

Матеріали та методи. На базі Науково-клінічного центру ендометріозу III рівня акредитації Європейської ліги ендометріозу (БМЦ ОНМедУ) була проведена оцінка ОР 95 пацієнток з ендометріоз-асоційованим безпліддям. Відповідно до тривалості безплідного періоду пацієнток було розподілено на 3 групи. 1 група (n=20) – тривалість безпліддя < 3 років, 2 група (n=54) – від 3 до 5 років, 3 група (n=21) – безпліддя > 5 років. Усім пацієнткам проведено ультразвукове дослідження органів малого таза з визначенням об'єму правого та лівого яєчників, кількості антральних фолікулів (КАФ) у кожному яєчнику, товщини та структури ендометрія у другій фазі циклу.

Результати та обговорення. Середній вік пацієнток всіх обстежених груп склав $31,5 \pm 3,0$ років. Ендометріоїдне ураження яєчників різного ступеню вираженості було діагностовано у 63 (66,32 %) пацієнток. За результатами УЗД у жінок з безпліддям < 3 років середній об'єм яєчників становив: правий - $6,3 \pm 1,2$ см³, лівий - $6,1 \pm 1,1$ см³, середній показник КАФ – $10,2 \pm 2,0$. У 2 групі пацієнток відзначається збільшення об'єму яєчників до $6,5 \pm 1,5$ см³ і $6,4 \pm 1,4$ см³ відповідно та зниження КАФ – $7,6 \pm 1,8$, порівняно з 1 групою (p<0,05). У пацієнток 3 групи показники КАФ були достовірно нижчими – $5,3 \pm 1,3$ (p<0,05), однак, відмічалася збільшення середнього об'єму яєчників правий – $7,0 \pm 1,8$ см³, лівий - $7,2 \pm 1,9$ см³, порівняно з хворими 1 та 2 груп. Товщина ендометрія мала тенденцію до зменшення зі збільшенням тривалості безпліддя і складала: 1 група - $10,1 \pm 1,0$ мм, 2 група - $9,0 \pm 0,9$ мм, 3 група - $8,0 \pm 0,8$ мм. Майже у всіх пацієнток 3 групи виявлено: відсутність характерної секреторної трансформації ендометрія, зниження його ехогенності та неоднорідність структури. У деяких випадках, збільшення загального об'єму яєчників мало місце при наявності ендометріом та супроводжувалося значним стоншенням їх функціональної тканини і погіршувало оваріальний потенціал яєчників.

Висновки. У жінок з ендометріозом спостерігається поступове зниження оваріального резерву зі збільшенням тривалості безплідного періоду, навіть при збереженому або збільшеному загальному об'ємі яєчників. Зміни ендометрія у вигляді порушення секреторної трансформації може бути додатковим чинником зниження фертильності. Отримані результати підкреслюють необхідність своєчасної діагностики та лікування ендометріоз-асоційованого безпліддя з метою збереження оваріального резерву і репродуктивного потенціалу.

Література:

1. Treatment of ovarian endometrial cysts in the context of recurrence and fertility. Izabela Nowak-Psiorz–Sylwester M. Ciećwież, Agnieszka Brodowska Andrzej Starczewski, *Advances in Clinical and Experimental Medicine : Official Organ Wrocław Medical University*, 01 Mar 2019, 28(3):407-408 <https://doi.org/10.17219/acem/90767>
2. Krina T Zondervan, Christian M Becker, Stacey A Missmer, *Endometriosis*, *N Engl J Med.*, 2020 Mar 26; 382(13):1244. DOI:10.1056/NEJM- ra1810764.

Моргунцов Владислав Олегович

аспірант 3-го року навчання, кафедри урології
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
м.Запоріжжя, Україна
Науковий керівник:
д.м.н., професор кафедри урології ЗДМФУ
Люлько Олексій Олексійович

ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ФАКТОРИ РОЗВИТКУ СЕЧОКАМ'ЯНОЇ ХВОРОБИ

Анотація. Сечокам'яна хвороба (нефролітіаз) є однією з найпоширеніших патологій сечовидільної системи, яка має тенденцію до зростання серед різних вікових груп. У статті розглянуто основні фактори виникнення патології, сучасні напрями діагностики, лікування та профілактики. Вказано на роль метаболічних порушень та способу життя у розвитку захворювання. Аналіз клінічних підходів дозволяє підкреслити необхідність індивідуалізації терапії та важливість ранньої діагностики для покращення результатів лікування.

Ключові слова: сечокам'яна хвороба, нефролітіаз, діагностика, лікування, профілактика.

Abstract. Urolithiasis (nephrolithiasis) is one of the most common pathologies of the urinary system, which tends to increase among different age groups. The article considers the main factors of pathology, modern directions of diagnostics, treatment and prevention. The role of metabolic disorders and lifestyle in the development of the disease is indicated. Analysis of clinical approaches allows emphasizing the need for individualization of therapy and the importance of early diagnosis to improve treatment outcomes.

Keywords: urolithiasis, nephrolithiasis, diagnostics, treatment, prevention.

Вступ. Сечокам'яна хвороба (нефролітіаз) є актуальною та поширеною патологією в урологічній практиці. Згідно з епідеміологічними даними, існує тенденція до зростання частоти захворюваності, що є результатом широкого переліку причинно-утворюючих факторів. Висока частота рецидивів, постійний ризик ускладнень та потенційна потреба в оперативному втручанні формують актуальність об'єкту для подальшого вивчення, клінічних та наукових досліджень.

Матеріали та методи. Для опрацювання даної теми використовувалися дані та інформація, що наведена у наукових працях вітчизняних та зарубіжних авторів, які вивчали дану патологію.

Результати та обговорення. Науковці та практикуючі лікарі у своїй діяльності оперують даними, що дозволяють вказати на глобальну проблему, що полягає у поширенні захворюваності на сечокам'яну хворобу. Статистичні дані свідчать, що від 1% до 13-15 % населення страждає на дану патологію в певний період життя [1, с. 5-10]. В більшості країн дані показники мають тенденцію до зростання, що актуалізує потребу продовження досліджень патології та пошук нових шляхів профілактики та лікування [2, с. 1301-1320].

Україна має один із найвищих рівнів захворюваності на сечокам'яну хворобу у світі – більше 4 тисяч випадків на 100 тис. населення. Дослідження, які проводилися у 204 країнах та у 21 регіоні протягом 1990-2019 р. р. наводять дані щодо збільшення кількості інвалідизації та смертності поряд зі зниженням показників, що стандартизовані за віком. Також вказується на пропорційну залежність між соціально-демографічним індексом і тягарем захворюваності [3, с. 803-812].

За даними літератури, існує декілька важливих для врахування факторів у виникненні патології. Наприклад, гендерна та вікова залежність у захворюваності на сечокам'яну хворобу – чоловіки хворіють частіше, найчастіше перше звернення до лікаря фіксується у віці 30-40 років, у жінок дана патологія зустрічається рідше з піковими періодами захворювання у 35 та 55 років. Обтяжуючими та ускладнюючими позиціями є системне

зневоднення, порушення у режимі та наборі харчування, кліматичні умови з підвищеним температурним режимом середовища і сонячною активністю, супутні індивідуальні захворювання, генетичний фактор, гіпертонічна хвороба, гіподинамія, порушення обміну речовин, урбанізація тощо [4, с. 282-292].

Сечокам'яна хвороба, хоча і є досить поширеною та болісною за відчуттями для пацієнтів, призводить до виникнення ускладнень та зниження якості життя, як правило, не є причиною високої смертності. Проте, слід враховувати перелік ускладнень, серед яких є ниркова недостатність, інфікування організму, що може бути фактором підвищеного ризику. Згідно з даними наукових досліджень, смертність від сечокам'яної хвороби залежить від декількох аспектів: регіон проживання, доступ до отримання якісних медичних послуг, загального стану здоров'я пацієнта. Загалом, можливо вказати, що загальний показник економічної розвиненості країни може вказувати на стан вирішення питань медичної галузі в цілому та даної патології зокрема [5, с. 251-260].

Отримано окремі дані, що вказують на більшу частку смертності від сечокам'яної хвороби та ускладнень за її наслідками серед жінок, які проживають у містах з одночасним збільшенням зазначеного показника для чоловіків, які проживають у сільській місцевості. Дане питання потребує подальшого вивчення та встановлення обґрунтованих пояснень і причин наведеної залежності.

Висновки. Сечокам'яна хвороба залишається актуальною медичною та соціально-економічною проблемою та потребує комплексного підходу до профілактики, діагностики та лікування. Індивідуалізація терапевтичної стратегії та коригування способу життя пацієнта є ключовими напрямками у зниженні частоти рецидивів та покращенні якості життя. Подальші дослідження та вивчення даної патології сприятимуть розробці ефективних та безпечних методів ведення пацієнтів та якісного проведення загальних профілактичних мір для населення загалом та потенційно вразливих категорій зокрема.

Література:

1. Vozianov S. A., Kramarov S. O., Voziianova N. O. Mechanism of formation of oxalate concrements in the presence of urease-producing pathogens in urine (conception) // *UroNephrology*. — 2017. — № 4. — С. 5–10.
2. Сорокін І., Мамулакис К., Міязова К., Роджерс А., Талаті Дж., Лотан Ю. Епідеміологія сечокам'яної хвороби у світі // *World Journal of Urology*. — 2017. — Т. 35. — С. 1301–1320. — DOI: 10.1007/s00345-017-2008-6.
3. Kaur R., Kaur R. Symptoms, risk factors, diagnosis and treatment of urinary tract infections // *Postgraduate Medical Journal*. — 2021. — Т. 97, № 1154. — С. 803–812. — DOI: 10.1136/postgradmedj-2020-139090.
4. Gifford F. J., Gifford R. M., Eddleston M., Dhaun N. Endemic nephropathy around the world // *Kidney International Reports*. — 2017. — Т. 2. — С. 282–292.
5. Tawatsupa B., Lim L. L.-Y., Kjellstrom T. та ін. Association between occupational heat stress and kidney disease among 37,816 workers in the Thai Cohort Study (TCS) // *Journal of Epidemiology*. — 2012. — Т. 22. — С. 251–260.

Секція 7. ПОЛІТИЧНІ І СОЦІАЛЬНІ НАУКИ

Gardus Maksym

European Humanities University
Vilnius, Lithuania

SANCTIONS AS A NEW FORM OF GLOBAL STRATIFICATION: BETWEEN THE CENTRE AND THE PERIPHERY

In the 21st century, sanctions have become a key instrument not only of economic pressure but also of shaping the global hierarchy. While during the Cold War they served as an element of confrontation between two blocs, after 2022 the West's sanctions policy took on the characteristics of a new world order. The Russian-Ukrainian war has made sanctions not only a response to aggression, but also a way of determining who belongs to the «centre» — the community that sets the rules — and who remains on the «periphery,» forced or consciously adapting to new conditions. Thus, sanctions have become a mechanism for the socio-political division of the world, reminiscent of classic stratification processes — only now on a global scale.

The problem is that sanctions policy reproduces inequality in the international system, reinforcing the dominance of certain centres of power. Traditional concepts of «economic punishment» or «means of pressure» no longer reflect the essence of sanctions — they have become part of a global governance system in which centres set the rules and the periphery is forced to adapt.

The purpose of this work is to analyse sanctions as an instrument of global stratification that reinforces the division of the international system into centre and periphery.

The theoretical basis is Immanuel Wallerstein's world-system approach, which views the global economy as a hierarchy of «centre – semi-periphery – periphery». In the context of sanctions, this structure takes on a new quality: the centre consists of states that possess normative and financial hegemony — primarily the US, the EU and the UK; the periphery consists of states that lack the institutional or technological capacity to respond with symmetrical measures.

The approach of Caroline FehI and Katja Freistein (2020) explains that international organisations act as agents of stratification, creating categories of «legitimate» and «problematic» actors. In this logic, sanctions are a categorisation mechanism that determines who remains within the «normative field» of international law and who falls outside it.

On the other hand, the political economy of sanctions (Kaempfer & Lowenberg, 2007) allows them to be interpreted as a means of regulatory control: sanctions not only punish but also discipline, imposing a model of behaviour that is beneficial to the centre.

The network approach (Telarico, 2023) is also important, demonstrating that sanctions change the topology of global trade relations: countries that find themselves under sanctions lose their connections with the core, forming parallel economic networks — a kind of «sanctions periphery.»

The West's monopoly on sanctions policy manifests itself through institutional mechanisms — the dollar zone, SWIFT, control over marine insurance (Lloyd's of London), and technological supply chains. Thus, sanctions are not only a punishment but also a means of managing global resource flows. As Drezner (2024) notes, sanctions have become a form of «regulatory hegemony» through which the West determines the rules of international economic behaviour.

In this system, the centre gains power not only over economics, but also over moral categories. Sanctions transform morality into geopolitical currency — those who have the right to punish become the bearers of «normative superiority.» The periphery is forced to either agree to these rules or risk isolation.

Sanctions against Russia have shown that global stratification is becoming multidimensional. Some countries in the Global South refused to join the sanctions, instead taking advantage of the situation for economic gain. India and China increased their purchases of Russian energy resources, Turkey became a hub for «grey» imports, and Kazakhstan became a transit intermediary. This has formed a new stratum — a semi-periphery that manoeuvres between the sanctions centre

and the isolated periphery.

At the same time, the core is undergoing structural strengthening: EU countries are consolidating on energy security issues, while the US is consolidating its technological advantage by expanding control over critical sectors (semiconductors, artificial intelligence, green energy). In this sense, sanctions do not destroy, but rather deepen the gap between the centre and the periphery, shifting it from the economic to the technological sphere.

The marginalisation of countries under sanctions has not only economic but also social dimensions. In Russia, restrictions have contributed to the formation of an internal «siege mentality» discourse: sanctions are used by the authorities as proof of «Western hostility» and as a means of consolidating society. This reproduces the logic of dependence — sanctions, designed to weaken the regime, paradoxically strengthen its internal legitimacy.

At the same time, in the countries of the Global South, the West's sanctions policy is perceived as a double standard: punishing some authoritarian regimes while tolerating others. This generates a new wave of distrust in international institutions and fuels the debate about a «post-Western» world order. That is why, as Ballis (2025) points out, sanctions are becoming a catalyst for the creation of alternative financial systems — BRICS Pay, Asian clearing mechanisms, and the growing role of the yuan and rupee in bilateral trade.

The Russian Federation is a prime example of a state that has lost its semi-peripheral status and is rapidly moving towards a peripheral position. Disconnection from Western markets and financial systems has led to a shift in economic flows towards the East, but these new channels are unstable and dependent on political decisions in Beijing or Delhi.

The development of the so-called «shadow fleet,» the creation of the internal payment system «Mir,» and attempts to circumvent sanctions through intermediaries only confirm this isolation. A bipolar energy structure is gradually taking shape: the West is becoming a centre of innovation in renewable energy, while Russia is becoming a raw materials periphery, selling resources at a discount outside the main markets.

Conclusions Sanctions in today's world are not just a tool of economic pressure. They function as a global «social elevator» that moves in only one direction: strengthening the position of the centre and reinforcing the dependence of the periphery. Sanctions reproduce a system of inequality in which access to financial, technological and moral resources determines a state's status in the international hierarchy.

At the same time, sanction stratification creates new challenges: it stimulates the search for alternative economic spaces and may lead to the emergence of parallel global structures. If the centre is unable to integrate the periphery on a more equitable basis, sanctions risk becoming an instrument not of stabilisation but of fragmentation of the world order.

Reference:

1. Drezner D. W. Global Economic Sanctions. – Annual Review of Political Science, 2024. Available at: www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-polisci-041322-032240
2. Fehl C., Freistein K. Organising Global Stratification: How International Organisations (Re) Produce Inequalities in International Society. – Review of International Studies, 2020. Available at: www.researchgate.net/publication/340299805_Organising_Global_Stratification_How_International_Organisations_ReProduce_Inequalities_in_International_Society
3. Kaempfer W. H., Lowenberg A. D. The Political Economy of Economic Sanctions. – Elsevier, 2007. Access: www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1574001306020278
4. Telarico F. A. Are Sanctions for Losers? A Network Study of Trade Sanctions. – arXiv, 2023. Available at: <https://arxiv.org/abs/2310.08193>
5. Storti L. Exiting the Periphery: Socio-Economic and Institutional De-Marginalisation of Places. – Sustainability, 2023. Available at: www.sciencedirect.com/science/article/pii/S15757780223007485
6. Onuf N. Centre-Periphery Relations: What Kind of Rule, and Does It Matter? – 2017. Available at: www.dergipark.org.tr/tr/download/article-file/266819
7. Ballis A. Geopolitical Tensions and Financial Networks: Strategic Shifts Toward Alternatives. – arXiv, 2025. Available at: www.arxiv.org/abs/2505.21480

Гірман Алла Павлівнадоцент кафедри міжнародних відносин
Дніпровського університету митної справи та фінансів
кандидат політичних наук

КІБЕРБЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР МІЖНАРОДНОЇ Й НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Кіберпростір, будучи глобальним та транскордонним середовищем, створює унікальні виклики для міжнародного права. Традиційні принципи та норми, розроблені для фізичного світу, часто виявляються недостатніми або потребують адаптації для ефективного регулювання відносин у кіберпросторі.

Особливо проблемними та нагальними є питання, що пов'язані з відсутністю єдиного міжнародного договору, проблемами юрисдикції та атрибуції, розробкою міжнародних норм поведінки у кіберпросторі тощо.

Наразі існують окремі конвенції та угоди, що стосуються певних питань, таких як кіберзлочинність (наприклад, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність), але вони не охоплюють всієї проблематики. Це створює правову невизначеність та ускладнює міжнародне співробітництво у сфері кібербезпеки. Оскільки кібератаки можуть здійснюватися з будь-якої точки світу, важко встановити, яка держава має право розслідувати кіберзлочин та притягати винних до відповідальності. Крім того, не менш важливим є встановлення того, хто саме стоїть за атакою. У кіберпросторі зловмисники часто використовують різні методи маскування та приховування своєї ідентичності, що ускладнює їх ідентифікацію. Без надійної атрибуції важко застосовувати заходи реагування та притягати винних до відповідальності.

Проте слід зауважити, що наразі існує дискусія щодо того, як застосовувати існуючі норми міжнародного права, такі як принцип невтручання у внутрішні справи, принцип суверенітету та право на самооборону, до кіберпростору. Наприклад, чи можна вважати кібератаку актом агресії, що дає право на самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН.

Отож в українському інформаційному просторі проблеми кібербезпеки стають дедалі більш актуальними, оскільки сучасні тенденції зростання ролі та кількості інформації розвиваються з небувалою швидкістю. Особливий акцент на ці проблеми роблять кризові ситуації, серед яких пандемія COVID-19 та, особливо, російська агресія проти України. Остання не лише поставила питання захисту демократичних засад українського суспільства, але й загострила питання існування незалежної української держави в цілому. Інформаційний простір кожної держави є відображенням її перспектив та рівня демократичного розвитку. Тому інформаційний простір України як середовище для формування, збору, збереження та поширення інформації регулюється правовими засадами, що зафіксовані в актах інформаційного законодавства країни.

Натомість механізми і засоби ворожого впливу на цю сферу з кожним роком вдосконалюються і стають усе агресивнішими. Хакерські угруповання, особливо ті, що підтримуються державами, стають дедалі серйознішою загрозою, оскільки все частіше атакують об'єкти критичної інфраструктури. Зі зростанням рівня кіберзахисту та переходом все більшої кількості організацій до проактивної стратегії запобігання атакам, зловмисники адаптують свої тактики [2].

Ситуація значно ускладнюється під час війни, коли державні кібервійська противника здійснюють дедалі складніші кібератаки, намагаючись залишатися непоміченими і досягати стратегічних цілей. Кіберзлочинці почали активно використовувати нові можливості автоматизації та хмарні технології. Відомо, що Microsoft видала понад 10 000 доменів, які використовувалися для кіберзлочинної діяльності [3].

У зв'язку з цим важливо відзначити, що забезпечення високого рівня кіберстійкості

вимагає комплексного, адаптивного підходу для протидії постійним загрозам, спрямованим на критичні служби та інфраструктуру. Більшість успішних кібератак можна було б попередити, дотримуючись базових правил кібергігієни. Тому модернізація систем і архітектури є ключовою для ефективного управління загрозами у тісно взаємопов'язаному світі.

Пандемія, у поєднанні зі стрімким розвитком різноманітних пристроїв, підключених до Інтернету, прискорила цифрову трансформацію, але одночасно значно збільшила обсяг атак у цифровому просторі. Зростає кількість нападів на пристрої віддаленого керування.

Хоча рівень безпеки апаратного та програмного забезпечення зріс за останні роки, безпека пристроїв Інтернету речей та операційних технологій відстає. Зловмисники використовують ці пристрої для отримання доступу до мереж та латерального руху, щоб влаштувати пастку в ланцюжку поставок або підірвати цільову організацію операційних технологій.

Найкраще, що можна зробити у таких випадках, це дотримуватись базових правил та розгорнути сучасні рішення безпеки від будь-якого провідного постачальника.

На сьогодні для того, щоб посилити вплив пропаганди, підірвати довіру, впливати на громадську думку та посилювати поляризацію – як усередині країни, так і на глобальному рівні хакери використовують високоефективні методи.

Саме тому основними чинниками запобігання кібератакам є співпраця та спільні зусилля. Лише так можна досягти успіху завдяки цілісному, системному підходу до захисту основних служб та інфраструктури держави.

Ефективне регулювання кіберпростору потребує багатостороннього підходу з участю держав, міжнародних організацій, приватного сектору та громадянського суспільства. Необхідно забезпечити відкритий та інклюзивний діалог між усіма зацікавленими сторонами для досягнення консенсусу щодо ключових питань.

У підсумку, регулювання кіберпростору на міжнародному рівні є складним та багатогранним процесом, що потребує постійного розвитку та адаптації до нових викликів. Важливо продовжувати діалог та співпрацю між державами та іншими зацікавленими сторонами для створення стабільного та безпечного кіберпростору.

Література:

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
2. Кіберексперти про головні тенденції кібербезпеки 2023, до яких варто підготуватися.(2023). URL: <https://10guards.com/ua/articles/cisos-top-cybersecurity-trends-2023-to-prepare-for/>
3. Технології захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: навч. посібн. / А. В. Жилін, О. М. Шаповал, О. А. Успенський ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 213 с.
4. NATO cyber command to be fully operational in 2023.(2023). REUTERS. URL: <https://www.reuters.com/article/us-nato-cyber-idUSKCN1MQ1Z9/>
5. A Strategic Compass for Security and Defence, EEAS.(2022). URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf

Заремба К.Д.

здобувачка вищої освіти за освітнім рівнем

бакалавр спеціальності 242 Туризм

Хмельницький університет управління та права імені

Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

РИЗИКИ В ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

У сучасному світі поняття «ризик» набуває особливого значення, адже життя людини дедалі більше пов'язане з невизначеністю, глобалізацією та швидкими соціальними, технологічними й екологічними змінами. Якщо у минулі епохи основними загрозами були стихійні лиха чи війни, то сьогодні до них додаються ризики нового типу — інформаційні, психологічні, економічні та цифрові. Людина ХХІ століття живе у так званому «суспільстві ризику» (за У. Беком), де небезпеки не лише виникають природним шляхом, а й створюються самою цивілізацією.

У цих умовах уміння розпізнавати, аналізувати та мінімізувати ризики стає однією з ключових компетенцій сучасної особистості. Дослідження ризиків у житті людини має міждисциплінарний характер і поєднує знання психології, соціології, економіки, медицини, екології та кібербезпеки. Актуальність теми зумовлена тим, що саме від рівня усвідомлення небезпек та готовності діяти в умовах невизначеності залежить фізичне, психологічне й соціальне благополуччя людини.

У сучасному суспільстві ризик є фундаментальною характеристикою людського існування, що охоплює всі аспекти життєдіяльності — від економічної та політичної сфер до повсякденного побуту. Ризик виступає не лише як загроза, але і як невід'ємна складова процесу розвитку, оскільки саме через подолання ризикових ситуацій суспільство здатне адаптуватися до нових умов і стимулювати інноваційні зміни [1]. За У. Беком, сучасна цивілізація увійшла в етап «суспільства ризику», де головні небезпеки створюються не природою, а самою діяльністю людини [2]. Це проявляється у поширенні техногенних катастроф, екологічних криз, інформаційних загроз та соціально-психологічних викликів, що мають глобальний масштаб.

Особливу увагу дослідники приділяють соціальним ризикам, які пов'язані з нестабільністю економічних систем, безробіттям, нерівністю доходів, кризами ідентичності та політичною невизначеністю [3]. Соціологічні дослідження засвідчують, що у ХХІ столітті людина постійно стикається з необхідністю прийняття рішень в умовах невизначеності. Технологічний прогрес, з одного боку, створює комфорт і нові можливості, але, з іншого — породжує нові ризики, зокрема інформаційні. Зростання кількості фейкових новин, маніпуляцій у медіапросторі та кіберзлочинності формує новий тип загроз — цифрові ризики, що впливають на свідомість, безпеку особистих даних та довіру між людьми [4].

Не менш актуальними є ризики, пов'язані з екологічною безпекою. Глобальне потепління, деградація ґрунтів, забруднення океанів та знищення біорізноманіття становлять серйозну небезпеку для виживання людства. Водночас антропогенний характер цих процесів засвідчує, що саме людська діяльність є джерелом більшості екологічних ризиків, а отже, контроль над ними можливий лише через свідомі зміни у поведінці, споживанні та виробництві [5].

Психологічний вимір ризику проявляється у підвищенні рівня тривожності, стресу та емоційного виснаження. Сучасна людина часто перебуває у стані постійного вибору — між безпекою і самореалізацією, стабільністю і розвитком, комфортом і ризиком. Це породжує феномен «втоми від невизначеності», який стає однією з характерних ознак життя у глобалізованому світі. Таким чином, ризик перетворюється не лише на зовнішній виклик, а й на внутрішній психологічний стан, який потребує усвідомлення і контролю.

У контексті сучасних реалій важливим стає формування культури управління ризиками, що передбачає розвиток критичного мислення, інформаційної грамотності, адаптивності та соціальної відповідальності. Усвідомлення ризику як невід'ємної частини життя дає можливість не уникати його, а ефективно взаємодіяти з ним, мінімізуючи потенційні загрози й використовуючи можливості для особистісного та суспільного розвитку.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що ризик став однією з визначальних

категорій сучасного соціокультурного простору. Він не є лише зовнішнім чинником небезпеки, а перетворюється на структурний елемент життєвої реальності людини, яка функціонує в умовах постійної невизначеності. Розвиток технологій, інформатизація суспільства, глобальні економічні зв'язки та екологічні зміни створюють нові форми ризиків, що вимагають адаптивного мислення й усвідомленої поведінки. У цьому контексті ризик уже не сприймається як виключно негативне явище — він може стати каталізатором прогресу, стимулом для прийняття відповідальних рішень і підвищення рівня особистісної зрілості.

Сучасна людина повинна навчитися жити у «суспільстві ризику» (за термінологією У. Бека) не шляхом уникнення загроз, а шляхом їхнього раціонального осмислення та управління ними. Формування культури ризику передбачає розвиток критичного мислення, медіаграмотності, екологічної свідомості та готовності до дій у непередбачуваних ситуаціях. У цьому сенсі освіта, наука і засоби масової інформації відіграють ключову роль, адже саме вони здатні формувати у громадян здатність адекватно реагувати на виклики сучасності.

Водночас важливо враховувати, що зростання кількості ризиків веде до підвищення рівня психологічного навантаження на особистість. Людина дедалі частіше перебуває у стані інформаційного стресу, тривожності, страху перед майбутнім. Саме тому управління ризиком має включати не лише економічні чи технічні аспекти, а й психологічну та соціальну підтримку індивіда.

Таким чином, ризик у житті сучасної людини — це не лише виклик, а й можливість. Усвідомлене ставлення до ризиків, поєднане з розвитком інтелектуальної та емоційної зрілості, здатне забезпечити гармонійне співіснування людини із сучасним світом, у якому небезпеки стають рушієм розвитку, а невизначеність — простором для зростання та самореалізації.

Література:

1. Бек У. Суспільство ризику: На шляху до нової модерності. — Київ: Ніка-Центр, 2000.
2. Гідденс Е. Наслідки модерності. — Київ: Основи, 2003.
3. World Health Organization. Mental Health and Psychosocial Well-Being in the 21st Century. — Geneva: WHO, 2022.
4. World Economic Forum. Global Risks Report 2025. — Geneva: WEF, 2025.
5. United Nations Development Programme. Human Development Report 2024: Breaking the Gridlock. — New York: UNDP, 2024.

Секція 8. ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Давтян Аракся Сейранівна
молодший науковий співробітник відділу каталітичного синтезу
Фізико-хімічного інституту ім. О.В. Богатського НАН України

СФЕРИ ВИКОРИСТАННЯ ГЛІЦЕРИНУ – ПОБІЧНОГО ПРОДУКТУ ВИРОБНИЦТВА БІОДИЗЕЛЮ

На сьогоднішній день одним із важливих завдань для науковців є вирішення проблеми використання гліцерину – побічного продукта виробництва біодизелю

[1, 2], в синтезі цінних хімічних сполук. Це не лише вирішує проблему надлишку гліцерину (у зв'язку із зростанням обсягів біодизелю закономірно зростають і обсяги гліцерину [3, 4]), але також вносить важливий вклад у розвиток екологічно чистих та економічно доцільних процесів. Одним з ключових задач для проривів у перетворенні гліцерину є розробка ефективних та доступних каталізаторів, які сприяють селективним реакціям. Сфера використання гліцерину надзвичайно широка, а розроблені протягом останніх десятиліть методи каталітичного органічного синтезу дозволяють реалізувати технології перетворення гліцерину в широку гаму сполук із корисними властивостями.

Важливим фактором є також й економічна доцільність подальшої переробки обговорюваного побічного продукту, що обумовлюється доступністю каталізаторів. Основою для створення подібних каталізаторів можуть стати вітчизняні природні алюмосилікати та кремнеземи, на родовища яких багата Україна. Це створює реальні передумови для розроблення доступних каталітичних систем, які забезпечать ефективність переробки гліцерину та його похідних.

Здійснено спробу виявити перспективність зразків кислотного-модифікованих природних бентоніту (Черкаська обл., Дашуковське родовище), кліноптилоліту (Закарпатська обл., Сокириничке родовище) та трепелу (Кіровоградська обл., Коноплянське родовище) як каталізаторів переробки (трансформації) гліцерину до відповідних циклічних ацеталів, кеталів та ацитинів, що знаходять застосування як добавки до моторного палива, а також як напівпродукти («building blocks») в синтезі різноманітних органічних сполук, що широко застосовуються у харчовій, фармацевтичній, парфумерно-косметичній промисловостях [5, 6].

Крім використання гліцерину в синтезі цінних хімічних сполук, акцентуємо більше увагу щодо його застосування в побуті, косметології та інших сферах. Гліцерин дійсно ефективний засіб, який може виручити у багатьох ситуаціях. Крім того, він цілком доступний й коштує зовсім недорого.

В косметології використання гліцерину виявилось затребуваним завдяки його гігроскопічності, тобто, здатність утримувати вологу в структурі косметики, миючих засобів та інших різновидів продукції, надаючи, таким чином, стабілізуючу дію на сам продукт. А після нанесення на шкіру користувача цей компонент косметики надає зволожуючу дію. Аналогічні властивості речовини зробили популярним гліцерин в медицині. З його використанням випускається найширший перелік медикаментозних препаратів різного призначення. Найчастіше це пом'якшувальна основа і зволожуючий інгредієнт мазей, кремів лікарської дії і бальзамів зовнішнього застосування. Застосовують для цих цілей гліцерин фарм., що пройшов додаткові очищення від сторонніх домішок [7]. Використовується він як альтернативний воді розчинник при створенні медичних розчинів високої концентрації, оскільки добре розчиняє воду та спирт. Нерідко береться для розчинення йоду, бром, гідроксидбензолу, хлориду ртуті.

В харчовій індустрії гліцерин використовують як харчову добавку з індексом Е442. Функціональним призначенням його є емульгуюча дія, загальна стабілізація продуктів харчування та запобігання втрати вологи продуктом, а також збереження його споживчих властивостей [7].

Останнім часом зросла популярність речовини завдяки широкому використанню гліцерину

у виготовленні наповнювачів для електронних сигарет. Традиційно використовують його і в звичайному тютюновому виробництві для додавання кращих споживчих властивостей тютюнових виробів і усунення неприємних відтінків у тютюнового диму [7]. У курильних рідинах виступає паротворювальним інгредієнтом. Картриджі з ним довше не піддаються засиханню. Гліцерин – це й складова частина калянних сумішей, що забезпечують виділення при нагріванні диму та пари.

У промисловості гліцерин виявляє свою силу в найнесподіваніших сферах. Найвідоміше застосування – виробництво нітрогліцерину, основи для динаміту та вибухівки. Так, із мирного зволожувача гліцерин перетворюється на потужний компонент. Також використовують як антифриз у системах охолодження – його висока температура кипіння та низька температура замерзання ідеально підходять для цього. А в текстильній промисловості гліцерол додають до фарб і обробки тканин, щоб зробити їх м'якими та еластичними. У виробництві пластмас і смол гліцерин виступає пластифікатором, надаючи гнучкості. Його застосовують навіть у паперовій промисловості для зволоження та захисту паперу.

Широка поширеність застосування в таких різноманітних сферах і складний набір властивостей, які характеризують речовину, породили масу міфів і забобонів про шкідливий вплив гліцерину на людський організм. Отже, чи небезпечний гліцерин насправді? Дослідження показують, що прямої шкоди для людини від використання гліцерину при виробництві косметичних і миючих засобів або продуктів харчування немає ніякого. Гліцерин, одержаний синтетичними методами (при обробці пропілену), і його аналог натурального походження (переробка тваринних і рослинних жирів) мають ідентичну хімічну будову і абсолютно однакові властивості. Тобто з хімічної точки зору спосіб одержання гліцерину не впливає на його склад та властивості, але від джерела сировини може залежати наявність тих чи інших домішок у готовому гліцерині. Наприклад, у косметичних цілях використовується лише високоочищений гліцерин від 95% до 99,5%. Він не токсичний, не спричиняє подразнення шкіри, не канцерогенний, не впливає на репродуктивну систему й не потрапляє в легені в разі випадкового вдихання. Гліцерин схвалений для використання провідними національними та міжнародними організаціями сертифікації та контролю якості та безпеки косметики, у тому числі за стандартами ECOCERT [8].

Література:

1. Perez F. M., Gatti M. N., Santori G. F., Pompeo F. (2023). Transformations of glycerol into high-value-added chemical products: Ketalization and esterification reactions. *Reactions*, 4, 569-634. <https://doi.org/10.3390/reactions4040034>
2. Sandi, A., Spallina V., Esteban J. (2024). Glycerol to value-added chemicals: State of the art and advances in reaction engineering and kinetic modelling. *Fuel Process. Technol.*, 253, 108008108057. <https://doi.org/10.1016/j.fuproc.2023.108008>
3. Moklis M. H.; Cheng S.; Cross J. S. (2023). Current and future trends for crude glycerol upgrading to high value-added products. *Sustainability*, 15, 2979–3009. <https://doi.org/10.3390/su15042979>
4. Rahman H. (2023). Purifying crude glycerol from biodiesel production for sustainable energy solutions. *J. Teknol.*, 11(1), 85–99. <https://doi.org/10.31479/jtek.v11i1.269>
5. Davtian A. S., Chikhichin D. G., Levchenko O. O., Kamalov G. L. (2024). Effect of the acidic treatment on the catalytic properties of natural aluminosilicates in glycerol acetylation. *Theor. Exp. Chem.*, 59(6). 412-417. DOI:10.1007/s11237-024-09800-0
6. Давтян А. С., Левченко О. О., Камалов Г. Л., Яремов П. С., Курмач М. М. (2024). Природні алюмосилікати модифіковані фрагментами арен-сульфонові кислоти як каталізатори ацеталізації гліцерину циклогексаноном. *J. Chem. Technol.*, 32(3). 509-517. DOI:10.15421/jchemtech.v32i3.304786
7. Гліцерин. Застосування, властивості і характеристики: <https://him-element.com.ua/uk/news/130>
8. Чи потрібно боятись гліцерину в косметиці: <https://organic-store.in.ua/beauty/1185-chy-potribno-boiatsya-hlitserynu-v-kosmetytsi.html>.

Гусєва Катерина Дмитрівна

к. геогр. н., нач. сектору маркетингу та інновацій в освіті
відділу маркетингу та інноваційної політики
Національний університет «Одеська політехніка»

СУЧАСНИЙ СТАН ВОДОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ М. ОДЕСА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОЩАДЛИВОГО ВИКОРИСТАННЯ ВОДИ

Актуальність. Територія Одеси відноситься до посушливої степової зони. Клімат Одеського регіону помірно континентальний, з недостатнім зволоженням.

Джерела господарсько-питного водопостачання піддаються значному антропогенному забрудненню, основними причинами якого є:

- 1) скидання неочищених і недостатньо очищених комунально-побутових і промислових стічних вод безпосередньо у водні об'єкти і через системи міської каналізації;
- 2) надходження у водні об'єкти забруднювальних речовин у процесі поверхневого стоку води із забудованих територій і сільгоспугідь;
- 3) ерозія ґрунтів на водозабірній площі.

Мета дослідження – оцінити стан водозабезпечення міста Одеси та визначити перспективи впровадження ощадливого використання води у закладах освіти.

Результати. Основним джерелом централізованого водопостачання міста Одеса та прилеглих районів є річка Дністер, в яку щорічно надходять неочищені і недостатньо очищені стічні води з території України і Молдови в обсягу 16 – 25% від середньорічного стоку. Водозбір здійснюється в районі смт Біляївка, на відстані 21 км вгору за течією, від впадіння річки в Дністровський лиман. Водопідготовка річної води до питної якості виконується на водоочисній станції «Дністер», розташованій біля смт Біляївка, де застосовуються такі основні технологічні лінії очищення води, як відстоювання, коагулювання, фільтрування та хлорування. Подача води до м. Одеса виконується 7 зональними станціями. При загальній протяжності усіх водопровідних комунікацій 1917 км, в аварійному стані знаходиться і потребує перекладання більше 386 км з них [1, с. 72-73].

Транспортування води споживачам здійснюється системою головних водоводів загальною довжиною близько 600 км. Знезараження, накопичення і розподіл води в населених пунктах проводиться локальними системами водопостачання, до складу яких входять резервуари чистої води, насосні станції, хлораторні і розвідні мережі.

Тривале транспортування води по магістральних водоводах і незадовільний технічний стан розподільної мережі створюють сприятливі умови для розвитку й накопичення мікрофлори, утворення біологічних обростань і відкладень. В результаті життєдіяльності й відмирання мікроорганізмів якість питної води погіршується. Пригнічують розвиток мікрофлори в мережі підтримкою у воді певних кількостей залишкового хлору, однак це не вирішує проблему високих рівнів вмісту тригалогенметанів у питній воді, проблему вірусного забруднення питної води і появу хлорзалежної мікрофлори [2, с. 148].

Альтернативним джерелом водопостачання є міжпластові підземні води верхньосарматського водоносного горизонту, які експлуатуються артезіанськими свердловинами, що пробурені в різних частинах Одеси. Інтенсивний водозбір підземних вод за останніх 50 років призвів до зниження рівнів верхньосарматського водоносного комплексу на 5–25 м і на окремих площах до збільшення мінералізації, виснаження запасів і погіршення якості підземних вод. Дефіцит прісних підземних вод у межах міста зростає в результаті їх забруднення відходами сільськогосподарського, промислового виробництва і комунальними стоками.

Відповідно до Одеської міської програми раціонального використання та збереження питної води, поліпшення водопостачання населення «Чиста вода», починаючи з 2001 р., на території м. Одеса були відкриті та обладнані сучасною технологією очищення води і нині функціонують 15 буюетних комплексів.

Оскільки глибина водоносного шару артезіанських свердловин коливається від 80 до 160 м, то вони вважаються добре захищеними від різноманітних видів забруднення. Проте, як

показали дослідження [2, с. 164], деякі ЗР все ж потрапляють до водоносних горизонтів, що використовуються в якості джерела питної води для мешканців міста. Визначено, що вода з артезіанських свердловин, що знаходяться на схилах балок, характеризується підвищеною жорсткістю та високим вмістом важких металів і кишкових паличок.

Впровадження ощадливого використання води є одним з індикаторів сталого розвитку як на міському, так і на інституційному рівнях. Заклади вищої освіти дедалі активніше долучаються до вирішення цієї проблеми та підвищення обізнаності суспільства щодо неї.

Політика ощадливого, повторного та ефективного використання води Національного університету «Одеська політехніка» прийнята рішенням Вченої ради Одеської політехніки від 26.02.2025 р. та затверджена Наказом № 22 від 3 березня 2025 року [3, с. 1-3].

Вказана політика складається з наступних розділів:

1. Оцінка водоспоживання.
2. Інфраструктурні рішення.
3. Оптимізація водокористування.
4. Освітні програми та обізнаність.
5. Наукові дослідження.
6. Фінансова підтримка та партнерство.
7. Моніторинг та звітність.
8. Інтеграція з цілями сталого розвитку.

Для реалізації цієї політики передбачається проведення низки освітньо-наукових та організаційних заходів, зокрема:

1. участь в освітніх кампаніях про важливість збереження та ощадливого використання водних ресурсів і переваги їхнього повторного використання;
2. проходження семінарів, тренінгів і лекцій із впровадження сучасних технологій водозбереження;
3. залучення до дослідницьких проєктів, спрямованих на вдосконалення систем очищення та повторного використання води;
4. участь у розробці інноваційних рішень для управління водними ресурсами;
5. дослідження можливостей використання повторно очищеної води для поливу зелених зон та обслуговування університетських територій;
6. дослідження можливостей впровадження систем замкнутого циклу водопостачання в лабораторіях;
7. співпраця з органами місцевої влади та екологічними організаціями для підтримки водозберігаючих ініціатив.

Висновки.

Основним джерелом господарсько-питного водопостачання Одеси є річка Дністер, а альтернативним джерелом – міжпластові підземні води. Інтенсивний водозбір підземних вод призвів на окремих площах до збільшення мінералізації, виснаження запасів і погіршення якості підземних вод. В цілому якість питної води за розглянутими показниками задовільна, проте має місце невідповідність існуючим вимогам якості питної води централізованого постачання за залишковим вільним хлором, запахом і кольоровістю, а підземних вод – за вмістом фторидів і свинцю.

Заклади вищої освіти в Одесі дедалі активніше долучаються до впровадження ощадливого використання води та підвищення обізнаності суспільства щодо водозбереження.

Література:

1. Бабич І.В., Співакова А.І. Проблеми якісного питного водопостачання в м. Одесі. Екологія і суспільство: зб. наук. пр. Одеська державна наукова бібліотека ім. Горького, Університет екологічних знань. Одеса: Друкарський дім, 2008. С. 71-74.
2. Гусева К.Д. Стан та якість навколишнього середовища урбанізованих територій (на прикладі міста Одеси): дис. ... канд. геогр. наук (д-ра філософії) : 11.00.11 / Гусева Катерина Дмитрівна. – Одеса, 2017. – 299 с.
3. Політика ощадливого, повторного та ефективного використання води Національного університету «Одеська політехніка», затверджена 3 березня 2025 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://op.edu.ua/document/18045> (дата звернення: 31.10.2025).

**Погорелова Марина Сергіївна, н.с., к.б.н.,
Незбрицька Інна Миколаївна с.н.с., к.б.н.,
Іванова Наталія Олександрівна н.с.,к.б.н.,
Коваленко Юлія Олександрівна м.н.с., PhD,
Пришляк Сергій Петрович н.с., к.б.н.**
Інституту гідробіології НАН України

ВВЕДЕННЯ ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ У ВОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ – ЗАПОРУКА ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ ТА СПРАВЕДЛИВОЇ ОЦІНКИ ВІДШКОДУВАННЯ ЗАПОДІЯНОЇ ШКОДИ

Екосистемні послуги – вигоди, які природа безкоштовно надає людям. Виділяють три широкі категорії екосистемних послуг: забезпечувальні (наприклад, постачання води, риба), , культурні (рекреація, природна спадщина, наукове, пізнавальне значення), і регулюючі та підтримуючі (фільтрація води, контроль паводків, середовище існування для різних живих організмів, підтримка біорізноманіття)[1]. Водні об'єкти України, зокрема дніпровські водосховища, надають близько 19 екосистемних послуг, серед яких присутні всі вищеназвані категорії. Незважаючи на їхню важливість, сучасне природоохоронне законодавство й політика управління водними ресурсами України прямо не враховують екосистемні послуги. Не існує стандартної практики вимірювати чи монетизувати, скажімо, вироблення кисню рослинами водно-болотних угідь або локальне пом'якшення клімату, яке виникає в місцях протікання водних об'єктів. В результаті, коли екосистемам завдається шкода – приміром, унаслідок виконання промислових проєктів чи воєнних руйнувань – влада стикається з труднощами, намагаючись отримати компенсацію або забезпечити відновлення через втрату цих послуг [2,4].

Історично склалося, що водний об'єкт, який не використовується для рибальства або заплыва, яка не осушена під сільське господарство, вважаються даремною втратою ресурсів. Така помилкова думка призводить до недооцінки тієї діяльності, яку виконують екосистеми (контроль хвороб та паразитів, захист від ерозії, формування ґрунтів тощо). Відповідно, рішення ухвалюються на користь короткострокового економічного використання замість збереження природи, що часто призводить до деградації екосистем.

Ігнорування екосистемних послуг спричиняє реальні втрати для суспільства й економіки. Коли природні блага не визнаються, їх можуть ненавмисно або навмисно зруйнувати, роблячи громади біднішими. Нагальність інтеграції екосистемних послуг в законодавство особливо важлива в умовах повномасштабної війни, яка з 2022 року завдала колосальної шкоди довкіллю. Зокрема, у червні 2023 року була зруйнована Каховська дамба на Дніпрі, що призвело до катастрофічної ситуації, внаслідок якої були затоплені величезні території, пошкоджені будівлі, постраждали люди, знищені середовища існування, а також було втрачено 18 куб. км прісної води та тимчасово знизилися солоність прибережних ділянок Чорного моря. Основною метою створення Каховського водосховища було створення запасів води і забезпечення нею південних регіонів України, що набато поскладнилося в зв'язку з його знищенням[6].

Супутникові знімки Каховського водосховища до і після руйнування дамби у 2023 році демонструють, що близько 75% об'єму води було втрачено[7]. За оцінками науковців, близько 40 видів риб опинилися на межі зникнення, а щорічні збитки рибного господарства оцінюються приблизно в 5,5 млн доларів США. Без використання концепції екосистемних послуг такі втрати ризикують залишитися ніким не порашованими і без компенсації. Усвідомлюючи це, експерти стверджують, що врахування оцінки екосистемних послуг є необхідним для повноцінної післявоєнної компенсації збитків та відновлення [6].

Окрім цього, від нестачі екосистемного підходу страждають і повсякденні управлінські

рішення. Наприклад, забудовник може осушити болотну ділянку під забудову, вважаючи її непотрібною ділянкою, однак подальші витрати на очищення води можуть виявити, що це водно-болотне угіддя надавало цінні регулюючі послуги[5]. Окрім цього, громада та бізнес часто проти створення природно-заповідних територій в Україні, необхідних для збереження рідкісних видів або мальовничих ландшафтів, вважаючи, що це заважає економічному розвитку, однак якщо враховувати екосистемні послуги, то додаються потужні економічні та практичні аргументи на користь охорони природи (наприклад, водно-болотне угіддя, це не лише територія, що містить рідкісні види рослин та тварин, а і територія, що природним шляхом очищує питну воду, або ліс це не лише джерело деревини, але і екосистема, яка запобігає ерозії ґрунту й замуленню водних об'єктів).

Запровадження екосистемного підходу також сприятиме узгодженню законодавства України з практиками та директивами Європейського Союзу. ЄС дедалі активніше інтегрує концепцію екосистемних послуг у свою екологічну політику. У процесі руху до вступу в ЄС та імплементації європейського природоохоронного законодавства такі інструменти, як оцінка та мапування екосистемних послуг, стануть необхідними [3,5,8]. Урахування екосистемних послуг в законодавстві України зробить управління навколишнім середовищем і, зокрема, водними ресурсами, більш прозорим та орієнтованим на результат.

Література:

1. Варуха А. Огляд підходів з оцінки екосистемних послуг через призму їхнього застосування для визначення збитків, завданих військовими діями рф на території України. Львів, 2022. 56 с.
2. Дідух Я. Екосистемний підхід до оцінки збитків, завданих воєнними діями. Вісник НАН України. 2022. № (6). С. 16–25.
3. Ільїна М., Лопес А. Ф. Екосистемний підхід до оцінки екологічної шкоди та збитків. Сталий розвиток економіки. 2023. № 2(47). С. 77–85. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-11>.
4. Ковтун О.М. Концепція екосистемних послуг та її місце у механізмі компенсації шкоди, заподіяної довкіллю України внаслідок збройної агресії російської федерації. Закарпатські правові читання. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів: Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 27 квітня 2023 року. Частина I. Львів –Торунь: Liha-Pres, 2023 С. 54–58. ISBN 978-966- 397-298 с. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-10> .
5. Finlayson C. M. The economics of ecosystems and biodiversity (TEEB). The wetland book. Dordrecht, 2018. P. 335–339. URL: https://doi.org/10.1007/978-90-481-9659-3_80 .
6. Novitskyi R., Napich H., Maksymenko M., et al. Losses in fishery ecosystem tservices of the Dnipro river Delta and the Kakhovske reservoir area caused by military actions in Ukraine. Frontiers in environmental science. 2024. Vol. 12. P. 1- 13. URL: <https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1301435> .
7. Sazonenko Y. et al. Analysis of spatial and temporal changes in the water surface area of the kakhovka reservoir based on satellite data. International conference of young professionals «Geoterrace-2024», Lviv, Ukraine,. 2024. P. 1–5. URL: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.2024510069>
8. Vlachopoulou M., Coughlin D., Forrow D., et al. The potential of using the Ecosystem Approach in the implementation of the EU Water Framework Directive. Science of the total environment. 2014. Vol. 470-471. P. 684–694. URL: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2013.09.072> .

Секція 9. ПСИХОЛОГІЯ

Гедін Максим Сергійович

доцент кафедри психології і туризму
Київський національний лінгвістичний університет»

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Споживачі туристичних послуг вважаються чи не найбільш головними учасниками культурного обміну. Залежно від їх міжкультурної і соціокультурної компетентності, можуть стимулюватися або культурні конфлікти, або взаєморозуміння, що впливає як на місцеве населення, так і на самих туристів. Поведінка та ставлення туриста під час взаємодії з різними культурними середовищами не тільки пов'язані з задоволеністю туристів своїми враженнями та ставленням до місця призначення, але й потенційно підвищують гордість місцевих жителів за свою місцевість та повагу до місцевої культури. Хоча управління поведінкою туристів та освіта є важливими аспектами сталого туризму, а різні дослідження та декларації присвячені відповідальній та етичній поведінці туристів, відносно мало досліджень зосереджуються на культурних компетенціях туристів, які дають змогу людям належним чином та ефективно взаємодіяти з культурними середовищами, особливо в умовах глобальної мобільності. Туризм створює ідеальний контекст для дослідження практики космополітизму в умовах глобальності, що передбачає культурний обмін[4, p. 266].

Інтернаціоналізація поглядів соціокультурних менеджерів на практиці вимагає врахування відмінностей національних культур та ефективного поширення міжкультурного досвіду. Підвищення ефективності міжкультурної комунікації соціокультурних менеджерів вимагає розвитку їх соціокультурної компетентності. Ця компетентність включає здатність точно оцінювати різні культурні фактори у професійній діяльності, що впливає на сприйняття та формування мислення.

Подібні навички (які зараз прийнято називати *soft skills*) високо цінуються роботодавцями в цьому секторі, а також є універсальними навичками, які можна легко адаптувати до різних робочих середовищ. З розвитком штучного інтелекту та появою дискусій про витіснення робочої сили, соціальні навички знову набувають важливості, оскільки визнається, що в майбутньому багатьом працівникам будуть потрібні більш складні навички вирішення проблем, адаптивність та креативність.

Характерними об'єктами туристичного краєзнавства України також виступають межі окремих адміністративно-територіальних одиниць, історичні й етнографічні краї (Волинь, Бойківщина, Гуцульщина, Слобожанщина тощо), біосферні заповідники (Східні Карпати, Дунайський тощо), національні природні парки (Шацький, Карпатський), ландшафтні парки (Меотида, Каньйон Дністра тощо), історико-культурні заповідники (Поле Берестецької битви, Древній Галич й ін.) тощо.

Натомість предметом дослідження туристичного краєзнавства виступають окремі складові туристично-рекреаційного потенціалу краю — природні рекреаційні ресурси (мінеральні води, клімат, озера тощо), ступінь їх освоєння і характер експлуатації, пам'ятки історії і культури, туристичні заклади та інші об'єкти туристичної інфраструктури тощо.

Дисципліна «Туристичне краєзнавство» для здобувачів вищої освіти спеціальності ІЗ Туризм та рекреація складається з двох модулів, що містять такі змістові модулі: Модуль І: Туристичне краєзнавство в системі гуманітарних дисциплін: особливості становлення,

розвитку та сучасні тенденції. У цьому модулі висвітлюється місце туристичного краєзнавства в системі гуманітарних дисциплін. Модуль 2: Туристично-краєзнавчий потенціал регіонів України. У цьому модулі висвітлюються об'єкти та явища природного й антропогенного походження, які використовуються для організації туристичної діяльності в регіонах України [1, с. 4-5].

Практична складова курсу «Туристичне краєзнавство» також відіграє досить велику роль у формуванні соціокультурної компетентності майбутнього фахівця з туристичного обслуговування. Дійсно, туристично-краєзнавча діяльність, незалежно від умов і конкретного періоду часу коли вона організовується і реалізується є важливим чинником формування національних і загальнолюдських духовних цінностей, національної свідомості, вагомим засобом національно-патріотичного виховання молоді, прищеплення любові і поваги до звичаїв та культурних традицій українського народу.

Крім того, велике значення у формуванні соціокультурної компетентності має самостійна робота. Зокрема, в рамках організації курсу «Туристичне краєзнавство» студенти виконують низку індивідуальних (самостійних) робіт: Туристично-інформаційні центри як осередки краєзнавчого руху. Система освітняського краєзнавства. Навчально-виховний потенціал краєзнавчої роботи. Краєзнавчий туризм як засіб національно-патріотичного виховання молоді. Поняття про районування території, його критерії. Районоутворюючі ознаки в туризмі та рекреації. Таксономічні одиниці туристичного районування. Київ - туристичний центр світового значення.

Важливим прийомом у процесі навчання зазначеної дисципліни є краєзнавча конкретизація, яка покликана розкрити загальне через окреме, на конкретних фактах типових явищ, історичних подій, процесів, закономірностей. Доповнення краєзнавчим матеріалом – важливий спосіб посилення ефекту сприйняття матеріалу. Вважається, якщо доповнювати історичний матеріал краєзнавчим, то систематичність вивчення різних процесів на території країн сприйматиметься ефективніше. При цьому елементи туристичного краєзнавства необхідно таким чином поєднати з загальним матеріалом, щоб факти місцевої історії не ускладнювали виконання основних цілей заняття – вивчення туристичної привабливості українських територій. Бажано від конкретизації поступово й непомітно перейти до його розширення й доповнення (наприклад, інформація про маловідомі факти про визначену територію тощо) [3, с. 13].

Ефективним методом, який сприяє формуванню соціокультурної компетентності є краєзнавчі екскурсії. Минуле кожної території — це gobelen, витканий з ниток незлічених історій, подій та віх, які сформували його сьогодення. Починаючи подорож місцевими історичними екскурсіями, ми занурюємося в багату спадщину, яка закарбована в самих вулицях і будівлях навколо нас. Від перших поселенців, які заклали основи того, що згодом стало жвавим мегаполісом, до ключових моментів в історії, які стали свідками піднесення нашої громади через виклики та перемоги, кожен наш крок — це крок назад у часі. Ця подорож — не просто повернення в минуле, а розуміння шарів часу, які формують нашу колективну ідентичність.

Краєзнавчі екскурсії — це спосіб дослідити минуле за допомогою прогулянок з гідом, які часто зосереджуються на конкретних темах, таких як історія будівель, місцевих підприємств або спірних об'єктів культурної спадщини. Ці екскурсії можуть мати різні форми: від загального огляду міста до глибокого дослідження економічної історії або навіть критичних історичних екскурсій, які аналізують, як минулі події представлені в публічних просторах. Надаючи платформу для розповіді історій, вони допомагають з'єднати громади з їхньою спадщиною та можуть сприяти глибшому розумінню розвитку міста.

Екскурсії в музеї і виїзні практичні заняття в рамках вивчення дисципліни «Туристичне краєзнавство» всебічно розвивають світогляд студентів, прищеплює їм навички дивитися на світ очима дослідника. Завдяки краєзнавчим спостереженням відбувається активне засвоєння учнями навчального матеріалу і набуття ними навичок, необхідних у житті. Краєзнавчий принцип дає можливість будувати роботу в гуртку за дидактичним правилом

– від відомого до невідомого. Навчання з використанням краєзнавчого матеріалу полегшує засвоєння гуртківцями наукових понять і закономірностей, є важливим засобом виховання і могутнім джерелом знань. Туристичне краєзнавство дозволяє не лише більш детально вивчити деталі місцевої історії на основі джерел з історичного минулого рідного краю, а й виконує просвітницьку місію. За допомогою пізнання особливостей розвитку своєї малої батьківщини, розуміння її місця і ролі в долі всієї країни формуються основи громадянської самосвідомості, національної та культурної самоідентичності особистості, що є особливо важливим для студентської молоді [2, с. 204-205]

В рамках реалізації соціокультурної компетентності у студентів в рамках вивчення дисципліни «Туристичне краєзнавство» формуються : культурна обізнаність та чутливість, ефективна міжкультурна комунікація, культурна інтелігенція (CQ), емпатія та здатність бачити ситуацію з іншої точки зору, вирішення конфліктів та посередництво, адаптивність та гнучкість, етичні міркування і дилеми, покращення якості обслуговування гостей, вирішення конфліктів, розуміння культурного контексту, вербальна та невербальна комунікація, адаптація надання послуг до індивідуальних культурних уподобань підвищує задоволеність гостей, вирішення конфліктів між культурами.

Таким чином, соціокультурна компетентність повинна виступати як мета і результат підготовки студентів до соціокультурної взаємодії у світі та суспільстві. Вищевикладене дозволяє дійти висновку, що однією з головних цілей вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах має стати формування соціокультурної компетентності, яка допоможе майбутнім фахівцям зайняти у суспільстві те місце, яке б найповніше відповідало їхнім потребам та можливостям.

Література:

1. Гедін М.С. Робоча програма навчальної дисципліни «Туристичне краєзнавство». Київ. Видавничий центр КНЛУ, 2025. 27 с.
2. Онищенко Н.П. Особливості використання методу проєктів під час викладання педагогічних дисциплін. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. 2020. № 3 (36). с. 201-206.
3. Прокопчук В. С. (2011). Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. Київ : Видавництво Кондор, 2011. 240 с.
4. Johnson P.C. Cultural literacy, cosmopolitanism and tourism research. Annals of Tourism Research. 2014. № 44. p. 255–269.

Гудімова Алісар Халедівна

доктор філософії зі спеціальності 053 Психологія,

доцент кафедри соціальної психології

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК «ШІ-ТРИВОЖНОСТІ» ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

Впровадження інструментів штучного інтелекту (ШІ) в освітнє середовище значно впливає на мотивацію, когнітивні процеси, емоційні стани здобувачів освіти та викладачів. Вплив ШІ на психологічне благополуччя є неоднозначним. Адже різноманітні агенти ШІ роблять навчальний процес більш персоналізованим, інтерактивним, гейміфікованим, що підвищує навчальну мотивацію. З іншого боку надмірне захоплення та зловживання даними ШІ для навчання може призводити до: зниження критичного мислення, зменшення соціальної взаємодії між учасниками освітнього процесу та порушень академічної доброчесності [3;1].

Для здобувачів освіти ШІ може стати корисним в аспектах індивідуалізації траєкторії навчання, оскільки генеративні чат-боти дозволяють адаптувати навчальний матеріал у відповідності до їхнього рівня знань та когнітивних можливостей, а також інтересів [2]. ШІ агенти, надаючи адаптивну інформацію та завдання відповідної складності для конкретного студента, створює ситуацію успіху в засвоєнні матеріалу, що значно підвищує внутрішню мотивацію до оволодіння знаннями. Подібна автоматизація навчальних процесів у здобувачів з екстернальним локусом контролю може призвести до втрати самостійності, ініціативності та активності у навчанні. Надмірна залученість у використання ШІ для виконання різного роду завдань призводить до втрати формування власних знань та навичок. Своєрідне перекладання відповідальності зі студента за виконання завдань на ШІ порушує ряд етичних та правових питань [4]. Сукупність психологічних, етичних та правових ризиків формує у здобувачів освіти дихотомічне ставлення до штучного інтелекту: з одного боку — інтерес та прагнення до підвищення власної ефективності, з іншого — страх втратити контроль, індивідуальність та навички мислення.

Для викладачів ШІ активно стає інструментом для зменшення рутинних завдань, що створює умови для акцентування уваги на креативних аспектах навчання та підвищує їхню професійну мотивацію. В той же час, певна частина освітян відчуває тривогу через страх втратити контроль над процесом навчання або бути заміненими технологіями, що може призвести до опору інтеграції ШІ [4].

Трендицація в соцмережах та активне використання всіма учасниками освітнього процесу штучного інтелекту для різного роду завдань формує «ШІ-тривожність», яка має певні особливості у різних представників. Серед викладачів тригерами формування «ШІ-тривожності» є: страх перед інноваційними технологіями, зміна соціальних ролей, втрата роботи, технологічна залежність, професійне вигорання та етичні занепокоєння [7]. У студентів даний феномен пов'язаний із заміною самостійної роботи та соціотехнічною сліпотою [5]. Даний тип тривожності безпосередньо впливає на психологічне благополуччя, знижуючи рівень самоефективності, мотивації й задоволеності навчанням чи працею. Тривожність, пов'язана зі штучним інтелектом, виникає не через саму діджиталізацію, а через суб'єктивну оцінку того, як вона може вплинути на навчання та професійну компетентність. Таким чином, ключовим фактором порушення психологічного благополуччя стає не факт використання ШІ, а інтерпретація значущості для особистості та наслідків його впровадження в освітній процес.

Акцентування на психологічному благополуччі в умовах цифровізації освіти є необхідним. Психологічне благополуччя є інтегральним станом особистості, що характеризує рівень задоволеності собою, власними можливостями, емоційною стійкістю

та здатністю до самореалізації. У контексті роботи з технологіями у освітньому процесі важливо враховувати такі аспекти: відчуття контролю учасниками над навчальною або професійною ситуацією, переживання компетентності та самоефективності, а також позитивне ставлення до майбутнього [7]. У цьому контексті стає критичним усвідомлення, що коли технології сприймаються як загроза або як джерело вирішення всіх завдань, благополуччя знижується. У ситуаціях, коли учасники освітнього процесу сприймають ІІІ-агенти як ресурс або допоміжний інструмент, то рівень психологічного благополуччя зростає. Саме це демонструє важливість психологічної просвіти серед освітянської спільноти.

Психологічна просвіта щодо використання технологій штучного інтелекту має на меті не лише інформування про функціональні можливості та обмеження ІІІ, але й формування усвідомленого, емоційно зрівноваженого ставлення до технологічних змін [1]. ІІІ-тривожність часто виникає на ґрунті інформаційної невизначеності, надмірного впливу медіа, стереотипізованих уявлень про «всемогутність» ІІІ або страху втрати людської суб'єктності. За умов відсутності критичного аналізу інформації такі наративи сприяють підвищенню тривожності, зниженню самоефективності та блокуванню конструктивного засвоєння нових інструментів. Психологічна просвіта та медіаграмотність відіграють ключову роль у профілактиці «ІІІ-тривожності» через демонстрацію, що психологічне благополуччя є медіатором між технологічними змінами та поведінковими реакціями особистості [6;7].

Усвідомлене використання ІІІ-агентів в освітньому процесі передбачає їх сприйняття не як повноцінних заміників пізнавальної активності людини, а як додаткового інструменту. Такий підхід забезпечує формування зрілої, відповідальної та психологічно стійкої позиції щодо штучного інтелекту, створюючи умови для конструктивної інтеграції технологій у навчання без зростання тривожності та втрат особистісного благополуччя.

Література:

1. Васильєва С.О., Агаркова Н.О. Майбутнє освіти в контексті розвитку штучного інтелекту. Теорія та методика навчання та виховання. 2024. № 57. С. 9-18. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2024.57.01>
2. Дембіцька С.В. Сугерування штучним інтелектом вибору індивідуальної освітньої траєкторії: психологічний аспект. Scientific Notes of Junior Academy of Sciences of Ukraine. 2024. № 3 (31). С. 13-20. DOI: <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2024-31-02>
3. Михеева Т., Євтух А. Сучасні виклики у сфері освіти: етичні аспекти використання можливостей штучного інтелекту очима студентів. Proceedings of the National Aviation University. Series: Pedagogy, Psychology. 2025. № 1. С. 61-66. DOI: <https://doi.org/10.18372/2411-264X.26.20176>
4. Снісаренко В. Д. Психологічні особливості використання штучного інтелекту в освіті. Наукові записки. Серія: Психологія. 2025. № 2. С. 139–144. DOI: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-2-19>
5. Albino M.G., et. al. Influence of AI Anxiety on AI Self-Efficacy Among College Students. International Journal of Technology in Education. 2025. No. 8(2). P. 557-573. DOI: <https://doi.org/10.46328/ijte.1109>
6. Elfars E. Exploring the impact of AI awareness on AI anxiety: the moderating role of perceived organizational support. Management & Sustainability: An Arab Review. 2025. <https://doi.org/10.1108/MSAR-01-2025-0008>
7. Falebita O. Evaluating Artificial Intelligence Anxiety Among Pre-Service Teachers in University Teacher Education Programs. Journal of Mathematics Instruction, Social Research and Opinion. 2024. No. 4 (1). P. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.58421/misro.v4i1.309>

Дерев'янка Світлана Петрівна

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології,

Національний університет

«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ПЕРЕЖИВАННЯ СТРАХІВ У МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

В умовах війни страх є однією з домінуючих емоцій, що супроводжує життя будь-якої людини. Характер переживання страху та його інтенсивність суттєво впливають на соціальну позицію та життєву активність молоді. У позитивному значенні страх може виступати як важливий індикатор небезпеки або як механізм психологічного захисту в умовах невизначеності. Але надмірні переживання страху несуть в собі негативний контекст та можуть спричинити дезадаптивні наслідки в житті молодої людини: прокрастинацію, депресії, невпевненість у собі.

Одним з важливих чинників, який обумовлює переживання страхів є емоційний інтелект як здатність до розуміння та управління емоціями [1; 2]. Високий рівень розвитку емоційного інтелекту сприяє конструктивним способом подолання страхів, тоді як його низький рівень спричиняє використання неадаптивних форм поведінки.

Мета даної роботи – визначити особливості переживання страхів у молодому віці під час війни залежно від рівня емоційного інтелекту.

Для досягнення поставленої мети нами було проведено емпіричне дослідження, яким було охоплено 50 осіб юнацького віку від 18 до 25 років – мешканців прикордонної зони (Чернігівська область). У дослідженні було застосовано методику емоційного інтелекту В. Зарицької та авторську анкету, спрямовану на вивчення переживань страхів молоді. Обробка результатів дослідження здійснювалася засобом статистичної програми SPSS (частотний аналіз, кластерний аналіз даних).

За результатами дослідження всіх респондентів було розподілено на три кластерні групи – з низьким рівнем («емоційно компетентні»), з середнім рівнем («емоційно врівноважені»), з високим рівнем («емоційно незрілі») емоційного інтелекту.

Отримані результати засвідчили емоційну амбівалентність переживань сучасної молоді – у більшості респондентів наявними є переживання страху (64 %), змішані з переживаннями радощів (56 %) та суму (42 %). Для більшості молодих людей страх носить епізодичний характер переживань, проте вагома частка респондентів (58 %) відзначають, що страх носить «паралізуючий» характер і заважає нормальному самопочуттю, і швидкому орієнтуванню у повсякденних ситуаціях.

Серед страхів, пов'язаних з війною переважають страх втратити близьких (68 %), страх «прильотів» (65 %), страх нереалізованості (54 %), страх затяжної війни (44 %). Екзистенційні страхи (страх невідомого, страхи втрати сенсу життя) виявилися універсальними для всіх досліджуваних, що пояснюється віковими особливостями юнацького віку. Водночас особистісні страхи (самотності, неприйняття) виражені значно сильніше у молодих людей з низьким рівнем емоційного інтелекту.

Аналіз переживань страхів у кожній з кластерних груп досліджуваних показав, що представники кластеру «емоційно врівноважені» характеризуються помірною емоційністю, здатністю до емоційної саморегуляції, але недостатньо глибокою рефлексією. «Емоційно незрілі» характеризуються найнижчими показниками за всіма компонентами емоційного інтелекту, високими показниками інтенсивності страхів (особливо страху втрати рідних та неприйняття іншими). «Емоційно компетентні» демонструють високий рівень розвитку емоційного самоусвідомлення, емпатії, емоційної саморегуляції; їх страхи менш інтенсивні, більш усвідомлені та інтегровані до власного досвіду.

На основі емпіричних даних для молоді, які мають низькі показники емоційного

інтелекту, актуальними можуть бути наступні практичні рекомендації: розвивати навички емоційного інтелекту через ведення емоційного щоденника; систематично застосовувати техніки релаксації та майндфулнесу; укріплювати соціальні зв'язки як ресурс емоційної стабільності.

Отже, рівень емоційного інтелекту виступає модератором переживання страхів. Молодь з низьким рівнем емоційного інтелекту схильна до внутрішньої дезорганізації, фіксації на страхах, залежності від зовнішнього схвалення. Особи з високим рівнем емоційного інтелекту навпаки демонструють здатність перетворювати страхи на мотиваційний чинник, інтеграцію переживань страху до ціннісного досвіду, що сприяє особистісному зростанню. Таким чином, розвиток емоційної компетентності є ключовим ресурсом не усунення страхів, а їх конструктивного проживання. Саме остання форма емоційної поведінки сприяє підвищенню резиліентності молоді в умовах війни.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в порівняльному аналізі переживання страхів під час війни у представників різних вікових груп (дітей-дошкільників, підлітків, дорослих).

Література:

1. Mayer J. D, Salovey P. What is emotional intelligence? Emotional Development and Emotional Intelligence: Educational Implications. New York, USA: Basic Books, 1997. pp. 3–31.
2. Görgens-Ekermans G., Brand T. Emotional intelligence as a moderator in the stress-burnout relationship: A questionnaire study on nurses. Journal of Clinical Nursing. Vol. 21. № 15-16. pp. 2275–2285. doi: 10.1111/j.1365-2702.2012.04171.x.

Завійська Мар'яна Романівнамагістр 2-го року навчання спеціальності Психологія
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна в Україні, розпочата російською федерацією у 2022 році, спричинила безпрецедентні виклики для всіх сфер життя суспільства. Війна не лише руйнує матеріальні ресурси та соціальні інститути, але й чинить потужний вплив на психіку людей, формуючи хронічні стресові стани, травматичні переживання, порушення адаптаційних механізмів. Психологічний вимір війни став настільки масштабним, що нині йдеться про феномен суспільного стресу, який охоплює мільйони громадян - військових, волонтерів, вимушених переселенців, дітей, цивільних осіб у прифронтових регіонах [1; 2].

Дослідження стресових ситуацій у воєнний час є надзвичайно актуальним, адже їх наслідки впливають не лише на індивідуальний психічний стан, але й на соціальну стабільність, економічну активність, демографічні процеси та загальну життєздатність нації.

Стрес у психології визначається як стан психічної та фізіологічної напруги, який виникає у відповідь на надмірні вимоги середовища чи загрозу. «Стрес як загальний адаптаційний процес суттєво впливає на емоційну, волюву і когнітивну сферу особистості на різних етапах її онтогенетичного розвитку, а також є джерелом позитивних і негативних змін у відповідних природних і соціальних умовах існування. Окрім того, стрес як неспецифічна реактивність організму значною мірою визначає поведінкову активність у нормі й патології в різних умовах діяльності особистості, зокрема й під час навчального процесу» [3, с.9].

Класичну концепцію стресу розробив Ганс Сельє, який виокремив три фази стресової реакції: фазу тривоги, фазу опору та фазу виснаження.

В умовах війни стрес набуває особливого характеру. Це екзистенційний стрес, пов'язаний не лише з безпосередньою загрозою життю, а й із втратою базового почуття безпеки, невизначеністю майбутнього, руйнуванням соціальних зв'язків і життєвих планів. Для українського суспільства 2022–2025 років типовими є як гострі стресові реакції (при обстрілах, евакуації, бойових діях), так і постстресові розлади (посттравматичний стресовий розлад - ПТСР, тривожні стани, депресії).

Психологічні дослідження [4] засвідчують, що інтенсивність стресу прямо залежить від тривалості війни, частоти загрозливих подій і рівня соціальної підтримки. Тривале перебування в умовах небезпеки формує хронічний стрес, який руйнує адаптивні ресурси особистості, знижує рівень довіри до світу і спричиняє синдром емоційного вигорання навіть у цивільного населення.

Умовно можна виокремити кілька груп стресових ситуацій, характерних для українського суспільства в період війни:

1. Фізичні стресори: безпосередня загроза життю, поранення, зруйноване житло, евакуація, перебування у зоні бойових дій.
2. Емоційно-психологічні стресори: втрата близьких, тривога за рідних, постійне очікування поганих новин, почуття безсилля, провини, агресія.
3. Соціально-економічні стресори: втрата роботи, економічна нестабільність, вимушене переселення, розрив соціальних контактів.
4. Морально-ціннісні стресори: переосмислення життєвих пріоритетів, втрата довіри до інституцій, конфлікт між моральними переконаннями і необхідністю виживання.

Особливу групу становлять військові стресори, що охоплюють бойові травми, синдром «бойового брата», моральні дилеми на війні, тривалий дефіцит сну та сенсорні перевантаження.

Кожна з цих ситуацій має власну динаміку і вплив на психіку. Наприклад, короточасний інтенсивний стрес (при артобстрілі) може мобілізувати організм, тоді як тривалий - спричиняє апатію, дезорганізацію, порушення сну, соматичні розлади.

Психологічний вплив війни має різну форму залежно від віку, професії, статі та життєвого досвіду.

Військовослужбовці часто стикаються із синдромом бойового стресу, який може переходити у ПТСР. Типові прояви: гіпервозбудження, емоційна притупленість, флешбеки, уникання спогадів про бойові події. Важливо, що у військових ці симптоми часто маскуються під «звичку до небезпеки». Вимушені переселенці переживають втрату дому, соціального статусу, невизначеність майбутнього. Для них характерні реакції дезадаптації, тривожність, депресивність, розлади сну.

Діти та підлітки особливо вразливі, оскільки їхня психіка ще не сформована. Вони часто переживають регресію поведінки, емоційні спалахи, страх розлуки з батьками, нічні кошмари. Жінки, які лишаються вдома або на евакуації, несуть подвійне навантаження: турбота про дітей, батьків і власна емоційна нестабільність. У них зростає рівень тривоги, схильність до соматичних розладів (порушення серцево-судинної системи, шлунково-кишкові розлади).

Волонтери та медики стикаються з емоційним вигоранням через постійну взаємодію з травмованими людьми та відсутність відпочинку.

Таким чином, кожна група потребує індивідуальних підходів у психологічній допомозі.

Важливими і впливовими є соціально-психологічні наслідки війни. Війна змінює не лише окрему особистість, а й соціальну психологію суспільства. Для українців спостерігаються водночас два протилежні процеси:

1. Підвищення рівня солідарності, оскільки війна згуртувала націю, сформувала відчуття єдності, співпричетності та взаємопідтримки. Це зменшує деструктивний вплив стресу, створюючи психологічні «буфери» захисту.

2. Хронічна втома та зневіра внаслідок тривалого перебування у стані напруження призводить до емоційного виснаження, цинізму, відчуття безперспективності.

Соціологи відзначають появу феномену «нормалізації війни», коли люди починають сприймати небезпеку як звичну частину життя. Це тимчасово допомагає адаптуватися, але водночас знижує рівень критичного сприйняття ризиків і може призводити до емоційного відчуження. «В 2024 році по порівнянні з 2022 роком ми спостерігаємо в настроях українців, що ключове базове почуття – страх знизилось на 6%, напруження знизилось на 2%, розчарування виросло в 2 рази, безсилля, безпорадність + 8%, байдужість виросла в 3 рази, знизилась паніка, роздратування знизилось на 8%. Українці відчувають розбитість, ріст маркера +8%. Ми спостерігаємо сигнали втоми від війни, виснаження нервової системи, це маркери, що йдуть розлади психосоматичного характеру» [4, с. 15].

Таким чином, стресові ситуації в умовах війни в Україні мають багатовимірний характер і охоплюють як індивідуальний, так і суспільний рівні. Їх особливість полягає у поєднанні гострої небезпеки, тривалої невизначеності та масштабного впливу на всі сфери життя.

Психологічна реакція українців на війну демонструє високу адаптивність і силу національного духу, проте водночас потребує системної підтримки. Необхідно розвивати мережу психологічної допомоги, впроваджувати програми профілактики ПТСР, формувати культуру ментального здоров'я та забезпечувати доступність психологічних послуг для всіх категорій населення.

Психологічна робота з подолання воєнного стресу є не лише індивідуальною, але й суспільною місією, адже саме здатність до взаємної підтримки, емпатії та порозуміння є тим ресурсом, який допоможе Україні подолати наслідки війни та відновити внутрішню гармонію.

Література:

1. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
2. Квітка Н. В. Системна психологічна допомога цивільному населенню дорослого віку, яке постраждало через наслідки війни : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія» (053 Психологія) / наук. керівник - кандидат психологічних наук, доцент І. М. Шаповал ; Криворізький державний педагогічний університет. Кривий Ріг, 2025. 165 с..
3. Романюк В. Л. Стресореактивність і стресостійкість та психічне здоров'я особистості. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Психологія. Острог: Вид-во НаУОА, січень 2022. №14. С. 9–15.
4. Психологія і війна: збірник матеріалів XIV Міжнародної науковопрактичної конференції (23–24 квітня 2024 р., м. Ніжин) / за ред. М. В. Папучі. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. 435 с.

Керсанов Олександр Володимирович,

здобувач третього освітнього рівня вищої освіти (доктор філософії) Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Кононенко Оксана Іванівна,

доктор психологічних наук, професор, академік НАН ВО України, завідувач кафедри соціальної психології ОНУ імені І.І. Мечникова

ПОНЯТТЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ

В умовах сучасної глобальної інформатизації та перманентних гібридних загроз, інформаційний простір перетворився на ключову арену політичної боротьби. Технології інформаційного впливу (ТІВ) стали невіддільним інструментом реалізації державної політики, а також дестабілізуючим фактором у міжнародних відносинах. Розуміння не лише технічних, але й глибинних психологічних механізмів, на яких ґрунтуються ці технології, набуває критичної актуальності для забезпечення інформаційної та національної безпеки, а також для збереження демократичних інститутів. Політична психологія пропонує необхідний інструментарій для аналізу вразливостей індивідуальної та масової свідомості, які експлуатуються суб'єктами впливу.

Поняття «інформаційний вплив» є широким і охоплює будь-які форми передачі інформації з метою зміни знань, установок чи поведінки об'єкта. Однак у політико-психологічному дискурсі частіше йдеться про його деструктивні та приховані форми.

Для коректного аналізу досліджуваного феномену, необхідно диференціювати наступні поняття:

1. Інформаційно-психологічний вплив (ІПВ) — цілеспрямоване використання інформаційних засобів для модифікації психологічних характеристик (поглядів, думок, ціннісних орієнтацій, мотивів, установок) та, як наслідок, поведінки індивідів або соціальних груп [1, 4].

2. Маніпуляція — вид ІПВ, що характеризується прихованим наміром впливу та створенням ілюзії самостійності у прийнятті рішень об'єктом. Є. Л. Доценко визначає маніпуляцію як «приховане спонукання іншого до переживання певних станів, прийняття рішень і/або виконання дій, необхідних для досягнення маніпулятором власних цілей» [3].

3. Пропаганда — систематичний, цілеспрямований вплив на масову свідомість з метою поширення політичних, ідеологічних чи комерційних ідей. На відміну від хаотичної дезінформації, пропаганда часто є інституціоналізованою та стратегічною [2, 11].

4. Дезінформація (Disinformation) — свідоме створення та поширення неправдивої інформації з метою завдання шкоди. Це слід відрізняти від мізінформації (Misinformation) (неправдива інформація, що поширюється без злого наміру) та малінформації (Malinformation) (правдива інформація, що використовується для завдання шкоди, наприклад, «злив» приватних даних) [15].

Технології інформаційного впливу є комплексом методів, що базуються на глибокому розумінні психологічних закономірностей функціонування індивіда та натовпу. Їхню ефективність зумовлюють три рівні вразливостей людської психіки.

1. Когнітивні закономірності (вплив на мислення). ТІВ активно експлуатують «помилки» нашого мислення, відомі як когнітивні упередження (cognitive biases). Людський мозок схильний до економії ресурсів, використовуючи евристичні (швидкі судження), що робить його вразливим.

- Упередження підтвердження (Confirmation Bias): Тенденція шукати, інтерпретувати та віддавати перевагу інформації, яка узгоджується з наявними переконаннями, та ігнорувати ту, що їм суперечить [8]. Пропаганда створює «ехо-камери», де це упередження максималізується.

- Евристика доступності (Availability Heuristic): Оцінка ймовірності події на основі

того, наскільки легко спадають на думку відповідні приклади. Яскраві, емоційно заряджені фейкові новини запам'ятовуються краще, ніж суха статистична правда [7].

- Ефект якорування (Anchoring): Надмірна довіра до першої отриманої інформації. ТІВ використовують це, «вкидаючи» потрібну версію подій першими, змушуючи опонентів займати позицію «виправдовування».

- Ілюзія правди (Illusory Truth Effect): Багаторазове повторення твердження (навіть абсурдного) підвищує ймовірність того, що воно буде сприйняте як правдиве.

2. Емоційні закономірності (вплив на почуття). Емоції часто домінують над раціональним аналізом у прийнятті політичних рішень.

- Маніпуляція страхом: Найпотужніший інструмент. Створення образу ворога, нагнітання паніки (наприклад, щодо економічного колапсу, терористичної загрози) змушує людей шукати захисту у «сильної руки» або приймати ірраціональні рішення [10].

- Моральне обурення та гнів: Технології (наприклад, «whataboutism» або тролінг) спрямовані на провокування емоційної реакції, що викликає критичне мислення та посилює політичну поляризацію.

- Апеляція до групової ідентичності («Свій-Чужий»): ТІВ посилюють трибалізм, протиставляючи «нас» (патріотів, «простих людей») та «їх» (корумповані еліти, зовнішні вороги, «інші»). Це сприяє консолідації цільової групи та демонізації опонентів.

3. Соціально-психологічні закономірності (вплив на поведінку в групі). Людина є соціальною істотою, її поведінка значною мірою залежить від оточення.

- Ефект приєднання до більшості (Bandwagon Effect): Схильність приймати певні переконання, якщо це робить велика кількість людей. ТІВ імітують масову підтримку через «ферми тролів», астротурфінг (штучна громадська думка) та маніпуляції з опитуваннями [13].

- Спіраль мовчання (Spiral of Silence): Теорія Е. Ноель-Нойман, згідно з якою люди схильні приховувати свою думку, якщо відчують, що вона суперечить «думці більшості», боячись соціальної ізоляції [14]. Пропаганда створює видимість домінуючої думки, змушуючи опонентів мовчати.

- Інформаційні бульбашки та ехо-камери: Алгоритми соціальних мереж створюють середовища, де користувач бачить лише той контент, який підтверджує його погляди. Це не лише посилює когнітивне упередження підтвердження, але й радикалізує погляди через відсутність альтернативних думок [12].

Висновки. Технології інформаційного впливу в сучасній політичній психології розглядаються як комплексні багаторівневі системи, спрямовані на цілеспрямовану експлуатацію когнітивних, емоційних та соціальних вразливостей індивіда і суспільства. Вони не тільки створюють нові переконання, скільки активують, посилюють та скеровують вже існуючі упередження, страхи та ідентичності.

Розуміння цих психологічних закономірностей є ключовим для розробки ефективних стратегій протидії. Такі стратегії мають виходити за межі простого фактчекінгу і включати розвиток критичного мислення, підвищення медіаграмотності населення та формування психологічної стійкості (resilience) до маніпулятивних впливів. Перспективи подальших досліджень лежать у площині аналізу новітніх ТІВ, зокрема використання штучного інтелекту (діпфейки, мікротаргетинг) для персоналізованого психологічного впливу.

Література:

1. Броннікова М. А. Інформаційно-психологічний вплив як об'єкт психологічного аналізу. Психологічні перспективи. 2012. Вип. 20. С. 35–42.
2. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.
3. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. Харьков : Фолио, 2003. 304 с.
4. Слюсаревський М. М. Інформаційно-психологічна війна: виклики та напрями

- протидії. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2019. № 1(1). С. 1–9.
5. Жовтянська В. В. Психологічні механізми маніпулятивного впливу в політичній рекламі. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2010. Вип. 24(27). С. 132–140.
6. Cialdini R. B. Influence: The Psychology of Persuasion. New York : Harper Business, 2007. 336 p.
7. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2011. 499 p.
8. Nickerson R. S. Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises. Review of General Psychology. 1998. Vol. 2(2). P. 175–220.
9. Benkler Y., Faris R., Roberts H. Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics. New York : Oxford University Press, 2018. 488 p.
10. Jowett G. S., O'Donnell V. Propaganda & Persuasion. 7th ed. Thousand Oaks : SAGE Publications, 2018. 488 p.
11. Herman E. S., Chomsky N. Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media. New York : Pantheon Books, 2002. 412 p.
12. Sunstein C. R. #Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media. Princeton : Princeton University Press, 2017. 312 p.
13. Tucker J. A. et al. Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature. SSRN Electronic Journal. 2018. URL: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3144139>.
14. Noelle-Neumann E. The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin. 2nd ed. Chicago : University of Chicago Press, 1993. 284 p.
15. Wardle C., Derakhshan H. Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking. Strasbourg : Council of Europe report, 2017. 108 p.
16. Літвінов О. М. Політико-психологічні аспекти протидії інформаційним загрозам в умовах гібридної війни. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Політологія. 2017. № 1(32). С. 131–142.
17. Festinger L. A Theory of Cognitive Dissonance. Stanford : Stanford University Press, 1957. 291 p.
18. Fazio L. K. et al. The Illusory Truth Effect: A Review and Research Agenda. Annual Review of Psychology. 2024. Vol. 75. P. 11.1–11.27.

Козловська Каріна Юріївнабакалавр 2-го року навчання факультету публічного управління
«Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова»

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТУРИСТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЇХ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ЕКСТРЕМАЛЬНИХ І ПРИГОДНИЦЬКИХ ПОДОРОЖЕЙ

Актуальність теми дослідження зумовлена стрімким зростанням популярності екстремальних видів туризму в Україні та світі, що супроводжується підвищеними ризиками для життя і здоров'я учасників подорожей. Сучасний екстремальний туризм включає різноманітні види діяльності – від гірського альпінізму та рафтингу до спелеотуризму та велосипедних експедицій, кожен з яких несе специфічні загрози та вимагає від туристів не лише фізичної готовності, але й належного психологічного стану. Перебуваючи в незнайомому середовищі з підвищеним рівнем небезпеки, турист стикається з численними стресовими факторами: несприятливими погодними умовами, фізичним навантаженням, необхідністю швидкого прийняття рішень в екстремальних ситуаціях. Недостатня психологічна підготовка може призвести до паніки, неадекватної поведінки в небезпечних ситуаціях, травматизму та навіть загибелі учасників походів. Водночас належний рівень стресостійкості дозволяє туристам ефективно долати труднощі, зберігати ясність мислення і приймати виважені рішення навіть у найскладніших умовах, що робить психологічний аспект підготовки надзвичайно важливим елементом безпеки туристичної діяльності.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: проаналізувати значення психологічної підготовки та стресостійкості туристів як ключових факторів забезпечення безпеки під час екстремальних і пригодницьких подорожей, визначити основні психологічні ризики та чинники, що впливають на поведінку туристів в екстремальних умовах, а також окреслити рекомендації щодо формування психологічної готовності учасників активних видів туризму.

Безпека туристичної подорожі є комплексним поняттям, що охоплює різноманітні аспекти захисту життя та здоров'я мандрівників. Згідно з чинним законодавством України, суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані забезпечувати безпечні умови для туристів, проводити їх навчання засобом профілактики травм та нещасних випадків, здійснювати контроль за підготовкою до подорожей [1]. Особливо важливим є психологічний компонент підготовки, адже турист у незнайомому середовищі постійно перебуває під впливом ризикових обставин, не знає досконало специфіки місцевості, не має належного досвіду поведінки в екстремальних умовах [1].

Дослідження у сфері спортивного та екстремального туризму свідчать, що безаварійність є найважливішою вимогою до будь-яких туристичних походів, а безпека залежить не стільки від складності маршруту, скільки від підготовленості й дисциплінованості учасників [3]. Психологічна готовність включає декілька ключових складових: емоційну стійкість, здатність до швидкої адаптації, уміння приймати рішення в умовах невизначеності, самоконтроль та витримку.

Основними психологічними ризиками під час екстремальних подорожей є: стресові реакції на несподівані зміни погодних умов або виникнення небезпечних ситуацій; паніка та втрата самоконтролю при виникненні загрози життю; конфлікти в туристичній групі через психологічну несумісність або відмінності у рівні підготовки; порушення режиму та дисципліни через недостатню психологічну стійкість; неадекватна оцінка власних можливостей та рівня небезпеки маршруту.

Стресостійкість туриста визначається низкою факторів, серед яких провідну роль відіграють попередній досвід участі в походах, рівень фізичної підготовки [2]. Важливим є також формування правильного психологічного настрою перед походом, розуміння потенційних небезпек та способів їх подолання.

Психологічна підготовка туристів має включати теоретичне навчання щодо можливих небезпек та способів поведінки в екстремальних ситуаціях, тренування навичок збереження спокою та самоконтролю, розвиток командної взаємодії та взаємодопомоги в групі, формування адекватної самооцінки власних можливостей [2]. Особливе значення має роль керівника групи, який повинен не лише володіти технічними навичками, а й забезпечувати психологічну підтримку учасників, створювати атмосферу взаєморозуміння та взаємовиручки.

Психологічний клімат у туристичній групі безпосередньо впливає на безпеку подорожі. Коли групу складають особи зі схожими інтересами, незначною різницею у віці та фізичній підготовці, легше досягти дружної взаємодії в будь-яких ситуаціях, забезпечити взаємодопомогу та підтримку [2]. Конфлікти, натомість, знижують концентрацію уваги, породжують додатковий стрес і можуть стати причиною нещасних випадків.

Окрім індивідуальної психологічної підготовки, необхідним є створення системи психологічної підтримки на всіх етапах туристичної подорожі. Це включає попереднє консультування щодо психологічних аспектів маршруту, психологічний супровід під час походу з боку досвідченого керівника, опрацювання стресових переживань після завершення подорожі.

Важливо враховувати також специфічні психофізичні фактори ризику, що виникають в екстремальних умовах: вплив високогір'я на психічний стан (гіпоксія може викликати емоційну нестабільність), температурний дискомфорт як джерело додаткового стресу, втома та недостатній сон, що знижують стресостійкість, вплив ізоляції та обмеженого простору на психологічний стан групи [1].

Розвиток стресостійкості туристів має відбуватися поступово, через набуття досвіду участі в походах зростаючої складності, спеціальні психологічні тренінги з управління емоціями, фізичні вправи та дихальні практики для регуляції стресу, аналіз власних реакцій на стресові ситуації та робота над їх корекцією.

Сучасні підходи до забезпечення безпеки в туризмі наголошують на необхідності комплексної підготовки, де психологічний компонент є невід'ємною складовою поряд з фізичною, технічною та тактичною підготовкою. Туристичні організації мають розробляти спеціальні програми психологічної підготовки для різних категорій туристів з урахуванням специфіки маршрутів та видів туризму.

Отже, психологічна підготовка та стресостійкість туристів відіграють критичну роль у забезпеченні безпеки під час екстремальних і пригодницьких подорожей. Належний рівень психологічної готовності дозволяє ефективно долати труднощі, зберігати самоконтроль в екстремальних ситуаціях, приймати адекватні рішення та підтримувати конструктивну взаємодію в групі. Для формування необхідного рівня стресостійкості потрібна системна робота, що включає теоретичну підготовку, психологічний супровід та створення сприятливого психологічного клімату в туристичній групі. Подальший розвиток методик психологічної підготовки туристів є важливим напрямом підвищення безпеки активних видів туризму в Україні.

Література:

1. Безпека туристичної подорожі. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/tourism/36453/>
2. Грабовський Ю. А., Скалій О. В., Скалій Т. В. Безпека в туристичних походах. URL: https://tourlib.net/books_ukr/grabovsky511.htm
3. Безпека туризму та страхування. URL: https://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_11.htm

Лисюк Артем Миколайович

Курсант ННП1-24-203Пр

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Ляска Оксана Петрівна

доцент кафедри психології, соціології та педагогіки,

кандидат психологічних наук, доцент

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ НА ТОЧНІСТЬ ТА ДЕТАЛІЗАЦІЮ ПАМ'ЯТІ СВІДКІВ ЗЛОЧИНУ

Емоції свідка, пережиті під час вчинення правопорушення, відіграють важливу роль, але вони часто стають неоднозначним чинником, що визначає подальший вплив його пам'яті на деталізацію та точність спогадів. Пам'ять свідків у сфері юриспруденції та психології є важливим чинником у розслідуванні, проте її точність часто є сумнівною, особливо це стосується подій які супроводжуються сильним стресом, страхом або гнівом.

С. О. Геращенко і П. С. Гетьман у своїх дослідженнях влучно зазначили, що свідок у момент надання показань може перебувати під впливом таких емоцій, як стрес, страх, невпевненість або зовнішнього тиску. Вони підкреслюють, що саме це повинен враховувати слідчий при роботі з свідком [1, с. 154]. З огляду на перелічені фактори та їх дію, найбільш вплив для пам'яті свідка є саме стрес.

Стрес — це механізм самозахисту організму, у відповідь на сильні емоційні, фізичні чи психологічні подразники [2, с. 32]. Під впливом стресу увага свідка зужується, що призводить до зосередження на окремих елементах події, ігноруючи інші важливі деталі [3, с. 311]. В свою чергу це призводить до погіршення запам'ятовування другорядних деталей, таких як одяг злочинця, колір транспорту, деталі середовища.

Однак, незважаючи на загальне покращення запам'ятовування головних деталей, слід пам'ятати, що емоційний вплив стресу на пам'ять свідка призводить до компромісу між точністю центральних і другорядних аспектів події [4, с. 2]. Зокрема емоційно насичені події, як правило, залишають глибший слід у пам'яті та зберігаються довготривало, що може покращити точність центральних подій, пов'язаних з емоціями таких як обличчя правопорушника або його основні дії. Проте слід розмежовувати поняття «яскравість» пам'яті та її «точність», адже під впливом сильного емоційного стресу людина може втрачати здатність адекватно оцінювати подію [5, с. 158]. У таких випадках свідок може бути впевненим у своїх показаннях, але ці показання не можуть дорівнює точності показань.

Не менш важливим фактором є те, що особи, які пережили сильний стрес, часто відчують когнітивне виснаження та емоційні перепади почуттів. Це може спричинити не лише спотворення інформації, а також зробити пам'ять свідка вразливою до зовнішнього впливу вже після події. Саме на цьому етапі виникає ефект дезінформації.

Дезінформація являється одним з найнебезпечніших чинників викривлення свідчень. Вона може проникати як під час самої події (наприклад, через висловлювання інших очевидців), так і після самої події через вплив ЗМІ, розмови з іншими особами, перегляд відеозаписів тощо. В результаті такого впливу свідок починає вірити в реальність події, якої насправді не було.

Дезінформація має особливо вразливий ефект у випадках, коли пам'ять свідка нечітка або знаходиться під емоційним тиском [6, с. 8].

Підводячи підсумки стає очевидним, що емоційний стан свідка злочину впливає на точність та деталізацію пам'яті, що є критичним і двозначним феноменом, який вимагає особливої уваги та комплексного підходу в юридичній практиці. Щоб гарантувати справедливості, слідчі та судді повинні обов'язково враховувати психологію стресу. Це означає, що вони повинні піддавати сумніву навіть найбільш впевнені твердження та застосовувати протоколи допиту, які мінімізують ризик навіювання, оскільки точність

спогадів не є абсолютною, а формується залежно від емоційного контексту.

Література:

1. Геращенко О. С., Гетьман С. П. Психологічні особливості надання показів свідком кримінального правопорушення. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2025. Том 36 (75) № 3. С. 153-158. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2025/25.pdf.
2. Орос, М. М., Гал. А. В. Стрес, дистрес, його види та корекція. Ліки України. 2021. № 7(253). С. 32–35. DOI:[https://doi.org/10.37987/1997-9894.2021.7\(253\).245660](https://doi.org/10.37987/1997-9894.2021.7(253).245660).
3. Ташматов В. А., Аністратенко Г. В., Завадзкий В. С. Особливості рівня уваги та пам'яті у свідків правопорушення. Соціальна психологія. Юридична психологія. 2025. Випуск 73. С. 309-313. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2025/73-2025/56.pdf>.
4. Чіпчейз С. Чепмен П. Компроміси у зоровій увазі та покращення специфічності пам'яті для позитивних та негативних емоційних стимулів. Щоквартальний журнал експериментальної психології. 2006. № 66(2). С. 1-46. DOI: 10.1080/17470218.2012.707664.
5. Вовк Н. Кучеренко В. Афективно-звужена свідомість та її значення в судовій практиці. Проблеми психології діяльності в особливих умовах : матеріали III Все укр. наук.-практ. конф., м. Черкаси, 23 квіт. 2025 р. Харків: «ФОП Супрун Т.О.». 2025. С. 157-159. URL: <https://surl.li/wiktks>.
6. Завадзкий В. С. Особливості функціонування деяких психічних процесів у свідків кримінального правопорушення. Кваліфікаційна робота-бакалаврський дослідницький проект 053 «Психологія». 2025. С. 43. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/972f9069-6178-46c6-a4d1-3237b5a06a47/content>.

Літніх Маргарита Сергіївнастудентка 2 курсу магістратури факультету психології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕФЕКТИВНІСТЬ ГЕШТАЛЬТ-ТЕРАПІЇ У РОБОТІ З СОЦІОПАТИЧНИМ ТИПОМ ОСОБИСТОСТІ КЛІЄНТА

Соціопатичний (антисоціальний) тип особистості, за класифікацією Ненсі Мак-Вільямс, характеризується глибоким емоційним відчуженням, дефіцитом емпатії, труднощами у формуванні стабільних об'єктних відносин і схильністю до маніпулятивного контролю як основного способу взаємодії зі світом. Для таких клієнтів властива его-синтонність власної поведінки — вони не переживають свою антисоціальність як проблему, а як звичний інструмент виживання. Це створює значні труднощі для традиційних терапевтичних підходів, орієнтованих на емпатію, моральне усвідомлення та афективну інтеграцію. Проте саме в цьому контексті гештальт-терапія суто теоретично може демонструвати певну ефективність завдяки своїй феноменологічній природі, фокусі на усвідомленні та роботі «тут-і-тепер» [7].

Основною теоретичною перевагою гештальт-підходу є те, що він не вимагає від клієнта наявності емпатійної здатності чи моральної мотивації до змін. Замість цього терапія зосереджується на розвитку усвідомлення — здатності бачити, що саме людина робить, як вона це робить і які наслідки це має для її контакту з оточенням. Для соціопатичного клієнта, який звик до розриву будь-якого емоційного зв'язку, фокус на безпосередньому досвіді може стати першим кроком до відновлення контакту із собою і реальністю. Усвідомлення тілесних реакцій, мікроемоцій та патернів уникнення створює можливість розпізнати власні імпульси до контролю, агресії чи знецінення ще до того, як вони реалізуються поведінково. Така тілесно-афективна робота є особливо важливою, оскільки соціопат часто має значну алекситимію та втрату зв'язку між емоційною та когнітивною сферами [2].

Гештальт-терапія також створює простір, де клієнт може безпосередньо дослідити свої маніпулятивні стратегії в реальному контакті з терапевтом. У процесі сесії соціопат неминує відтворити свої типові схеми контролю: випробує терапевта, знецінює його, провокує на емоційні реакції або намагається домінувати. Завдання терапевта полягає не у моралізуванні чи протистоянні, а у феноменологічному відображенні того, що відбувається «тут-і-тепер»: «Зараз ви, здається, хочете перевірити, чи я теж піддамся контролю». Таке відображення створює момент мікроусвідомлення — перерву в автоматичній поведінці, яка, хоч і не змінює структуру особистості, але відкриває можливість для мінімального самоспостереження. Саме цей досвід короткого автентичного контакту може стати терапевтичним ядром гештальт-підходу у роботі з антисоціальними клієнтами [3].

Водночас суто теоретична, емпірично не доведена, ефективність гештальт-терапії у роботі з соціопатами має суттєві межі. Через схильність до експлуатації та відсутність внутрішнього морального регулятора клієнт часто сприймає автентичність терапевта як вразливість, а відкритість — як можливість маніпуляції. Це робить необхідним встановлення чітких зовнішніх структур: контракту, фіксованого часу сесій, визначення відповідальності за оплату та умов припинення терапії. Високий рівень професійної зрілості терапевта є критично важливим: емоційна стабільність, здатність витримувати агресію без симетричної відповіді та постійна саморефлексія є запорукою того, що контакт залишиться терапевтичним, а не стане черговим «полем» для боротьби за владу [6].

Практично доцільними в такому випадку можуть виступати короткофокусні інтервенції, орієнтовані на усвідомлення конкретних дій і їхніх наслідків: «Що ви помітили, коли говорили це?», «Що відбувається з вашим тілом, коли ви підвищуєте голос?», «Що ви хочете отримати, коли провокуєте мене?». Такі питання гіпотетично можуть допомогти клієнту поступово розширювати спектр власної самосвідомості без примусу до емоційного

«розкриття», яке він сприйняв би як небезпеку. Корисними також можуть стати техніки роботи з тілесними зажимами, експерименти з діалогом із внутрішніми частинами (наприклад, «частина, що прагне контролювати») і фокус на відчуттях у моменті контакту. Це дозволяє торкнутись базових афективних шарів, не руйнуючи захисних структур клієнта [5].

З клінічної точки зору, результати гештальт-терапії із соціопатичними клієнтами зовсім не вимірюються глибиною емоційних змін, а швидше — незначним зростанням здатності до самоспостереження, зниженням імпульсивності та підвищенням передбачуваності поведінки. У деяких випадках тривала робота може призвести до формування первинних емпатійних реакцій, заснованих не на співпереживанні, а на когнітивному розумінні наслідків для власної вигоди. Це може виглядати обмеженим результатом, однак у клінічній практиці навіть такий зсув має значну профілактичну цінність щодо агресивної чи деструктивної поведінки [1].

Таким чином, гештальт-терапія гіпотетично може бути інструментом роботи із соціопатичним типом особистості за умови поєднання структурної стабільності, професійної твердості терапевта і феноменологічного прийняття реальності клієнта. Її головна цінність полягає не у «виправленні» особистості, а у створенні нового досвіду, зокрема контакту без контролю. І хоча глибока трансформація соціопатичного характеру залишається рідкісною, саме цей досвід є тим мінімумом, який може закласти основу для подальшого розвитку здатності до людських відносин, навіть у структурі, що завжди здавалася для цього закритою [4].

Література:

1. Bateman A., O'Connell J., Lorenzini N. A randomised controlled trial of Mentalization-Based Treatment versus Structured Clinical Management for patients with comorbid Borderline Personality Disorder and Antisocial Personality Disorder. *BMC Psychiatry*. 2016. Vol. 16.
2. Bretz H. J., Heekerens H. P., Schmitz B. A meta-analysis of the effectiveness of gestalt therapy. *Zeitschrift für klinische Psychologie, Psychopathologie und Psychotherapie*. 1994. Vol. 42. № 3. P. 241-260.
3. Dominitz V. A. Gestalt Therapy Applied: A Case Study with an Inpatient Diagnosed with Substance Use and Bipolar Disorders. *Clinical psychology & psychotherapy*. 2017. Vol. 24. № 1. P. 36-47.
4. Gibbon S., Khalifa N., Cheung N., Völlm B., McCarthy L. Psychological interventions for antisocial personality disorder. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2020. Vol. 9.
5. Moretto E. Integration of Gestalt Therapy with Evidence-Based Interventions for Borderline Personality Disorder — Theoretical Framework and Clinical Model. *Brain Sciences*. 2025. Vol. 15. № 10.
6. Van den Bosch L. M. C., Rijckmans M. J. N., Decoene S., Chapman A. L. Treatment of antisocial personality disorder: Development of a practice focused framework. *International Journal of Law and Psychiatry*. 2018. Vol. 58. P. 72-78.
7. Yontef G. Gestalt therapy: Clinical phenomenology. *Gestalt Journal*. 1979. P. 27-45.

Перчик Анастасія Олександрівна
здобувачка освіти 4-го курсу
Одеського національного медичного університету
Науковий керівник: к.мед.н., доцент Чернова Т.М.

ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: МЕТОДИКИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ

Актуальність: У зв’язку з повномасштабним вторгненням, що розпочалося у лютому 2022 року, українське суспільство постійно перебуває в умовах емоційного напруження, тривоги, невизначеності. Щоденні новини про бойові дії, регулярні повітряні тривоги, втрати, обмеження та зміни способу життя істотно впливають на психологічний стан кожної людини. У таких умовах тема емоційної стійкості набуває особливого значення. Вона стає не просто особистісною рисою, а необхідною навичкою для виживання, адаптації та збереження психічного здоров’я. Вона проявляється у здатності знаходити внутрішні ресурси для підтримки психологічного здоров’я, зберігаючи оптимізм та мотивацію навіть в найважчі часи. [1, с.89]

За даними ВООЗ під час повномасштабного вторгнення 95% українців звернулись по психологічну допомогу або потребують психологічної допомоги.

Також за результатами соціологічного дослідження «Психічне здоров’я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни», станом на січень 2025 року, рівень задоволеності власним психологічним станом продовжує знижуватись [2]:

Кількість опитуваних	2001	2000	2423	2002
Рік	2022	2023	2024	2025
Потребують психологічної допомоги	71%	77%	77%	83%
Вагаються/непевнені	21%	15%	13%	11%
Не потребують психологічної допомоги	8%	8%	10%	6%

З початку повномасштабного вторгнення в медичному середовищі посилилася увага до психічного здоров’я, наслідків хронічного стресу та професійного вигорання, і з’явився новий термін — «дистрес війни». Дослідження показують, що однією з найбільш вразливих категорій населення є діти, підлітки, молодь.

Метою моєї роботи є дослідження емоційної стійкості серед учасників освітнього процесу та впровадження методів саморегуляції емоційного вигорання.

Об’єктом дослідження є оцінка емоційної стійкості у здобувачів освіти.

Матеріали і методи. В дослідженні добровільно приймали участь 78 здобувачів освіти 1-6 курсів медичного факультету Одеського національного медичного університету:

23 чоловіки (29,5%);

55 жінок (70,5%).

Дослідження проводилось на базі Центру ментального здоров’я Одеського національного медичного університету та на базі кафедри психіатрії, наркології, медичної психології та психотерапії.

В процесі виконання наукового дослідження було представлено опитувальник «РІВЕНЬ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ» (автор: Тарасов Є.О., кандидат психологічних наук, психотерапевт вищої категорії).

В результаті проходження опитувальника були отримані такі результати:

Твердження:	Так	Ні
-------------	-----	----

Часто сняться кошмари вночі	7 (9,2%)	69 (90,8%)
Велика кількість людей викликає дратівливість	42 (55,3%)	34 (44,7%)
Мучить почуття провини	34 (44,7%)	42 (55,3%)
Не забороняють собі висловлювати емоції	51 (67,1%)	25 (32,9%)
Легко ображаються на жарти в їх адресу	23 (30,3%)	53 (69,7%)
Часто змінюється настрій	50 (65,8%)	26 (34,2%)
Потребують людей, які здатні зрозуміти, підтримати, втішати	56 (73,7%)	20 (26,3%)
Легко почуваються в колі нових людей	46 (60,5%)	30 (39,5%)
Приймають все те, що відбувається, близько до серця	41 (53,9%)	35 (46,1%)
Легко розізнати	43 (56,6%)	33 (43,4%)

Усі учасники дослідження отримали поради стосовно підвищення рівня емоційної стійкості [3, с.38-40] :

1. Забезпечити повноцінний відпочинок.

Якісний сон, регулярні перерви та відновлення — основа психічного здоров'я.

2. Дозволяти собі проживати всі емоції.

Прийняття навіть “незручних” почуттів (злості, страху, смутку) допомагає краще розуміти себе.

3. Прислухатися до власних потреб.

Дбати про особисті кордони, своє тіло, комфорт і ресурси.

4. Шукати внутрішню рівновагу.

Практики усвідомленості, дихальні вправи, медитація, фізична активність допомагають зняти напругу.

5. Підтримувати соціальні зв'язки.

Спілкування з близькими, участь у волонтерстві чи спільнотах створює відчуття підтримки й безпеки.

6. Регулярно проводити самоаналіз.

Для цього запропоновано вести Щоденник емоцій, який був розроблений мною разом з працівниками кафедри психіатрії, наркології, медичної психології та психотерапії Одеського національного медичного університету .

Щоденник емоцій — це безпечний простір для щироого самовираження. Він допомагає:

- фіксувати власні почуття,
- відстежувати емоційні реакції у різних ситуаціях, знаходити закономірності між подіями та настроєм.

Чому важливо вести Щоденник емоцій:

1. Самопізнання. Допомагає краще зрозуміти себе, свої потреби та мотиви.

2. Зниження стресу. Виписування емоцій знімає внутрішню напругу.

3. Покращення психічного здоров'я. Зменшує ризик тривожних і депресивних станів.

4. Розвиток емоційного інтелекту. Формує вміння усвідомлювати, називати та регулювати емоції.

5. Саморегуляція. Допомагає навчитися керувати реакціями та підтримувати спокій навіть у кризових моментах.

Регулярно ведучи щоденник, людина поступово вчиться розуміти себе глибше, зміцнює емоційну стійкість і покращує якість свого життя.

Методи саморегуляції відіграють важливу роль у формуванні та підтриманні емоційної стійкості. Вони сприяють стабілізації варіабельності серцевого ритму, зниженню рівня тривожності та відновленню внутрішньої рівноваги.

Регулярне застосування таких технік допомагає краще контролювати емоційні реакції, зберігати спокій у стресових ситуаціях і підтримувати гармонійний психоемоційний стан.

[4]

Висновок: Емоційна стійкість — це не вроджена риса, а навичка, яку можна розвивати щодня. Вона формується поступово — через наші дії, мислення, ставлення до труднощів і здатність відновлювати внутрішній баланс після стресу.

В рамках Всеукраїнської програми ментального здоров'я ТИ ЯК, за ініціативи і підтримки першої леді України Олени Зеленської, було започатковано створення Центру ментального здоров'я в Одеському національному медичному університеті, який може стати тим майданчиком, де всі учасники освітнього процесу мають змогу поділитися своїми емоціями, розповісти про те, що турбує, почути поради та головне - отримати підтримку.

Кожен день — це нова можливість зміцнити свій внутрішній світ:

приймати емоції, піклуватися про себе, підтримувати інших і пам'ятати, що справжня стійкість — це не відсутність слабкості, а вміння піднятися після падіння.

Література:

1. Чабан О.С., Хаустова О.О., Омелянович В.Ю. Психічні розлади воєнного часу. Київ : Видавничий дім Медкнига», 2023. 232 с.
2. <https://howareu.com/news/ukraintsi-vidchuvaiut-stres-i-tryvohu-ale-obyraiut-konstruktyvni-kopinhovi-stratehii-reahuvannia-na-tsi-stany>
3. Денисова Ю.О., Чернова Т.М. Методи саморегуляції як альтернатива нейрофідбеку: вплив на мозкову активність та варіабельність серцевого ритму // Проблема особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження, 24-25 квітня 2025 р.: Матеріали XXVII Міжнародної конференції молодих науковців / З ред. І.В. Данилюка, С.Ю. Пашенко.
4. Кривонос В.Ю., Опря Є.В. Саморегуляція як засіб досягнення психічного здоров'я // Психологічне благополуччя та ментальне здоров'я в умовах невизначеності : матеріали науково-практичної конференції, м. Одеса, 7 квітня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. – С. 38-40. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-496-5-8>

Полагенько Олена Сергіївна
науковий співробітник відділу маркетингу та міжнародної діяльності
Інституту кліматично орієнтованого сільського господарства НААН

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ФЕРМЕРІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Після початку повномасштабної війни аграрна галузь України опинилася серед найбільш уразливих секторів економіки. Обмежений доступ до земельних угідь, замінування територій, знищення виробничих потужностей і логістичних шляхів, нестабільність економічної ситуації та нестача ресурсів спричинили серйозне психологічне навантаження на фермерів і працівників сільськогосподарських підприємств. У таких обставинах особливої ваги набуває питання збереження психічного здоров'я як чинника забезпечення стійкості аграрної сфери. Аналіз наукових джерел, що висвітлюють адаптацію аграрного сектору до умов війни, дає змогу визначити ключові чинники, які впливають на здатність фермерів пристосовуватися до сучасних викликів.

Серед економічних чинників – руйнування логістичних ланцюгів, блокада портів, втрата ринків збуту, зростання цін на ресурси та цілеспрямовані обстріли сільськогосподарських об'єктів. Соціальні чинники охоплюють дефіцит робочої сили, спричинений міграцією, мобілізацією та необхідністю підтримки внутрішньо переміщених працівників [1]. До організаційних чинників належать зміни, пов'язані з перебудовою роботи господарств у нових умовах: перехід на цифрові інструменти та онлайн-управління, перебої з електропостачанням і зв'язком, розрив усталених професійних контактів і необхідність налагодження нових партнерств, а також участь у державних і міжнародних програмах підтримки [2].

Серед усіх чинників особливу роль відіграють психологічні та безпекові аспекти, адже саме вони безпосередньо впливають на здатність аграріїв продовжувати роботу в екстремальних умовах. Постійна небезпека, спричинена замінованими полями та нерозірваними боеприпасами, високий рівень тривожності, невизначеність майбутнього й відчуття нестабільності призводять до зростання потреби у професійній психологічній підтримці. Для фермерів, особливо в прифронтових регіонах, характерне явище «емоційного виснаження», що підкреслює важливість формування ефективних індивідуальних і колективних стратегій адаптації та розвитку компетентностей із ведення господарства в умовах ризику й невизначеності.

Попри значну кількість міжнародних досліджень, присвячених психічному здоров'ю фермерів у кризових умовах, в Україні подібні ініціативи залишаються поодинокими. Вітчизняні дані мають переважно фрагментарний характер, що ускладнює формування цілісного розуміння психологічного стану аграріїв і потребує залучення до ширших міжнародних аналітичних програм. Так, за даними моніторингу стану сільськогосподарського виробництва в умовах війни, проведеного ФАО в Україні у 2023 році, серед фермерів виявлено виражені прояви емоційного виснаження, підвищеної тривожності та невпевненості у завтрашньому дні, тоді як система психологічної підтримки залишається фрагментарною та нерегулярною [3]. У 2023–2024 роках Україна увійшла до переліку восьми країн, залучених до міжнародного дослідження Farmer Voice Survey, ініційованого компанією Bayer. Із понад 2000 респондентів близько 200 представляли Україну [4]. Результати опитування показали, що серед основних викликів, які очікують українських аграріїв у найближчі три роки, найвагомішими є: вимушене припинення або ускладнення діяльності через воєнні дії – 38%; зміна клімату – 37%; економічна нестабільність, зумовлена коливанням цін, – 36%. Брак узагальненої та систематизованої інформації з цієї теми зумовила необхідність проведення власного емпіричного дослідження, спрямованого на оцінку рівня стресових переживань серед

фермерів в умовах війни.

Опитування проводилося у вересні–жовтні 2025 року серед представників агросфери з різних регіонів України. У дослідженні взяли участь 45 респондентів із 13 областей, переважно з Одеської (33,5%), Миколаївської (22%) та Херсонської (12%) областей. До вибірки увійшли фермери та працівники господарств різних масштабів і напрямів діяльності. Серед опитаних було 62% чоловіків і 38% жінок, а їхній професійний стаж у сільському господарстві коливався від 5 до 35 років. Близько 46,2% учасників повідомили про матеріальні втрати внаслідок знищення або пошкодження техніки, майна чи врожаю, тоді як 29% зазначили, що були змушені залишити свої домівки та стали внутрішньо переміщеними особами.

Отримані результати опитування продемонстрували значне емоційне виснаження та підвищений рівень напруження серед респондентів. Виявлено переважання тривалих симптомів психоемоційного стресу, що свідчить про сталий характер психологічного навантаження. Близько 61% опитаних мали високий рівень ситуативної тривожності, а 43% – підвищений рівень особистісної тривожності, що вказує на поширеність станів занепокоєння та напруги серед представників аграрної сфери. Водночас у більшості респондентів зберігаються внутрішні адаптаційні ресурси, які допомагають підтримувати психологічну стійкість і здатність функціонувати в складних умовах.

Отримані дані підтверджують, що фермери в Україні зазнають значного психоемоційного навантаження, що актуалізує необхідність розроблення та впровадження системних механізмів психологічної підтримки для працівників аграрної галузі. Піклування про ментальне здоров'я аграріїв слід розглядати як важливий елемент державної політики у сфері розвитку сільських територій. Важливо забезпечити доступ до програм психологічного консультування, створити мобільні групи кризової допомоги, організувати навчальні заходи з формування навичок саморегуляції та емоційної стійкості, а також посилити міжвідомчу взаємодію між державними установами, громадами, закладами освіти й міжнародними партнерами. Комплексна підтримка психічного добробуту фермерів стане підґрунтям для підвищення стійкості аграрного сектору, зміцнення соціальної єдності, продовольчої безпеки та сталого розвитку українського села в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

Отже, результати дослідження підтверджують, що психологічна стійкість фермерів є не лише особистісним ресурсом, а й стратегічним фактором відновлення та розвитку аграрного сектору України.

Література:

1. Мурована Т. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. Економіка та суспільство, 2023. № 47. С. 8.
2. Скопенко Н., Северина І, Голобородько В. Інструменти та стратегії розвитку українських підприємств в умовах викликів війни. Інвестиції: практика та досвід, 2024. Вип. № 6. С. 57-64
3. FAO. Impact of the war on agriculture and rural livelihoods in Ukraine: Findings of a nationwide rural household survey, December 2022 [Електронний ресурс]. – Рим: Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO), 2022. – Режим доступу: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/015c3049-4fc9-4706-87aa-abe4eca64a19/content> – (дата звернення: 04.11.2025).
4. Україна є головним виробником насіння у Європі: підсумки року від компанії «Байер» [Електронний ресурс] // Agro-business.com.ua. – 2023. – Режим доступу: <https://agro-business.com.ua/2017-09-29-05-56-43/item/31437-ukraina-ie-holovnym-vyrobnykom-nasinnia-u-yevropi-pidsumky-roku-vid-kompanii-baiier.html> – (дата звернення: 04.11.2025).

Урбан Людмила Юрївнабакалавр 2-го року навчання факультету публічного управління
«Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова»

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ВІДЧУТТЯ БЕЗПЕКИ У ТУРИСТІВ ПІД ЧАС ПОДОРОЖЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ (ПАНДЕМІЇ, ТЕРОРИЗМУ, ВОЄННІ КОНФЛІКТИ)

У сучасному глобалізованому світі, де подорожі стали звичним елементом життя мільйонів людей, питання безпеки туристів набуває особливого значення. Глобальні ризики — пандемії, терористичні акти, воєнні конфлікти, природні катастрофи — створюють як об'єктивні, так і суб'єктивні загрози, що безпосередньо впливають на рішення людей щодо подорожей. Відчуття безпеки, як підкреслюють сучасні дослідники, є складним психологічним конструктом, який формується під впливом емоційних, когнітивних і соціально-культурних факторів, і визначає поведінкову готовність туристів.

Одним із головних чинників формування цього відчуття є сприйняття ризику (risk perception), тобто індивідуальна інтерпретація загроз і оцінка власної здатності контролювати ситуацію. Під час пандемії COVID-19 туристи по-різному оцінювали рівень небезпеки, що залежало від емоційної стійкості, попереднього досвіду, рівня обізнаності та довіри до інформаційних джерел [1]. Багато хто відмовлявся від подорожей через страх заразитися або потрапити в ізоляцію, тоді як інші обирали безпечні маршрути, надаючи перевагу внутрішньому туризму. Це свідчить, що навіть за однакових умов суб'єктивне сприйняття ризику може відрізнятись в десятки разів, визначаючи як індивідуальні стратегії поведінки, так і загальні тенденції туристичного ринку.

Другим важливим чинником є довіра — до урядових структур, туроператорів, авіакомпаній і системи охорони здоров'я. Коли турист відчуває, що інституції спроможні гарантувати його безпеку, рівень тривоги знижується, а готовність подорожувати зростає. Дослідження показують, що ефективна комунікація та прозорість інформації під час кризових ситуацій суттєво впливають на психологічне відчуття безпеки [2]. Позитивна інформаційна політика, чесна реклама, своєчасне оновлення даних про умови подорожей — це чинники, які формують довіру та сприяють відновленню активності туристів після криз.

У контексті воєнних конфліктів і терористичних загроз роль психологічних чинників зростає ще більше. Туристи оцінюють безпеку не лише з погляду фізичних ризиків, а й з урахуванням емоційної стабільності регіону, політичної передбачуваності, міжнародного іміджу країни [3]. Позитивний досвід інших мандрівників, стабільна робота транспортної інфраструктури, наявність служб підтримки та зрозумілі протоколи поведінки в надзвичайних ситуаціях значно знижують рівень страху. Водночас, інформаційна невизначеність або панічні повідомлення у медіа можуть посилювати тривогу навіть у регіонах, де реальна загроза мінімальна.

Емоційні чинники — страх, тривога, невизначеність — безпосередньо впливають на прийняття туристичних рішень. Туристи, схильні до тривожності, зазвичай уникають ризикованих поїздок, натомість люди з високим рівнем стресостійкості прагнуть нових вражень навіть у кризових умовах. Психологічна готовність до ризику часто пов'язана з мотивацією: для одних подорож — це втеча від страху, для інших — спосіб довести власну незалежність і здатність контролювати ситуацію. Таким чином, у кризових умовах формується своєрідний поділ між «обережними туристами» та «пошукачами викликів».

Соціальні чинники також відіграють важливу роль. Підтримка близьких, позитивні відгуки у соціальних мережах, рекомендації знайомих і комунікація з місцевими мешканцями знижують рівень тривоги. Туристи, які відчувають соціальну підтримку, мають більшу схильність довіряти середовищу й сприймати подорож як безпечну. На противагу цьому, негативні повідомлення або фейкові новини у медіапросторі можуть

формувати хибне уявлення про загрози й перешкоджати відновленню туристичних потоків [1; 3].

У підсумку, формування відчуття безпеки у туристів — це складний багаторівневий процес, який залежить від поєднання емоційних, когнітивних і соціальних чинників. Зменшення тривожності, підвищення рівня довіри, забезпечення прозорої інформаційної політики та розвиток психологічної культури безпеки є основними напрямками, що сприяють стабілізації туристичної галузі в умовах глобальних ризиків. Ефективне управління безпекою в туризмі неможливе без урахування людського чинника — відчуття захищеності, довіри та впевненості, які є передумовою відповідального й сталого туризму.

Література:

1. Rahman M. K., Gazi M. A. I., Bhuiyan M. A., Rahaman M. A. Effect of Covid-19 pandemic on tourist travel risk and management perceptions // PLOS ONE. – 2021. – Vol. 16, No. 9. – e0256486. – DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0256486>.
2. Kozłowski A. R. The war and tourism: security issues and business opportunities in shadow of Russian war against Ukraine // Quality & Quantity. – 2023. – DOI: <https://doi.org/10.1007/s11135-023-01762-0>.
3. Agarwal S., Page S., Mawby R. Tourist security, terrorism risk management and tourist safety // Annals of Tourism Research. – 2021. – Vol. 89. – Article 103207. – DOI: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2021.103207>.

Секція 9. РОЗВИТОК ОСВІТИ І НАУКИ

Барвіцька Галина Кирилівна

кандидат філологічних наук,

с.н.с. відділу інформаційно-дидактичного моделювання
Національного центру «Мала академія наук України»

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗМІН

Сучасний світ перебуває в умовах глибоких трансформацій, що охоплюють усі сфери життя — від економіки до культури. Глобалізація, цифровізація, воєнні та екологічні кризи створюють складні виклики для розвитку суспільства і держави.

Актуальність теми полягає у необхідності осмислення ролі освіти та науки як головних рушіїв інноваційного розвитку та соціальної стабільності. В умовах переходу до економіки знань саме науково-освітній потенціал визначає здатність держави адаптуватися до змін і забезпечувати сталий розвиток [3].

Проблема дослідження — пошук шляхів ефективного реагування держави і суспільства на сучасні науково-технологічні виклики шляхом розвитку освіти, науки та інновацій.

Мета дослідження — проаналізувати сучасні виклики розвитку держави й суспільства у контексті науково-технологічних змін та обґрунтувати роль освіти і науки у забезпеченні прогресу.

Основні завдання:

1. Розглянути вплив глобальних технологічних і соціальних процесів на розвиток суспільства.
2. Дослідити роль освіти і науки як ключових чинників модернізації держави.
3. Визначити стратегічні напрями реформування науково-освітньої політики.

Методи дослідження:

- аналітичний — для опрацювання наукових джерел і нормативних документів;
- порівняльний — для аналізу міжнародного досвіду модернізації освіти;
- системний — для вивчення взаємозв'язку науки, освіти, економіки та державного управління;
- прогностичний — для формування можливих сценаріїв розвитку держави в умовах науково-технологічних змін.

До ключових викликів сучасного етапу належать:

- цифрова трансформація та впровадження штучного інтелекту;
- геополітична нестабільність і воєнні конфлікти;
- енергетичні й екологічні кризи;
- зростання соціальної нерівності та інформаційна дезорієнтація.

Ці фактори потребують від держав нових форм управління, орієнтованих на знання, інновації та розвиток людського потенціалу.

Освіта виступає стратегічним ресурсом держави, який формує компетентних громадян, готових до життя в умовах змін. Головними тенденціями сучасної освіти є цифровізація, гнучкість освітніх програм, міждисциплінарність і міжнародна академічна мобільність [1, с. 2].

Особливе значення має розвиток STEM-освіти та впровадження інноваційних педагогічних технологій, що формують практичні навички вирішення реальних проблем

суспільства.

Наукова діяльність виступає основою формування національної конкурентоспроможності. Серед основних проблем розвитку науки в Україні — недостатнє фінансування, застаріла інфраструктура та низький рівень комерціалізації результатів досліджень [2]. Однак, розв'язання цих проблем можливе через створення інноваційних екосистем, стимулювання наукових стартапів, розвиток міжнародної кооперації та популяризацію наукової культури.

Для забезпечення сталого розвитку держава має будувати політику, засновану на наукових даних та ефективній взаємодії між освітніми, науковими й управлінськими структурами. Необхідно впроваджувати модель «трикутника знань» (наука – освіта – інновації), що довела свою ефективність у країнах ЄС [5, с.16]. Це дозволяє формувати економіку, в основі якої – інтелектуальний капітал і технологічні розробки.

Отже, сучасні науково-технологічні зміни створюють як ризики, так і можливості для розвитку держави й суспільства. Освіта та наука є ключовими чинниками соціально-економічного прогресу, формують конкурентні переваги та підвищують рівень національної безпеки. Для ефективного реагування на виклики часу необхідно забезпечити сталу підтримку наукових досліджень, розвиток цифрової освіти та інтеграцію України у світовий науково-освітній простір. Трансформація держави можлива лише за умови стратегічного партнерства між владою, науковою спільнотою, бізнесом і громадянським суспільством.

Література:

1. Гребенюк А. В. Цифрова освіта в концепції сталого розвитку суспільства. Педагогічний пошук. 2023. № 4, С. 3–5.
2. Гуменюк І. С. Інноваційна політика та розвиток наукової сфери в Україні. Львів: ЛНУ, 2021.
3. Делія О. М. Освіта і наука в контексті сталого розвитку суспільства. Київ: КНЕУ, 2022.
4. Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку. Матеріали II Міжнародної наукової конференції. 27-28 березня 2020 р., м. Дніпро. Частина I. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. 354 с. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/materiali%20conf/2020/10_1_osvita_i_nauka_1.pdf
5. Освіта. Інноватика. Практика : науковий журнал. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2024. Том 12. № 3, 94 с.

Довганюк Ніколетта Степанівна

здобувачка освіти 4 курсу, шкільного відділення,

Відокремлений структурний підрозділ

«Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж

Мукачівського державного Університету»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасна освіта спрямована на формування особистості, здатної до творчої самореалізації, нестандартного мислення, пошуку нових шляхів розв'язання проблем і адаптації до постійних змін у суспільстві. У цьому контексті особливого значення набуває проблема розвитку креативності у дітей молодшого шкільного віку. Саме цей період є найсприятливішим для становлення творчого потенціалу особистості, оскільки діти виявляють природну допитливість, емоційну відкритість, бажання експериментувати та прагнення до пізнання нового. Від того, як педагог зуміє організувати навчально-виховний процес, залежить подальший розвиток креативних здібностей учня, його вміння мислити нестандартно, бачити проблему під різними кутами, пропонувати оригінальні рішення.

Під креативністю ми розуміємо інтелектуальні та особистісні властивості індивіда, який здатен самостійно висувати проблеми, генерувати нові, оригінальні ідеї, знаходити нетрадиційні та нешаблонні способи розв'язання проблемних завдань. [1, с. 197]

Розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку передбачає створення відповідних психолого-педагогічних умов, у яких кожна дитина почуватиметься впевнено, матиме змогу вільно висловлювати власні думки, експериментувати, шукати нові рішення, не боячись помилитися. Таке середовище повинно бути спрямоване на підтримку ініціативності, пізнавальної активності та самостійності учнів. Успішність процесу розвитку креативності значною мірою залежить від особистості вчителя, його професійної майстерності, педагогічної культури, готовності до творчої діяльності, уміння бачити індивідуальні особливості кожної дитини.

Психолого-педагогічні умови розвитку креативності полягають у створенні ситуацій, які спонукають учнів до пошукової діяльності, викликають інтерес і позитивні емоції. Велике значення має організація навчального середовища, у якому учні не лише отримують готову інформацію, а й активно залучаються до процесу її здобуття. У цьому допомагають різноманітні форми навчальної взаємодії: групова, парна, колективна робота, проектна діяльність, навчальні ігри, творчі завдання, інтерактивні методи.

Розвитку креативності сприяє орієнтація навчання на дитину, коли педагог виступає не як джерело знань, а як організатор пізнавальної діяльності, фасилітатор, наставник і партнер. У процесі навчання важливо поєднувати традиційні й інноваційні методи, стимулювати творчу уяву дітей, використовувати елементи дослідницької діяльності, проблемного навчання, а також залучати сучасні цифрові технології, що відкривають нові можливості для творчого самовираження.

Важливою умовою розвитку креативності є створення позитивного емоційного мікроклімату в класі. Учні повинні відчувати, що їхні ідеї цінні, навіть якщо вони відрізняються від загальноприйнятих. Підтримка, схвалення, доброзичливість учителя формують у дитини впевненість у власних силах, бажання пробувати нове, досліджувати, мислити вільно.

Оцінювання дитини – важливий стимул до творчої діяльності в перспективі. Треба всіляко заохочувати до вдосконалення знань, умінь і навичок, відзначаючи навіть незначний

успіх, старанність, захопленість зображувальною діяльністю. [2, с. 27]

Оцінювання в цьому контексті має не каральний, а мотиваційний характер. Воно повинно підкреслювати позитивні зрушення, підтримувати прагнення дитини до саморозвитку, викликати інтерес до навчальної діяльності. Коли дитина відчуває, що її старання помічені, вона починає діяти активніше, виявляє ініціативу, шукає нові шляхи розв'язання завдань.

До ефективних технологій, що сприяють розвитку креативного мислення в молодших школярів, належать ігрові, інтегровані, проектні, дослідницькі методи навчання, а також технології розвитку критичного мислення. Вони дають можливість дитині вільно висловлювати свої думки, пробувати різні підходи до розв'язання завдань, створювати власні продукти діяльності. Саме такі технології допомагають сформувати в учнів навички гнучкого, варіативного мислення, здатність бачити нові зв'язки між відомими явищами, самостійно оцінювати результати своєї роботи.

Отже, психолого-педагогічні умови розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку передбачають створення сприятливого освітнього середовища, орієнтованого на розвиток індивідуальності, самостійності, ініціативності та пізнавальної активності дитини. Лише за таких умов учитель може розкрити потенціал кожного учня, сприяти формуванню творчої особистості, здатної успішно реалізувати себе у подальшому навчанні та житті.

Література:

1. Павленко В.В. Проблемні ситуації: поняття і типи. Нові технології навчання: Збірник наукових праць // Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ, 2014. Вип.83. С. 196–202.
2. Кардашов В.М. Шляхи активізації творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва / В. М. Кардашов // Початкова школа. – 1987. – №6. – С.23-27.

Домуховська Мирослава Русланівна

студентка 4 курсу освітнього рівня «бакалавр»

спеціальності «Середня освіта (Трудове навчання та технології)»

ЗВО «Криворізький державний педагогічний університет»

Науковий керівник: Серьогіна Ірина Юріївна.

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологічної та професійної освіти Криворізького державного педагогічного університету

ГЕЙМІФІКАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.10 «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ): ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНУ МОТИВАЦІЮ ТА ПСИХОЛОГІЧНУ СТІЙКІСТЬ

Процес переходу до євроінтеграції та реформа Нової Української школи (далі – НУШ) вимагає від педагогів серйозної модернізації та підготовки у галузі технологічної освіти. Майбутній вчитель технології повинен володіти не лише високим рівнем предметної компетентності, але й мати цифрові навички та психологічну готовність до умов постійних змін. Все це обумовлює необхідність формування високого рівня професійної мотивації та психологічної стійкості. Варто зауважити, що традиційні методи викладання часто не відповідають тим вимогам, до яких звикли покоління «Зумери» та «Альфа». Це призводить до зниження пізнавального інтересу, а у подальшому – до професійного вигорання та відчуженості. Тому, одним із найбільш дієвих рішень, які можна уявити у світовій педагогіці – гейміфікація освітнього процесу. Тому мета нашого дослідження – теоретично обґрунтувати модель застосування гейміфікації у навчальній діяльності студентів спеціальності 014.10. «Середня освіта (Трудове навчання та технології)» та проаналізувати те, як вона впливає на підвищення внутрішньої професійної мотивації та формування психологічної стійкості.

Почнемо із того, що зазначимо сутність та психологічні основи гейміфікації у фаховій підготовці. На думку Є. Антонова, поняття «гейміфікація» є трохи розмитим, адже це може бути як «інструмент підвищення залученості користувачів» [1, с. 251]; «система, де гравці задіяні у вирішенні штучного конфлікту, що визначається правилами та має своє вираження у кількісному результаті» [1, с.26]. Дану проблему розглядали достатня кількість науковців, тому С. Толочко зазначила, що це визначення, у першу чергу, «ототожнюється з ігровими практиками та механізмами, які використовуються у неігровому контексті із залученням користувачів до вирішення проблем; сумісними діями задля досягнення власних цілей, віртуальністю та зворотнім відліком (виконанням завдань за обмежений час); інтерактивною системою, спрямованою на мотивацію та залучення кінцевих користувачів – здобувачів освіти – до процесу створення нового продукту (у нашому контексті – освітнього) за рахунок використання ігрових елементів та механіки» [2, с. 711]. Аналізуючи це визначення, слід виокремити ключові аспекти, що мають критичне значення для підготовки майбутніх фахівців:

- по-перше, проблемно-орієнтоване навчання. Авторка робить наголос на «залученні користувачів до вирішення проблем». Це підтверджує нашу думку, про те, що гейміфікація підходить у проєктний характер нашої освіти;

- по-друге, формування командної компетентності. Важливість «сумісних дій задля досягнення власних цілей» підкреслює роль гейміфікації у розвитку навичок співпраці та командної роботи, що є обов'язковою soft skill для сучасного педагога;

- по-третє, розвиток психологічної стійкості й мотивації. Адже тут йде використання елементів із «зворотнім відліком (виконанням завдань за обмежений час)», що створює контрольований стресовий чинник. Це тренує студентів приймати ефективні рішення в умовах дефіциту часу, що є прямою підготовкою до реальних викликів у професійній діяльності, а також воно дозволяє нам пов'язати використання ігрових механік (бейджі, рейтинги) безпосередньо з підвищенням внутрішньої професійної мотивації студентів, що є центральною тезою нашого дослідження.

Таким чином, у контексті фахової підготовки вчителів технологій, гейміфікація – це не просто розважальний елемент, а структурована інтерактивна педагогічна система, спрямована на формування компетентностей через імітацію професійної діяльності. Тобто, ми бачимо, що на відміну від «навчання через гру», гейміфікація – застосування елементів ігрових механік (бали, змагання, рівні) у неігровому контексті (навчальний процес). Відповідно, її ефективність буде мати базу на задоволенні фундаментальних людських потреб, які описані у теорії самодетермінації (табл. 1).

Таблиця 1.

Теорії самодетермінації

Потреба	Опис	Реалізація через гейміфікацію
Автономія	Відчуття контролю над власними діями та вибором.	Вибір завдань, шляху проходження «професійного квесту» (наприклад, освоїти деревообробку або металообробку першою).
Компетентність	Відчуття ефективності та прогресу у діяльності.	Миттєвий зворотний зв'язок, візуалізація прогресу через шкали досвіду та отримання бейджів.
Спорідненість	Відчуття приналежності та соціальної взаємодії.	Командні «гільдії» для виконання проєктів, рейтинги (Leaderboards) та спільні «місії».

Застосування гейміфікації у навчальній діяльності студентів спеціальності 014.10 «Середня освіта («Трудове навчання та технології»)» змінює їх сприйняття академічних знань, переводячи завдання, які вони отримують у ЗВО, у площину професійного самовдосконалення. Завдяки інтеграції ігрових механік, у них формується стійка внутрішня мотивація, оскільки фокус зміщується з оцінки, стипендії, виплат на досягнення майстерності

По-перше, система професійних звань та бейджів забезпечує візуалізацію оволодіння конкретними професійними компетентностями. Отримання статусу «Сертифікований 3D-моделіст» або «Майстер методики» прямо підвищує у студентів самоефективність – їх віру у власні сили та здатність досягти поставлених професійних цілей.

По-друге, навчальні квести і багаторівневі завдання розробляються таким чином, щоб забезпечити оптимальну складність (за принципом потоку). Базові рівні підтримують впевненість та закріплюють необхідні знання, тоді як бонусні місії або складні проєкти стимулюють творчість, інноваційне мислення та прагнення до досконалості. Також використання рейтингу дає можливість студентам стимул до здорової конкуренції та бажанням бути визнаним у ігровому та професійному середовищі за рахунок моделювання реальних

умов конкуренції на ринку праці та підвищення якісного результату. Отож, ми бачимо, що гейміфікація створює атмосферу постійного професійного зростання, де кожне зусилля є визнаним, і нагорода безпосередньо пов'язана із професійним успіхом, а не лише з формальною оцінкою.

Окремо необхідно зазначити, що однією з ключових професійних якостей для майбутнього вчителя технологій є психологічна стійкість або резильєнтність. Дане питання розглядали різні науковці, однак типовим з них можна розглянути визначення Ф. Лозеля, яке зазначила у статті Г. Лазос: «Здатність людини або соціальної системи вибудовувати нормальне, повноцінне життя в складних умовах» [3, с. 30]. Окрім цього, авторка аналізувала ряд англomовних дослідників й виявила, що:

- резильєнтність – це біо-психо-соціальне явище, що охоплює особистісні, міжособистісні та суспільні переживання і є природним результатом різних процесів розвитку протягом певного часу;

- резильєнтність загалом пов'язана зі здатністю психіки відновлюватися після несприятливих умов;

- залежно від фокусу та предмету дослідження резильєнтність може розглядатися і як певна характеристика особистості, притаманна тій або іншій людині, і як динамічний процес;

- резильєнтність відіграє важливу роль у здатності та формуванні посттравматичного стресового зростання особистості [3, с. 34].

Таким чином, у цілому, ця якість визначається як здатність швидко відновлюватися після невдач, зберігати високу функціональність під тиском та ефективно адаптуватися до постійних технічних інновацій. У контексті технологічної освіти, де студенти неминуче стикаються з технічними помилками та прорахунками, гейміфікація створює безпечний простір для тренування цієї стійкості. Гейміфікація сприяє формуванню резильєнтності через такі основні механізми:

- декатастрофізація помилок. У технічних та ІТ-дисциплінах помилка є частиною процесу. В ігровому форматі вона перетворюється не на провал, а на зворотний зв'язок і можливість «перезапустити» місію. Це вчить студентів не уникати складних завдань через страх невдачі, а аналізувати причини прорахунків і активно шукати альтернативні шляхи вирішення проблеми. Про це заявляє

А. Курова, яка зазначила, що «основний сенс техніки декатастрофізації полягає в тому, що клієнтові пропонується уявити найстрашніше, що може статися в конкретному випадку («а раптом, якщо...»))» [4, с.323];

- тренування адаптивного мислення та гнучкості. Гейміфіковані завдання часто містять елементи несподіванки. Необхідність швидко змінити стратегію та знайти нове рішення є прямим тренуванням адаптивності, яка критично необхідна вчителю для роботи з непередбачуваним шкільним обладнанням та навчальними ситуаціями;

- зміцнення соціальної підтримки та командної резильєнтності. Робота в командних «гільдіях» над технологічними проєктами розподіляє відповідальність за невдачу. Спільне вирішення проблем та взаємна підтримка на етапі корекції помилок стають основою для формування колективної психологічної стійкості, що значно знижує рівень індивідуального стресу [5].

Отже, завдяки цим механізмам, гейміфікація забезпечує набуття студентами досвіду швидкого відновлення та ефективного подолання перешкод, що є суттю професійної резильєнтності. При цьому, ми бачимо, що гейміфікація навчальної діяльності студентів спеціальності 014.10. «Середня освіта (Трудове навчання)» є обґрунтованою та ефективною інноваційною технологією психолого-педагогічної підготовки. Також ми системно

обґрунтували використання гейміфікаційних механік, заснованих на SDT, саме для фахової підготовки вчителя технологій із залученням ІТ-інструментів.

У подальшому, потрібно емпірично перевірити довгостроковий вплив гейміфікації на показники професійної успішності випускників та розробка стандартизованих гейміфікованих модулів для ключових технологічних дисциплін ЗВО.

Література:

1. Антонов Є. Гейміфікація як засіб мотивації освітнього процесу. Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. С. 229-258.
2. Толочко С. Інноваційні технології формування компетентності здобувачів освіти: від гейміфікації до проєктної діяльності // «Вісник науки та освіти»(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія». № 4(10). С. 710-725.
3. Лазос Г. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень // Актуальні проблеми психології. Том 3.: Консультативна психологія і психотерапія. Вип. 14. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України; Вінниця, ФОП Рогальська І. О., 2018. Вип. 14. С. 26-64.
4. Курова А. Декатастрофікація як сучасна технологія підтримки психологічного здоров'я особистості // In The XXIV International Scientific and Practical Conference «Modern technologies in the environment», June 17-19, 2024. Rome, Italy. 419 p. P. 323-325.
5. Бурик З. Сучасні виклики реалізації соціальної політики в умовах війни та післявоєнного відновлення та в контексті сталого розвитку // Аспекти публічного управління, 2025. № 13(2), С. 33-43.

Крупський Сергій Сергійович

курсант 3 курсу навчально-наукового інституту оперативного рятувальних сил
Національного університету цивільного захисту України;

Рилєєв Данііл Романович

курсант 3 курсу навчально-наукового інституту оперативного рятувальних сил
Національного університету цивільного захисту України

Науковий керівник:

Харламов Михайло Іванович,

доктор історичних наук, професор, професор кафедри соціальних і
гуманітарних дисциплін навчально-наукового інституту цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України

ПРАКТИЧНІ ЗНАННЯ ТА НАВИЧКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ УКРАЇНИ

Професійна діяльність рятувальників в умовах надзвичайних ситуацій вимагає не лише глибоких теоретичних знань, а й відпрацьованих практичних навичок, здатних забезпечити швидко, безпечно та ефективну діяльність у реальних екстремальних умовах. Відтак освітній процес у закладах вищої освіти, що готують фахівців для ДСНС, повинен інтегрувати методи практичної підготовки, які відтворюють умови максимально наближені до реальних ситуацій, забезпечуючи розвиток технічних, тактичних, командних і психологічних компетенцій. Саме така орієнтація на практичну майстерність проголошена в навчальному процесі провідних галузевих закладів вищої освіти, зокрема Національного університету цивільного захисту України [1].

Під компетентністю розуміють інтегрований набір знань, умінь, навичок та ціннісних ставлень, які забезпечують ефективне виконання професійних функцій. У контексті підготовки рятувальників практична компетентність включає: техніко-тактичні навички (проведення гасіння пожеж, пошуково-рятувальні роботи), навички роботи з сучасними технічними засобами, прийоми командної взаємодії, управління в екстремальних умовах та стресостійкість. Освітні технології, що забезпечують формування цих компетентностей, - це модульне і проблемно-орієнтоване навчання, тренінги з імітацією подій, симуляційні вправи та навчально-бойова підготовка на полігонах [2].

Підготовка фахівців у сфері цивільного захисту здійснюється у відповідності з державною політикою щодо реформування служби та затвердженими програмами підготовки. Галузеві навчальні заклади розробляють робочі програми дисциплін, методичні вказівки та робочі плани практичних занять, що враховують вимоги ДСНС та спеціалізованих інститутів. Національний університет цивільного захисту України та Інститут державного управління у сфері цивільного захисту та інші структурні підрозділи ДСНС визначають методичні підходи до практичних тренувань [1, 2].

Практична підготовка умовно ділиться на три рівні: базовий (навчально-практичний) – лабораторно-практичні заняття, відпрацювання індивідуальних навичок (вміння працювати зі спорядженням, елементарні прийоми тактичних дій); професійно-прикладний – комплексні вправи, тренінги на полігонах, тактичні заняття в умовах імітації надзвичайних ситуацій; інтегрований (командно-оперативний) – великі навчально-тренувальні збори, комплексні тактичні навчання за участю підрозділів ДСНС, міжвідомчі навчання. Кожен рівень має власні цілі, засоби й критерії оцінювання. Практична підготовка повинна

мати прогресивне ускладнення: від індивідуальних навичок до управління складними груповими операціями.

Методики формування практичних навичок складається з наступних етапів: імітація та симуляції – використання тренажерів, макетів і віртуальних симуляцій дозволяє відпрацьовувати складні технічні та тактичні прийоми в безпечному середовищі перед проведенням реальних занять на полігоні; дія у «реальних» умовах (польові виходи, полігони) – на полігонах курсант відпрацьовує дії в умовах диму, обмеженої видимості, складних інженерних конструкцій – тобто в умовах, максимально наближених до реальної надзвичайної події. Саме такий підхід активно застосовується у Національному університеті цивільного захисту України [1].

Ще одним етапом формування практичних навичок є командно-тактичні навчання. Робота у злагоджених командах, обмін ролями, управління підрозділом – важлива складова. Командні тренування відпрацьовують процедури взаємодії, комунікації й прийняття рішень в умовах обмеженого часу. Рефлексія та розбір дій, це також важливий етап формування навичок. Після кожного тренування обов'язковий детальний аналіз дій: з'ясування помилок, обговорення альтернативних рішень, корекція стандартів дій. Це критично для перетворення випадкових дій у професійні навички.

Оцінювання отриманих знань та навичок критеріально орієнтованим і репрезентувати кількісні та якісні показники: час виконання завдання, відповідність стандартам техніки безпеки, точність дій, рівень координації в команді та стресостійкість. Результати оцінювання використовують для модифікації індивідуальних траєкторій підготовки та для прийняття рішень про рівень допуску до самостійної роботи в підрозділах ДСНС. Наявні робочі програми дисциплін передбачають критерії оцінювання практичних умінь [3].

Практичні знання й навички є серцевиною професійної підготовки курсантів закладів вищої освіти, що готують кадри для ДСНС України. Ефективна система практичної підготовки поєднує модульний підхід, симуляції, польові тренування і командно-оперативні навчання з чіткими критеріями оцінювання. Актуалізація програм та інвестиції в ресурси (полігони, тренажери) разом із міжвідомчою співпрацею і міжнародними обмінами практик забезпечують високий рівень професійної готовності майбутніх рятувальників.

Література:

1. Національний університет цивільного захисту України. Практична підготовка курсантів [Електронний ресурс] / Нац. ун-т цивіл. захисту України. – Режим доступу: <https://nuczu.edu.ua/ukr/nutszu/arkhiv-novyn/praktichna-pidgotovka-kursantiv> (дата звернення: 02.11.2025).
2. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Інститут державного управління у сфері цивільного захисту — методичні матеріали [Електронний ресурс] / ДСНС України. – Режим доступу: <https://indcz.dsns.gov.ua/upload/1/0/7/6/8/1/2/Ota2HczGRYaRadaVxiOb4U2ajR6107jjQ7ZXYwnL.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
3. Робоча програма дисципліни «Організація пошуку та порятунку» [Електронний ресурс] / Навчальні матеріали університетів цивільного захисту. – Режим доступу: <https://nm2.univd.edu.ua/download/142881> (дата звернення: 02.11.2025).

Лиманська Світлана Сергіївна

здобувачка 4-го року навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Горлівського інституту іноземних мов

Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет»

Науковий керівник: Горлова О. В.

к.філ н., доцент кафедри світової літератури ГПМ ДВНЗ «ДДПУ»

м. Дніпро, Україна

УРОКИ ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНОМУ ЦИФРОВОМУ СВІТІ

У сучасному цифровому світі, де інформація поширюється миттєво через соціальні мережі, онлайн-платформи та мультимедіа, уроки літератури набувають нового значення як простір для формування критичного мислення, емоційної грамотності та культурної ідентичності. Традиційні літературні тексти, від класики до сучасної прози, стають інструментом для навігації в океані цифрового контенту, де дезінформація та поверхневе сприйняття загрожують глибокому розумінню.

Втілення у закладах середньої освіти інноваційних технологій висвітлили у своїх працях багато відомих науковців: М. Козир, О. Бочко, Н. Баланюк, І. Гудчина, Т. Васильєва, В. Бикова, В. Едігей, Л. Назаренко, Н. Когут, Л. Ілляшенко, Н. Морзе, М. Гриньова, Т. Коваль, Н. Винницька, О. Дячук, О. Уманець, Л. Сабадаш, С. Гарна, О. Шевчук, В. Усатенко, О. Жигайло, Т. Ярошенко, Г. Шиманська та інші.

Сучасні уроки літератури в цифровому світі трансформують пасивне читання на активний процес, де психологічні механізми сприйняття тексту інтегруються з мультимедійними елементами, сприяючи розвитку уваги та уяви. Цифровізація дозволяє моделювати зону найближчого розвитку, де віртуальні симуляції (3D-моделі персонажів Шекспіра) допомагають подолати бар'єри абстрактного сприйняття, перетворюючи текст на візуальний досвід.

Сучасний вчитель у своїй діяльності під час дистанційного навчання використовує різноманітні цифрові платформи та сервіси:

- платформи для організації дистанційних уроків та завдань: Google Meet, Google Classroom;
- для проведення відеоконференцій та інтерактивних онлайн-занять: Google Meet, Microsoft Teams, Zoom, Cisco Webex;
- створення курсів на навчальних системах, створення тестів та завдань і управління ними: WeStudy, Moodle;
- ресурси для записування та редагування відео, створення до них субтитрів: Camtasia, Loom;
- організація комунікації, зворотнього зв'язку та обміну матеріалами відбувається за допомогою Facebook Messenger, Viber [2].

Одним з ресурсів, що дозволяє швидко знаходити потрібну інформацію є електронні підручники. Нині існують навчально-методичні комплекси (НМК) в електронному вигляді: підручник, робочий зошит, книга для вчителя, електронні платформи для підтримки даного НМК на яких є інтерактивні завдання, цікаві факти чи історії про авторів твору, завдання для перевірки знань.

Вчитель-словесник може у своїй роботі використовувати онлайн-бібліотеки, а саме: Bartleby, OpenLibrary, Project Gutenberg, Internet Archive, Goggle Books, також можна

використовувати платформу LibriVox, де розташований онлайн-збірник аудіокниг з можливістю прослуховування в оригіналі художніх творів. Платформи 2Books, Smashwords, ManyBooks дають можливість читати художні твори в оригіналі, вони мають можливість інтерактивного перекладу.

Платформи PowerPoint, Prezi, Canva, Adobe-Spark, Powtoon дозволяють вчителям та учням проявити свою креативність та творчість у створенні мультимедійних презентацій. Особливо творчим до душі «припадає» створення відеороликів за мотивами художніх творів на ресурсах Adobe Premiere Pro, Movie Maker, Animoto, Go Animate. Для створення буктрейлерів чи сторітелінгу можна порадити ресурси EDPuzzle, Movavi, StoryBoard That, iMovie, StoryJumper, Animoto, Adobe Premiere Rush, ресурси Anchor, Hindenburg Journalist, Podbean, Soundtrap підійдуть для аудіопідкатів. О. Гелетей зазначає, що можливість створити якісні комікси дають ресурси Writecomics, ToonDoo, для створення різноманітних вправ та навчальних ігор – Learning Apps [1]. Розробити постер чи плакат дозволяє сервіс Adobe Spark, Canva, VistaCreate. У вчителів та учнів є можливість ведення літературних блогів чи влогів за допомогою сервісів YouTube, Wix, Blogger, де вони можуть аналізувати літературні твори, ділитися своїми враженнями про твір, сервіси Google Docs, Book Creator допоможуть створити електронну книгу з дослідження історії написання художнього твору, його аналізу, а також проілюструвати. Також можна поринути у цікавий світ віртуальної подорожі автора твору чи героїв твору за допомогою інтерактивних карт створених ресурсами ThingLink, Google My Maps.

Ресурси, такі як Canva, Pixton та Storyboard That, дозволяють відтворювати події з твору у форматі коміксів або графічних новел, що стимулює учнів до вивчення літератури, покращує їхні навички читання та аналізу текстів. Інтерактивні завдання за допомогою цих платформ сприяють підвищенню інтересу та залученості учнів до навчального процесу.

Ресурси Coogle, Mindomo, Mind Mup, XMind, MindMeister допоможуть створити ментальні карти, провести порівняльний аналіз у вигляді таблиць за допомогою ресурсів Venngage, Infogram, Padlet, а резюме на твір створити за допомогою Zoho Writer та Notion. Для створення хмар слів варто використовувати ресурси WordClouds, WordCloud Generator, WordArt, Tagul, Wordwall. Конструктор Mentimeter відповідає за створення онлайн-опитувань в реальному часі, що візуалізується (відкритим питанням, хмарию слів, вікториною-змаганням, голосуванням (з різноманітним відображенням результатів).

У вчителів та учнів є можливість використовувати для інтерактивних завдань дошки: Stormboard, Miro, Linoit, Padlet, Trello, Conceptboard, Google Workspace для створення тестів, змагань і контрольних робіт ресурси Socrative, Kahoot, Formative, Mentimeter, Quizizz, «На Урок», «Всеосвіта». Нині доволі поширеними є QR-коди, що є сучасним інструментом для ефективного навчання. Вони дозволяють швидко й зручно отримати доступ до додаткових матеріалів: бібліографічних даних про автора, твір, критичні статті, ілюстрації до твору, мультимедійних матеріалів та інтерактивних завдань, з їх допомогою можна переглянути відео, виконати завдання на платформі чи здійснити віртуальну екскурсію, що робить уроки літератури цікавими, ефективними та інтерактивними.

Ю. Ісапчук зазначає, що важливою на уроках зарубіжної літератури є і наочність, адже це реалізовуватиме ще й культурологічну лінію. Так, вчитель може продемонструвати картини відомих художників, архітектуру певної доби, що надаватиме розуміння життєвої ситуації, що корелювала із часом написання твору[2, с. 325]. Сьогодні є можливості відвідування віртуальних виставок на сайтах (The Louvre Virtual Tour, Google Arts & Culture (Музей Лувр), National Gallery of Art Virtual Tours (Національної галереї мистецтва)), Українські музеї онлайн [3].

На допомогу вчителю приходять освітні платформи: AR Book, де розміщено уроки з доповненою та віртуальною реальністю, готові навчальні матеріали (уроки, домашні завдання, контрольні роботи, тести); IZZI – ресурс видавництва «Ранок», що містить електронні підручники і електронні додатки до них та розроблені інтерактивні завдання. За QR-кодом можна переглядати відео та виконувати запропоновані завдання. Платформу Всеукраїнської школи онлайн можна використовувати при змішаному та дистанційному навчанні учнів 5-11 класів. Успішність учнів у динаміці вчитель відстежує за допомогою ресурсів ClassDojo, Schoology.

Отже, уроки літератури в сучасному цифровому світі – це синтез традиції та інновацій, де психологічні чинники сприйняття визначають успіх. Цифрові інструменти посилюють розвиток уваги та креативності, але вимагають балансу для подолання ризиків. Використання цифрових сервісів та платформ вчителем-словесником дозволяє зробити уроки літератури цікавими, корисними та доступними, зацікавивши учнів у вивченні матеріалу завдяки тому, що учні можуть виконувати запропоновані завдання в цікавій саме для них формі. А це сприяє вивченню літератури та розвитку і вдосконаленню цифрових навичок.

Література:

1. Гелетей О. Роль дигітального підходу на уроках зарубіжної літератури у старшій школі. Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. Вип. 73. Т. 2. С. 322-326 URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/73_2024/part_2/51.pdf (дата звернення: 01.11.2025).
2. Методика викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навч. посіб. / Ю. Ісапчук, А. Тичініна, А. Сажина, Н. Нікоряк, К. Калинич, П. Рихло, Р. Дзик, Г. Іванчук. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 304 с.
3. Українські музеї онлайн URL: <https://www.cbllib.alexandriya.com/novuny/muzeyi-ukrayiny-onlajn-kskursiyi.html> (дата звернення: 01.11.2025).

Омельченко Світлана В'ячеславівна

заступниця директора з навчально-виховної роботи

викладачка української мови та літератури

Мунтян Валерія Олегівна

здобувачка освіти 2 курсу ОПП «Туристичне обслуговування»

Тульчинський фаховий коледж культури

3 АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Особливості освітнього процесу у Тульчинському фаховому коледжі культури, мистецькому закладу освіти, полягають у тісному взаємозв'язку навчання і виховання з урахуванням творчих здібностей, інтересів і потреб здобувачів освіти. Освітній процес у коледжі організовано відповідно до Тимчасового положення про організацію освітнього процесу на період воєнного часу й у випадках оголошення карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), Положення про організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання з урахуванням потреб здобувачів, що перебувають за кордоном, та інших зовнішніх і внутрішніх нормативних документів.

Особливостями освітнього процесу Тульчинського фахового коледжу культури в умовах воєнного часу, подальшого реформування системи фахової передвищої освіти, підготовки до акредитації освітньо-професійних програм ось уже кілька років є подальша розбудова внутрішньої системи якості освіти, забезпечення дотримання безпечного і здорового освітнього середовища, дотримання електронного документообігу, подальша розробка внутрішніх нормативних документів тощо.

Виховна робота завжди була невід'ємним складником освітнього процесу, а зараз, в умовах військової агресії РФ проти України, її можна вважати первинною. В умовах реформування освіти та реаліях воєнного часу важливою є взаємодія усіх учасників освітнього процесу. Організація освітнього процесу в складних умовах трансформації суспільства – це справжній виклик закладам і системі освіти в цілому. Звісно, постає питання: як саме працювати, які акценти розставити задля досягнення результатів, як зберегти контингент закладів і подбати про ментальне здоров'я учасників освітнього процесу, які актуальні форми і методи виховання застосовувати задля виховання молодого покоління українців і формування конкурентноспроможних фахівців галузі?

Сьогодні одними з найважливіших напрямків виховної роботи мають стати психоемоційна підтримка здобувачів освіти, дотримання алгоритму дій під час повітряних тривог, перша домедична допомога, підтримка студентів-першокурсників та внутрішньо переміщених осіб, національно-патріотичне виховання, формування критичного мислення, медіаграмотності та ін. [1, с. 5]. В умовах інформаційної війни, яку веде агресор, важливим для здобувачів освіти є вміння протидіяти викликам і загрозам сьогодення, аналізувати і розрізняти інформацію та фейки, формувати власну громадянську позицію, розвивати життєву стійкість та адаптивність до нестійких умов життя і навчання в умовах постійних повітряних тривог і відсутності світла та ін. Ми не повинні допустити, щоб наша молодь стала ще одним інструментом ворога в гібридній та інформаційній війні. З цією метою у коледжі проводяться заходи з залученням працівників ДСНС, НМЦ БЖ та ЦЗ Вінницької області, проводяться навчання базових правил інформаційної безпеки, безпеки життєдіяльності і цивільного захисту та ін. Важливим акцентом виховної роботи є також попереджувальна інформаційно-роз'яснювальна робота з питань молодіжних субкультур, що є особливою частиною суспільної культури, та зміцнення морально-етичних цінностей.

Професійні завдання викладача в нових умовах функціонування закладів освіти виходять за межі академічних завдань. Зараз студенти найбільше потребують підтримки і розуміння, академічні ж успіхи й оцінки відходять на другий план. Ми всі вимушено звикаємо до потреб організації освітнього процесу в непростих умовах невизначеності, але здобувачі освіти не можуть обійтися без нашої підтримки, підтримки дорослих, нашої впевненості, стійкості і віри у перемогу.

Діяльність викладача нині є особливо важливою у формуванні громадянсько-патріотичних настроїв, розвитку особистості студентської молоді, їх стійкості до ворожих проявів в умовах війни. Опорою для здобувачів освіти має стати психологічна підтримка і

створення у закладі освіти безпечного і здорового освітнього середовища, адаптованого до уникнення додаткових джерел стресу, зниження тиску під час перевірки знань і оцінювання [4, ст. 296-298]. Засобом зняття напруги і зміцнення організму можуть стати заходи, спрямовані на фізичне і психічне здоров'я, залучення до спорту й активного відпочинку. Питаннями попереджувальної і корегувальної роботи, адаптації студентів до освітнього процесу займається практичний психолог коледжу [2, ст. 6-7].

Першочерговим завданням педагогічного колективу в умовах загрози існуванню держави є формування у здобувачів освіти активної громадянської позиції, зміцнення патріотичних почуттів через їх залучення до соціальної і волонтерської діяльності, до загальнонаціональної хвилини мовчання, підготовки і проведення культурно-мистецьких акцій, виховних заходів, зустрічей, бесід та ін. [3, ст. 42-44, ст. 64-67]

Особливої ваги в умовах сьогодення набуває роль викладача в організації студентоцентрованого навчання, що враховує індивідуальні потреби, інтереси та здібності студента як суб'єкта навчання і спрямоване на розвиток самостійності і самовдосконалення, відповідальності і критичного мислення. Незважаючи на всі виклики сучасного життя в Україні, основою успішної реалізації освітніх завдань і завдань формування стійкого і свідомого покоління українців є мотивація, усвідомлення студентами потреби отримання фахової підготовки задля відбудови і розвитку України.

Відповідно змінюються підходи до організації освітнього процесу і збільшується навантаження на сучасного педагога, який не лише надає знання, а й виконує роль наставника, психолога, фасилітатора і провідника. Аби впоратися із цими непростими завданнями, передбачити потреби студентів, необхідно не лише володіти арсеналом педагогічних інструментів, а й сформувати потрібні професійні якості для організації адаптивного навчання і свого фахового самовдосконалення [5]. Традиційні методи і прийоми вже не діють, тож шукаємо нові альтернативні форми роботи і рішення. Хтось скаже: це не просто. А коли нам було легко? Це ж наш вибір.

Література:

1. «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція»: упровадження програми виховної роботи з підлітками щодо питань протидії торгівлі людьми (для учнів професійно-технічних закладів): методичні рекомендації/ авт./упор. Н.І. Бойчук, С.В. Терницька; за заг. ред. І.Д. Звереві, Ж.В. Петрочко. – Київ : ФОП Буря О.Д., 2014, 308 с. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pozashkilna/Osobysta-gidnist_PTNZ.pdf
2. Підтримка психологічного здоров'я особистості в умовах війни: матеріали VI Всеукраїнських психологічних читань «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів», 21 квітня 2023 р. ред. кол. : Андрусик О.О. та ін. – Умань. 182 с. – Режим доступу: <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/05>
3. Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: екотренінг [збірник тез доповідей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції]. Відп. ред. Т.Д. Перепелюк. – Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2022. 91 с. – Режим доступу: <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06>
4. Мохнач Л.Ю., Сингаївська І.В. Особливості соціально-психологічної адаптації людей, які виїхали за кордон та тих, які лишилися в Україні під час війни. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні 27 аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (Київ, 07 грудня 2022 р.). Київ : Університет «КРОК», 2022. 648 с. – Режим доступу: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materiali-konferentsij/2022-12-07_materiali-%D1%81onference-krok.pdf
5. Лінник Ю. Самовдосконалення педагога як фактор професійного розвитку. – Рівне : КЗВО «Рівненська медична академія» – Режим доступу: <https://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03>

Радовенчик Анастасія Ігорівнааспірантка 4-го року навчання педагогічного факультету
Ізмайльського державного гуманітарного університету

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗКРИТТЯ ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті розглянуто роль сучасних освітніх технологій у розвитку та підтримці обдарованих студентів у закладах вищої освіти. Акцентовано увагу на інноваційних підходах до організації навчального процесу, що сприяють розкриттю творчого та інтелектуального потенціалу молоді. Проаналізовано переваги використання цифрових інструментів, інтерактивних платформ, проєктних і дослідницьких методів навчання. Визначено умови, за яких освітні технології стають ефективним засобом реалізації здібностей обдарованих студентів.

Ключові слова: обдарованість, освітні технології, вища освіта, розвиток особистості, креативність, цифрові інструменти.

Annotation. The article examines the role of modern educational technologies in the development and support of gifted students in higher education institutions. Emphasis is placed on innovative approaches to the organization of the educational process that contribute to the disclosure of young people's creative and intellectual potential. The advantages of using digital tools, interactive platforms, project-based and research-oriented learning methods are analyzed. The conditions under which educational technologies become an effective means of realizing the abilities of gifted students are defined.

Key words: giftedness, educational technologies, higher education, personality development, creativity, digital tools.

Вступ. Сучасна система вищої освіти вимагає не лише передавання знань, а й створення умов для самореалізації студентів, зокрема тих, хто має високий рівень інтелектуальної, творчої чи лідерської обдарованості. Виклики глобалізації, цифровізації та інноваційного розвитку суспільства ставлять завдання пошуку ефективних засобів формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації обдарованої молоді. Одним із ключових інструментів цього процесу є сучасні освітні технології.

Метою статті є обґрунтування значення сучасних освітніх технологій у процесі розкриття потенціалу обдарованих студентів та визначення ефективних шляхів їх упровадження у практику вищої школи.

Результати дослідження. Аналіз сучасних наукових праць та практичного досвіду закладів вищої освіти України та світу засвідчив, що ефективне використання інноваційних освітніх технологій значною мірою впливає на розвиток потенціалу обдарованих студентів. Зокрема, виявлено такі ключові результати:

1. Індивідуалізація освітнього процесу. Завдяки адаптивним освітнім платформам та електронним ресурсам студенти мають можливість вибудовувати власні навчальні траєкторії, обирати темп навчання, пріоритетні дисципліни та рівень складності завдань. Це дозволяє уникати перевантаження та водночас максимально стимулювати пізнавальну активність [3, с.1-10].

2. Зростання рівня академічної мотивації. Використання інтерактивних методів (гейміфікація, кейс-методи, симуляційні ігри) підвищує інтерес студентів до навчання та забезпечує їхнє глибше занурення у проблематику [4, с.1-8].

3. Розвиток дослідницьких компетентностей. Робота в межах наукових гуртків, хакатонів, інноваційних лабораторій сприяє формуванню навичок пошуку, аналізу та систематизації інформації, розвитку критичного мислення та здатності до наукової творчості.

4. Підвищення рівня креативності. Освітні технології, що передбачають

міждисциплінарний підхід (STEM, STEAM), сприяють виникненню нестандартних ідей, умінню поєднувати знання з різних галузей і знаходити нові шляхи розв'язання проблем [7, с.1-8].

5. Соціалізація та розвиток лідерства. Використання колективних форм роботи (проекти, стартапи, міжнародні освітні програми) сприяє формуванню комунікативних і організаторських навичок, що особливо важливо для обдарованих студентів з високим рівнем інтелектуальної автономності

6. Забезпечення академічної мобільності. Сучасні освітні технології (зокрема дистанційні платформи та спільні міжнародні програми) дають змогу студентам долучатися до глобального освітнього простору, що є потужним фактором розвитку їхнього інтелектуального та професійного потенціалу [6, с.3-10].

Виклад основного матеріалу. Система сучасних освітніх технологій у вищій школі є багатовимірною та інтегрує традиційні педагогічні методи з новітніми цифровими рішеннями. Її ключова мета – створення сприятливих умов для самореалізації кожного студента, особливо тих, хто має високий рівень обдарованості.

1. Цифрові освітні ресурси. Онлайн-платформи (Coursera, Prometheus, EdX) дозволяють студентам отримувати доступ до навчальних матеріалів провідних університетів світу. Використання Moodle чи Google Classroom забезпечує гнучке управління навчальним процесом. Для обдарованих студентів це відкриває можливості формувати унікальний набір знань, що виходить за рамки навчальної програми.

2. Проектно-дослідницьке навчання. Методика навчання через дослідження та практичні проекти дозволяє студентам розвивати здатність застосовувати знання для вирішення реальних проблем. Наприклад, участь у стартап-школах при університетах чи створення власних наукових проектів сприяє розвитку підприємницького мислення та інноваційної активності [2, с.1-10].

3. STEM/STEAM-освіта. Поєднання природничо-наукових дисциплін, технологій, інженерії, мистецтва та математики дозволяє студентам мислити комплексно. Такий підхід особливо цінний для обдарованих студентів, адже він розвиває здатність інтегрувати знання та формувати нестандартні рішення.

4. Інтерактивні форми навчання. Використання технологій гейміфікації, рольових ігор, дебатів, кейс-методу дає можливість розвивати критичне та системне мислення. Такі формати створюють умови для активної участі студентів у навчальному процесі та забезпечують високий рівень мотивації [1, с 4-8].

5. Менторство та тьюторство. Індивідуальна робота викладача з обдарованим студентом дозволяє врахувати його сильні сторони, творчі нахили та професійні плани. Ментор виступає не лише як педагог, а й як порадник та провідник у сфері науки, що сприяє прискореному професійному розвитку студентів

6. Глобалізація та академічна мобільність. Освітні технології відкривають можливості для дистанційного навчання у зарубіжних університетах, участі у міжнародних проектах та конференціях. Це стимулює міжкультурну комунікацію та розширює світогляд студентів.

Таким чином, сучасні освітні технології не лише підвищують ефективність навчання, а й виступають дієвим інструментом розвитку творчої, дослідницької та лідерської активності обдарованої молоді, створюючи передумови для формування конкурентоспроможних фахівців у глобальному освітньому просторі.

Висновки. Сучасні освітні технології відіграють ключову роль у розкритті потенціалу обдарованих студентів, забезпечуючи індивідуалізацію навчання, розвиток креативності та дослідницьких навичок. Інтеграція цифрових інструментів, проектних методів і менторських практик сприяє формуванню інтелектуальної, творчої та лідерської активності студентської молоді. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку комплексних освітніх програм, що гармонійно поєднують інноваційні технології з традиційними педагогічними підходами.

Література:

1. Вичужаніна С. В. Про стан та перспективи залучення студентів та обдарованої молоді до наукової та інноваційної діяльності. Запорізький національний університет. 2024. 93 с.
2. Гавриленко В. О., Чиж В. І. Ідентифікація обдарованих студентів при навчанні онлайн. Черкаський державний технологічний університет. 2023. 427 с.
3. Кочерга О. В. Обдаровані діти – скарб нації: матеріали V Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції. Київський університет. 2024. 502 с.
4. Кротова О. Ю. Значення штучного інтелекту для обдарованої молоді. Обріє. 2024. 151 с.
5. Молнар Т. І. Організація роботи з інтелектуально обдарованими молодшими школярами. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2024. 66 с.
6. Смірнов С. В., Дубровіна І. В. Пошуки обдарованості: проектна діяльність у закладах вищої освіти. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2025. 108 с.
7. Шарова Т. М. Сучасні погляди на індивідуалізацію навчання обдарованої молоді. Обріє. 2024. 308 с.

Слободянюк Анастасія Олександрівна

магістрантка 2 року навчання

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

кафедра романо-германської філології та методики навчання іноземних мов

Науковий керівник: к.пед.н., доцент Рябушко С.О.

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЧАТ-БОТУ GPT

Актуальність

В умовах глобалізації й розвитку цифрових технологій володіння англійською мовою є необхідною складовою успішної комунікації й професійної реалізації. Тому формування англomовної комунікативної компетентності учнів старшої школи є одним із головних завдань сучасної освіти. Використання штучного інтелекту, зокрема чат-ботів, відкриває нові можливості для індивідуалізації навчання, розвитку мотивації та формування практичних мовленнєвих умінь [1, с. 242].

Ступінь досліджуваності проблеми

Проблему формування іншомовної комунікативної компетентності досліджували багато українських учених, серед яких С. Ніколаєва, О. Бігич, Н. Бориско, Н. Бідюк, Д. Вороніна та інші. Вчені розглядають комунікативну компетентність як багаторівневе явище, що охоплює лінгвістичний, соціолінгвістичний, соціокультурний, дискурсивний та стратегічний компоненти [2, с. 158].

У сучасних наукових працях підкреслюється, що цифрові інструменти, зокрема освітні платформи та штучний інтелект, значно підвищують ефективність навчання, проте застосування чат-ботів у розвитку комунікативної компетентності ще недостатньо досліджене [3, с. 18].

Мета і методи дослідження

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні й практичній перевірці ефективності застосування чат-боту GPT у процесі формування англomовної комунікативної компетентності старшокласників.

Для досягнення мети застосовано комплекс методів, а саме: описовий метод, що дозволяє визначити основні поняття дослідження; аналітичний — з метою опрацювання теоретичних джерел; біографічний — для вивчення педагогічного досвіду; експериментальний — щоб перевірити ефективність запропонованих підходів [1, с. 242; 2, с. 158].

Сутність дослідження

Комунікативна компетентність тлумачиться як здатність особистості ефективно взаємодіяти в іншомовному середовищі, використовуючи лінгвістичні знання, соціальні навички та культурний досвід [5, с. 45]. Вона складається з кількох взаємопов'язаних компонентів, зокрема:

- лінгвістичний — знання граматики, лексики, фонетики;
- соціолінгвістичний — уміння вибирати мовні засоби відповідно до ситуації;
- соціокультурний — розуміння культурних норм спілкування;
- дискурсивний — уміння створювати зв'язні висловлювання;
- стратегічний — здатність долати мовленнєві труднощі.

Застосування чат-боту GPT в освітньому процесі

Застосування чат-боту GPT під час уроків в старшій школі сприяє розвитку всіх компонентів комунікативної компетентності старшокласників. Він дозволяє моделювати реальні комунікативні ситуації, створювати діалоги, отримувати миттєвий зворотній

зв'язок, покращувати граматичні навички та розширювати словниковий запас учнів. Завдяки індивідуальній взаємодії бот виступає як віртуальний співрозмовник, підлаштовуючись під рівень школяра, що сприяє подоланню мовних бар'єрів і розвитку самостійності й впевненості у спілкуванні [1, с. 242; 2, с. 158; 3, с. 18].

Експериментальні результати

Дослідження показують, що інтерактивне використання чат-ботів у навчанні англійської мови учнів підвищує рівень їх мовленнєвої активності, покращує навички й уміння аудіювання та письма, а також стимулює їхню внутрішню мотивацію до навчання. Учні відзначали, що завдяки постійній практиці з ботом вони відчували впевненість у власних знаннях і отримали можливість практикувати англійську у реальних ситуаціях спілкування [5, с. 33].

Основні висновки

- Формування й розвиток англомовної комунікативної компетентності є ключовим завданням сучасної школи, що потребує інтеграції інноваційних цифрових технологій у освітній процес.
- Використання чат-боту GPT сприяє активізації мовленнєвої діяльності, розвитку самостійності, креативності та критичного мислення учнів.
- Чат-бот GPT є ефективним інструментом індивідуалізованого навчання, який забезпечує діалогічну взаємодію та ефективну мовленнєву практику.
- Перспективним напрямом подальших досліджень є створення методичних рекомендацій щодо безпечного, етичного та педагогічно обґрунтованого застосування штучного інтелекту у викладанні англійської мови в старшій школі.

Література:

1. Альошина О. М. Сучасні методи та технології викладання іноземних мов у ВНЗ. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Харків, 2012. Вип. 30–31 (34–35). С. 242–247.
2. Бідюк Н. М. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя-філолога: зміст та структура. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи. Львів, 2012. С. 158–160.
3. Вороніна Д. А. Зміст та структура іншомовної комунікативної компетентності сучасних фахівців. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2017. Серія 13. С. 17–20.
4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладення, оцінювання. URL: http://www.khotiv-nvk.edukit.kiev.ua/Files/downloads/zagalnoyevrop_rekom.pdf (дата звернення 01.11.2025)
5. Задунайська Ю. Формування іншомовної комунікативної компетентності у вищих навчальних закладах педагогічного профілю. Соціально-гуманітарний вісник. 2018. Вип. 23. С. 30–34.

Христовой Дмитро Юрійович

здобувач вищої освіти 2 курсу першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю 015.39 «Професійна освіта (Цифрові технології)»

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Муртазієв Ернест Гафарович

кандидат педагогічних наук, доцент

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У добу глобальної цифрової трансформації одним із провідних чинників модернізації освіти є формування цифрової компетентності фахівців, здатних працювати в умовах швидких технологічних змін [1, с. 509]. Сучасне суспільство потребує педагогів, які не лише володіють базовими цифровими навичками, але й уміють ефективно застосовувати інноваційні технології для підвищення якості навчання, розвитку критичного мислення та самостійності здобувачів освіти [2, с. 82]. Саме тому питання розвитку цифрової компетентності майбутніх фахівців професійної освіти набуває особливої актуальності в контексті освітніх реформ, спрямованих на забезпечення якості, інноваційності та конкурентоспроможності української освіти в європейському просторі [3, с. 28].

Цифрова компетентність розглядається як інтегративне утворення, що охоплює знання, уміння, ставлення та цінності, необхідні для ефективного використання цифрових технологій у професійній і повсякденній діяльності [4]. Вона включає інформаційну грамотність, уміння працювати з даними, навички безпечного користування цифровими ресурсами, комунікацію в онлайн-середовищі, цифрову етику та здатність до створення власного цифрового контенту. Для майбутніх педагогів професійної освіти така компетентність має подвійний зміст: по-перше, як необхідна складова їхньої власної професійної підготовки, а по-друге - як здатність формувати цифрові навички у своїх здобувачів освіти [2, с. 83].

Інноваційні підходи до формування цифрової компетентності охоплюють як змістовне оновлення навчальних програм, так і трансформацію методів, форм і технологій навчання [1, с. 510; 3, с. 30]. Важливо забезпечити міждисциплінарну інтеграцію цифрових технологій у зміст професійної освіти. Це означає, що цифрова складова має бути присутньою не лише в курсах інформатики чи ІКТ, а й у всіх дисциплінах педагогічного та професійного спрямування. Наприклад, майбутні викладачі технологічних спеціальностей повинні опановувати сучасні цифрові засоби моделювання, автоматизованого проєктування, 3D-візуалізації, віртуальні лабораторії тощо [4].

Одним із ефективних інноваційних підходів у сучасній освіті є використання змішаного та дистанційного навчання, яке поєднує найкращі елементи традиційної аудиторної роботи та цифрових технологій. Така комбінація сприяє розвитку самостійності, відповідальності, гнучкості мислення, формує вміння планувати власну освітню діяльність і критично оцінювати інформаційний контент. Змішане навчання забезпечує варіативність темпів засвоєння матеріалу, індивідуалізацію підходів до кожного здобувача освіти та врахування його освітніх потреб. Використання сучасних платформ - Moodle, Google Workspace for Education, Microsoft Teams, Zoom - дозволяє ефективно організовувати освітній процес, забезпечуючи інтерактивну взаємодію між викладачем і студентами. Додаткове залучення ресурсів Kahoot, Mentimeter, Quizizz підвищує мотивацію до навчання, створює динамічне,

відкрите освітнє середовище, у якому кожен здобувач вищої освіти не лише сприймає знання, а й активно їх конструє, співпрацюючи з іншими учасниками освітнього процесу.

Важливою умовою розвитку цифрової компетентності майбутніх фахівців галузі освіти є активне використання відкритих освітніх ресурсів (Open Educational Resources), які забезпечують доступ до якісного навчального контенту незалежно від місця перебування та рівня підготовки. Такі платформи, як Coursera, EdEra, Prometheus, Udemu, FutureLearn, Khan Academy, пропонують курси провідних університетів світу та авторитетних освітніх інституцій, що дозволяє здобувачам освіти долучатися до глобального освітнього простору та підвищувати рівень своєї професійної підготовки. Інтеграція відкритих онлайн-курсів у освітній процес університетів сприяє формуванню навичок самоосвіти, самоменеджменту, критичного аналізу інформації, розвитку аналітичного мислення. Такий підхід навчає студентів працювати з великими масивами даних, оцінювати достовірність джерел, використовувати отримані знання в професійній діяльності. Це є одним із ключових аспектів інформаційної грамотності, академічної доброчесності та професійної мобільності сучасного педагога.

Окрему роль у підготовці майбутніх педагогів відіграє впровадження технологій штучного інтелекту (AI), доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR), які відкривають нові можливості для організації освітнього процесу. Завдяки цим технологіям процес здобуття знань стає більш інтерактивним, динамічним і наближеним до реальних професійних ситуацій. Застосування AI, AR і VR дає змогу створювати віртуальні лабораторії, моделі освітніх ситуацій, симуляції виробничих процесів, проводити практичні заняття без часових чи просторових обмежень. Наприклад, системи на основі штучного інтелекту можуть здійснювати автоматизоване та персоналізоване оцінювання освітніх досягнень, пропонувати індивідуальні траєкторії розвитку здобувачів, надавати рекомендації щодо усунення прогалин у знаннях або покращення практичних умінь. Технології доповненої та віртуальної реальності забезпечують ефект занурення в освітній процес, стимулюють дослідницьку активність і творче мислення. В результаті підвищується ефективність навчання, формується аналітичне мислення, критичне сприйняття інформації, навички саморефлексії та цифрової культури, що є важливими складовими професійної компетентності сучасного педагогічного працівника.

Інноваційним засобом розвитку цифрової компетентності є метод проєктного навчання, який передбачає створення здобувачами власних цифрових продуктів (інтерактивних уроків, освітніх блогів, навчальних відео тощо). Така діяльність розвиває технічні навички, формує креативність, уміння працювати в команді, планувати роботу, оцінювати результати та презентувати власні ідеї. Проєктна форма навчання сприяє розвитку інформаційної культури, цифрової етики, навичок комунікації у віртуальному просторі, підвищує мотивацію до саморозвитку. Вона забезпечує практичну спрямованість освітнього процесу та формує у студентів готовність до використання цифрових технологій у педагогічній діяльності.

Одним із перспективних напрямів є створення цифрових освітніх екосистем - інтегрованих середовищ, які поєднують навчальні платформи, електронні бібліотеки, бази даних, системи управління навчанням і цифрові сервіси для комунікації. Таке середовище забезпечує безперервність навчання, підтримує принципи відкритості, гнучкості, інклюзивності та академічної доброчесності. У межах цифрової екосистеми майбутні педагоги навчаються працювати з великими обсягами інформації, застосовувати аналітичні інструменти, дотримуватися принципів цифрової безпеки та конфіденційності.

Важливою умовою реалізації інноваційних підходів є професійна підготовка самих викладачів. Формування цифрової компетентності здобувачів освіти неможливе без

педагогів, які володіють сучасними цифровими технологіями та методикою їх ефективного використання. Необхідно створювати програми підвищення кваліфікації, тренінги, майстер-класи з цифрової педагогіки, використання інтерактивних інструментів, візуалізації даних, електронного оцінювання. Педагог стає фасилітатором навчального процесу, консультантом, модератором цифрової взаємодії, що сприяє партнерським відносинам у навчальному середовищі.

Не менш важливою складовою є мотиваційний аспект. Для ефективного розвитку цифрової компетентності необхідно створювати умови, які стимулюють пізнавальну активність здобувачів освіти, формують внутрішню мотивацію до оволодіння сучасними технологіями. Це може реалізовуватися через гейміфікацію навчання, цифрові квести, онлайн-турніри, віртуальні змагання з розробки освітніх продуктів. Такі інноваційні форми активізують когнітивну діяльність, сприяють емоційній залученості та підвищують рівень засвоєння знань.

Цифрова компетентність має також соціально-етичний вимір. Майбутні фахівці повинні усвідомлювати значення цифрової етики, авторського права, захисту персональних даних, культури онлайн-спілкування. Виховання відповідального ставлення до використання технологій є невід'ємною складовою формування цифрової культури педагога. Саме педагог із високим рівнем цифрової культури здатен виховувати відповідальних користувачів і творців цифрового контенту серед своїх учнів.

Таким чином, інноваційні підходи до формування цифрової компетентності майбутніх фахівців професійної освіти охоплюють комплекс організаційних, педагогічних і технологічних рішень, спрямованих на розвиток критичного мислення, уміння ефективно діяти в цифровому середовищі. Вони забезпечують підготовку педагогів, здатних реалізовувати освітній процес на основі сучасних технологій, формувати в здобувачів навички адаптації до змін, відповідальності та інноваційного мислення. Цифрова компетентність майбутнього педагога - це не просто сукупність знань і навичок, а стратегічна складова професійного успіху, що визначає здатність ефективно діяти в умовах глобальних викликів. Інноваційні підходи до її формування мають бути орієнтованими на розвиток особистості, здатної до творчої самореалізації в цифровій освітній екосистемі. Саме така підготовка забезпечить готовність майбутніх фахівців до продуктивної діяльності в сучасному освітньому просторі та сприятиме сталому розвитку суспільства знань.

Література:

1. Муртазієв Е.Г., Христовой Д.Ю. Синергія цифрових технологій та науково-освітнього середовища. Міждисциплінарний діалог: молодь, наука, інновації: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Запоріжжя – Мелітополь, 18 квітня 2025 р.). Запоріжжя: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2025. С. 508-512.
2. Пріма Р.М., Гончарук О.В., Пріма Д.А. Формування цифрової компетентності майбутніх педагогів в інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2022. № 1(209). С. 81-86. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-209-81-86>
3. Толочко С.В. Цифрова компетентність педагогів в умовах цифровізації закладів освіти та дистанційного навчання. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. 2021 Т. 169. № 13. С. 28-35. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5077823>
4. Basillotta-Gómez-Pablos V., Matarranz M., Casado-Aranda L.-A., Otto A. Teachers' digital competencies in higher education: a systematic literature review. International Journal of Educational Technology in Higher Education. 2022. V. 19. Art. 8. <https://doi.org/10.1186/s41239-021-00312-8>

Шутєєв Ілля Вячеславовичаспірант 2-го року навчання кафедри легкої атлетики
Харківської державної академії фізичної культури**Єфременко Андрій Миколайович**кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, доцент кафедри легкої атлетики
Харківської державної академії фізичної культури

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ КІНЕМАТИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕХНІКИ БІГУ В УМОВАХ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

У сучасному тренувальному процесі роль біомеханічного аналізу рухів є беззаперечною. Він забезпечує перехід від інтуїтивних методів до науково обґрунтованого вдосконалення спортивних результатів. Глибоке розуміння механіки руху є фундаментальною умовою для підвищення продуктивності, зниження ризику травм та оптимізації загальної ефективності бігу. Особлива актуальність цього питання зумовлена високим рівнем травматизму, який серед спортсменів, що готуються до марафону, може сягати 90%. Об'єктивна оцінка бігової техніки на основі кінематичних показників є необхідним інструментом для досягнення результативності та забезпечення спортивного довголіття.

Кінематика бігу є розділом біомеханіки, що вивчає геометрію руху тіла та його окремих сегментів у просторі та часі, фокусуючись на кутах у суглобах, траєкторіях, швидкості та прискоренні. На відміну від кінетики, яка аналізує сили, кінематика відповідає на питання: «Як тіло рухається?» [3]. Оптимальні кінематичні показники безпосередньо пов'язані з трьома ключовими складовими бігової підготовленості [1, 4, 5]: 1) економічністю бігу (мінімізація енергетичних втрат); 2) підвищенням продуктивності (оптимальне співвідношення довжини/частоти кроку, коротший час контакту з опорою); 3) зниженням ризику травм (надмірна пронація або асиметрія рухів).

Незважаючи на обґрунтовану важливість біомеханічного аналізу, моніторинг та корекція техніки часто ускладнені через обмежену доступність спеціалізованого лабораторного обладнання. Крім того, техніка бігу є складною адаптивною системою, що динамічно змінюється під впливом швидкості руху, рельєфу та втоми [3, 6]. Ці динамічні зміни, особливо прояви втоми, є індивідуалізованими та часто непомітними для самого спортсмена. Таким чином, актуальною проблемою є аналіз можливостей доступних, кількісних методів кінематичного моніторингу, зокрема мобільного відеоаналізу та носимих датчиків, для об'єктивної оцінки та свідомої корекції цих індивідуальних динамічних характеристик.

Метою дослідження є проведення обґрунтування оптимізації техніки бігу з використанням доступних інструментів в умовах мобільного навчання.

Систематизація динаміки параметрів підтвердила, що на високих швидкостях каденс (кількість бігових кроків на хвилину) стає основним фактором зростання, супроводжуючись значним скороченням опорної реакції та збільшенням часу польоту [1]. У стані втоми спостерігається тенденція до збільшення опорної реакції внаслідок втрати реактивності м'язів та зростання асиметрії [5]. Порівняльний аналіз кінематики елітних бігунів підкреслює їхню вищу ефективність, що виражається у довшому часі польоту та коротшій опорній реакції при однаковій швидкості, що свідчить про високу реактивність опорно-рухового апарату [3]. Виявлено, що спроба штучного подовження кроку призводить до генерації гальмівної сили та збільшення ударного навантаження [6].

Аналіз доводить, що свідомо оптимізація техніки має бути спрямована не на подовження кроку, а на збільшення каденсу (на 5-10%), що сприяє скороченню довжини кроку та постановці стопи ближче до центру мас, знижуючи ударне навантаження [3]. Для зменшення

опорної реакції та підвищення реактивності необхідно інтегрувати в тренувальний процес пліометричні вправи та бігові вправи. Зменшення вертикальних коливань, що є енергетично не вигідним, вимагає роботи над стабільністю кору та силою сідничних м'язів [4]. Регулярний візуальний моніторинг бігу наприкінці інтенсивних тренувань (за допомогою смартфона) є важливим для раннього виявлення індивідуальних проявів втоми (погіршення постави, асиметрія) [3].

Таким чином, кінематичні параметри є об'єктивними та вимірюваними показниками ефективності та навантаження в бігу, що дозволяють перейти від суб'єктивних відчуттів до кількісної оцінки техніки. Аналіз динаміки цих параметрів є ключем до індивідуалізації тренувального процесу та профілактики травм. Цілеспрямована робота над корекцією кінематичних показників, зокрема збільшенням каденсу, є обґрунтованим напрямком для покращення продуктивності та зниження травматизму. Використання біомеханічного аналізу за допомогою доступних мобільних технологій стає необхідною умовою для досягнення довгострокового успіху та спортивного довголіття.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та апробації стандартизованих протоколів кінематичного моніторингу за допомогою мобільних додатків та носимих технологій, адаптованих для умов самостійного навчання.

Література:

1. Dingenen B., Staes F., Vanelderen R. Subclassification of recreational runners with a running-related injury based on running kinematics evaluated with marker-based two-dimensional video analysis. *Physical Therapy in Sport*. 2020. Vol. 44. P. 99–106. <https://doi.org/10.1016/j.ptsp.2020.04.032>
2. de Oliveira F. C. L., Fredette A., Echeverría S. O. Validity and Reliability of 2-Dimensional Video-Based Assessment to Analyze Foot Strike Pattern and Step Rate During Running: A Systematic Review. *Sports Health*. 2019. Vol. 11, Iss. 4. P. 306–315. <https://doi.org/10.1177/1941738119844795>
3. Damsted C., Nielsen R. O., Larsen L. H. Reliability of video-based quantification of the knee- and hip angle at foot strike during running. *International Journal of Sports Physical Therapy*. 2015. Vol. 10, Iss. 2. P. 147–154. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4387722/pdf/ijsp-04-147.pdf>
4. Dobre A. G., Gheorghe C. The optimization of the running technique using video analysis method. *Journal of Physics: Conference Series*. 2021. Vol. 1746, No. 1. P. 012086. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1746/1/012086>

Секція 10.
ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Polonska Olena Kostyantynivna

Студент 4-го року навчання Спеціальної кафедри №1
«Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації КПП ім. Ігоря Сікорського»
Науковий керівник: Жицька С. А., старший викладач.

USING CRYPTOGRAPHY TO PROTECT COMPUTER SYSTEMS

Cryptography, as the science of mathematical methods for ensuring the confidentiality, integrity, and authenticity of information, is an important part of computer life when transmitting, receiving, and processing certain requests. [5] Cryptography is used to secure a variety of systems, including computer systems, networks, mobile devices, payment systems, and blockchain technologies. It protects data from unauthorized access and corruption, and ensures information integrity, authentication, and confidentiality. The main methods of applying cryptography are: encryption, namely the transformation of data using cryptographic algorithms (for example, AES or RSA), making them unreadable to unauthorized person [4].

Let us remind you that AES encryption is a symmetric block encryption algorithm. It uses the same key for encryption as for decryption. It is usually needed for large amounts of data. Currently, it is used in VPNs. And asymmetric public-key algorithm uses a public key for encryption and a private key for decryption. It is often used in hybrid systems where RSA is applied to encrypt a symmetric algorithm key (such as AES). Moreover, it is used for digital signatures and secure exchange of secret keys.

Encryption is usually used in data transmission when it is necessary to ensure data protection, in a digital signature (EDS) to confirm the authenticity and integrity of a document or message. It allows us to verify that the data has not been modified and confirm authorship. [3] Creation of a unique 'fingerprint' of the data (hash), which is used to check the integrity is called a hash function. And it also includes the last component, such as protocols for distributing encryption keys between parties (client-client) and authentication, i.e. confirmation of the identity of users on the network. Let us look at the types of encryption to understand:

1. Encryption at rest is the practice of encrypting data while it is on a permanent medium. Such data is located on your hard drive, or on a specific server. But there is a caveat with this type of encryption, the data is decrypted in memory, while it is being processed, thus, if an attacker can get into your active system, he can embellish it.

2. Encryption in transit is the practice of encrypting data while it is being transmitted over an untrusted channel, but it is quite fast among others. Take for example Transport Layer Security (TLS), which uses the HTTPS protocol to protect access to websites from a client to a server over the World Wide Web.

3. End-to-end encryption (also called E2E or E2EE encryption) is the practice of encrypting client data before sending it to a remote server so that only the client has the keys to decrypt it. This is the traditional use with cloud storage; your documents are encrypted on your sender device before being sent to the cloud provider, and the keys never leave that device. The cloud provider only sees the encrypted data blocks and cannot read what you store on their service (in their databases) [1].

There are two types of encryption: symmetric (with a secret key) and asymmetric (with a public key). In symmetric encryption a key is created, the file with this key is passed through

an encryption program and the result is sent to the recipient, and the key itself is transmitted to the recipient separately, using another (secure or very reliable) communications channel. And, asymmetric encryption is more complex, but also more reliable. Its implementation requires two interdependent keys: a public and a private one [2].

To achieve the maximum level of security, the following concept is used: asymmetric encryption + public key, while the following order of operation is applied: the parties agree on a session key (symmetric). This key is encrypted using the recipient's public key [7]. However, that algorithms are slower than symmetric ones and they require more computing resources to encrypt and decrypt data. Using symmetric encryption + private key, where the order of operation is: the encrypted session key is sent with the data. The recipient uses his private key to decrypt the session key. After that, he uses the received session key to decrypt quickly the rest of the data [6]. Disadvantages of Symmetric Encryption is that a secret key must be securely transmitted to both parties, which is a difficult task. There is a risk of the key being intercepted during transmission. In a large network, the number of keys to manage increases significantly, making the process complex [8].

Both software and hardware platforms are used to implement cryptographic transformations. Software solutions include software complexes and libraries that run on different operating systems (Linux, Windows, macOS, Android), either separate programs or a separate extension for existing software. Libraries of cryptographic functions are considered as a set of tools. While hardware of specialized devices, such as network cryptographic modules (HSM) are already specialized devices for secure key management and hardware implementation. or electronic keys («Krystal-1», «Almaz-1K»), which provide secure generation, storage and use of keys. In addition, there are electronic keys – these devices themselves are small, mainly for user authentication and protection of private keys.

Regarding the future prospects of such protection, which is relevant today. With the development of technologies that are developing powerfully and rapidly in East Asian countries, we have a better alternative over time, namely the emergence of quantum computers. Such computers have greater power than conventional ones due to the use of the principles of quantum mechanics, in particular quantum superposition and quantum entanglement. Instead of conventional bits, which can only be 0 or 1, they use qubits, which can be in both states at the same time [9]. This allows them to encode and process information much more efficiently than classical computers. Therefore, such computers have the potential to extremely quickly crack modern cryptographic algorithms that reliably protect data from classical computers. Let us remind you that this is the basis of the modern virtual world, or rather, the security of not only users, but also institutions, organizations and states at the level of the virtual environment global component. A separate term is 'a quantum attack', which can break modern cryptography, so governments and companies are switching to new algorithms that are resistant to quantum computers. Implementing new algorithms requires significant effort, as it involves changing the software and hardware in government, corporate and private systems. This transition is called post-quantum cryptography or quantum-resistant cryptography, and it is crucial for ensuring data security in the future.

No country has yet switched to post-quantum cryptography algorithms completely, but some European financial institutions already use post-quantum encryption (PQC) and quantum random number generation (QRNG). In addition, systems based on quantum algorithms are being tested in the United States and China for energy grids [10].

To sum up, today, we as ordinary users can use cryptography on our computers to encrypt drives and files (for example, BitLocker in Windows). This allows us to protect all data on a hard drive or individual files from unauthorized access, especially if the device is lost or stolen. When browsing the Internet, browsers automatically use secure protocols such as HTTPS to

encrypt traffic between your computer and the website. This prevents sensitive information such as passwords, bank details, etc. from being intercepted. An electronic digital signature (EDS) is used to confirm the integrity and authorship of electronic documents, such as contracts or invoices. This allows us to verify that the document has not been changed since it was signed, and that it was signed by the person who claimed it. To use an EDS, you need the appropriate software and certificate. Encrypted apps and services, in general, many communications apps, such as messengers, use end-to-end encryption to ensure that only you and your interlocutor can read messages.

References:

1. Криптографія [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – 2023. – Останнє оновлення: 05.12.2023. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Криптографія>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 15.12.2023.
2. Шифрування даних: симетричне, асиметричне, RSA і AES [Електронний ресурс] // Sky.pro. – 2023. – Режим доступу: <https://sky.pro/wiki/javascript/shifrovanie-dannyh-simmetrichnoe-asimmetrichnoe-rsa-i-aes/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 15.12.2023.
3. Електронний цифровий підпис [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – 2023. – Останнє оновлення: 10.11.2023. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Електронний_цифровий_підпис. – Назва з екрана. – Дата звернення: 15.12.2023.
4. Спільнота Jstify. Криптографія для розробників. Chapter 1 [Електронний ресурс] // Medium. – 2023. – Режим доступу: <https://medium.com/@jstify.community/криптографія-для-розробників-chapter-1-63a46776f762>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 15.12.2023.
5. Криптографічний контроль цілісності [Електронний ресурс] // Classmill. – 2023. – Режим доступу: <https://classmill.com/659/112/m/xnb7A>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 15.12.2023.
6. Асиметричні алгоритми шифрування [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – 2023. – Останнє оновлення: 15.08.2023. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Асиметричні_алгоритми_шифрування. – Назва з екрана. – Дата звернення: 15.12.2023.
7. Криптографія з відкритим ключем [Електронний ресурс] // Robot Dreams. – 2023. – Режим доступу: <https://robotdreams.cc/uk/blog/641-public-key-cryptography>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 15.12.2023.
8. У чому полягає процес кодування повідомлень: основи криптографії [Електронний ресурс] // Today in Ukraine. – 2023. – Режим доступу: <https://todayinukraine.com.ua/u-chomu-poliahaie-protses-koduvannia-povidomlen-osnovy-kryptohrafi/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 15.12.2023.
9. Квантовий комп'ютер [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – 2023. – Останнє оновлення: 10.12.2023. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Квантовий_комп'ютер. – Назва з екрана. – Дата звернення: 15.12.2023.
10. Post-quantum cryptography [Електронний ресурс] // Wikipedia. – 2023. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Post-quantum_cryptography. – Title from the screen. – Accessed: 15.12.2023.

Возниця Анастасія Сергіївна

Аспірант 3-го року навчання факультету комп'ютерних наук,
кафедри комп'ютерних інформаційних технологій
Державний університет «Київський авіаційний інститут»

ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІТЕКТУР AI-СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ ЇХ ІНТЕГРАЦІЇ З AGILE-ІНСТРУМЕНТАМИ (JIRA, NOTION, N8N)

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) відкриває нові можливості для управління IT-проектами, особливо в умовах гнучких Agile-методологій. Інтеграція AI-рішень із популярними системами управління проектами (Jira, Notion, n8n) дозволяє автоматизувати процеси планування, пріоритизації завдань, моніторингу продуктивності та комунікації в командах [1].

Однак відмінності в архітектурних підходах до побудови таких систем зумовлюють різний рівень інтегрованості, масштабованості та ефективності їх застосування.

Мета дослідження: провести порівняльний аналіз архітектурних моделей сучасних AI-систем та визначити оптимальні рішення для інтеграції з Agile-інструментами управління IT-проектами, такими як Jira, Notion та n8n.

Об'єкт дослідження: архітектурні моделі систем штучного інтелекту, що використовуються для підтримки процесів управління Agile-проектами.

Предмет дослідження: методи, підходи та технологічні архітектури інтеграції AI-рішень із Agile-платформами.

У роботі розглянуто три основні архітектурні підходи до впровадження AI у системи управління проектами [2]:

1. API-орієнтована архітектура

Передбачає підключення AI-моделей через REST або GraphQL API.

Приклад: інтеграція ChatGPT або Claude з Jira для автоматичного формування описів завдань, оновлення статусів і генерації звітів.

Переваги: простота інтеграції, швидке налаштування, можливість кастомізації.

Недоліки: залежність від зовнішніх API, обмежена автономність.

2. Агентно-орієнтована архітектура

Грунтується на використанні незалежних AI-агентів, які виконують конкретні ролі в межах Scrum-команди (аналітик, асистент, планувальник).

Приклад: використання автономних GPT-агентів, що взаємодіють із Jira та Notion через n8n.

Переваги: гнучкість, масштабованість, здатність до самоорганізації.

Недоліки: складність налаштування та потреба в моніторингу міжагентної взаємодії.

3. Low-code / No-code архітектура автоматизації

Реалізується через платформи типу n8n, Make, Zapier, які дозволяють створювати AI-процеси без кодування.

Приклад: автоматичне створення задач у Jira на основі нотаток у Notion із попереднім AI-аналізом контенту.

Переваги: швидке розгортання, зручність для нетехнічних користувачів.

Недоліки: обмежена глибина інтеграції, залежність від зовнішніх сервісів.

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз

Підхід	Гнучкість	Масштабованість	Простота впровадження	Автономність	Приклад застосування
API-орієнтований	Висока	Середня	Висока	Низька	ChatGPT → Jira
Агентно-орієнтований	Дуже висока	Висока	Середня	Висока	LLM-агенти через n8n
Low-code автоматизація	Середня	Середня	Дуже висока	Середня	n8n → Notion + Jira

Отримані результати показують, що найбільш перспективною є гібридна архітектура, яка поєднує агентний підхід із low-code середовищем (n8n) для створення адаптивних інтеграцій, що самонавчаються. Такий підхід дозволяє зменшити час між плануванням і виконанням завдань, автоматизувати контроль виконання спринтів і підвищити прозорість комунікацій у команді [3].

Порівняльне дослідження архітектур AI-систем показало, що ефективність інтеграції з Agile-інструментами визначається не лише технологічною сумісністю, а й здатністю системи адаптуватися до динамічних змін проєктного середовища.

Поєднання агентно-орієнтованого підходу з low-code автоматизацією забезпечує баланс між гнучкістю, масштабованістю та простотою розгортання, що є основою для створення інтелектуальної екосистеми управління IT-проєктами [3].

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку архітектури “AI-in-the-loop Agile”, де ШІ виконує не лише аналітичну, а й координаційну функцію між командами та системами.

Література:

1. Almalki S. S., Alshaibani A. A., Alzahrani A. I., Algarni A. M. AI-Driven Decision Support Systems in Agile Software Project Management: Enhancing Risk Mitigation and Resource Allocation. Systems, 2025, Vol. 13, No. 3. Режим доступу: <https://www.mdpi.com/2079-8954/13/3/208>.

2. Heyn H., Knauss E., Pelliccione P. A Compositional Approach to Creating Architecture Frameworks with an Application to Distributed AI Systems. The Journal of Systems and Software, 2023, Vol. 206, 122005. Режим доступу: <https://doi.org/10.1016/j.jss.2023.122005>.

3. Sadeghi A., Nair S., Tavana M. Explainable Artificial Intelligence and Agile Decision-Making in Supply Chain Cyber Resilience. Decision Support Systems, 2024, Vol. 181, 114029. Режим доступу: <https://doi.org/10.1016/j.dss.2024.114029>.

Кашкевич Світлана ОлександрівнаЗдобувач кафедри інтелектуальних кібернетичних систем
Державний університет «Київський авіаційний інститут»Науковий керівник: Нечипорук О.П., д.т.н.,
професор кафедри інтелектуальних кібернетичних систем

ІНФОРМАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ В СИСТЕМАХ УПРАВЛІННЯ БПЛА

У дослідженні розглянуто концепцію інформаційної взаємодії в системах управління безпілотними літальними апаратами (БПЛА) [1-4].

Зосереджено увагу на питаннях формування, синхронізації та цілісності потоків даних, які забезпечують ефективне функціонування апаратів у динамічних умовах середовища.

Проаналізовано структуру інформаційних каналів, взаємозв'язок між підсистемами збору, передавання й оброблення даних, а також фактори, що впливають на достовірність і стійкість інформаційного обміну.

Сучасні системи управління БПЛА характеризуються високою насиченістю сенсорних і комунікаційних каналів. БПЛА одночасно обробляють і передають різнотипну інформацію - телеметричні показники, навігаційні координати, відео- та аудіопотоки, сигнали управління, дані з датчиків стану навколишнього середовища. Зростання обсягу переданої інформації вимагає ефективних методів управління потоками, які б забезпечували достовірність, своєчасність і цілісність даних у режимі реального часу.

Особливої уваги потребує питання синхронізації різнотипних потоків у складних умовах: наявності перешкод, обмеженої пропускної здатності каналу, швидкої зміни положення апарата.

У таких ситуаціях традиційні підходи до управління інформаційними потоками стають неефективними, адже не враховують динамічність зовнішнього середовища, затримки у зв'язку та нерівномірність навантаження.

Кожна підсистема генерує власний потік інформації, який потребує узгодження за часом, пріоритетом та призначенням.

У системі управління безпілотним літальним апаратом інформаційна взаємодія здійснюється між декількома підсистемами - бортовими сенсорами, комунікаційними модулями, наземним пунктом управління та каналами зовнішнього моніторингу. На рис. 1 наведено узагальнену структуру інформаційних потоків, що відображає процеси збору, оброблення, передавання та контролю даних у реальному часі.

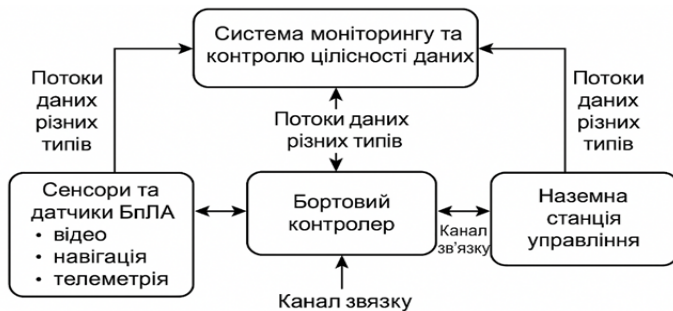

Рис. 1. Концептуальна структура інформаційної взаємодії в системі управління БПЛА

Телеметричні дані мають постійно оновлюватись, тоді як навігаційні координати чи команди управління вимагають мінімальної затримки під час передавання.

Ключовим аспектом є забезпечення цілісності даних - тобто здатності системи зберігати достовірність і логічну узгодженість інформації навіть за наявності втрат пакетів, перешкод або розривів зв'язку. Для цього важливо, щоб система мала адаптивні механізми компенсації, зокрема:

- корекцію даних у реальному часі на основі прогностичних алгоритмів;
- відновлення послідовності інформаційних блоків після відновлення зв'язку;
- пріоритизацію критичних потоків (навігаційних і керуючих даних) над допоміжними.

Одним із фундаментальних принципів такої взаємодії є самоорганізація інформаційних процесів.

Система повинна самостійно змінювати маршрути передавання даних, частотні ресурси або обсяг інформації залежно від стану каналу. Це дозволяє зменшити навантаження на зв'язок і підтримувати стабільність навіть у випадках часткових відмов.

Не менш важливим є аспект інформаційної узгодженості між рівнями управління - бортовим, груповим і наземним. Дані, отримані від кількох апаратів, повинні синхронізуватись, фільтруватись і перевірятись на логічну відповідність перед об'єднанням у спільну базу. Це забезпечує достовірність колективних рішень і підвищує ефективність керування груповими місіями БпЛА.

У процесі інформаційної взаємодії в системах управління БпЛА формується кілька типів потоків даних, кожен з яких має власні вимоги до затримки, пріоритету та частоти оновлення. Класифікацію таких потоків наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Характеристики потоків даних у БпЛА

Тип потоку	Вимоги до затримки	Пріоритетність	Характер оновлення
Телеметричний	≤ 1 с	Висока	Безперервне
Навігаційний	≤ 200 мс	Дуже висока	Постійно
Відеоінформаційний	≤ 500 мс	Середня	Потокове
Керуючий	≤ 100 мс	Найвища	Подієве
Діагностичний	≤ 5 с	Низька	Періодичне

Розглянута концепція інформаційної взаємодії в системах управління БпЛА забезпечує узгоджений підхід до організації потоків даних, спрямований на підтримання цілісності та стійкості інформаційного обміну.

Використання адаптивних і самоорганізованих методів управління дозволяє підвищити ефективність передачі даних і стійкість системи до завад. Подальші дослідження плануються спрямувати на розроблення програмної моделі управління потоками в каналах зв'язку БпЛА та впровадження методів інтелектуального моніторингу цілісності інформації.

Література:

1. Kashkevich, S. (Ed.) (2025). Decision support systems: mathematical support. Kharkiv: TECHNOLOGY CENTER PC, 202. <https://doi.org/10.15587/978-617-8360-13-9>.
2. Кашкевич С. О., Нечипорук О. П., Вітрук Ю. В. Загальні принципи побудови телекомунікаційних систем на базі висотних аероплатформ. Міжнародна наукова інтернет-конференція (випуск 82) 9–10 листопада 2023 р. м. Тернопіль, Україна, м. Ополь, Польща. С. 53–55.
3. Development of a methodological approach for assessing the condition of complex organizational and technical systems. Mohammed, B. A., Stanovska, I., Kashkevich, S., Lebedynskyi, A., Vakulenko, Y., Protas, N., Klyuchak, O., Lastivka, O., Semeniuk, A., Kivshar, O. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 2/4 (134) 2025, 47 –53. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2025.326468>
4. Кашкевич С.О., Ластівка О.І. Аналіз дестабілізуючих чинників в каналах управління та передачі даних в безпілотних літальних апаратах. II Міжнародна науково-практична конференція «Integration of science and practice as a mechanism of effective development», 10-13 вересня 2024 р, Копенгаген, Данія. Р. 230-336.

Ластівка Олександр Іванович

аспірант 2-го року навчання спеціальності 126 Інформаційні системи та технології

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Науковий керівник: Дегтяр Ю.В.

старший викладач кафедри інтелектуальних кібернетичних систем.

МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ КАНАЛІВ УПРАВЛІННЯ БПЛА

У дослідженні розглянуто проблематику забезпечення інформаційної безпеки каналів управління безпілотними літальними апаратами (БПЛА). Проаналізовано сучасні загрози, що виникають під час передавання телеметричних, навігаційних і керуючих сигналів у відкритих або зашумлених середовищах зв'язку. Запропоновано класифікацію методів захисту, орієнтованих на забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності даних у системах дистанційного управління [1-4].

Розвиток технологій безпілотних систем привів до широкого використання БПЛА у військовій, цивільній та науковій сферах. Передавання інформації між безпілотним літальним апаратом і наземною станцією здійснюється через канали радіозв'язку, які є вразливими до перехоплення, підміни, блокування або навмисних завад.

Будь-яке порушення безпеки каналів управління може призвести до втрати контролю над апаратом, спотворення телеметричних даних чи несанкціонованого втручання у процес польоту. Класичні методи шифрування не завжди придатні для БПЛА через обмеження енергоспоживання, затримки обчислень та необхідність роботи в режимі реального часу.

Тому актуальним є розроблення адаптивних методів захисту, які б поєднували легковагові криптографічні алгоритми з механізмами контролю автентичності даних і цілісності каналів. Система захисту має бути не лише надійною, а й ресурсно-ефективною, забезпечуючи оптимальний баланс між рівнем безпеки та продуктивністю обміну.

Канали управління БПЛА є багаторівневими, оскільки одночасно передають команди управління, телеметрію та службову інформацію.

Безпека цих каналів повинна розглядатися комплексно — від фізичного рівня (захист сигналу від перехоплення) до рівня додатків (захист протоколів передавання даних) [5-6].

1. Криптографічні методи.

До основних засобів захисту належать алгоритми симетричного та асиметричного шифрування. Для безпілотних систем перевагу надають симетричним методам - AES, ChaCha20, LEA, SPECK - через їх менші обчислювальні витрати. Застосування потокового шифрування дозволяє забезпечити безперервне кодування даних без накопичення затримок у реальному часі.

2. Методи автентифікації та узгодження сеансів.

Автентифікація гарантує, що команди управління надходять від легітимного оператора. Сеансові ключі можуть формуватися на основі протоколів Diffie-Hellman або еліптичних кривих (ECDH), що дає змогу уникнути статичних ключів і підвищує стійкість до атак типу «людина посередині».

3. Контроль цілісності даних. Для перевірки достовірності переданої інформації використовуються геш-функції (SHA-3, BLAKE3) або коди автентифікації повідомлень (HMAC). Ці методи дозволяють виявляти спотворення або навмисну підміну даних у каналі.

4. Інтелектуальні підходи до захисту. Перспективним напрямом є використання машинного навчання для аналізу поведінкових характеристик каналу. Моделі нейронних

мереж або алгоритми кластеризації можуть виявляти аномальні пакети, зміну структури трафіку чи частотні сигнатури, що свідчать про спроби перехоплення.

Такі механізми дозволяють створювати системи раннього виявлення атак, які працюють у фоновому режимі без порушення основних процесів обміну даними.

Таблиця 1.

Основні загрози та методи протидії в каналах БпЛА

Тип загрози	Сутність загрози	Метод протидії
Перехоплення сигналу	Отримання несанкціонованого доступу до команд управління	Шифрування AES або ChaCha20
Підміна команд	Введення хибних сигналів до каналу	Автентифікація з ECDH, HMAC
Перешкоди та глушіння	Зниження рівня сигналу, втрати пакету	Перемикання частоти (FHSS), динамічна маршрутизація
Відмова вузла зв'язку	Розрив або перевантаження каналу	Резервування маршрутів, дублювання пакетів
Кібератака	Несанкціонований доступ до системи управління	Виявлення аномалій ML-методами
Блокчейн	Забезпечення безпеки транзакцій, створення незмінних записів про перевезення та платежі.	Прозорість для податкових перевірок, спрощення аудиту міжнародних операцій, зменшення шахрайства.

Запропоновані методи забезпечення інформаційної безпеки дозволяють підвищити надійність і захищеність каналів управління БпЛА без зниження швидкодії обміну. Інтеграція криптографічних алгоритмів, автентифікації та інтелектуального моніторингу формує основу комплексної технології захисту.

Література:

1. Development of a methodological approach for assessing the condition of complex organizational and technical systems. Mohammed, B. A., Stanovska, I., Kashkevich, S., Lebedynskyi, A., Vakulenko, Y., Protas, N., Klyuchak, O., Lastivka, O., Semeniuk, A., Kivshar, O. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 2/4 (134) 2025, 47 –53. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2025.326468>
2. Кашкевич С.О., Ластівка О.І. Аналіз дестабілізуючих чинників в каналах управління та передачі даних в безпілотних літальних апаратах. II Міжнародна науково-практична конференція «Integration of science and practice as a mechanism of effective development», 10-13 вересня 2024 р, Копенгаген, Данія. Р. 230-336.
3. Stallings, W. (2023). Cryptography and network security: Principles and practice (8th ed.). Pearson.
4. Meleshko, Y., Drieiev, O., & Drieieva, H. (2020). Method of identifying bot profiles based on neural networks in recommender systems. Modern Information Systems, 4(2), 24–28. <https://doi.org/10.20998/2522-9052.2020.2.05>
5. Chen, H. (2018). Evaluation of personalized service level for library information management based on fuzzy analytic hierarchy process. Procedia Computer Science, 131, 952–958. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2018.04.233>
6. Нечипорук О.П., Кашкевич С.О., Дегтяр Ю.В. Дослідження та аналіз пропускної здатності каналів передачі в телекомунікаціях. XX Міжнародна науково-практична конференція «Technologies, innovative and modern theories of scientists», 23-26 травня 2023 р., Грац, Австрія Р. 495-499.

Миненко Ірина Олегівна

здобувач другого (магістерського) рівня, 2 курс,
факультет інформаційних технологій, обліку та фінансів
Поліський національний університет
Науковий керівник: Веретюк С.М., ктн

ВИКОРИСТАННЯ КРИВОЇ ЗАБУВАННЯ ЕББІНГАУЗА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ КОСМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. У роботі представлено процес розроблення та впровадження веб-сайту, який реалізує мережеву модель знань для вивчення космічної термінології з урахуванням принципів кривої забування Еббінгауза. Веб-ресурс створено з метою підвищення ефективності засвоєння термінів через взаємопов'язану структуру понять та адаптивне повторення. Проведено тестування розробленої моделі серед учнів 10–11 класів, результати якого підтвердили покращення рівня розуміння та довготривалого запам'ятовування матеріалу.

Ключові слова. Веб-сайт, мережева модель знань, крива забування Еббінгауза, космічна термінологія, Python, навчання, інтервальне повторення.

Вступ. Сучасна астрономічна освіта потребує ефективних цифрових інструментів, що дозволяють не лише засвоювати, а й системно структурувати наукові поняття, забезпечуючи цілісне сприйняття навчального матеріалу. Зважаючи на зростання обсягів інформації та складність космічної термінології, традиційні методи запам'ятовування стають недостатньо результативними. Це особливо помітно під час роботи з учнями старших класів, у яких спостерігається швидке забування матеріалу після первинного ознайомлення.

Попередні дослідження довели, що застосування кривої забування Еббінгауза суттєво покращує засвоєння термінів, оскільки оптимізує інтервали повторень відповідно до закономірностей зниження рівня запам'ятовування з часом. Водночас традиційні підходи до навчання не забезпечують індивідуалізації процесу, адже не враховують різницю в темпі засвоєння матеріалу, рівні початкових знань та особливостях пам'яті здобувачів освіти [1].

Постає потреба у створенні сучасного програмного забезпечення, яке поєднує можливості інтервального повторення з візуалізацією логічних та тематичних зв'язків між поняттями. Таке рішення дає змогу формувати індивідуальні графіки навчання, адаптовані до рівня підготовки здобувача освіти, швидкості засвоєння інформації та рівня запам'ятовування. Крім того, мережеве представлення знань дозволяє користувачам сприймати навчальний матеріал не як набір окремих термінів, а як взаємопов'язану систему понять, що відображає структуру предметної області.

Розроблення програмного забезпечення для вивчення космічної термінології є важливим кроком до підвищення ефективності навчального процесу з астрономії. Воно сприятиме розвитку когнітивного мислення, формуванню стійких асоціативних зв'язків між термінами, а також підвищенню інтересу учнів до предмету завдяки використанню інтерактивних методів навчання. Такі програмні рішення здатні модернізувати традиційні підходи до викладання, зробивши процес засвоєння знань більш гнучким та адаптивним [2].

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження – розробити та впровадити веб-сайт, що реалізує мережеву модель знань для вивчення космічної термінології, з урахуванням кривої забування Еббінгауза.

Основні завдання:

- створити структуру веб-ресурсу, що об'єднує елементи навчання, перевірки знань і візуалізації термінологічних зв'язків;
- реалізувати програмне забезпечення мовою Python;
- провести апробацію серед учнів 10–11 класів;
- проаналізувати результати.

Виклад основного матеріалу. У процесі розроблення вебсайту реалізовано мережеву модель знань, побудовану на основі математичного опису кривої забування Еббінгауза. Система враховує час останнього повторення терміна, рівень його засвоєння та логічні зв'язки між поняттями. Це дало змогу створити адаптивне навчальне середовище, яке

автоматично добирає матеріал для повторення в оптимальні моменти, коли знання починають забуватися [3].

Вебресурс складається з чотирьох основних сторінок:

Головна сторінка – містить вступну інформацію про мету створення сайту, короткий опис методики навчання, базованої на кривій забування, та інструкцію користування. Тут користувач може розпочати роботу, обравши навчальний модуль або перейти до тестування.

Граф знань – інтерактивна карта, що відображає терміни у вигляді вузлів, з'єднаних ребрами, які демонструють тематичні зв'язки між поняттями. Колір вузлів змінюється залежно від рівня засвоєння (показника R): від темно-синього (низький рівень знань) до жовтого (високий рівень).

Навчальні матеріали – структурований розділ, який охоплює основні теми програми астрономії для 10–11 класів: «Сонячна система», «Будова Всесвіту», «Зорі та галактики», «Системи небесних координат» тощо. Кожен підрозділ містить короткі пояснення термінів, ілюстрації, визначення та посилання на додаткові джерела.

Вікторина – динамічний тест із 10 питань, який автоматично формується залежно від рівня знань користувача. Алгоритм добирає переважно ті терміни, рівень засвоєння яких знизився відповідно до кривої забування. Це дає змогу повторювати матеріал у моменти, коли пам'ять починає втрачати вивчену інформацію. Після завершення тесту користувач отримує статистику: кількість правильних і неправильних відповідей, перелік вивчених і частково засвоєних термінів, а також графічне відображення прогресу.

Під час апробації веб-сайту серед учнів 10–11 класів зафіксовано підвищення середнього рівня правильних відповідей з 58% до 87% після трьох навчальних сесій. Користувачі відзначили зручність інтерактивного інтерфейсу, зрозумілу структуру подання матеріалу та можливість самостійно контролювати процес повторення. Візуальне представлення знань у вигляді графа також сприяло кращому усвідомленню зв'язків між поняттями та формуванню системного мислення.

Таким чином запропонована модель поєднує математичну точність і зручність користування, забезпечуючи ефективне засвоєння космічної термінології. Вона може бути розширена шляхом додавання нових модулів, тем або функцій автоматичного підбору складності завдань залежно від рівня користувача [4].

Висновки. Розроблений веб-сайт, який поєднує принципи кривої забування Еббінгауза та мережеву структуру знань, довів свою ефективність у процесі вивчення космічної термінології. Модель дозволяє індивідуалізувати навчання, зменшити темпи забування та підвищити мотивацію учнів завдяки інтерактивній взаємодії з матеріалом. Створений ресурс може використовуватися як допоміжний інструмент у навчальному процесі і інших природничих дисциплін. В подальшому можливі розширення бази термінів, інтеграція системи обліку результатів користувачів та впровадження мобільної версії сайту для зручності доступу до навчальних матеріалів.

Література:

- 1) Що таке ефект Еббінгауза: як навчитися запам'ятовувати та не забувати вивчене [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://speka.ua/science-and-space/shho-take-efekt-ebbingauza-yak-navchitsia-zapamyatovuvati-ta-ne-zabuvati-vivcene-py7dyk>.
- 2) Інтервальні повторення – таємниця вдалого навчання [Електронний ресурс] // Bazikalo School. – Режим доступу: <https://bazikaloschool.com.ua/intervalni-povtorenniya-tayemnicya-vdalogo-navchannya>.
- 3) Повторення як запорука ефективного навчання [Електронний ресурс] // Освіта Нова. – Режим доступу: <https://osvitanova.com.ua/posts/1455-povtorennia-iak-zaporuka-efektyvnoho-navchannia>.
- 4) Забуваєте вивчене? Ось способи, які допоможуть краще запам'ятовувати [Електронний ресурс] // RBC-Ukraine. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/rus/stylер/zabuvaete-vivchene-os-sposobi-ki-dopomozhut-1725462886.html>.

Davyd MiroshnychenkoCadet of the Scientific and Educational Institute of Fire and
Technogenic Safety, Specialty 261 «Fire Safety»,

National University of Civil Protection of Ukraine of SES of Ukraine

Science advisor: Kondratenko Oleksandr, DSc(Engineering), Professor, Professor of the

Department of Fire and Technogenic Safety of Objects and Technologies of the Scientific and
Educational Institute of Fire and Technogenic Safety, National University of Civil Protection of
Ukraine of SES of Ukraine

COMPATIBLE CONSIDERATION OF MOTOR FUEL VAPOR AND THERMAL ENERGY EMISSIONS IN CRITERIA-BASED ASSESSMENT OF THE ECOLOGICAL SAFETY LEVEL OF EXPLOITATION OF FIRE- FIGHTING AND EMERGENCY-RESCUE EQUIPMENT IN CONDITIONS OF ARMED AGGRESSION

Ecological safety (ES) is a critical component of national security on both global and local scales. Particular emphasis is placed on the economic aspects of the complex, criteria-based assessment of ES levels, which constitutes the final stage of the ES management system (ESMS) within the broader framework of civil defense system. These assessments serve as a foundation for management decisions in the field of civil defense service, relying on a specialized methodological framework [1]. The relevance of the study arises from this context. Moreover, the results may contribute to the development of methodologies for forecasting the operational costs and service life of firefighting and emergency rescue vehicles (FERV) equipped with reciprocating internal combustion engines (RICE) [2]. This is particularly pertinent in scenarios where enhancing ES involves transitioning to the use of alternative, renewable motor fuels [3].

Purpose of the study. Improving the method for compatible consideration motor fuel vapor and thermal energy emissions during complex criteria-based assessment of the ES level of exploitation of PP with RICE, namely FERV units, taking into account the realities of the functioning of the divisions and institutions of the SES of Ukraine in conditions of armed aggression and in the perspective of the post-war reconstruction of critical infrastructure and the economy of our country. Problem of the study. The imperfection of existing methods for complex criteria-based assessment of the ES level of the exploitation of the PP with RICE, especially considering the realities of the functioning of the institutions and divisions of the SES of Ukraine and their FERV units in conditions of armed aggression and in the perspective of the post-war reconstruction of the critical infrastructure and economic of our country. Main task of the study. Determination of quantitative and qualitative aspects of the effect of compatible consideration of the thermal energy motor fuel vapor and thermal energy emission into the environment during a complex criteria-based assessment of the ES level of the exploitation process of PP with RICE, namely FERV units of the institutions and divisions of the SES of Ukraine, using the steady standardized ESC test cycle (in accordance with UNECE Regulations № 49 [9]) based on the improved mathematical apparatus of the complex fuel-ecological criterion K_{fe} . Object of the study. ES level of the exploitation process of PP with RICE, in particular FERV units of the institutions and divisions of the SES of Ukraine, taking into account the negative technogenic impact of compatible thermal energy motor fuel vapor and thermal energy emissions into environment. Subject of the study. Contribution to the numerical values of the indicators of the object of the study of the compatible thermal energy motor fuel vapor and thermal energy emissions into environment.

The mathematical framework for the complex fuel-ecological criterion K_{fe} was originally developed by Prof. Ihor Parsadanov (NTU «KhPI», Kharkiv) [4]. Ecological safety of transport is

the component of national security of Ukraine during armed aggression and as a prerequisite for a «green» transition during post-war reconstruction [5]. The study aligns with national strategic documents, including Presidential Decree № 722/2019 dated 30.09.2019 «About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030» [6], and the «Regulation on the Organization of Environmental Support of the SES of Ukraine», approved by Order № 618 dated 20.09.2013 [7].

Scientific novelty of the results of the study. The method for compatible consideration of the emission of thermal energy and motor fuel vapor emissions from fuel tank into the environment from PP with RICE, in particular FERV units, in a complex criteria-based assessment of the indicators of the ES level during their exploitation has been further developed.

Practical significance of results of the study. The results obtained are suitable for providing a quantitative and qualitative assessment of the studied effects and developing on this basis technical solutions and organizational measures to reduce or eliminate them by developing an appropriate EPT with executive devices on the methodological basis of the ESMS.

This study has been carried out as a part of the scientific and research work of the Department of Fire and Technogenic Safety of Objects and Technologies of the Scientific and Educational Institute of Fire and Technogenic Safety of the National University of Civil Protection of Ukraine of State Emergency Service of Ukraine «Development of a methodology for complex assessment of the impact of exploitation and application of special equipment on the environment in conditions of military aggression» (State Registration № 0124U000374, 01.2024–12.2026). At the same time, the materials from the VCU library system were used, including electronic versions of journals and other materials, databases, interlibrary subscription as part of participation in Non-Resident Academic Associates program co-sponsored by the College of Humanities and Sciences at Virginia Commonwealth University (VCU) and the Davis Center for Eurasian Studies at Harvard University in 202–2025 academic year.

This study has been carried out within the framework of the implementation of the educational component of the mastery of the educational and scientific program of higher education «Technogenic and ecological safety» for applicants for higher education of the third (educational and scientific) level in the specialty 183 «Environmental protection technologies» (corresponds to the Detailed branch according to the code of the International Standard Classification of Education ISCED-F 2013 0712 «Environmental Protection Technologies» in accordance with the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 7, 2021 № 762 «On Amendments to the List of Fields of Knowledge and Specialties in Which Applicants for Higher Education Study», as well as the specialty G2 «Environmental Protection Technologies» in accordance with the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1021 dated August 30, 2024 «On Amendments to the List of Fields of Knowledge and Specialties in Which Applicants for Higher and Professional Pre-Higher Education are Trained education») in the field of knowledge 18 «Production and Technology» (G Engineering, Production and Construction), in accordance with the Higher Education Standard, approved and put into effect by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1427 dated 12/23/2021, as well as the Professional Standard for the group of professions «Teachers of Higher Education Institutions», approved by Order of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture № 610 dated March 23, 2021, namely as the part of the lecture course «Environmental monitoring methods» (3 ECTS credits)..

References

1. O.M. Kondratenko, V.Yu. Koloskov, Yu.F. Derkach, S.A. Kovalenko (2020) Physical and mathematical modeling of processes in particulate matter filter in practical application of criteria based assessment of ecological safety level: Monograph. Kharkiv, Publ. Style-Izdat, 522

p.

2. Kondratenko O.M (2019) Metrological aspects of complex criteria-based assessment of ecological safety level of exploitation of reciprocating engines of power plants: Monograph. Kharkiv: Style-Izdat.

3. Kondratenko O., Mishchenko I., Chernobay G., Derkach Yu. and etc. (2018) Criteria based assessment of the level of ecological safety of exploitation of electric generating power plant that consumes biofuels, 2018 IEEE 3rd International Conference on Intelligent Energy and Power Systems (IEPS–2018): Book of Papers, 10–14 September 2018, National Technical University «KhPI», Kharkiv, Ukraine. pp. 185–189.

4. Parsadanov I.V. (2003) Improving the quality and competitiveness of diesel engines based on complex fuel and ecological criteria: Monograph. Kharkiv: NTU «KhPI».

5. Kondratenko O., Lytvynenko O. (2024) Exploring the digital landscape: interdisciplinary perspectives. Monograph. Chapter 5 «Artificial intelligence and innovative educational approaches in digital society». Subsection 5.6. Ecological safety of transport as a component of national security of Ukraine during armed aggression and as a prerequisite for a «green» transition during post-war reconstruction [Electronic resource] (materials of 6th International scientific conference «Digital economy and digital society», Section 6 «Learning for the green and digital transition», Academy of Silesia, Katowice, Poland, April 09–10, 2024). Katowice: The University of Technology in Katowice Press. pp. 853–869. DOI: 10.54264/M036.

6. Presidential Decree № 722/2019 of 30.09.2019 «About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

7. Order of SES of Ukraine № 618 of 20.09.2013 «On approval of the Regulations on the organization of environmental support of the State Emergency Service of Ukraine». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0618388-13#Text>.

8. Kondratenko O., Koloskov V., Koloskova H., Lytvynenko O. (2025) Determination of quantitative and qualitative aspects of environmental pollution by thermal energy from power plants with reciprocating internal combustion engines. Technogenic and ecological safety, 17(1/2025), 18–31. doi: 10.52363/2522-1892.2025.1.2.

9. Kondratenko O.M., Andronov V.A., Polishchuk T.R., Kasionkina N.D., Krasnov V.A. (2022) Accounting the emissions of engine fuel vapors in the criteria-based assessment of the ecological safety level of power plants with reciprocating ICE exploitation process. Internal Combustion Engines. № 1. pp. 40–50. DOI: 10.20998/0419-8719.2022.1.06.

10. Kondratenko O.M., Koloskov V.Yu., Koloskova H.M., Stokov O.P., Lytvynenko O.O., Miroshnychenko D.Yu. (2025) Method for compatible consideration of motor fuel vapor and thermal energy emissions during criteria-based assessment of the ecological safety level of exploitation of reciprocating ICE of fire-fighting and emergency-rescue equipment in conditions of armed aggression. Internal Combustion Engines. № 2. pp. 64–73. DOI: 10.20998/0419-8719.2025.2.09.

11. Kondratenko O.M., Koloskov V.Yu., Koloskova H.M., Lytvynenko O.O. (2024) Development of ecological safety structure of exploitation model of firefighting and emergency-rescue vehicle with reciprocating ICE that consumes mixture of biodiesel and petroleum fuel. Proceedings of International Scientific and Practical Conference Until the Day of Workers of Automobile Transport and Road Workers «Modern Automotive Industry, Transport and Road Infrastructure '2024 (MAITRI 2024)». 22–23 October 2024. Kharkiv National Automobile and Highway University, Kharkiv, Ukraine. AIP Conference Proceedings. 2025. Vol. 3428, Issue 1. 020010 (2025). DOI: <https://doi.org/10.1063/12.0038600>.

Нікіфоров Олексій Леонідовичк. т. н., доц., доцент кафедри Технології будівельного виробництва
Одеська державна академія будівництва та архітектури

ШАБЛОН УПРАВЛІННЯ БУДІВНИЦТВОМ – НОВА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА КОНЦЕПЦІЯ

Постановка проблеми. В умовах військової агресії, що триває, необхідна відбудова може реалізовуватися у різноманітному організаційному середовищі, зазвичай сформованому без використання стандартів щодо методів управління. Відповідно, існує необхідність обґрунтування ефективності та запровадження інформаційно-комунікаційної концепції, яка пояснює, яким чином керувати будівництвом, в тому числі за наявності сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Обґрунтування ефективності використання цих інструментів в умовах будівельної галузі України є актуальним завданням, адже дозволить підтвердити можливість підвищення точності та швидкості керівних впливів, зниження витрат на управління і відповідного скорочення тривалості будівництва.

Мета дослідження. Розробка методики обґрунтування ефективності шаблонів управління будівництвом шляхом створення відповідної логічної моделі, вибору математичних методів експериментального дослідження та розробки опитувальної анкети.

Результати дослідження. Для ліквідації невизначеності організаційного середовища відбудови від наслідків військової агресії потрібна суттєво нова бізнес-модель, що об'єднувала б принципи системи управління якістю, управління проектами, наукової організації праці та управління в будівництві і можливості сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Такою бізнес-моделлю може стати метод управління будівельним виробництвом із застосуванням нової інформаційно-комунікаційної концепції «шаблон управління будівництвом» (рис. 1).

Використання новітньої інформаційно-комунікаційної концепції «шаблон управління будівництвом» враховує сучасне програмне забезпечення, найбільш ефективні інноваційні та традиційні методи управління: система управління якістю; управління проектами; будівельне інформаційне моделювання (Building Information Modeling – BIM); найбільш ефективні традиційні методи наукової організації праці та управління в будівництві; характерні особливості будівельної галузі (технологічна та інформаційна складність; проектно-орієнтованість і різноманітність умов реалізації будівельних проєктів, значна кількість учасників і т. д.).

Сутність нової концепції полягає у: виконанні інвестиційно-будівельного проєкту від створення концепції об'єкта до здачі його в експлуатацію; використанні шаблонів управління будівництвом як основи управління підприємством; скороченні проміжних ієрархічних ланок при організації та контролі виробництва; створенні додаткових контурів контролю на додачу до традиційної ієрархічної структури управління в будівництві: управління знаннями, управління проектами, фінансового менеджменту та служб аудиту (внутрішніх та зовнішніх).

Вказані особливості можуть підвищити оперативність та точність управління, зменшивши тим самим тривалість портфелю проєктів. Це має призвести до підвищення економічної ефективності інвестиційно-будівельних проєктів: підвищення операційної рентабельності, оборотності капітальних вкладень, зменшення дисконтованих витрат.

Обґрунтування ефективності нової інформаційно-комунікаційної концепції можна зробити наступним чином.

1. Розробити теоретичні методи та моделі управління у складі інформаційно-комунікаційної концепції «шаблон управління будівництвом».
2. Запропонувати теоретичні засади та розробити модель операційної діяльності підприємства повного інвестиційно-будівельного циклу із використанням шаблонів управління будівництвом.
3. Провести статистичне дослідження впливу сучасних та традиційних методів управління на тривалість будівництва.
4. Отримати результати експериментально-статистичного моделювання показників операційної діяльності підприємства повного інвестиційно-будівельного циклу від зменшення тривалості будівництва внаслідок впровадження методів управління та інформаційно-комунікаційних технологій. Ітераційне моделювання сукупності інвестиційно-будівельних проектів з використанням методу Монте-Карло та експериментально-статистичного моделювання дозволить із заданою ймовірністю розрахувати економічний ефект від запровадження нової концепції: підвищення економічної ефективності інвестиційно-будівельних проектів: підвищення операційної рентабельності, оборотності капітальних вкладень, зменшення дисконтованих витрат.

Опитувальна анкета доступна за інтернет-посиланням [3], а також за QR-кодом для зручності читування смартфоном (рис. 2). Кваліфіковані фахівці будівельної галузі заохочуються до висвітлення в даній анкеті свого досвіду щодо впровадження в Україні новітніх та традиційних методів управління в будівництві. В якості подяки за проходження опитування автори зобов'язуються надіслати його результати усім учасникам після статистичної обробки, а також надати наявні наукові результати для необмеженого використання та розповсюдження: монографію «Шаблон управління будівництвом – нова інформаційно-комунікаційна концепція» [1].

Участь у даному дослідженні дозволить об'єднати думки експертів галузі у взаємно інтегрованій інформаційно-комунікаційній концепції – «шаблон управління будівництвом», – що дасть можливість сформувати засади для зменшення тривалості будівництва, збільшення системності та культури управління в будівництві та, за достатньої підтримки, сформувати напрямок подальшого розвитку державної політики в галузі.

Рис. 1. Ефективність інформаційно-комунікаційної концепції «шаблон управління будівництвом» [1]

Рис.2. Посилання на опитувальну анкету з дослідження ефективності впровадження в Україні сучасних методів управління в будівництві [3]

Висновки. Опитувальна анкета з оцінки скорочення тривалості будівництва від впровадження новітніх та традиційних методів управління та інформаційно-комунікаційних технологій оцінює складові інформаційно-комунікаційної концепції «шаблон управління будівництвом». Анкета дозволяє охарактеризувати ступінь ознайомленості респондента з тим чи іншим методом та їхній професійний досвід.

Література:

1. Ковров А. В., Менейлюк О. І., Нікіфоров О. Л. Шаблон управління будівництвом – нова інформаційно-комунікаційна концепція. Одеса : ОДАБА, 2021. 165 с.
2. Настанова до зводу Знань з управління проєктами (настанова PMBOK). 7-е видання та стандарт з управління проєктами. Переклад з англ. Савін А. А. та ін. Пенсильванія: Інститут проєктного менеджменту, 2021. 370 с. URL: <https://res2.webblum.site/res/65b233680835c5000feec557/65ca57d1d6ab06000f91bd67>
3. Менейлюк О. І., Нікіфоров О. Л. Опитувальна анкета з дослідження ефективності впровадження в Україні сучасних методів управління в будівництві. Одеса : ОДАБА, 2024. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdXKUfzGhxAa58Lbe7-xt_h82nnaniTAS5_3xnr7YLGu8pMg/viewform
4. Управління задля досягнення сталого успіху організації. Підхід на основі управління якістю (ISO 9004:2009, IDT) : ДСТУ ISO 9004:2012. [Чинний від 2012–11–28]. Київ : Мінекономрозвитку України, 2013. 45 с.

Персунов Дмитро Олександрович

аспірант 1-го року навчання спеціальності F6 Інформаційні системи та технології

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Науковий керівник: Апенько Н.В., к.т.н.,

доцент кафедри інтелектуальних кібернетичних систем

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПОТОКАМИ ІНФОРМАЦІЇ В БАГАТОДЖЕРЕЛЬНИХ СХОВИЩАХ ДАНИХ

У роботі розглянуто концептуальні засади управління потоками інформації в багатоджерельних сховищах даних. Визначено основні принципи побудови інформаційних технологій, орієнтованих на забезпечення цілісності, узгодженості та достовірності інформації у розподілених середовищах.

Зростання обсягів різнотипних даних, які надходять із незалежних джерел, потребує інтегрованих підходів до організації процесів зберігання, оброблення та синхронізації інформаційних потоків.

У сучасних умовах цифрової трансформації інформаційні системи функціонують у середовищах із великою кількістю джерел даних: сенсорних мереж, баз даних, мобільних пристроїв, хмарних сервісів та IoT-платформ.

Обсяг інформації, що надходить до сховищ, зростає експоненційно, а її структура стає дедалі різноманітнішою □ від структурованих таблиць до потоків мультимедійних і телеметричних даних.

Це призводить до ускладнення процесів управління потоками інформації, підвищення ризику втрати цілісності, появи дублікатів, конфліктів оновлень і часових розбіжностей між копіями даних.

У таких умовах важливим завданням стає розроблення концепції управління потоками інформації, яка б забезпечувала синхронність, узгодженість і достовірність даних у багатоджерельному середовищі.

На відміну від традиційних централізованих сховищ, сучасні системи передбачають децентралізовану взаємодію, коли кожне джерело є автономним компонентом, що формує власний потік даних.

Саме тому необхідне формування єдиної концептуальної моделі управління потоками, яка поєднує технічні, логічні та інформаційні аспекти функціонування таких систем.

Під управлінням потоками інформації розуміється сукупність процесів збирання, фільтрації, маршрутизації, синхронізації та зберігання даних, які надходять від незалежних джерел у межах єдиної інформаційної системи.

Основним завданням є забезпечення їх узгодженого надходження до спільного сховища без втрати логічних зв'язків і змістової структури.

У багатоджерельних середовищах кожне джерело може генерувати потоки з різною частотою, затримкою або достовірністю.

Це ускладнює інтеграцію, оскільки система повинна виконувати адаптивне управління черговою обробленням даних, пріоритетністю потоків і контролем часу оновлення.

Концепція управління потоками інформації ґрунтується на принципах модульності, самоорганізації та зворотного зв'язку, що дозволяє підтримувати динамічну рівновагу між обсягом вхідної інформації та ресурсами оброблення.

Цілісність даних у таких системах трактується як здатність інформаційного середовища зберігати логічну, структурну та часову узгодженість інформації під час її переміщення між джерелами.

Порушення цілісності виникають унаслідок асинхронних оновлень, затримок зв'язку або відмов елементів системи.

Для запобігання цим явищам доцільно впроваджувати механізми моніторингу стану потоків, контрольних точок узгодженості та механізми відновлення після збоїв.

Одним із перспективних напрямів розвитку є використання інтелектуальних методів аналізу даних для прогнозування конфліктів та виявлення відхилень у потоках.

Моделі машинного навчання можуть використовуватися для оцінки ризику втрати цілісності, виявлення аномалій у часових рядах оновлень або передбачення перевантажень каналів обміну.

Такі підходи дозволяють формувати адаптивні сценарії управління потоками, коли система самостійно обирає оптимальну стратегію оброблення залежно від ситуації.

Важливою складовою концепції є архітектура багатоджерельного сховища, яка має підтримувати розподілене зберігання даних, резервування інформаційних потоків та синхронізацію між вузлами.

Оптимальним рішенням є гібридна архітектура, що поєднує централізований контроль із децентралізованим оновленням, забезпечуючи баланс між швидкістю оброблення та надійністю.

Подальші дослідження передбачається спрямувати на створення моделей оцінювання ризику порушення цілісності та розроблення інтелектуальних алгоритмів автоматичного управління потоками даних.

Література:

1. Kashkevich, S. (Ed.) (2025). Decision support systems: mathematical support. Kharkiv: TECHNOLOGY CENTER PC, 202. <https://doi.org/10.15587/978-617-8360-13-9>.
2. Gupta N., Jolly S. Enhancing Data Quality at ETL Stage of Data Warehousing // International Journal of Data Warehousing and Mining (IJDWM). 2021. Vol. 17, Issue 1. P. 74-91.
3. Svitlana Kashkevich, Illia Dmytriiev, Inna Shevchenko, Oleksandr Lytvynenko, Lyubov Shabanova-Kushnarenko, Nataliia Apenko. Scientific-method apparatus for improving the efficiency of information processing using artificial intelligence. Information and control systems: modelling and optimizations: collective monograph. 2024, Kharkiv: TECHNOLOGY CENTER PC, pp. 137–167. <https://doi.org/10.15587/978-617-8360-04-7.ch5>.

Постернак Олексій Сергійович,
здобувач вищої освіти СВО магістр ОПП «Промислове та цивільне будівництво»
5 курсу Інженерно-будівельного інституту
Постернак Ірина Михайлівна,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри організації будівництва та охорони праці
Одеська державна академія будівництва та архітектури

ВІДПОВІДНІСТЬ ПРИНЦИПАМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ЗАСТОСУВАННІ МЕТАЛЕВИХ БАЛОЧНИХ КЛІТОК

Сучасний розвиток будівельної галузі характеризується підвищеними вимогами до економічності, надійності, екологічної безпеки та технологічності конструктивних систем [1]. У цьому контексті металеві балочні клітки (або балочні системи) – конструкції, що формуються із взаємопов'язаних головних, допоміжних балок і балок настилу – набувають особливого значення як ефективний елемент просторової несучої системи споруд. Їхнє практичне застосування охоплює промислове та цивільне будівництво, що свідчить про універсальність та перспективність цього типу конструкцій.

Балочна клітка виконує роль основної несучої системи перекриттів і покриттів, забезпечуючи передачу навантаження від настилу на головні елементи, а далі – на опори або колони. Оптимізація її структури дозволяє досягти високої ефективності матеріалів, мінімізувати масу конструкції та забезпечити довговічність споруди при збереженні естетичних і функціональних параметрів.

Балочна клітка – це система, утворена головними балками, допоміжними балками і балками настилу, які взаємодіють між собою у вигляді просторової решітки (рисунк 1). Головні балки (Б1,Б2) зазвичай сприймають основні навантаження та передають їх на колони або опори (К1,К2); допоміжні (Б3,Б4) – зменшують проліт настилу, рівномірно розподіляючи навантаження на головні елементи; балки настилу (БН) забезпечують безпосереднє сприйняття експлуатаційних навантажень і формують поверхню перекриття чи покриття.

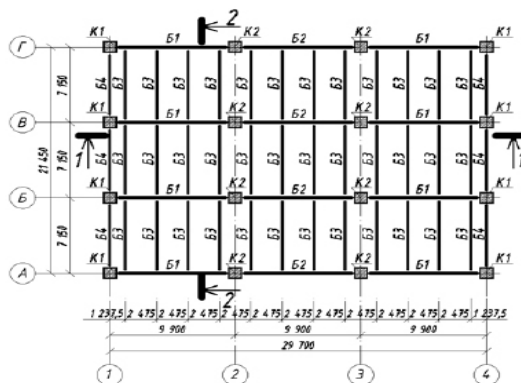

Рисунок 1. Схема балочної клітки (джерело: розроблено авторами)

Допоміжну балку розглянемо як однопролітну шарнірно оперту (рисунок 2).

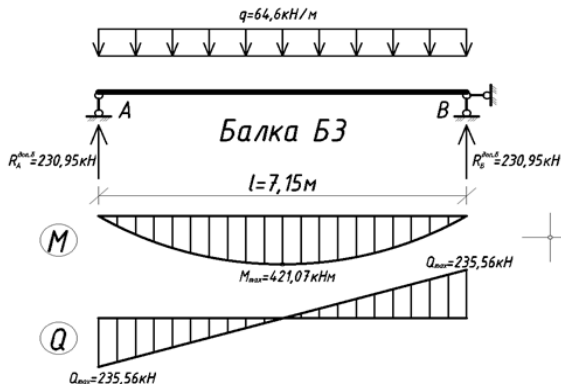

Рисунок 2. Розрахункова схема, епюри згинаючих моментів та поперечних сил допоміжної балки Б3 (джерело: розроблено авторами)

При виборі розрахункової схеми головної балки прийнято шарнірне її опираювання на колони. Запретовано головну балку середнього ряду Б1, на яку з двох сторін опираються допоміжні балки Б3. Розрахункова схема уявляє собою однопролітну шарнірно оперту балку, навантажену зосередженими силами P , чисельно рівними двом опорним реакціям двох допоміжних балок (рисунок 3).

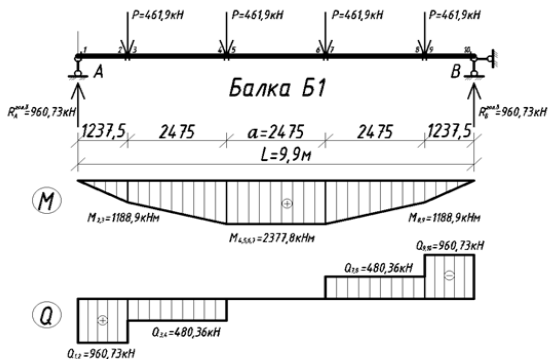

Рисунок 3. Розрахункова схема, епюри згинаючих моментів і поперечних сил головної балки (джерело: розроблено авторами)

Залежно від призначення та умов експлуатації розрізняють кілька типів балочних кліток: прямокутні та квадратні системи (застосовуються у промислових і громадських будівлях із регулярною сіткою колон); радіальні та концентричні клітки (використовуються у круглих або купольних спорудах); комбіновані системи (поєднують різноспрямовані балки для створення складних архітектурних форм або адаптації до нерівномірного навантаження). З огляду на матеріал і технологію виготовлення, найпоширенішими є сталеві балочні клітки із зварними або болтовими з'єднаннями, які відзначаються високою точністю і швидкістю

монтажу.

Конструктивна ефективність металевих балочних кліток у сучасному будівництві. Основна перевага металевих балочних кліток полягає в оптимальному розподілі навантажень і можливості перекривати значні прольоти без проміжних опор. Використання взаємопов'язаних балок дозволяє зменшити згинальні моменти в кожному елементі, що веде до економії металу на 10...20% порівняно з незалежними системами. Завдяки високій міцності сталі та раціональній конфігурації клітки забезпечується достатня жорсткість конструкції при мінімальній висоті перекриття. Це особливо важливо в умовах реконструкції або в багатоповерхових будівлях, де обмежена висота поверху.

Технологічна ефективність металевих балочних кліток у сучасному будівництві. Заводське виготовлення балок дозволяє досягти високої точності розмірів і спрощує процес монтажу. Конструкції можуть поставлятися на об'єкт у вигляді готових секцій, що з'єднуються за допомогою болтів або швидкозварюваних вузлів. Монтаж балочних кліток не потребує важкого опалубного устаткування, а темпи будівництва зростають у 2...3 рази порівняно з монолітними системами. Використання сучасних цифрових технологій (BIM-моделювання, автоматизоване креслення вузлів, лазерне позиціонування) забезпечує високу точність складання і мінімізацію людського фактору.

Економічна ефективність металевих балочних кліток у сучасному будівництві. Вартісна ефективність металевих балочних кліток досягається за рахунок скорочення маси конструкції, зменшення обсягів фундаментних робіт, підвищення швидкості монтажу та зниження витрат на експлуатацію. Додатковим чинником економії є можливість демонтажу і повторного використання елементів після завершення життєвого циклу будівлі.

Екологічність металевих балочних кліток. У контексті глобального переходу до низьковуглецевої економіки важливим критерієм оцінки будь-якої будівельної технології є її вплив на довкілля. Металеві балочні клітки демонструють високу екологічну ефективність за кількома напрямками: повторна переробка матеріалів (близько 90...95 % сталі, використаної у балках, може бути перероблено після завершення життєвого циклу споруди без втрати механічних властивостей, що зменшує кількість відходів і потребу у видобутку нових ресурсів; зниження енергоспоживання на виробництво (сучасні металургійні технології (електродугове плавлення, використання вторинної сировини) зменшують викиди CO₂ на 25...30 % у порівнянні з традиційним циклом повного виробництва сталі); Рациональне використання ресурсів (завдяки оптимізації перерізів балок і зменшенню маси конструкції знижується загальний обсяг матеріалу, необхідного для спорудження об'єкта); сумісність із «зеленими» технологіями (металеві клітки легко інтегруються з системами енергоощадного фасаду, сонячних панелей та вентиляційних установок, сприяючи створенню енергоефективних будівель).

Балочні клітки в контексті сталого розвитку. Сталый розвиток у будівництві передбачає досягнення балансу між економічною доцільністю, соціальною відповідальністю та екологічною безпекою [1]. Металеві балочні клітки відповідають цим принципам завдяки: тривалому життєвому циклу (конструкції мають експлуатаційний ресурс понад 80 років, а при належному антикорозійному захисті і більше); можливості адаптації (у разі змін функціонального призначення будівлі клітку можна реконструювати, нарощувати або розбирати без суттєвих втрат матеріалу); енергетичній ефективності (менша маса споруди знижує навантаження на фундаменти, що зменшує обсяги бетону – основного джерела викидів CO₂ у будівництві); соціальній користі (застосування таких конструкцій дозволяє швидше реалізовувати суспільно важливі об'єкти – лікарні, школи, логістичні центри, тимчасові укриття – у кризових або післявоєнних умовах.

Висновки. Металеві балочні клітки, що складаються з головних, допоміжних балок

і балок настилу, є ефективним, технологічно досконалим і екологічно орієнтованим типом конструкцій, який повністю відповідає викликам сучасного сталого будівництва. Їх практичне застосування забезпечує: підвищення несучої здатності й жорсткості конструкцій; зменшення матеріалоемності та витрат на будівництво; гнучкість проектних рішень і адаптивність до різних умов експлуатації; екологічну збалансованість через повторну переробку металу та зменшення вуглецевого сліду. У майбутньому розвиток балочних кліток буде тісно пов'язаний із впровадженням високотехнологічних матеріалів, цифрових систем управління життєвим циклом споруд і стандартів «зеленого будівництва». Таким чином, даний тип конструкцій не лише зберігає, а й посилює свою актуальність як ключовий інженерний елемент у формуванні сталого архітектурно-будівельного середовища XXI століття.

Література:

1. Кривошеєв Максим, Грищенко Роман. Стале будівництво в Україні: виклики, ризики та рішення. Веб-сайт knuba.edu.ua: Київський національний університет будівництва і архітектури. URL: https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2023/04/kryvosheyev_prezentacziya.pdf

Русий Віктор Вікторович

доктор філософії,

старший викладач кафедри технології будівельного виробництва

Одеської державної академії будівництва та архітектури

Бочевар Костянтин Ігнатович

доктор філософії,

старший викладач кафедри технології будівельного виробництва

Одеської державної академії будівництва та архітектури

СУЧАСНІ НАУКОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ BIM

Доповідь підготовлена в рамках проєкту ERASMUS+ «The Bridge», який спрямований на підготовку фахівців у галузі BIM (англ. building information modeling; будівельне інформаційне моделювання). Керівник проєкту - проф. Ковров А. В., ректор Одеської державної академії будівництва та архітектури. Task-manager робочої групи проєкту - доц. Пандас А. В., керівник відділу міжнародних зв'язків Одеської державної академії будівництва та архітектури [1, 2].

За останні 50 років будівельна проєктна документація пройшла еволюцію від паперових креслень до цифрових форматів. Станом на зараз сучасні програмні комплекси дозволяють створювати не тільки цифрові 2D креслення, а й 3D моделі з прив'язкою різних ресурсів будівельного проєкту (часу, вартості тощо) на різних етапах життєвого циклу будівельного проєкту. Життєвий цикл будівельного проєкту - це період від формування ідеї (концепту) до ліквідації (знесення) об'єкту будівництва.

BIM - сучасна парадигма управління інформацією про об'єкт будівництва, яка має широке розповсюдження в будівельній галузі внаслідок активної цифровізації та підтримки цього сектору Європейським союзом. Вона включає створення, зміну, моніторинг та використання багатовимірних інформаційних моделей на протязі всього життєвого циклу будівельного проєкту.

Під час активного впровадження на сучасному етапі становлення будівельної галузі BIM виникають наступні наукові виклики.

1. Необхідність використання великого спектру сучасних програмних комплексів для створення, зміни, моніторингу та використання будівельної інформаційної моделі. Наприклад, Autodesk Revit - створення тривимірної моделі; Synchro 4D Pro - створення та управління багатовимірними моделями (за допомогою прив'язки ресурсів часу та вартості до елементів 3D моделі будівельного об'єкту); платформи SODIS Building - моніторинг та управління будівельним об'єктом на стадії експлуатації; Allplan BIMPlus - хмарні сховища для координації роботи стейкхолдерів BIM-проєкту.

2. Підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних створювати, змінювати, моніторити та використовувати будівельні інформаційні моделі. А саме, підготовка BIM-менеджерів (координує реалізацію будівельного проєкту за допомогою BIM на усіх стадіях життєвого циклу будівлі чи споруди) та BIM-спеціалістів (розробка багатовимірних моделей, кошторисів, графіків виконання робіт тощо). Освітніх програм, що дозволяють підготувати кваліфікованих BIM-менеджерів в Європі (разом з Україною) налічується одиниці.

3. Перехід від понять «заробітна плата», «вартість матеріалів» тощо до поняття «вартість продукту». Вартість продукту включає в себе усі витрати на спорудження елементу (конструкції) будівлі та її можливо прив'язувати до тривимірної моделі будівлі.

4. Не відповідність вимогам замовника. Доволі часто замовникам достатньо виконання проєкту у вигляді 2D креслень.

5. Розроблення цифрових стандартів і нормативів BIM для узгодження з національними системами проєктування та будівельного законодавства.

6. Інтеграція BIM із технологіями штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання для автоматизації прийняття рішень.

7. Забезпечення сумісності даних між різними програмними платформами та

форматами обміну інформацією (IFC, BCF тощо). Забезпечення реалізації політики «відкритих форматів даних».

Не дивлячись на велику кількість наукових викликів BIM активно впроваджується на території Європейського союзу та України. Це підтверджує великі перспективи застосування BIM. Крім іншого, активізацію політики впровадження та дослідження BIM в Україні забезпечують міжнародні програми та проєкти (наприклад, ERASMUS+ The Bridge) [1, 2] й Концепція впровадження технологій будівельного інформаційного моделювання (BIM-технологій) в Україні та плану заходів з її реалізації [3].

Можливо виділити наступні перспективи розвитку BIM в Україні.

1. Повна цифровізація життєвого циклу будівельного проєкту - від концепту (ідеї) до ліквідації (зносу) об'єкту будівництва (включно зі стадією експлуатації) з використанням інтегрованих BIM-середовищ.
2. Розвиток міждисциплінарної освіти та підготовки спеціалістів нового покоління, здатних працювати з будівельними інформаційними моделями.
3. Впровадження BIM при відновленні та відбудові пошкоджених та зруйнованих об'єктів будівництва.
4. Оптимізація управління життєвим циклом будівель за допомогою BIM.

Література:

1. Проект 101127884 – The BRIDGE: офіційний веб-сайт Одеської державної академії будівництва та архітектури. URL: <https://odaba.edu.ua/international-activities/departments-of-international-relations> (дата звернення 03.11.2025).
2. Подолання розриву між університетом і промисловістю інноваційна магістерська навчальна програма, що підтримує розвиток зелених робочих місць і цифрових навичок в українському будівельному секторі: офіційний веб-сайт міжнародного проєкту The Bridge. URL: <https://thebridgeproject.org.ua/> (дата звернення 03.11.2025).
3. Концепція впровадження технологій будівельного інформаційного моделювання (BIM-технологій) в Україні: офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 03.11.2025).

Сергійчук Максим Олександрович

студент 2-го року навчання факультету інформаційних технологій,
обліку та фінансів
«Поліський національний університет»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ

В сучасних умовах глобалізації та зростання ролі англійської мови дієві засоби її опанування набувають особливої ваги, особливо за умов збільшення потреби у персоналізованому навчанні. Актуальність теми спричинена потребою користувачів у гнучких інструментах, що дозволяють опановувати саме ту лексику, яка є потрібною в певній професійній, щоденній або освітній ситуації. Розгляд наявних програм для мобільного вивчення мов засвідчив, що більшість із них застосовують готові лексичні бази та уніфіковані вправи, що не завжди відповідає особистим потребам користувача. Натомість виявлено брак інструментів, які б поєднували власноруч сформований словник з інтелектуальним механізмом контекстного закріплення, що доводить наукову новизну та практичну цінність запропонованого вирішення [1, с. 123].

Тому метою є створення інтелектуальної мобільної системи для персоналізованого вивчення англійської лексики на основі користувацького словника та адаптивного подання матеріалу. Запропонований спосіб мобільного вивчення англійських слів сфокусований на активній участі користувача у формуванні навчального матеріалу. Користувач власноруч формує персональний словник, додаючи лексеми, які є для нього важливими згідно з фаховими потребами, оточенням навчання або особистими уподобаннями. Отже, утворюється значущий лексичний комплекс, який ліквідує проблему «зайвої словникової інформації» та підсилює прагнення до навчання [2].

Основною частиною системи є розумний модуль опрацювання вхідних відомостей, який оперує сформованим словником користувача та являє собою динамічне створення навчальних вправ. Вправи містять ілюстрації застосування нових термінів у ситуації, асоціативні натяки, смислові сполучення з давно засвоєними елементами, лексико-граматичні схеми та гнучкі перевірки. Подібна система допомагає міцнішому закріпленню лексики завдяки ситуативному та змістовному засвоєнню, а не простому зазубрюванню.

Розумний функціонал системи гарантує автоматичне формування зразків речень на підставі особистого лексикону користувача. Це дає змогу створити справжні мовні зразки та імітувати природні комунікативні обставини. При цьому система враховує частоту вживання слів, історію їхнього повторення та ефективність виконання завдань, що дозволяє запровадити адаптивний навчальний шлях. Варто підкреслити, що програма сфокусована не на самій генерації текстів, а на розумному опрацюванні словника користувача й формуванні на його основі індивідуально адаптованих навчальних завдань.

З технічної точки зору передбачена архітектура складається з мобільного клієнта, модуля обробки даних і сховища користувацьких словників. Також потрібні механізми перевірки правильності запам'ятовування слів, повторення з інтервалами та візуалізації прогресу.

Однією з переваг підходу є можливість залучення системи в різних освітніх сценаріях: самостійне опанування, підготовка до фахової діяльності, супровід університетських курсів англійської мови, а також корпоративне мовне навчання. Такий підхід узгоджується з сучасними тенденціями адаптивного та індивідуалізованого навчання, що передбачає врахування когнітивного стилю, швидкості та потреб кожного користувача [3].

Рисунок 1. Архітектура системи

Розроблена інтелектуальна система мобільного навчання англійської лексики забезпечить користувачам можливість створювати власний словник та опановувати лексику, що відповідає їхнім реальним потребам. Завдяки контекстним прикладам, адаптивним вправам і механізмам інтервального повторення користувачі зможуть швидше та ефективніше засвоювати нові слова та покращувати довготривалу пам'ять. Практичний результат полягає у скороченні часу на навчання та підвищенні якості запам'ятовування лексики, що робить систему корисним інструментом як для самостійного вивчення, так і для формальної мовної підготовки.

Література:

1. Буровицька Ю., Гриженко Г. МОБІЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМИ ІТ-СПЕЦІАЛІСТАМИ. Молодь і ринок. 2023. № 4/212. С. 123–128. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279655> (дата звернення: 03.11.2025).
2. Шевчук А.О. Мобільні додатки для вивчення англійської мови як засіб організації самостійної роботи курсантів. 2023. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/33916> (дата звернення: 03.11.2025).
3. Коробова І. Мобільні технології як невід'ємна частина навчання англійської мови. 2024. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/73_2024/part_2/50.pdf (дата звернення: 03.11.2025).

Яковлев Номан ГригоровичСтудент 3-го курсу навчання Електротехнічного факультету
Криворізький національний університет

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПАРОГАЗОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І МОЖЛИВОСТІ ЇХ АДАПТАЦІЇ ДО УМОВ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

У регіонах України, де зосереджені значні запаси вугілля, впровадження парогазових технологій наразі практично не розглядається. Це призводить до зниження конкурентоспроможності місцевих генеруючих компаній, особливо у періоди зменшення або повного відключення теплового навантаження, коли ефективність виробництва електроенергії суттєво знижується — до рівня 30–32%. Відтак, одним із ключових завдань вітчизняної енергетики є підвищення ефективності технологій виробництва електричної та теплової енергії у вугільних регіонах.

Втім, досі відсутні комплексні дослідження, спрямовані на оцінку ефективності впровадження двопаливних ПГУ в умовах паливно-енергетичного балансу України та з урахуванням системних обмежень. Тому актуальним науково-практичним завданням є розробка теоретичної основи для створення двопаливних парогазових установок різного складу та призначення, що поєднують досяжні технологічні, екологічні й економічні параметри. Особливе значення при цьому має проведення комплексного експертного аналізу з урахуванням системних факторів та обмежень.

Світовий ринок генеруючого обладнання оцінюється приблизно у 140–160 млрд доларів США на рік. Щорічні обсяги введення нових потужностей становлять 150–170 ГВт, причому понад половину цього обсягу забезпечує відновлювана («зелена») енергетика. Так, у 2015 році із загальних 153 ГВт нових генеруючих потужностей у світі 64 ГВт припадало на вітрову, а 57 ГВт — на сонячну енергетику.

Варто зазначити, що близько 50% світового ринку складають сервісні послуги, обсяг яких оцінюється у 70–80 млрд доларів США щорічно.

Серед лідерів світового ринку виділяються три японські компанії, які разом контролюють понад 25% світових продажів генеруючого обладнання, тоді як найбільша компанія — General Electric (GE) — володіє часткою близько 18%. Значну роль відіграють також три китайські виробники — Shanghai, Dongfang та Harbin, сукупний річний обсяг продажів яких становить близько 6 млрд доларів США, або приблизно 4% світового ринку.[1, с. 4].

На ринку газотурбінного машинобудування спостерігається висока концентрація виробників — 97% ринку належить обмеженому колу компаній. Серед них — Joint Stock Company Leningradsky Metallichesky Zavod із часткою близько 1%, а також українське державне підприємство «Науково-виробничий комплекс газотурбобудування “Зоря-Машпроект”», яке посідає приблизно 2% світового ринку газотурбінного обладнання.

Консолідований світовий ринок енергетичних газових турбін у період 2008–2017 рр. становив близько 143 млрд доларів США. У структурі цього ринку найбільшу частку займали газотурбінні установки (ГТУ) з одиначною потужністю понад 180 МВт — понад 62 млрд доларів (43,6%). ГТУ потужністю 125–180 МВт сформували обсяг близько 31,2 млрд доларів (21,8%), а установки потужністю 60–125 МВт — 13,25 млрд доларів (9,3%). У світі нині експлуатується близько 1,5 тис. одиниць енергетичних газових турбін, причому понад 54% із них належать до середнього класу потужностей (60–125 МВт). Значна частка цих установок пояснюється їх здатністю ефективно забезпечувати покриття пікових навантажень в енергосистемах.[2, с. 3].

Процес укрупнення виробництва є характерною тенденцією для провідних світових виробників енергетичного машинобудування — General Electric (GE), Siemens Energy & Westinghouse, Mitsubishi Heavy Industries & Hitachi Power Systems, які спільно контролюють близько 70% світового ринку енергетичного обладнання та приблизно 75%

ринку газотурбінного машинобудування.

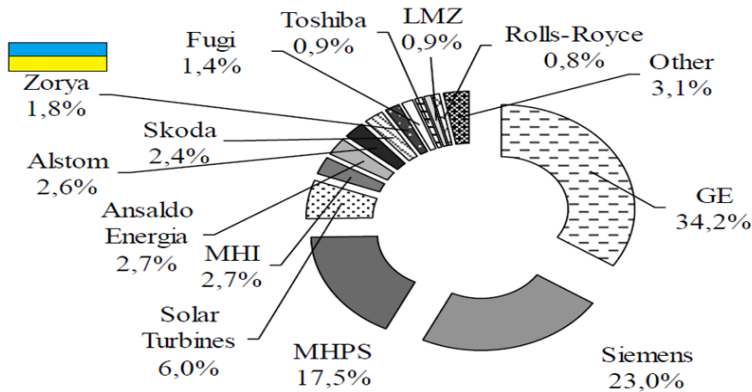

Рис.1. Структура ринку газотурбінного машинобудування

За останні п'ять років глобальний ринок газотурбінних технологій продемонстрував помірне, але стабільне зростання. За даними Fortune Business Insights, обсяг ринку газових турбін у 2022 році становив близько 19,7 млрд доларів США, тоді як згідно з оцінками IMARC Group, у 2024 році ринок оцінюється приблизно у 26 млрд доларів, із прогнозом зростання до 35,2 млрд доларів до 2033 року при середньорічному темпі приросту близько 3,1%. Інші аналітичні джерела, зокрема Market US, оцінюють обсяг ринку у 2023 році на рівні 18,5 млрд доларів із прогнозом досягнення 27,9 млрд доларів у 2033 році (CAGR близько 4,2%). Сегмент сервісного обслуговування газових турбін розвивається динамічніше: його обсяг зріс з 56,8 млрд доларів у 2022 році до прогнозованих 82,5 млрд доларів до 2029 року при середньорічному темпі зростання 8,4%. [3, с. 5]. Таким чином, сервісна складова стає ключовим чинником стабільності ринку, тоді як виробництво нових турбін характеризується помірними темпами розвитку. Основним драйвером сучасного ринку є зростання попиту на маневрові потужності для балансування енергосистем із високою часткою відновлюваної енергетики. Найбільшу активність демонструє Азійсько-тихоокеанський регіон (Китай, Індія, Південна Корея, Індонезія), тоді як Європа та Північна Америка зосереджуються переважно на модернізації існуючих енергетичних потужностей і зниженні вуглецевих викидів. [4, с. 19-20].

В Україні динаміка інвестицій у енергетичне обладнання електроенергетики, без урахування допоміжних систем, трубопроводів та інженерної інфраструктури, свідчить про суттєве зростання за останні два десятиліття. Найвищі темпи розвитку продемонструвало газотурбінобудування: середній річний приріст інвестицій у 2007–2016 рр. становив близько 9%, а у 2012–2016 рр. — близько 12% на рік. Після 2020 року спостерігається оновлення інтересу до газотурбінних та газопоршневих технологій, що зумовлено потребою у створенні гнучких джерел генерації для балансування енергосистеми на тлі стрімкого розвитку відновлюваних джерел енергії. Інвестиції у газопоршнєві енергетичні установки, які почали активно зростати з 2010 року, у 2016 році досягли 16 млрд грн, а у 2023 році, за оцінками профільних джерел, перевищили 25 млрд грн.

Отже, ринок газотурбінного машинобудування перебуває на етапі структурного оновлення, орієнтованого на підвищення ефективності, екологічності та маневровості енергетичних потужностей. У перспективі 2030-х років очікується посилення інтеграції газових турбін у гібридні системи, що поєднують газову, відновлювану та водневу енергетику.

Для України, яка має розвинену інженерну базу та науково-технічний потенціал, зокрема завдяки діяльності державного підприємства «Зоря–Машпроект», перспективним напрямом розвитку є створення двопаливних парогазових установок різного рівня потужності (60–150 МВт) і розроблення конкурентоспроможних технологій, здатних забезпечити підвищення енергоефективності та зниження викидів шкідливих речовин у межах глобальної тенденції декарбонізації енергетики. Динаміка інвестицій в енергетичне обладнання електроенергетики в Україні (без урахування допоміжного обладнання, трубопроводів та систем забезпечення) показує, що з 2000 року їх обсяг у вигляді замовлень на об'єкти генерації виріс більш ніж у 6 разів і становив понад 300 млрд. грн. у 2016 році (рис. 2а), разом з тим, найбільший темп роста має напрямок газотурбіно будування, де щорічний приріст за останні 10 років (2007–2016 рр.) становить у середньому 9 %, а за останні 5 років – 12% на рік (рис. 2б).

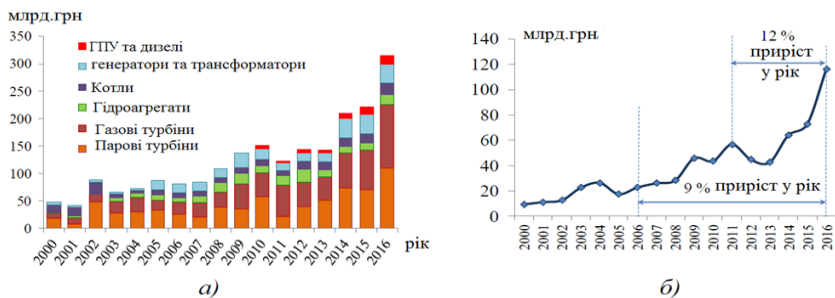

Рис. 2 Зростання інвестицій в енергетичне обладнання: динаміка інвестицій в енергетичне обладнання з урахуванням його типу, млрд. грн. (а); темп приросту інвестицій (б) у газотурбіно будуванні

Проведене дослідження показало, що впровадження двопаливних парогазових технологій є ефективним шляхом підвищення енергоефективності та конкурентоспроможності енергетики вугільних регіонів України. Світовий ринок газотурбінного машинобудування демонструє стабільне зростання, зумовлене потребою у маневрових потужностях і розвитком сервісного сегмента. Для України перспективним напрямом є створення та застосування двопаливних парогазових установок середнього класу потужностей, що сприятиме модернізації енергетичного комплексу та зниженню викидів.

Література:

1. Elwardany M., et al. Analyzing global research trends in combined cycle power plants. Energy Reports. 2024.
2. Marseglia G., et al. Alternative Fuels for Combined Cycle Power Plants. Sustainability. 2020.
3. Tsutsumi A. Introducing the Latest Combined Cycle Power Plant with Dual Fuel Firing System. Mitsubishi Heavy Industries Technical Review. 2010.
4. Votopoulos K., et al. Efficiency of Heat and Electricity Production Technologies. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012.

Секція 11. ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Голуб Вікторія Анатоліївна

аспірантка заочної форми 4 року навчання відділу

аспірантури (ад'юнктури) і докторантури

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ТА ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ (КРІМ ДЕРЖАВНИХ)

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації, яке відбулось 24 лютого 2022 року та триває до теперішнього часу, супроводжується постійними надзвичайними ситуаціями, що трапляються майже в усіх куточках України. І ця обставина доводить доцільність зосередження уваги на розробці дієвих заходів запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного, техногенного або іншого характеру. Головна мета цих заходів – зберегти життя людей та зменшити втрати і тривалість подолання наслідків надзвичайної ситуації. Чинним законодавством України передбачено, що для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків обов'язковим є створення матеріальних резервів. Невиконання вказаної норми закону унеможливить вчасне забезпечення або призведе до неякісного забезпечення виконання заходів із запобігання або ліквідації наслідків вже в умовах надзвичайних ситуацій.

Про недосконалість процесів формування, накопичення, зберігання, використання та відчуження матеріальних ресурсів зауважували О. Твердохліб, І. Подобед. Основною причиною невідповідності встановленим нормам фактичних обсягів матеріальних запасів, поширених випадків використання цінностей матеріального резерву не за цільовим призначенням, наявності протермінованих продуктів харчування і матеріалів, неналежним умов їх зберігання науковці називали недосконалість «як внутрішнього, так і зовнішнього контролю» [1, с. 124].

Повністю погоджуємось із вказаною думкою. Тому метою тез є привертання уваги на існування прогалини в законодавстві щодо встановлення відповідальності посадових осіб органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та підприємств за виявлені порушення під час створення та використання матеріальних резервів, здійснення контролю за їх наявністю.

З огляду на воєнний стан, який триває вже четвертий рік поспіль в нашій країні, обрана тема є вкрай актуальною. Далі розкриємо у чому полягає така підготовка у сфері єдиної державної системи цивільного захисту населення.

Чинним законодавством України передбачено щонайменше два шляхи підготовки до непередбачених видатків для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Мова йде про створення резервного фонду бюджету, а також створення матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Також можливі ситуації поповнення матеріальних резервів за рахунок коштів резервних фондів. До прикладу, це відбувається з метою недопущення переростання виниклих непередбачених обставин у надзвичайну ситуацію або пом'якшення її наслідків.

Основою формування резервного фонду бюджету є стаття 24 Бюджетного кодексу України [2]. Так, частинами 1, 5 вказаної статті передбачено, що резервний фонд бюджету формується для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету. Порядок використання

коштів з резервного фонду бюджету визначається Кабінетом Міністрів України. У Державному бюджеті України резервний фонд передбачається обов'язково. Рішення щодо необхідності створення резервного фонду місцевого бюджету приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна місцева рада.

Стаття 98 Кодексу цивільного захисту України присвячена створенню та використанню матеріальних резервів для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків [3].

Отже, з наведеного робимо висновок, що питання створення двох перелічених вище видів матеріальних резервів регулюються різними кодексами.

У даному випадку розглянемо особливості створення саме матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 775 затверджено Порядок створення та використання матеріальних резервів (крім державних) для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків. У самому Порядку міститься визначення, що являє собою поняття «матеріальний резерв» - це запас будівельних і пально-мастильних матеріалів, лікарських засобів та виробів медичного призначення, продовольства, техніки, технічних засобів та інших матеріальних цінностей (далі - матеріальні цінності), призначених для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, ліквідації їх наслідків та надання термінової допомоги постраждалим, проведення невідкладних відновлювальних робіт і заходів (абзац 1 пункту 2 Порядку) [4]. Тобто вказаний резерв має бути створений заздалегідь та у достатньому обсязі, призначений для невідкладного залучення у разі такої потреби.

Частиною 2 статті 98 Кодексу цивільного захисту України [3] визначено, що суб'єктами створення (формування) матеріальних резервів можуть бути:

- 1) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних резервів, у порядку, встановленому Законом України «Про державні резерви» (державний матеріальний резерв);
- 2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту (оперативний матеріальний резерв);
- 3) інший центральний орган виконавчої влади, визначений Кабінетом Міністрів України (відомчий матеріальний резерв);
- 4) Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації (регіональний матеріальний резерв);
- 5) органи місцевого самоврядування (місцевий матеріальний резерв);
- 6) суб'єкти господарювання на об'єктах підвищеної небезпеки, що ними експлуатуються (об'єктовий матеріальний резерв).

Державною службою України з надзвичайних ситуацій у 2017 році з метою надання практичної допомоги центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування та суб'єктам господарювання у питаннях, пов'язаних із створенням, поповненням, заміною, використанням матеріальних резервів було розроблено Методичні рекомендації щодо створення та використання матеріальних резервів усіх рівнів (крім державного) для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій [5]. Вони містять основні положення щодо створення, зберігання, поповнення, використання матеріальних резервів усіх рівнів (крім державного) для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків та направлені на підвищення рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.

Під час визначення номенклатури (переліку) та обсягу матеріальних резервів проводиться аналіз надзвичайних ситуацій, що сталися в минулому та їх повторюваність, прогнозовані надзвичайні ситуації саме в цьому регіоні та їх види, очікуваний обсяг робіт по запобіганню і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та розмір потенціальних збитків, інше.

Правові, організаційні та фінансово-економічні засади формування, розміщення, зберігання, переміщення, поставки, резервування, освіження, відпуску матеріальних

цінностей державних резервів, а також створення та функціонування Єдиного реєстру державних резервів визначає Закон України «Про державні резерви» [6]. Також цей Закон, а саме стаття 17, містить перелік можливих видів порушень у сфері державних резервів та встановлює відповідальність за їх вчинення. До прикладу, відповідно до частини 10 статті 17 Закону України «Про державні резерви» у разі виявлення факту відсутності зарезервованих матеріальних цінностей для державного матеріального резерву у резерванта (резидента) він сплачує штраф у розмірі 100 відсотків ринкової ціни відсутніх матеріальних цінностей на день виявлення такого порушення, а також пеню виходячи з вартості відсутнього їх обсягу за кожний день відсутності до повного резервування таких матеріальних цінностей.

Поряд з цим, пунктом 15 Порядку створення та використання матеріальних резервів (крім державних) для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків передбачено, що відповідальність за створення та використання матеріальних резервів, здійснення контролю за їх наявністю несуть посадові особи органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та підприємств відповідно до закону. Проте на відміну від вищевказаного Закону України «Про державні резерви», детальний аналіз правовідносин у сфері створення та використання матеріальних резервів (крім державних), які регулюються Порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 775, дає підстави зробити висновок, що наразі відсутній закон, який передбачає вказану відповідальність посадових осіб.

Таким чином, на теперішній час питання відповідальності посадових осіб за створення та використання матеріальних резервів, а також здійснення контролю за їх наявністю не врегульовано, незважаючи на те, що в країні четвертий рік поспіль триває воєнний стан.

Отже, доходимо висновку про необхідність встановлення на законодавчому рівні відповідальності посадових осіб органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та підприємств за виявлені порушення під час створення та використання матеріальних резервів, здійснення контролю за їх наявністю.

Вказане питання потребує подальшого доопрацювання та врегулювання шляхом прийняття відповідного закону, що і є напрямом подальших досліджень.

Література:

1. Твердохліб О., Подобед І. Матеріальні резерви як економічний компонент ресурсного механізму державного управління у сфері цивільного захисту. Науковий вісник: Державне управління. № 4(10). 2021. С. 116-128. DOI: <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/209>
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50, / № 50-51. Ст. 1778. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n501>
3. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34-35. Ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
4. Про затвердження Порядку створення та використання матеріальних резервів (крім державних) для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 775. Офіційний вісник України. 2015. № 80. Ст. 2675. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/775-2015-%D0%BF#Text>
5. Методичні рекомендації щодо створення та використання матеріальних резервів усіх рівнів (крім державного) для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій: Державна служба України з Надзвичайних ситуацій. Схвалено тимчасовою Вченою радою Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту на засіданні від 30.06.2020 (протокол № 2). URL: <https://dsns.gov.ua/upload/1/3/6/1/4/2020-7-10-3-metodicni-rekomendaciyi-2020.pdf>
6. Про державні резерви: Закон України від 09.08.2023 № 3310-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3310-20#Text>

Глушко Каріна Костянтинівна

Здобувачка освіти на бакалаврському рівні
факультету публічного управління
Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

ЕЛЕКТРОБЕЗПЕКА ПІД ЧАС ТУРИСТИЧНИХ ПОДОРОЖЕЙ І КЕМПІНГУ

Сучасні туристичні поїздки часто потребують використання різноманітних електроприладів: від освітлення наметів і заряджання гаджетів до роботи побутового обладнання у кемпінгах. Недотримання правил безпеки при роботі з електрикою може призвести до ураження струмом, пожеж чи навіть серйозних травм.

Тому забезпечення електробезпеки під час відпочинку є надзвичайно важливим. Метою цієї роботи є розгляд основних ризиків, пов'язаних із використанням електричних пристроїв у туристичному середовищі, а також вивчення методів запобігання нещасним випадкам, що виникають через електричний струм.

Небезпека під час подорожей зростає через пошкоджені дроти, перевантаження мережі, застосування приладів у вологих умовах або незнання правил користування переносними електроприладами. Особливо це актуально у польових умовах та кемпінгах, де часто відсутнє надійне заземлення і використовується неперевірене обладнання.

Щоб знизити ризики, туристам слід перевіряти стан електроприладів перед використанням, не застосовувати техніку з видимими ушкодженнями, уникати контакту електроніки з водою, а також користуватися подовжувачами із захисним заземленням. Рекомендується також мати при собі пристрій із захисним вимикачем та знати порядок дій у разі ураження струмом.

Дотримання правил електробезпеки під час туристичних поїздок допомагає зберегти життя і здоров'я, а формування культури безпечного користування електроприладами серед мандрівників сприяє мінімізації нещасних випадків і підвищенню безпеки відпочинку.

Література:

1. Безпека в туризмі: навчальний посібник / за ред. В. Ф. Кифяка. – К.: Кондор, 2020.
2. Електробезпека: основні правила і заходи. – Державна служба України з надзвичайних ситуацій. URL: <https://dsns.gov.ua/>
3. Безпечний туризм: електробезпека під час кемпінгу. – Туристичний портал «Travel Safe». URL: <https://travelsafe.com.ua/>

Качан Назар Юрійович

Курсант 3-го курсу Навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки
«Національний університет цивільного захисту України»

МОНІТОРИНГ РИЗИКІВ ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ У ВОЄННИЙ ЧАС

Моніторинг ризиків виникнення надзвичайних ситуацій у воєнний час – це складний, багаторівневий процес, який має вирішальне значення для забезпечення національної безпеки та стійкості системи цивільного захисту. Його ефективність визначається якістю зібраних даних, швидкістю їх аналізу, узгодженістю дій між суб'єктами та наявністю сучасної технічної інфраструктури. Воєнний час значно підвищує частоту та тяжкість надзвичайних ситуацій (НС) техногенного, екологічного та соціального характеру: ураження енергетичної інфраструктури, руйнування житлового фонду, аварії на промислових об'єктах, масові переміщення населення та зростання гуманітарних потреб. цю тенденцію фіксують міжнародні гуманітарні огляди та звіти. Згідно зі звітами Управління з координації гуманітарних питань ООН (UN OCHA, 2024), наслідки воєнних дій в Україні призвели до значного зростання кількості аварій на критичних об'єктах та підвищення вразливості територій [3].

Управління ризиком НС — це процес прийняття рішень і життя заходів, які мають на меті мінімізацію (або досягнення припустимого рівня) ризику. Управління ризиками включає комплекс методів, інструментів і стратегій, що дозволяють передбачити можливість виникнення ризикових подій і вживати відповідні заходи для їхнього зменшення. Механізм управління ризиками НС – це система інструментів, методик, форм і засобів взаємодії учасників процесу управління, спрямованих на розробку та реалізацію рішень, що забезпечують попередження НС, зменшення їх наслідків та подолання негативних ефектів. Питання безпеки держави в цілому, безпеки у надзвичайних ситуаціях (НС) зокрема та управління цією безпекою останнім часом розглядається як стратегічне завдання держави. У Кодексі цивільного захисту України визначено, що цивільний захист здійснюється за принципом максимально можливого, економічно обґрунтованого зменшення ризику виникнення НС. [1]

Моніторинг ризиків виникнення НС у воєнний час є складовою системи цивільного захисту України. Його правове регулювання визначено Кодексом цивільного захисту України та підзаконними актами, зокрема Порядком управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру та пожеж, затвердженим наказом МВС України від 31.07.2023 №627 [1; 2]. Відповідно до законодавства, моніторинг здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади, Державною службою України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) і суб'єктами господарювання, що експлуатують потенційно небезпечні об'єкти.

Об'єктами моніторингу у воєнний час виступають критична інфраструктура (енергетичні та водопостачальні мережі, транспорт, комунальні служби), промислові підприємства з небезпечними речовинами, житловий фонд, місця масового скупчення населення та маршрути евакуації. Предметом моніторингу є зміни параметрів, що характеризують імовірність і масштаби можливих НС: інтенсивність бойових дій, ступінь пошкодження інфраструктури, стан об'єктів енергетики, рівень техногенних загроз, доступність базових ресурсів (вода, тепло, електрика), а також кількість постраждалих і переміщених осіб [3]. Ефективна система моніторингу ризиків у воєнний період має спиратися на

інтеграцію різних джерел інформації – супутникових знімків, відкритих баз даних, звітів ДСНС, військових адміністрацій, Національної поліції, місцевих органів влади, а також гуманітарних організацій. Важливим інструментом є використання геоінформаційних систем (GIS), які дозволяють проводити просторовий аналіз, картографування зон підвищеної небезпеки, моделювання наслідків руйнувань та прогнозування поширення вторинних факторів ризику – пожеж, хімічних викидів, затоплень тощо

Згідно з методичними матеріалами ДСНС [4], до основних індикаторів моніторингу ризиків у воєнний час належать: кількість пошкоджених або виведених з ладу енергетичних підстанцій, частка зруйнованого житлового фонду, частота повідомлень про викиди небезпечних речовин, рівень забезпеченості населення водою та теплом, кількість зареєстрованих пожеж техногенного характеру. Для підвищення ефективності моніторингу доцільно впроваджувати автоматизовані системи збору даних, що інтегрують офіційні державні джерела та волонтерські платформи (ReliefWeb, Humanitarian Data Exchange). Найбільш типовими ризиками, що виявляються за результатами такого моніторингу, є пошкодження енергетичної інфраструктури, що призводить до ланцюгових техногенних аварій, ураження промислових об'єктів із небезпечними речовинами, що створює загрозу хімічних викидів і пожеж, а також гуманітарні кризи, спричинені масовими переміщеннями населення [3; 5]. Такі ризики мають комплексний характер і потребують не лише технічного, але й соціально-психологічного реагування з боку держави та місцевих громад.

Моніторинг ризиків у воєнний період повинен бути багатoshаровим: поєднувати правову основу, оперативні дані ДСНС і гуманітарних агенцій, супутникові/геопросторові джерела та чіткі порогові механізми реагування. Його ефективність залежить від інтеграції правових, організаційних і технологічних компонентів системи цивільного захисту. Поєднання державних і міжнародних інформаційних ресурсів, застосування сучасних методів аналізу даних та розробка порогових механізмів реагування дозволять підвищити стійкість територіальних громад і зменшити наслідки можливих катастроф.

Література:

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 28.10.2025).
2. Наказ МВС України від 31.07.2023 №627 «Про затвердження Порядку управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру та пожеж». — URL: <https://dsns.gov.ua> (дата звернення: 28.10.2025).
3. UN OCHA. Ukraine: Humanitarian Response Plan 2024–2025. URL: <https://reliefweb.int> (дата звернення: 30.10.2025).
4. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Т. 2. Організація управління в надзвичайних ситуаціях / За загальною редакцією В.М. Антонця. К.: Купріянова, 2007. 636 с
5. EM-DAT: The International Disaster Database. — Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED), 2024.

Секція 12.
ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Бережна Дарія Євгеніївна
студентка 4-го року навчання Інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ
Риженко Ірина Миколаївна
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

**РОЛЬ СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ (COT) У ФОРМУВАННІ
ПРАВОВИХ ЗАСАД МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ**

Світова організація торгівлі (COT) є ключовим інститутом сучасної глобальної економіки, який визначає правові рамки міжнародної торгівлі та забезпечує стабільність багатосторонньої торгової системи. Її діяльність спрямована на лібералізацію торгівлі, усунення дискримінаційних бар'єрів, а також створення прозорих і передбачуваних умов для економічної взаємодії між державами. У цьому контексті членство України в COT з 2008 року є не лише важливим зовнішньоекономічним досягненням, а й інструментом адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів. Участь у COT дозволяє Україні користуватися перевагами міжнародного торгового режиму, відстоювати свої інтереси у глобальній системі торгівлі та залучати іноземні інвестиції на засадах правової визначеності.

Юридичні засади діяльності COT закладають фундамент для системи міжнародної торгівлі. Через укладення Угоди про заснування COT (WTO Agreement) та включення до неї багатьох багатосторонніх угод (зокрема Угода про протекції прав інтелектуальної власності (TRIPS), Угода про торговельне сприяння (Trade Facilitation Agreement), Генеральна угода з тарифів і торгівлі (GATT) та інші) визначено правові рамки, в яких мають діяти торгові відносини між державами. У цих угодах передбачені загальні принципи — недискримінація (напр., режим найбільшого сприяння, національний режим), прозорість, поміркованість в застосуванні торгових заходів, механізми врегулювання спорів. Наприклад, дослідження показують, що навіть у надзвичайних обставинах (війна, конфлікти) система COT містить інструменти для утримання порядку у міжнародній торгівлі. Для України участь у цих угодах означає закріплення на міжнародному рівні правових гарантій, необхідних для розвитку експорту, залучення інвестицій та стабільності економічної політики [1].

У межах COT функціонує розвинена система врегулювання спорів, що дозволяє державам-членам ефективно вирішувати торгові конфлікти, базуючись на міжнародному праві. Це створює можливість для України відстоювати власні інтереси у випадках порушення торгових прав іншими країнами. Так, у 2025 році в межах Огляду торговельної політики України члени COT відзначили зусилля держави щодо дотримання відкритого торговельного режиму, попри наслідки війни, і підтвердили підтримку відновлення українського експорту [2].

Значну роль COT відіграє у процесі вдосконалення національного законодавства України. Після вступу до організації держава зобов'язалася забезпечити відповідність внутрішнього правового поля міжнародним зобов'язанням. Зокрема, у 2023 році Україна офіційно приєдналася до Угоди про субсидії у сфері рибальства (Agreement on Fisheries Subsidies), демонструючи готовність впроваджувати нові норми, спрямовані на сталий розвиток та екологічну відповідальність [3]. Крім того, гармонізація митного та тарифного законодавства, удосконалення процедур державних закупівель і захисту прав

інтелектуальної власності відбуваються з урахуванням положень угод СОТ.

Важливим аспектом є також роль СОТ у забезпеченні правової передбачуваності для українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. В умовах війни та порушення логістичних ланцюгів Україна використовує правові механізми СОТ для підтримки торговельних зв'язків і недопущення ізоляції на світових ринках. Стаття XXI ГАТТ (про національну безпеку) стала важливою правовою підставою для застосування Україною окремих обмежувальних заходів у зв'язку з агресією РФ, водночас зберігаючи відповідність багатостороннім торговельним правилам.

Поряд із перевагами членства у СОТ існують і певні виклики. Україна зобов'язана дотримуватися принципів прозорості та недискримінації у внутрішній політиці, що іноді обмежує можливості впровадження національних програм підтримки вітчизняного виробника. Зокрема, дискусії навколо «закона про локалізацію» в закупівлях викликали занепокоєння щодо його відповідності угодам СОТ [4]. Однак такі процеси є важливими для формування збалансованої торгової політики, яка враховує як потреби внутрішнього ринку, так і міжнародні зобов'язання.

Правові реформи, реалізовані під впливом членства у СОТ, істотно сприяли гармонізації законодавства України з нормами Європейського Союзу, особливо після підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році. Принципи СОТ стали базою для укладення двосторонніх і регіональних угод про вільну торгівлю, які розширюють можливості українських експортерів. Згідно з аналітичним звітом СОТ «Trade Policy Review: Ukraine» (2023), за останні роки Україна демонструє стабільний прогрес у спрощенні торговельних процедур, цифровізації митного адміністрування та захисті прав споживачів на зовнішніх ринках [5].

Тому, не менш важливим є значення СОТ для правової інтеграції України з Європейським Союзом. Оскільки правила СОТ і законодавство ЄС мають спільні базові принципи, адаптація українського законодавства до вимог СОТ сприяє гармонізації з європейським правом і прискорює інтеграційні процеси. У цьому контексті реалізація норм СОТ стає інструментом не лише зовнішньоторговельної, а й загальноекономічної стратегії держави.

У сучасних умовах, з огляду на воєнний стан і трансформацію глобальної економіки, роль СОТ для України набуває особливого значення. Звіт організації за 2023 рік підкреслює, що навіть у складних геополітичних умовах Україна дотримується базових принципів відкритості та прозорості торгівлі, водночас працюючи над посиленням інституційної спроможності органів державної влади у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Важливо також, що Україна бере участь у переговорах щодо реформування СОТ, зокрема у питаннях цифрової торгівлі, сільськогосподарських субсидій і екологічних стандартів, що свідчить про її активну інтеграцію у формування нової архітектури міжнародного торговельного права.

Крім того, участь України в СОТ створює можливість для активнішої співпраці з партнерами в межах міжнародних торгових ініціатив. Так, спільна заява під час Огляду торговельної політики України у лютому 2025 року засвідчила підтримку нашої держави з боку членів СОТ, які підкреслили важливість забезпечення безперешкодного експорту українських аграрних товарів, зокрема зерна та соняшникової олії. Це демонструє, що в умовах воєнного конфлікту правові механізми СОТ залишаються ефективним інструментом дипломатичного та економічного захисту.

Науковці підкреслюють, що саме через участь у СОТ Україна отримала стимул для модернізації внутрішнього законодавства, розвитку торговельної дипломатії та формування сучасної системи економічної безпеки. Водночас ефективність впровадження норм СОТ значною мірою залежить від внутрішньої правової узгодженості, боротьби з корупційними ризиками, цифровізації торговельних процесів та зміцнення інституційної спроможності митних і регуляторних органів. Таким чином, СОТ не лише задає орієнтири, але й виступає механізмом контролю та підтримки у процесі розвитку міжнародних торговельних відносин України.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що Світова організація торгівлі відіграє

визначальну роль у формуванні правових засад міжнародної торгівлі України. Її вплив охоплює як зовнішньополітичний, так і внутрішньоекономічний виміри — від гармонізації законодавства до зміцнення позицій держави у глобальній системі торгівлі. Попри складні зовнішньополітичні обставини, участь у СОТ допомагає державі залишатися повноцінним учасником світової економіки, розвивати конкурентоспроможне виробництво та підтримувати довіру з боку міжнародних партнерів. Надалі ключовим завданням України має стати не лише збереження відповідності принципам СОТ, а й активне використання її механізмів для відновлення економіки, розширення експорту та захисту національних торговельних інтересів у глобальному просторі.

Література:

1. Koreniuk, O., & Mykhailovskyi, O. (2023). Legal consequences of the decision of the WTO Ministerial Conference on the TRIPS Agreement. *Foreign Trade: Economics, Finance, Law*. URL: <https://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/1888/1753> (дата звернення: 03.11.2025).
2. European External Action Service. (2025, February 26). Joint Statement at the Trade Policy Review of Ukraine. Delegation of the European Union to the World Trade Organization. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/world-trade-organization-wto/joint-statement-trade-policy-review-ukraine-26-february-2025_en (дата звернення: 03.11.2025).
3. Міністерство економіки України. (2023, August 18). Ukraine Has Officially Accepted the WTO Agreement on Fisheries Subsidies. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=en-GB&id=c0fd14e4-e50a-4ae0-9106-1431b2b76b5e&title=UkraineHasOfficiallyAcceptedTheWtoAgreementOnFisheriesSubsidies> (дата звернення: 03.11.2025).
4. Sayenko Kharenko. (2023). *International Trade 2023 – Law and Practice*. Kyiv. URL: <https://sk.ua/international-trade-2023/> (дата звернення: 03.11.2025).
5. World Trade Organization. (2023). *Trade Policy Review: Ukraine (WT/TPR/S/467)*. Geneva. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tptr_e/s467_sum_e.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 03.11.2025).

Буртний Назарій Анатолійович

студент 3 року навчання Кафедри соціально-економічних дисциплін

КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Науковий керівник: асистент кафедри соціально-економічних дисциплін КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» Слугочька В.М.

ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ТА ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

Оприлюднення нормативно-правових актів є ключовою умовою їх набрання чинності, забезпечення принципів публічності, прозорості та доступності права. У демократичній державі воно виступає невід'ємним елементом реалізації конституційного принципу верховенства права та гарантує кожній особі можливість знати свої права і обов'язки. Конституція України у статті 57 закріплює, що закони та інші нормативно-правові акти, які визначають права і свободи громадян, мають бути доведені до відома населення, і лише після цього можуть набувати чинності [1].

З 2023 року основним актом, що визначає правові засади правотворчої діяльності, став Закон України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX, який замінив собою Закон «Про нормативно-правові акти». Цей документ кодифікує принципи відкритості правотворчого процесу, зокрема у статті 48 визначає, що оприлюднення нормативно-правових актів є обов'язковою стадією їх офіційного доведення до суб'єктів правовідносин [2]. Закон передбачає, що офіційним джерелом оприлюднення є вебпортал Верховної Ради України, офіційні друковані видання («Голос України», «Урядовий кур'єр») та Єдиний вебпортал правової інформації.

Відповідно до Указу Президента України № 503/97 «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», закон набуває чинності через десять днів після його опублікування, якщо не передбачено інше [3]. Саме публікація є тим юридичним фактом, з яким пов'язується можливість застосування норм права. Таким чином, оприлюднення нормативно-правових актів виконує правоконституційну функцію, без якої акт втрачає юридичну силу в частині можливості його виконання.

З техніко-юридичного погляду, процес оприлюднення нормативно-правових актів включає кілька етапів:

1. Підготовку до публікації — перевірку автентичності тексту, відповідності його електронної та друкованої версії.
2. Визначення офіційного джерела оприлюднення (залежно від виду акта — закон, постанова, наказ тощо).
3. Розміщення тексту акта в єдиній базі даних, що гарантує його доступність і незмінність після публікації.

Техніко-юридичні вимоги щодо структури, реквізитів, мови, формату і нумерації нормативних актів визначено у розділі V Закону України «Про правотворчу діяльність» [2]. Зокрема, встановлено, що текст нормативного акта має бути уніфікованим, містити чітку систему структурних елементів (розділи, статті, пункти), а його редакційна форма повинна бути однаковою для електронного та друкованого варіанта. Це забезпечує юридичну визначеність і унеможливає двозначне тлумачення норм після оприлюднення.

Важливу роль у процесі оприлюднення відіграє Єдиний державний вебпортал правової інформації (zakon.rada.gov.ua), що виконує функцію централізованого джерела автентичних текстів усіх нормативно-правових актів України. З позицій техніко-юридичного аналізу, цифрове оприлюднення актів має низку переваг:

- оперативність — нормативний акт стає доступним для ознайомлення в день його офіційного опублікування;
- автентичність тексту — електронна версія є юридично рівнозначною друкованій;

- ☐ доступність для всіх громадян, що сприяє реалізації принципу публічності влади;
- ☐ можливість автоматизованого аналізу правової бази з метою моніторингу законодавчих змін.

Науковці відзначають, що відкритість правової інформації є невід'ємною складовою правової держави. Як зазначає В. Погорілко, «оприлюднення законів є проявом взаємної відповідальності держави і громадянина, що формує довіру до публічної влади» [4, с. 453]. Подібної думки дотримується М. Орзіх, наголошуючи, що публічність правотворчості має не лише юридичний, а й морально-етичний зміст, оскільки пов'язана з легітимністю владних рішень [5, с. 17].

У практичному аспекті, оприлюднення нормативно-правових актів тісно пов'язане з їх державною реєстрацією. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 731 від 28.12.1992 р., акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, що зачіпають права, свободи й обов'язки громадян, підлягають обов'язковій державній реєстрації в Міністерстві юстиції України [6]. Лише після цього вони можуть бути офіційно оприлюднені та застосовані. Отже, процедура реєстрації є техніко-юридичною гарантією законності та узгодженості нормативного матеріалу.

Окремої уваги заслуговує питання місцевих нормативно-правових актів. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», рішення органів місцевого самоврядування нормативного характеру набувають чинності з моменту їх офіційного оприлюднення, що має бути здійснене не пізніше ніж у п'ятиденний строк після їх ухвалення [7]. Це гарантує публічність рішень органів місцевої влади і забезпечує реалізацію принципів доступності та прозорості муніципального управління.

Отже, оприлюднення нормативно-правових актів в Україні є не лише процедурною вимогою, а системоутворюючим інститутом правотворчої діяльності, який забезпечує легітимність, стабільність та передбачуваність правового регулювання. Поєднання правових і техніко-юридичних аспектів цього процесу створює необхідні умови для ефективного функціонування механізму правової держави. В умовах цифрової трансформації державного управління особливого значення набуває електронне оприлюднення актів, що сприяє підвищенню прозорості, запобігає корупційним ризикам і зміцнює правову довіру громадян до держави.

Література:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 02.11.2025)
2. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20> (дата звернення: 02.11.2025)
3. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України № 503/97 від 10.06.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503/97> (дата звернення: 02.11.2025)
4. Конституційне право України : підручник. За ред. чл.-кор. НАН України В.Ф. Погорілка. 4-те видання. Київ : Наукова думка, 2003. 732 с.
5. Орзіх М. П. Публічність правотворчості як складова верховенства права. Право України. 2021. № 6. С. 15–22.
6. Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : Постанова КМУ № 731 від 28.12.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92> (дата звернення: 03.11.2025)
7. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 03.11.2025)

Вуйма Анастасія Геннадіївна

докторка філософії у галузі права, доцентка кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Коріненко Яна Юріївназдобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Харківського національного університету внутрішніх справ

OPEN SOURCE INTELLIGENCE (OSINT) ЯК СПОСІБ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОБСТАВИНИ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ

Сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що сучасне українське суспільство не може повноцінно функціонувати без інформаційних технологій. Для всіх стало буденним використання у повсякденному житті комп'ютерної техніки, мереж мобільного зв'язку і мобільних засобів комунікації та інших технічних засобів. Без інформаційних технологій не проходить жоден день сучасної людини, що закономірно призвело до інтеграції України до єдиного світового кіберпростору, в якому кожен може отримати доступ до будь-якої інформації в будь-якій точці планети, здійснювати дистанційно управління власними рахунками й укладати будь-які угоди без особистого контакту й інші операції, список яких зростає з кожним днем [1].

Відповідно до ст. 34 Конституції України, кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на власний розсуд [2]. У межах кримінального провадження здійснення аналізу відкритих джерел інформації регламентовано положеннями ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України, зокрема в контексті огляду комп'ютерних даних [3]. Саме повномасштабне вторгнення актуалізувало потребу закріпити такий різновид огляду. Цей крок законодавця є виваженим, адже відтепер усі суди мають законні підстави для визнання отриманих матеріалів допустимими доказами.

Інструменти з аналізу відкритих джерел інформації (OSINT) є універсальними і не обмежуються виключно розслідуванням злочинів, однак як засвідчує проведений аналіз судової практики саме останнім часом збільшилася кількість справ, де здобута інформація, набуває надважливого значення.

Насамперед криміналістично значущою є інформація, отримана під час аналізу відео, на яких або зафільмовано механізм учинення злочину, його окремі складові або осіб, причетних до їх учинення.

Алгоритми пошуку цифрових слідів передбачають включати аналіз фото у соціальних мережах, телеграм-ботах, месенджерах, реєстрах тощо, та і загалом у мережі Інтернет. Для представників сторони обвинувачення основним і головним можна назвати вміння правильно шукати інформацію за допомогою пошукових операторів і модифікаторів. Оператори – це символи, які уточнюють пошук і дозволяють відсіяти непотрібні результати. Модифікатори – це функції, які також допомагають уточнювати пошук, наприклад, обмежити пошук за результатами за певний час публікації або за певною локацією [3].

У разі необхідності встановлення відомостей про конкретну особу, яка, наприклад, вчинила злочин результативним може стати аналіз соціальних мереж. Це дозволить з'ясувати не тільки анкетні дані цієї особи, але й інші вагомні відомості про спосіб її життя, рід діяльності, близьке оточення тощо. Відтак під час аналізу соцмереж потрібно звертати

увагу на публікації, які людина залишає в соцмережах, лайки, коментарі, вподобання, інформацію профіля, у якій часто людина може залишити свої контакти або посилання на інші соцмережі. Також погоджуємося, що лайки, публікації й коментарі людини вкажуть на її політичну позицію, діяльність, а також на її зв'язки, а вподобання можуть вказати на негатив щодо людини. Важливим моментом під час аналізу соцмереж є зв'язки людини як професійні, наприклад відмітки на фото з корпоративів, конференцій тощо, так і сімейні: родичі, яких людина додає в друзі або залишає їм коментарі. Якщо людина має партнерів або родичів у підсанкційних країнах, то і на це обов'язково потрібно звернути увагу. Доволі часто аналіз соцмереж дозволяє реалізувати цілі профайлінгу [4].

Також під час пошуку інформації варто приділяти особливу увагу нікнеймам, бо часто люди використовують одні й ті самі нікнейми для кількох соцмереж, це допоможе знайти додаткову інформацію. Крім того, потрібно пам'ятати що кожна соцмережа є кластером різної інформації. Наприклад, про професійну діяльність, попередні контракти й проекти людини можна дізнатися з LinkedIn. Коло знайомств краще перевіряти у Facebook або Instagram. Також із Facebook можна дізнатися про відвідані локації й уподобання користувача. За допомогою Instagram можна дізнатися про подорожі, відмітки, підписки: це допоможе виявити коло спілкування [4].

Веб-браузер є потужним інструментом OSINT, який надає доступ до численних веб-сайтів і програмних засобів як з відкритим кодом, так і пропрітарних, які або спеціально створені для збору інформації з відкритих джерел, або можуть бути використані для збору інформації з відкритих джерел або для полегшення аналізу і перевірки з метою надання розвідувальних даних [5].

Основною перешкодою для практичного OSINT є обсяг інформації, з якою потрібно мати справу. Обсяг даних, що поширюються, зростає з такою швидкістю, що стає важко оцінити джерела в аналізі розвідувальних даних. Певною мірою ця робота іноді виконувалася аматорським краудсорсингом. Приватні особи, які незаконно збирають дані для іноземного військового або розвідувального агентства, вважаються шпигунством у більшості країн. Шпигунство, яке не є державною зрадою, було інструментом державного управління з давніх часів.

Відтак, ефективність розслідування кримінальних правопорушень вагомою мірою залежить від професійності осіб, залучених до такої діяльності. Важливо, щоб не тільки представники відділів кримінального аналізу залучалися до такої діяльності, а і співробітники органів досудового розслідування, оперативні працівники територіальних відділів поліції. Саме ці суб'єкти доволі часто стають тими, хто першим реєструє та документує більшість кримінальних правопорушень (незалежно від принципу підслідності).

У проведенні розвідки по відкритих даних важливо:

- 1) дотримуватися закону та етичних стандартів;
- 2) збирати та використовувати інформацію з дозволу та з повагою до приватності та особистих прав людей;
- 3) забезпечувати верифікацію отриманих даних;
- 4) перевіряти джерело походження відповідної інформації;
- 5) документувати виявлені дані у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством;
- 6) забезпечувати їх компетентне дослідження, у тому числі на підставі застосування спеціальних знань;
- 7) оцінювати зібрану інформацію в контексті події, що є об'єктом пізнання слідчого в процесі досудового розслідування.

Таким чином, стрімке зростання ролі та цінності інформації, розвиток інформаційних технологій, програмних та апаратних засобів, доступність мережі Інтернет, збільшення інформаційного потоку відкритої інформації з одного боку та запровадження методик кримінальної розвідки серед правоохоронних органів з іншого боку вказує на те, що збирання й аналіз інформації з відкритих джерел на сьогодні вже є одним із дієвих сучасних інструментів збирання оперативної інформації. Відтак беззаперечно технології OSINT є ефективним засобом збирання інформації у сучасному світі телекомунікацій та сприяє швидкому пошуку інформації, що підлягає встановленню та доказуванню у кримінальному провадженні.

Література:

1. Ісмайлов К. Ю. Особливості кримінальної розвідки з відкритих джерел як інструмент збирання оперативної інформації. Південноукраїнський правничий часопис. 2016. № 2. С. 110-113.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 29.10.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17> (дата звернення: 29.10.2025).
4. Виговська І. Як правильно шукати інформацію з відкритих джерел? Розпитали фахівця з OSINT. URL: <https://www.village.com.ua/village/life/mediahramotnist/342503-yak-pravilno-shukati-informatsiyu-z-vidkritih-dzherel-rozpitali-fahivtsya-z-osint> (дата звернення: 03.11.2025).
5. Gill R. SANS Institute. What is open-source intelligence (OSINT)? URL: <https://www.sans.org/blog/what-is-open-source-intelligence> (дата звернення: 03.11.2025).

Діденко Анастасія Олександрівна

студентка 4-го року навчання Економіко-правового факультету

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: д.ю.н. проф.В.І.Труба

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАБІЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки шлюбний договір є важливим правовим інструментом, який набуває все більшого поширення в сучасній юридичній практиці. Утвердження права приватної власності та зростання фінансової незалежності громадян зумовили необхідність переосмислення традиційних підходів до регулювання майнових відносин подружжя. З огляду на високий рівень розірвання шлюбів, шлюбний договір виступає як превентивний механізм, що дозволяє заздалегідь узгодити порядок поділу майна, значно зменшуючи тривалість та емоційне напруження подружжя.

Наукова спільнота активно обговорює правову природу шлюбного договору, підкреслюючи його специфіку. Деякі дослідники, зокрема І. Жилінкова, надають визначення шлюбного договору, згідно з яким він може розглядатися як згода наречених або подружжя щодо встановлення майнових прав та обов'язків подружжя, пов'язаних з укладенням шлюбу, його існуванням та припиненням [1]. Поряд із цим, у наукових працях існують інші обґрунтовані тлумачення, наприклад М. О. Шостак визначає шлюбний договір як угоду осіб (подружжя) про вирішення спірних (як правило, майнових) питань життя сім'ї [2].

Сімейний кодекс України містить комплекс норм, спрямованих на врегулювання майнових відносин подружжя, серед яких ключове місце посідає інститут шлюбного договору. Згідно зі ст. 93 СК України, «шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки», що дозволяє розглядати його як ефективний інструмент стабілізації сімейно-майнових відносин та попередження конфліктів у разі розірвання шлюбу [3]. Водночас законодавець передбачає особливості регулювання майнових відносин осіб, які перебувають у фактичних шлюбних стосунках. Під час поділу майна, набутого ними під час спільного проживання, застосовуються норми про спільну сумісну власність подружжя (ст. 69–72, 74 СК України), а також враховуються фактичні обставини ведення господарства та участі у придбанні майна, що забезпечує справедливий розподіл та рівність сторін.

Незважаючи на важливість шлюбного договору, його застосування в Україні стикається з низкою проблемних аспектів. Наприклад, Фляжнікова Я. В., звертає увагу, що виділяють емоційний аспект: у багатьох країнах, зокрема в Україні, укладення шлюбного договору може сприйматися як прояв недовіри між партнерами, що створює потенційний емоційний бар'єр у відносинах. Крім того, процедура укладення договору пов'язана зі складністю та додатковими витратами, оскільки він підлягає нотаріальному посвідченню, що може потребувати як фінансових витрат, так і часу сторін [4].

Ще одним з прикладів є те, що шлюбний договір не може регулювати особисті немайнові відносини і не повинен ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище. Це є оціночною категорією, що часто стає підставою для визнання договору недійсним у судовому порядку. Наприклад, В. І. Труба зазначає, що недосконалість законодавчого формування «надзвичайно не вигідне матеріальне становище» призводить до значного суддівського розсуду при вирішенні таких справ, підкреслюючи, що ця оціночна

категорія потребує конкретизації та розробки критеріїв, які б мінімізували суб'єктивізм і забезпечили одноманітність судової практики, що є ключовим для зміцнення довіри до інституту шлюбного договору [5].

Також, у суспільній свідомості досі існує психологічний бар'єр, який розглядає пропозицію укласти шлюбний договір як ознаку недовіри та цинізму, а не як акт відповідальності.

Окрему увагу слід приділити удосконаленню законодавчого визначення «надзвичайно невикладне матеріальне становище», шляхом вироблення чітких критеріїв. Це сприятиме зменшенню суб'єктивізму суддів та посиленню передбачуваності застосування договору. А разом з тим і підвищенню правової культури громадян, трансформуючи сприйняття шлюбного договору як елементу фінансового планування сім'ї, а не як ознаки недовіри.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що шлюбний договір є ефективним правовим інструментом, який потребує комплексного вдосконалення, що включає як гармонізацію його змісту із сучасними суспільними потребами, так і забезпечення його поширення в суспільстві. Ключовим завданням є активне впровадження шлюбного договору у правозастосовчу практику як ефективного інструменту стабілізації майнових відносин подружжя.

Література:

1. Жилинкова І.В. Концепція шлюбного договору за новим Сімейним кодексом України. Вісник Академії правових наук України Право, 2002. № 3(30). С. 122-130.
2. Шлюбний договір в Україні: актуальні питання розірвання та визнання недійсним. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2019/tom_1/14.pdf (дата звернення: 07.10.2025).
3. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III : станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>(дата звернення: 07.10.2025).
4. Фляжнікова Я. ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ. 2025. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/40-1.pdf?utm_source=chatgpt.com(дата звернення: 07.10.2025).
5. Труба В. І. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ НЕДІЙСНИМ. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 8. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/64a46a8d-396a-4441-9b91-3f21bb788045/content>(дата звернення: 31.10.2025).

Задорожна Аліна Іванівна

здобувачка освіти групи ПВ-31 Відокремленого структурного підрозділу
«Кіцманський фаховий коледж Закладу вищої освіти
«Подільський державний університет»

Друцұл Тетяна Іванівна

кандидат юридичних наук, викладач Відокремленого структурного підрозділу
«Кіцманський фаховий коледж Закладу вищої освіти
«Подільський державний університет»

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасний етап розвитку української державності характеризується посиленням уваги до питань прозорості, підзвітності та відповідальності публічної влади. В умовах інтеграції України до європейського правового простору надзвичайно важливою стає якість державного управління, що безпосередньо залежить від рівня доброчесності державних службовців. Адже саме вони є носіями державної влади, представниками інтересів суспільства і формують у громадян уявлення про державу та її цінності [1, с. 8].

Доброчесність є однією з ключових етичних категорій, що визначає морально-правову позицію особи, її готовність діяти чесно, справедливо та відповідально. У контексті державної служби доброчесність розглядається як сукупність моральних, правових і професійних якостей службовця, які забезпечують виконання ним своїх повноважень виключно в інтересах держави та громадян, без корисливих мотивів і зловживання владою [2, с. 3].

Закон України «Про державну службу» закріплює принципи діяльності державних службовців, серед яких окремо визначено доброчесність, професіоналізм, політичну нейтральність і дотримання етичних стандартів. Ці засади відображають європейський підхід до формування ефективної та морально стійкої державної служби. Проте, незважаючи на наявність належної законодавчої бази, на практиці існує низка викликів: поширення корупційних ризиків, неефективність механізмів внутрішнього контролю, недостатня увага до морально-етичного виховання службовців [3, с. 164].

Важливим аспектом забезпечення доброчесності є система запобігання корупції, яку реалізує Національне агентство з питань запобігання корупції. Зокрема, затверджені Методичні рекомендації щодо дотримання принципів доброчесності в державній службі пропонують державним органам упроваджувати антикорупційні політики, внутрішні кодекси етики, проводити навчання персоналу з питань професійної етики та доброчесності [2, с. 15].

Розвиток етичної культури державної служби повинен здійснюватися на основі трьох складових:

нормативної – чітке визначення етичних вимог і стандартів поведінки службовців у законодавстві та внутрішніх положеннях;

організаційної – створення системи контролю за дотриманням етичних принципів, зокрема через дисциплінарну відповідальність і прозорі процедури оцінювання;

освітньої – підвищення рівня правової культури, морального виховання та формування почуття службового обов'язку.

Дослідження показують, що рівень доброчесності в державній службі прямо впливає на рівень довіри громадян до органів влади, інвестиційну привабливість держави та стабільність політичної системи [4, с. 91]. Низький рівень доброчесності породжує недовіру, посилює соціальну напругу та знижує ефективність управлінських рішень. Тому держава має приділяти першочергову увагу добору кадрів, вихованню службової етики, удосконаленню системи запобігання конфлікту інтересів і забезпеченню прозорості

діяльності посадових осіб.

Не менш важливим є залучення громадськості до формування етичних стандартів і контролю за діяльністю державних органів. Публічність, відкритість інформації, звітування перед суспільством – усе це є елементами доброчесності, які сприяють зміцненню демократичних засад державного управління.

Підсумовуючи, можна зазначити, що доброчесність державних службовців – це не лише вимога законодавства, а й соціальна необхідність, що забезпечує ефективне функціонування державного апарату. Вона формує моральний фундамент публічного управління, підвищує престиж державної служби, зміцнює авторитет влади та довіру громадян. Системне впровадження принципів доброчесності є невід’ємною умовою становлення європейських стандартів управління в Україні, утвердження верховенства права та стійкої демократичної держави.

Література:

1. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 4. – Ст. 43.
2. Національне агентство з питань запобігання корупції. Методичні рекомендації щодо дотримання принципів доброчесності в державній службі. – Київ, 2023. – 25 с.
3. Чеченко К.О. Доброчесність як етична категорія у сфері публічної служби// Юридичний науковий електронний журнал. – 2022. – № 5. – С. 162–165. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/5_2022/162.pdf
4. Кузьменко О.В. Формування антикорупційної культури державних службовців// Право України. – 2023. – № 4. – С. 89–94.

Ільїна Анна Олександрівна

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
інституту права та безпеки

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан як особливий правовий режим зумовлює трансформацію механізмів реалізації та захисту цивільних прав. Водночас фундаментальні права людини і громадянина, гарантовані Конституцією України [1], не втрачають свого значення навіть за умов збройної агресії. Саме тому питання збереження балансу між обмеженням окремих прав в інтересах державної безпеки та забезпеченням дієвих механізмів їхнього захисту набуває особливої актуальності.

У межах цивільно-правових відносин найбільш уразливими в умовах воєнного стану є:

- право власності, яке може зазнавати тимчасових обмежень у зв'язку з примусовим відчуженням або реквізицією майна;
- право на житло, що порушується внаслідок масових руйнувань житлового фонду;
- право на відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок воєнних дій, яке потребує ефективного механізму компенсації;
- право на спадкування, ускладнене як мобілізаційними процесами, так і міграційними викликами;
- право на доступ до правосуддя, яке суттєво ускладнене через окупацію частини територій, перебої у функціонуванні судів, а також необхідність використання альтернативних форм розгляду справ.

Правові механізми забезпечення захисту цивільних прав в умовах воєнного стану охоплюють кілька рівнів:

1. Національно-правовий. Прийняття спеціальних законів і підзаконних актів (наприклад, законодавство про компенсацію зруйнованого житла) [4], а також розширення процесуальних можливостей для забезпечення безперервності судочинства.

2. Судовий. Попри об'єктивні труднощі, суди України продовжують забезпечувати розгляд цивільних справ, що підтверджує пріоритет принципу верховенства права.

3. Міжнародно-правовий. Європейський суд з прав людини розглядає справу *Ukraine v. Russia*, яка стосується системних порушень прав українських громадян унаслідок збройної агресії РФ [5].

4. Інституційний. Значну роль відіграють правозахисні органи, зокрема Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, а також міжнародні організації.

Водночас існує низка проблем правозастосування:

- відсутність дієвого механізму відшкодування збитків, завданих агресією РФ, на національному та міжнародному рівнях;
- труднощі у фіксації та доказуванні фактів порушення цивільних прав у зоні бойових дій, що набувають особливого значення у зв'язку з розглядом справи *Ukraine v. Russia* в ЄСПЛ [5];
- колізії між положеннями національного законодавства та міжнародними зобов'язаннями України.

Таким чином, захист цивільних прав та інтересів в умовах воєнного стану є багаторівневим завданням, яке потребує подальшої доктринальної розробки, законодавчого вдосконалення та ефективної імплементації міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.
4. Про компенсацію за пошкоджене та знищене майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ: Закон України від 23.03.2023 № 2923-IX.
5. *Case of Ukraine v. Russia* (ECHR pending cases).

Ішук Андрій Олексійович

студент 3-го курсу Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ

МЕДІАЦІЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АЛЬТЕРНАТИВА СУДОВОМУ РОЗГЛЯДУ

Сучасні виклики, спричинені воєнним станом в Україні, висвітлюють низку проблем у сфері правосуддя – обмежений доступ до судів, затягування розгляду справ та зростання потреби у швидкому й справедливому вирішенні спорів. За цих обставин постає потреба у використанні альтернативних способів врегулювання спорів. Як зазначає Д.В. Голобородько, до основних форм альтернативного вирішення спорів належать медіація, переговори, оцінка нейтральної сторони, експертний висновок, примирення, арбітраж тощо. Серед них медіація вирізняється гнучкістю, конфіденційністю та орієнтацією на спільне вирішення спору, що робить її особливо затребуваною в умовах обмеженого доступу до судів [1, с.208].

Прийняття Закону України «Про медіацію» 16 листопада 2021 року стало ключовим етапом у розвитку інституту медіації. Даним нормативно-правовим актом визначено завдання та основні засади альтернативної процедури врегулювання спорів, закріплено принципи її проведення, врегульовано правовий статус медіатора та встановлено вимоги до його відбору. Відповідно до ст. 1 Закону, медіація є позасудовою, добровільною, конфіденційною та структурованою процедурою, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [2].

Особливою перевагою медіації є її універсальність та інтеграція із судовим процесом, що дозволяє сторонам вибрати оптимальний момент для проведення процедури врегулювання спору. Звернення до процедури можливе на будь-якому етапі – до початку судового розгляду, під час розгляду в суді, третейському суді або міжнародному арбітражі. Наприклад, п. 2 ч. 2 ст. 197 Цивільного процесуального кодексу України прямо передбачає, що на підготовчому засіданні суд з'ясовує, чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору, а у разі домовленості може оголосити перерву для його проведення [3].

З огляду на виклики, спричинені війною, медіація демонструє низку переваг, які роблять її ефективним інструментом врегулювання спорів у сучасних реаліях:

1) доступність та гнучкість процедури. Медіація дозволяє сторонам самостійно визначати порядок, тривалість і місце проведення зустрічей. Особливо важливо, що можна проводити дистанційні сесії онлайн, що дозволяє ефективно вирішувати конфлікти навіть у регіонах, де через воєнні дії обмежено доступ до судів. Важливим етапом у розвитку інституту в Україні стало створення онлайн-платформи «Mediation Help», яка надає інформаційну підтримку українцям за кордоном, що опинилися в конфліктних ситуаціях, а також сприяє професійній взаємодії між фахівцями, розширенню їхньої мережі та обміну практичним досвідом у сфері мирного врегулювання спорів [4];

2) розвантаження судової системи. В умовах воєнного стану судова система України зазнає значного навантаження, зумовленого необхідністю розгляду справ, що стосуються відшкодування шкоди, завданої воєнними діями, трудових спорів та сімейних правовідносин. На відміну від судового процесу, який може тривати роками, тривалість медіації визначається самими сторонами та може становити від кількох годин до кількох днів чи місяців. На практиці ця процедура сприяє оптимізації роботи судових органів, дозволяє суддям зосередитися на найбільш складних справах і водночас забезпечує громадянам швидке й ефективне вирішення спорів;

3) конфіденційність. Важливою перевагою медіації є забезпечення нерозголошення

приватної інформації. Згідно зі ст. 6 Закону України «Про медіацію», медіатор, учасники процедури та суб'єкт, що забезпечує її проведення, не мають права розголошувати відомості, отримані під час переговорів, за винятком випадків, прямо передбачених законом або узгоджених сторонами у письмовій формі [2]. Усі обговорення, що відбуваються в межах процедури, є закритими для сторонніх осіб, що створює для учасників умови більшої свободи у висловлюванні позицій та сприяє відкритості діалогу. Це суттєво відрізняє медіацію від судового розгляду, у межах якого багато обставин спору можуть стати публічними, що іноді негативно позначається на репутації сторін, їхніх взаєминах або становищі у суспільстві;

4) збереження взаємин між сторонами. Інститут медіації відіграє важливу роль у формуванні практики мирного врегулювання спорів через конструктивний діалог і взаємну повагу. На відміну від судового процесу, який часто загострює конфлікт і погіршує міжособистісні стосунки, медіаційна процедура сприяє збереженню взаємин – особливо у сімейних, трудових та підприємницьких спорах. Учасники мають змогу відкрито висловити позиції, краще зрозуміти мотиви одне одного та спільно шукати компроміс. Навіть без достаточної домовленості це знижує напруженість і закладає основу для подальшого діалогу.

Водночас, попри очевидні переваги, не можна оминати увагою і певні недоліки та перешкоди на шляху розвитку цього інституту. Як слушно зазначає Євген Синельников, суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, основними проблемами залишаються: недостатньо активна роль представників правничих професій та суду в інформуванні та пропонуванні медіації, брак кваліфікованих медіаторів у низці регіонів, обмежена співпраця судових органів з організаціями медіаторів, а також низький рівень довіри громадян до таких процедур. Додатковими чинниками, що ускладнюють розвиток медіації, виступають воєнні обставини, відсутність обов'язковості застосування медіації в окремих категоріях спорів та недостатній рівень обізнаності деяких суддів про її переваги [5].

Отже, підсумовуючи все вищевказане, можна зазначити, що медіація поступово займає все вагоміше місце у правовій системі України, особливо в умовах воєнного стану, коли судова система зазнає надмірного навантаження. Її гнучкість, конфіденційність, швидкість і здатність зберігати взаємини між сторонами роблять цей механізм перспективним для мирного врегулювання спорів. Водночас більшість громадян досі надають перевагу судовому процесу – через правові стереотипи, низьку обізнаність і обмежений доступ до кваліфікованих медіаторів. Для подальшого розвитку інституту медіації в Україні у майбутньому важливо, щоб держава, правнича спільнота та освітні установи сприяли вдосконаленню законодавства, підготовці фахівців і формуванню культури конструктивного діалогу.

Література:

1. Голобородько Д. В. Структура та види медіаційної діяльності. Держава та регіони. Серія : Право. 2022. № 4 (78). С. 207–211.
2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 08.10.2025).
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 08.10.2025).
4. Mediation Help – онлайн-платформа для підтримки українців у конфліктних ситуаціях URL: <https://www.mediation-help.com> (дата звернення: 08.10.2025).
5. Синельников Є. Деякі аспекти медіації [презентація] / Верховний Суд України 2023. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_aspekti_mediacii.pdf (дата звернення: 08.10.2025).

Кащина Ілона Сергіївнастудентка 4-го року навчання Інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ**Риженко Ірина Миколаївна**професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ СПОЖИВАЧІВ В ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ

У контексті цивільного захисту прав громадян ключову роль відіграє забезпечення достатнього рівня правового захисту споживачів, особливо з огляду на активний розвиток електронної комерції. Із розширенням сфери онлайн-торгівлі в Україні дедалі більшого значення набуває питання захисту прав споживачів у цьому сегменті. Велика частина покупок здійснюється дистанційно, так як це є досить зручно, однак водночас створює нові ризики для дотримання прав споживачів.

Частиною 3 статті 42 Конституції України передбачено, що держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів [1].

Захист прав споживачів регулюється Законом України «Про захист прав споживачів» незалежно від того чи товар був придбаний офлайн чи онлайн. Відповідно до п. 8 та п. 11 статті 1 ЗУ «Про захист прав споживачів» договір, укладений на відстані, - договір, укладений продавцем (виконавцем) із споживачем за допомогою засобів дистанційного зв'язку, зокрема Інтернет [2].

Варто й актуалізувати питання доведення факту укладення договору на відстані. Це питання є актуальним, оскільки споживачі нерідко залишаються без паперових доказів, а вся комунікація з продавцем здійснюється через електронну пошту або месенджери.

Положеннями ст. 208 ЦКУ визначено, що формами правочинів є усна та письмова. Правочини між фізичною та юридичною особою, між фізичними особами на суму, що перевищує 340 грн. (понад двадцять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) та у разі збігання етапу оплати й отримання товару незалежно від вартості покупки і продавця (доставки замовлення кур'єром магазину, що прийматиме оплату) мають вчинятися у письмовій формі [3, с.18].

Згідно з ч. 1 ст. 207 ЦК України, правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони, або надсилалися ними до інформаційно-комунікаційної системи, що використовується сторонами [4].

Слід зазначити, що у контексті цифровізації суспільних взаємин електронні докази стають дедалі важливішими. Вони підтверджують факти укладення договорів, проведення платежів, взаємодії між сторонами та інші подібні дії.

Згідно зі ч. 1 ст. 100 ЦПК України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо) [5].

На практиці суди дійсно такі матеріали визнають як належні і допустимі докази. Прикладом подання саме електронних доказів (скріншотів) є справа № 755/11780/22, це рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 16.02.2022 (ЄДРСР) [6]. В зазначеній справі позивачка в обґрунтуванні своїх позовних вимог покладається на скріншоти листування з продавцем, де було фото самого товару, скріншоти квитанцій та розірвання договору. Судом було задоволено позовні вимоги повністю, а отже визнано докази допустимими. Зазначений приклад вказує на формування стабільної практики використання електронних доказів у справах, пов'язаних із захистом прав споживачів.

Держава забезпечує захист права споживача зобов'язуючи продавця дотримуватись покладених на нього обов'язків, це стосується обміну чи повернення товару якщо є потреба, усунення недоліків товару, продажу товару належної якості та інше.

З метою забезпечення захисту своїх прав, споживачі повинні ретельно і відповідально підходити до процесу придбання товарів через інтернет. Насамперед доцільно детально вивчити інформацію про обраний інтернет-магазин, ознайомитися з відгуками про товар. Важливо також запитати у продавця всі необхідні подробиці, що стосуються способів оплати, додатково слід уточнити питання щодо умов повернення або обміну товару, наявності гарантії, оскільки це є невід'ємним правом споживача при укладенні договору на відстані.

Також слід зазначити, що споживач впродовж 14 днів має право розірвати договір купівлі-продажу, укладений через Інтернет із моменту підтвердження інформації про укладення договору від продавця або з моменту одержання товару чи його першої поставки [7, с. 20].

Безпосередньо захист прав споживачів здійснюють центральний орган виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування згідно із законом, а також суди, що передбачено ч. 3 ст. 5 ЗУ «Про захист прав споживачів» [2].

Також, у випадку порушення права споживач може звернутися і до Держпродспоживслужби з метою подачі скарги, ініціювання перевірки або отримання роз'яснень щодо механізмів захисту власних інтересів. І додатково Міністерством цифрової трансформації розроблено проєкт «Цифрова трансформація захисту споживачів (е-Споживач)», що передбачає створення служби підтримки споживачів, що значно зменшило б обсяг навантаження на Держпродспоживслужбу.

Підсумовуючи, можна зазначити, що електронна комерція надає чимало нових можливостей для економічного розвитку, але водночас породжує і певні ризики для споживачів. Важливим кроком на шляху до забезпечення реального захисту прав споживачів у цифровому середовищі є визнання електронних доказів допустимими та належними у судовій практиці.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.11.2025).
2. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 02.11.2025).
3. Бондарчук М. Є. Особливості захисту прав споживачів в інтернет-торгівлі. Підприємництво і торгівля. 2022. Вип. 33. С. 16–23. URL: <https://scispace.com/pdf/osoblivosti-zakhistu-prav-spozhyvachiv-v-internet-torgivli-321urv3x.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.11.2025).
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, № 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 02.11.2025).
6. Рішення у справі № 755/11780/22 від 10.02.2023. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108465098> (дата звернення: 02.11.2025).
7. Полуніна О. О. Особливості захисту прав споживачів в інтернет-торгівлі. Журнал економіки та соціальних інновацій. 2021. № 3. С. 85–90. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2021/10.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

Клепар Ніколетта Михайлівна

здобувачка вищої освіти 3 курсу
навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
«Львівський державний університет внутрішніх справ»

«Науковий керівник: доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, доктор філософії в
галузі права, доцент Воробель У.Б.»

МИРОВА УГОДА ЯК ПРОЯВ ПРИНЦИПУ ДИСПОЗИТИВНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Мирова угода як правовий інститут і процесуальний механізм, який посідає важливе місце у системі засобів позасудового та судового врегулювання цивільних спорів, оскільки спрямована на досягнення згоди між сторонами та припинення судового провадження за спірним позовом. Вона забезпечує ефективне, економічне й часто більш справедливе вирішення спорів, оскільки сторони, виходячи зі своїх реальних інтересів, мають можливість самостійно узгодити умови, що найбільшою мірою відповідають їхнім потребам, на відміну від формального судового рішення. Як зазначається у науковій літературі, укладення сторонами мирової угоди на будь-якій стадії судового провадження є забезпеченням принципу диспозитивності – свободи вільно розпоряджатися своїми процесуальними та матеріальними правами [1, с. 163]. Отже, інститут мирової угоди виступає практичним втіленням одного з фундаментальних принципів цивільного процесу – права сторін самостійно визначати хід і результат судового розгляду.

Правове підґрунтя мирової угоди визначається нормами цивільного законодавства, які регулюють договірні відносини, та процесуальними положеннями Цивільного процесуального кодексу України, що встановлює порядок укладення, затвердження судом і правові наслідки мирової угоди. Питання її чинності, недійсності та виконання врегульовано також нормами Цивільного кодексу України.

Для укладення мирової угоди необхідними є певні умови: процесуальна дієздатність сторін, наявність предмета спору та можливість визначення істотних умов угоди. Мирова угода може бути укладена як до подання позову, так і під час розгляду справи судом. В окремих випадках її укладанню може передувати або супроводжуватися процедура медіації чи інші форми альтернативного вирішення спорів. Ключовою вимогою є добровільність волевиявлення сторін – угода не може бути результатом примусу, обману або помилки [2].

Процедура подання мирової угоди до суду та її затвердження передбачає, що сторона, яка уклала угоду під час розгляду справи, подає відповідну заяву разом із текстом угоди. Суд, перевіривши її відповідність законів та відсутність порушення прав третіх осіб чи публічного порядку, може затвердити мирову угоду ухвалою, яка має наслідком припинення провадження у справі. Затвердження угоди судом надає їй додаткової юридичної сили, адже ухвала суду може бути підставою для примусового виконання домовленостей сторін.

Судова перевірка правомірності мирової угоди полягає у з'ясуванні відповідності її умов чинному законодавству, відсутності обмежень, які унеможливають її укладення, а також у перевірці добровільності волевиявлення сторін. Суд зобов'язаний відмовити у затвердженні мирової угоди, якщо її умови суперечать імперативним нормам права або порушують права та інтереси неповнолітніх, недієздатних чи інших осіб, чиї права підлягають захисту відповідно до закону.

Після затвердження мирової угоди судом провадження у справі припиняється, а ухвала про її затвердження має силу виконавчого документа, що забезпечує можливість примусового виконання домовленостей. Сторони можуть самостійно визначити спосіб виконання – грошові виплати, передачу майна, виконання зобов'язань тощо. У разі невиконання умов мирової угоди однією зі сторін інша має право ініціювати виконавче провадження на підставі відповідної ухвали суду.

Мирова угода може бути оскаржена або визнана недійсною, якщо доведено, що вона

укладена з порушенням закону — під впливом обману, примусу, помилки чи шахрайства, або якщо її умови суперечать вимогам законодавства. Оскарження здійснюється за загальними правилами цивільного процесу, з урахуванням відмінності між оскарженням ухвали суду про затвердження мирової угоди та оскарженням самої угоди як цивільно-правового договору [3].

Особливе значення має дотримання прав третіх осіб і кредиторів: мирова угода не повинна порушувати їхніх законних інтересів. Якщо виконання угоди може зачіпати права інших осіб (наприклад, кредиторів боржника), суд зобов'язаний перевірити можливість забезпечення їхнього правового захисту. У певних випадках закон передбачає необхідність повідомлення або залучення таких осіб до розгляду питання про затвердження угоди.

Під час складання тексту мирової угоди сторонам слід чітко визначати предмет домовленості, умови виконання, строки, порядок розрахунків, механізм повідомлення про порушення умов та наслідки невиконання, а також порядок вирішення спорів, що можуть виникнути при її виконанні (зокрема, шляхом визначення підсудності або включення арбітражного застереження). Важливо передбачити положення про подання угоди суду для затвердження та можливість звернення до органів примусового виконання.

У контексті розвитку альтернативних способів вирішення спорів мирова угода тісно пов'язана з інститутом медіації. Використання процедур медіації сприяє досягненню згоди між сторонами, оскільки нейтральний посередник допомагає сформулювати взаємоприйнятні умови угоди. Законодавчі тенденції останніх років орієнтовані на стимулювання таких механізмів, що позитивно впливає на зменшення судового навантаження та підвищення ефективності правозастосування [4].

Показовим прикладом судової практики є ухвала суду від 30 січня 2024 року у справі № 639/8647/21, якою затверджено мирову угоду, укладену сторонами 28 грудня 2023 року. Суд, керуючись ч. 4 ст. 207 ЦПК України та п. 5 ч. 1 ст. 255 ЦПК України, дійшов висновку, що угода відповідає вимогам закону, укладена на підставі взаємних поступок та не порушує прав третіх осіб, у зв'язку з чим провадження у справі було закрито.

Отже, мирова угода виступає ефективним інструментом реалізації принципу диспозитивності у цивільному процесі, сприяє оперативному вирішенню спорів, оптимізує судове навантаження та забезпечує узгодження інтересів сторін. Подальший розвиток інституту мирової угоди пов'язаний із цифровізацією судових процедур (електронне подання та затвердження угод), активним упровадженням медіації та вдосконаленням процесуальних гарантій захисту прав третіх осіб. Для практикуючих юристів і судів ключовим залишається ретельне дотримання вимог щодо форми, змісту й добровільності укладення мирових угод, що гарантує їхню правову силу та ефективність у механізмі цивільного судочинства.

Література:

1. Гринько С. Д., Ромась М. І. Мирова угода у цивільному процесі як забезпечення принципу диспозитивності. Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 80, Ч. 1. С. 164–166.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618IV. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618 15](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618%20) (дата звернення: 31.10.2025).
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 31.10.2025).
4. Рекомендації щодо цивільного судочинства та медіації: правова інформація Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/> (дата звернення: 31.10.2025).

Коваль Христина Андріївна

Студентка 4 курсу, 1 групи, економіко-правового факультету

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Труба В.І.

ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН

В сучасних умовах розвитку суспільства спостерігається тенденція до зростання кількості осіб, які віддають перевагу спільному проживанню без офіційної державної реєстрації шлюбу. Така ситуація зумовлює необхідність глибшого дослідження правової природи фактичних шлюбних відносин. Зокрема, постає питання про їх правове значення, що проявляється у регулюванні майнових прав та визначенні правового статусу осіб, які вступають в такі відносини.

Згідно зі статтею 74 Сімейного кодексу України, «якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними» [1]. Вищезгадана норма фактично визнає існування особливого виду сімейних відносин між особами, які не зареєстрували свій шлюб, але ведуть спільне господарство та мають спільне майно.

Однак, чинне законодавство України не містить чіткого легального визначення фактичного шлюбу або так званого «цивільного шлюбу». Внаслідок цього правова природа подібних відносин залишається невизначеною, що створює значні труднощі у правозастосовній практиці. У доктрині сімейного права під цим поняттям зазвичай розуміють стабільний союз жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, ведуть спільний побут, мають взаємні права й обов'язки, але не оформили своїх відносин шляхом державної реєстрації.

Так, І. В. Жилінкова зазначає, що фактичні шлюбні відносини за своєю суттю – це шлюбні відносини, які не мають державного визначення та реєстрації. Вони відзначаються серйозністю намірів сторін і спрямовані на тривале співжиття жінки та чоловіка [2].

Попри те, що немає єдиного визначення вищезазначеного поняття, фактичні шлюбні відносини визнаються важливим соціальним явищем. Можна сказати, що їх юридичний статус досі не врегульований повною мірою, тобто існує певна правова невизначеність, яка зумовлює необхідність глибшого аналізу їх правового значення.

По-перше, однією з найпоширеніших практичних проблем є поділ спільно набутого майна. Хоча стаття 74 Сімейного кодексу України передбачає можливість визнання такого майна об'єктом спільної сумісної власності, особам, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах доводиться самостійно підтверджувати факт спільного проживання та участі у його придбанні. Як вдало підкреслює Х. М. Маркович, на практиці судовий процес та доказова база щодо поділу спільного майна осіб, які перебувають або перебували у фактичних шлюбних відносинах мають певні складності та ризики, які пов'язані з недосконалістю правового механізму захисту майнових прав «фактичного подружжя» та відповідно неоднозначною судовою практикою [3]. Отже, складність збору доказів часто призводить до неоднорідності судових рішень і, як наслідок, до порушення принципу справедливості.

По-друге, фактичні шлюбні відносини, хоча й не мають офіційного юридичного оформлення, але становлять соціально значиме явище, у межах якого реалізуються основні сімейні функції — спільне проживання, ведення господарства, народження та виховання дітей. Законодавство гарантує цим дітям рівні права щодо отримання аліментів із дітьми, народженими у зареєстрованому шлюбі, що відображає конституційний принцип недопущення дискримінації за ознакою походження та забезпечує належний рівень їхнього правового і соціального захисту.

По-третє, питання взаємного утримання та соціального забезпечення осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, залишається невирішеним. На відміну від офіційного подружжя, вони не мають законодавчо закріпленого права на аліменти, пенсію у разі втрати годувальника, соціальні виплати чи інші форми державної підтримки.

Автор погоджується з думкою В. І. Труби, який зазначає, що конкуренції між фактичним і зареєстрованим шлюбом не може бути. Першість все ж таки має надаватися зареєстрованому шлюбу - мета та призначення реєстрації шлюбу зводиться не тільки до того, що це є доказом наявності шлюбу, а й до того, що за допомогою реєстрації досягається державне визнання шлюбу [4]. Така позиція підкреслює пріоритет офіційного шлюбу як стабільної й юридично захищеної форми сімейних відносин, що гарантує реалізацію майнових і особистих немайнових прав учасників.

Отже, підсумовуючи наведене, можна стверджувати, фактичні шлюбні відносини є особливим видом сімейних правовідносин, які потребують законодавчого вдосконалення, хоча і законодавець визнав окремі правові наслідки фактичного шлюбу, його правова природа залишається фрагментарною та обмеженою. Лише державна реєстрація шлюбу надає відносинам між чоловіком і жінкою повноцінного юридичного змісту, забезпечує стабільність правового статусу сторін та гарантує державне визнання їхніх прав. Фактичне співжиття може створювати певні майнові наслідки, однак не забезпечує комплексного правового захисту. У зв'язку з цим зареєстрований шлюб слід розглядати як більш надійну й юридично захищену форму сімейних відносин.

Література:

1. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III : станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 04.11.2025).
2. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилинкової. – Х.: Ксилон, 2008. – 855с.
3. Маркович Х.М. Поділ спільного майна у фактичних шлюбних відносинах : теоретичний та практичний аспекти. 2016. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/aug/5761/vnulpurn201685061.pdf> (дата звернення: 04.11.2025).
4. Труба В.І. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПРОЖИВАННЯ ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКА БЕЗ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/de729155-3105-4efa-b878-14c49e9ad44e/content> (дата звернення: 04.11.2025).

Кондратюк Вікторія Василівна

студентка 3-го курсу навчання гуманітарно-педагогічного факультету

Комунального закладу вищої освіти

«Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Науковий керівник: д.ф. Юзько Тетяна Миколаївна

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, ФОРМИ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Одним із ключових принципів цивільного процесуального права є забезпечення справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду справи судом. Проте на практиці реалізація процесуальних прав учасниками процесу не завжди відбувається добросовісно. Зловживання процесуальними правами стало поширеним явищем у судовій практиці, що призводить до затягування розгляду справ, порушення принципу змагальності та доступу до правосуддя. Ця проблема набула особливої актуальності у зв'язку з реформуванням судової системи України та орієнтацією на стандарти Європейського суду з прав людини.

Згідно з положеннями Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), учасники судового процесу повинні користуватися своїми правами добросовісно (ст. 44 ЦПК України) [1]. Зловживання процесуальними правами – це умисне використання процесуальних механізмів не з метою захисту свого права чи законного інтересу, а з метою перешкодити здійсненню правосуддя, затягнути процес або завдати шкоди іншим учасникам.

Зловживання процесуальними правами – це дії учасника процесу, які формально відповідають нормам ЦПК, але мають на меті недобросовісне використання прав для досягнення маніпулятивних, корисливих або затягувальних цілей. Як зазначає А. В. Юдін, це юридичний парадокс, коли право використовується не для захисту інтересів, а для їх порушення [2]. На думку В. П. Грибанова, поняття «зловживання правом» застосовується лише тоді, коли суб'єкт володіє відповідним суб'єктивним правом, але використовує його всупереч меті, для якої воно було надане [2].

Отже, зловживання процесуальними правами в межах цивільного судочинства є негативним явищем, що порушує основоположні засади правосуддя – зокрема, принципи рівності сторін, добросовісності їхньої поведінки та забезпечення ефективного судового розгляду. Такі дії, хоча й формально узгоджуються з процесуальними нормами, мають на меті досягнення особистої вигоди, затягування розгляду справи або маніпулювання процесом. Прикладами можуть слугувати необґрунтовані заяви про відвід, повторне подання однотипних клопотань, навмисне затримання процесуальних дій чи використання судового механізму для психологічного тиску на іншу сторону. Заборона таких зловживань закріплена в положеннях ЦПК України та підтверджується як науковими дослідженнями, так і судовою практикою.

В умовах сучасного цивільного судочинства дедалі помітнішою стає проблема порушення принципу добросовісності учасниками процесу, які іноді використовують надані законом права не для належного здійснення правосуддя, а як інструмент впливу на його перебіг. До найпоширеніших форм таких дій належать: 1) подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення; 2) подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення

інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями; 3) подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер; 4) необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою; 5) укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі [1].

Проблема зловживання процесуальними правами з боку учасників цивільних спорів в даний час має особливу значимість у зв'язку з тим, що нерідко особи, які беруть участь у справі, з метою безпідставного отримання необхідного їм рішення суду, затягування процесу або для інших недобросовісних цілей використовують належні їм процесуальні права всупереч з їх дійсним призначенням. Дане явище виступає чинником, що дестабілізує правосуддя і створює серйозні перешкоди для ефективного вирішення спорів. Деякі науковці визначають зловживання процесуальними як нічим не обмежену можливість порушення цивільних справ, а в якості прикладів недобросовісної поведінки вказують на пред'явлення завідомо безпідставних позовів, оскарження судових рішень при повному усвідомленні їх правильності, порушення перед судом безцільних клопотань лише для затягування процесу [3].

Цивільне процесуальне законодавство України передбачає механізми запобігання та реагування на випадки зловживання процесуальними правами. Так, відповідно до ч. 3 ст. 44 Цивільного процесуального кодексу України, у разі якщо подання скарги, заяви чи клопотання визнається судом як зловживання процесуальними правами, суд, враховуючи конкретні обставини справи, має право залишити такі документи без розгляду або повернути їх заявникові. Підтвердженням застосування цієї норми є постановва Касаційного цивільного суду від 30 січня 2020 р. у справі № 744/880/19 за позовом Особи_1 до Особи_2 про стягнення авансу. Згідно з матеріалами справи, ухвалами Семенівського районного суду Чернігівської області від 11 липня 2019 р. та 4 вересня 2019 р. було відмовлено у затвердженні мирової угоди між сторонами. Тією ж ухвалою від 4 вересня 2019 р. провадження у справі було закрито через відсутність предмета спору. Попри це, позивач оскаржив ухвалу суду апеляційної інстанції щодо повернення апеляційної скарги на рішення Семенівського районного суду від 4 вересня 2019 р. про відмову у затвердженні мирової угоди у касаційному порядку до Верховного Суду. Водночас сторони, не зважаючи на попередні відмови, втретє подали аналогічну заяву про затвердження мирової угоди від 14 січня 2020 р., за умовами якої до ОСОБА_1 переходило право власності на спірний житловий будинок, а зобов'язання відповідачів щодо повернення авансу в розмірі по 13 000,00 грн з кожного вважалися припиненими. За таких обставин Верховний Суд визнав дії учасників справи зловживанням процесуальними правами та залишив без розгляду заяву про затвердження мирової угоди від 14 січня 2020 р. [4].

Отже, проблема зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві України залишається однією з ключових загроз ефективності правосуддя. Такі дії підривають принципи рівності сторін, добросовісності та розумності, створюючи перешкоди для своєчасного вирішення спорів. Судова практика свідчить, що недобросовісна поведінка учасників процесу може мати різні форми — від подання безпідставних позовів і клопотань до маніпулювання підсудністю чи процедурою розподілу справ. Водночас законодавець визначив низку механізмів протидії таким зловживанням, зокрема через положення статті 44 ЦПК України, які надають суду право залишати без розгляду або повертати процесуальні документи, подані з недобросовісною метою. Ефективна реалізація цих норм, а також формування у правосвідомості учасників процесу розуміння неприпустимості зловживання правами, є необхідною умовою забезпечення справедливого, своєчасного та неупередженого судочинства.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
2. Луспеник Д. Засоби запобігання зловживанням процесуальними правами у цивільному судочинстві. URL: <https://lnk.ua/KVvdX734E>.
3. Петренко В.С. Механізми запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами у цивільному судочинстві. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b40c3429-f1e5-40b6-bfb5-159e03083e3f/content>.
4. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 30.01.2020 р. у справі № 744/880/19 за позовом ОСОБА_1 до ПП «Спеціалізоване підприємство «Юстиція», Головного управління державної казначейської служби у Львівській області, Галицького відділу державної виконавчої служби Львівського міського управління юстиції про повернення сторін у стан, який існував до проведення торгів. <https://reyestr.court.gov.ua/>.

Левківський Євгеній Вікторович

студент 2 року навчання Кафедри соціально-економічних дисциплін

КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Науковий керівник: асистент кафедри соціально-економічних дисциплін

КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

Слугоцька В.М.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

У сучасних умовах цифрової трансформації суспільства та стрімкого розвитку інформаційних технологій питання охорони інтелектуальної власності в мережі Інтернет набуває особливої актуальності. Інтернет як глобальний простір обміну інформацією не має державних кордонів, що суттєво ускладнює забезпечення правового захисту авторів, виконавців, виробників фонограм, винахідників та інших суб'єктів інтелектуальних прав. З розвитком електронної комерції, цифрового контенту, онлайн-платформ і соціальних мереж значно зросла кількість порушень, пов'язаних із незаконним використанням об'єктів інтелектуальної власності, що вимагає ефективних механізмів цивільно-правової відповідальності.

Права інтелектуальної власності в Україні охоплюють дві основні групи: права на об'єкти авторського права та суміжні права (твори літератури, мистецтва, комп'ютерні програми, бази даних тощо) та права на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, торговельні марки, промислові зразки). У цифровому середовищі домінуюче значення набувають ті права, що легко копіюються й поширюються через мережу.

Основним нормативним актом, що регулює захист інтелектуальних прав в Україні, є Цивільний кодекс України, зокрема його глава про інтелектуальну власність. Зокрема, стаття 432 ЦК України передбачає, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом права інтелектуальної власності, і суд має право застосувати заходи щодо зупинення порушень або збереження доказів [1]. Крім того, стаття 431 ЦК України встановлює, що порушення такого права тягне за собою цивільну відповідальність за законом, договором або на підставі цього Кодексу [1].

Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX регламентує відносини щодо набуття, здійснення й захисту авторських прав, зокрема з використанням мережі Інтернет. Розділ V цього закону фіксує відповідальність за незаконне відтворення, публічне сповіщення або доведення творів до загального відома без згоди правовласника. Особливо важливою є стаття 56, яка встановлює процедуру припинення порушень у мережі Інтернет (takedown notice) — за умови отримання заяви правовласника власник веб-сайту повинен видалити або обмежити доступ до контенту. Крім того, стаття 55 в цьому ж законі закріплює перелік способів цивільно-правового захисту (визнання права, припинення дій, компенсація, відшкодування збитків тощо) [2].

У цифровому середовищі одним із найпоширеніших порушень є незаконне розповсюдження об'єктів авторського права — музичних, літературних, аудіовізуальних творів, програмного забезпечення тощо. Цивільно-правова відповідальність за такі дії зазвичай проявляється у трьох формах: відшкодування майнових збитків (втрата доходів або упущена вигода), виплата компенсації (flat fee або паушальна сума) та юридичне приписання припинити незаконне використання твору. У судовій практиці часто заявляють також вимогу про компенсацію моральної шкоди, завданої результатами незаконного використання творчості.

Відшкодування моральної шкоди у сфері авторських прав має особливий характер. Згідно зі статтею 23 ЦК України, моральна шкода представляє собою немайнові втрати, такі як приниження честі, гідності чи шкода діловій репутації автора, а також емоційні

страждання, що виникли внаслідок неправомірних дій інших осіб [1]. У випадку неправомірного присвоєння авторства (плагіат), спотворення твору чи розповсюдження без згоди автора, такі дії можуть завдати глибокої моральної шкоди, що підлягає компенсації. Через відсутність законодавчо визначених методик оцінки моральної шкоди її розмір встановлюється судом з урахуванням характеру порушення, ступеня страждань, рівня поширення порушення у цифровому просторі та поведінки порушника.

Суди при визначенні компенсації моральної шкоди зважають на такі критерії: характер і тривалість порушення, масштаб його поширення, ступінь вини суб'єкта, ділова репутація автора, розголос у мережі, а також інші обставини, які можуть впливати на інтенсивність страждань [3]. У мережевих умовах кожен факт порушення може мати широке охоплення, тому розголос і масовість відіграють вагомий роль у формуванні судової оцінки.

Однак застосування цивільно-правової відповідальності в Інтернеті ускладнене кількома особливостями. По-перше, ідентифікація порушника часто неможлива через використання анонімних облікових записів, VPN, віддалені сервери в юрисдикціях з іншими законами. По-друге, контент миттєво копіюється й розсилається, що значно ускладнює вилучення або контролювання всіх копій. По-третє, традиційні засоби захисту (наприклад, вилучення фізичних носіїв) не мають сили в цифровій сфері [4].

Для подолання цих викликів все активніше залучаються технічні та правові інструменти. Законодавча імплементація процедури notice-and-takedown у ст. 56 Законі України «Про авторське право і суміжні права» є вагомим кроком уперед, оскільки через вимогу припинення порушення авторського права надає правовласнику право вимагати видалення або блокування контенту без тривалого судового процесу [2]. У міжнародному середовищі цей механізм є стандартом (наприклад, DMCA у США, відповідні директиви в ЄС). Директива 2001/29/ЄС про авторське право та суміжні права у інформаційному суспільстві встановлює, що онлайн-платформи мають здійснювати відповідальність за контент користувачів, якщо не реагують на повідомлення про порушення [5].

Судова практика в Україні з питань порушень інтелектуальних прав в цифровому середовищі перебуває на стадії формування. Наприклад, у справах про незаконне розповсюдження аудіовізуальних творів через піратські сайти позивачі добивалися як компенсації збитків, так і блокування доступу до ресурсів. Проте низка рішень ускладнена через відсутність механізмів реалізації їх у транскордонному контексті та невизначеності юрисдикції. У Європі позови проти платформи YouTube та рішення ЄСПЛ у справі *Delfi AS v. Estonia* (2015) засвідчили, що інтернет-платформи можуть бути притягнені до відповідальності, якщо вони не вжили розумні заходи для видалення незаконного контенту [4]. Це рішення стало орієнтиром для української практики.

Ефективність цивільно-правової відповідальності в мережі Інтернет значною мірою залежить від здатності сторін довести факт порушення та її наслідки. У цифровому контексті доказова база формується на скриншотах, логах серверів, записах трафіку, метаданих і висновках технічних експертів. Залучення ІТ-експертів є критично важливим для підтвердження причинно-наслідкового зв'язку між незаконною дією і моральною шкодою автора [6, с. 9].

Таким чином, цивільно-правова відповідальність за порушення інтелектуальних прав у мережі Інтернет є ключовим інструментом захисту творчих правовласників у цифровому середовищі. Для її ефективного застосування необхідно: подальше удосконалення законодавства (особливо в частині відповідальності платформ і провайдерів), імплементація міжнародних стандартів (наприклад, директив ЄС), підвищення цифрової компетентності суддів та правників, а також активне використання технічних засобів і процедур (notice-and-takedown, DRM, водяні знаки). При цьому особливо увагу слід приділяти збалансуванню прав автора та суспільного інтересу на доступ до інформації як фундаменту сталого розвитку цифрової економіки України.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n138> (дата звернення 03.11.2025)
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України № 2811-IX від 01.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n725> (дата звернення 03.11.2025)
3. Як довести спричинену моральну шкоду та її розмір. URL: <https://surl.li/yfxfts> (дата звернення 03.11.2025)
4. Клименко О. С., Христинченко Н. П. Особливості юридичної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі. Академічні візії. Випуск 42. 2025. URL: <https://lnk.ua/MVwo98nVz> (дата звернення 03.11.2025)
5. Про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві : Директива Європейського Парламенту і Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-01#Text (дата звернення 03.11.2025)
6. Атаманова Ю. Є. Захист прав інтелектуальної власності у мережі Інтернет: світовий досвід та вітчизняні перспективи. Право та інновації. 2014. № 3. С. 7–14.

Мазуренко Єлизавета Олегівна,

Студентка 3 курсу, Комунального закладу вищої освіти

«Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

ПРИНЦИП СПРАВИДЛИВІСТІ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

Призначення покарання є одним із найвідповідальніших етапів кримінального судочинства, оскільки саме від правильного його визначення залежить досягнення цілей кримінального покарання – виправлення засудженого, попередження нових кримінальних правопорушень і відновлення соціальної справедливості. У цьому процесі важливу роль відіграють принципи справедливості та індивідуалізації покарання. Вони забезпечують не лише дотримання прав людини, а й формують довіру суспільства до судової системи.

Принцип справедливості вимагає, щоб покарання відповідало тяжкості кримінального правопорушення, обставинам його вчинення та особистості винного. Водночас принцип індивідуалізації покарання спрямована на врахування конкретних умов життя, мотивів, поведінки особи після кримінального правопорушення та інших факторів, що впливають на її ступінь вини. Гармонійне поєднання цих двох принципів дозволяє досягти справжнього балансу між суспільними інтересами та правами людини, що є основою правової держави.

Тому, реалізація принципу справедливості у призначенні покарання повинна виявлятися у відповідності кримінального правопорушення та покарання. Таке дотримання має відображати кримінальне законодавство. У цьому випадку кримінальний закон буде справедливим – і це залежить від законотворчості, а реалізація принципу справедливості з метою покарання залежить від правозастосування. Недотримання принципу справедливості у правотворчості призводить до його порушення у разі застосування кримінального закону. Однак наявність справедливого кримінального закону не означає, що принцип справедливого призначення покарання не буде порушено під час його застосування. Цей принцип найчастіше порушується у правоохоронній діяльності державних органів та їх посадових осіб.

У правозастосуванні принцип справедливості, передусім, виявляється в оптимальному співвідношенні загального та спеціального кримінального права. Особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, необхідно засудити, щоб забезпечити виправлення засудженого для запобігання новим кримінальним правопорушенням. Тільки в цьому випадку покарання можна вважати справедливим [1].

Відповідно до ст. 65 ККУ, Суд призначає покарання:

1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, за винятком випадків, передбачених частиною другою статті 53 цього Кодексу;

2) відповідно до положень Загальної частини цього Кодексу;

3) враховуючи ступінь тяжкості винного кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових кримінальних правопорушень. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинене кримінальне правопорушення призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень.

Підстави для призначення більш м'якого покарання, ніж це передбачено відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу за вчинене кримінальне правопорушення, визначаються статтями 69 і 69-2 цього Кодексу.

Більш суворе покарання, ніж передбачене відповідними статтями Особливої частини

цього Кодексу за вчинене кримінальне правопорушення, може бути призначене за сукупністю кримінальних правопорушень і за сукупністю вироків згідно зі статтями 70 та 71 цього Кодексу.

У випадку затвердження вирокom угоди про примирення або про визнання винуватості суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди [2].

У санкціях, пов'язаних з кожним складом кримінального правопорушення, визначені вид і межі покарання, що може бути застосоване відносно особи, що вчинила дане суспільно небезпечне діяння. Відповідно, передумовою правильного призначення покарання і є насамперед правильна, відповідно волі законодавця, оцінка вчиненого діяння, тобто його правильна кваліфікація. Помилкова кваліфікація кримінального правопорушення, у чому б не виразилася помилка, виключає за загальним правилом призначення справедливого покарання, що відповідає інтересам як держави й суспільства, з одного боку, і злочинця – з іншої.

Грубим порушенням закону й перекрученням судової політики є довільне або помилкове призначення покарання за вчинення дій, що фактично не містять ознак певного складу злочину. Нетерпимі в умовах правової демократичної держави й випадки необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності, що виникають від недостатньо ретельної перевірки обвинувальних матеріалів, недбалого або формального відношення до питання про підстави або умови кримінальної відповідальності. Суд, вирішуючи питання про наявність складу кримінального правопорушення в діях особи й про притягнення її до кримінальної відповідальності, повинен брати до уваги всі вказівки Загальної частини кримінального закону про умови й підстави кримінальної відповідальності.

Особливо неприпустимий у кримінальному праві формальний підхід під час кваліфікації діянь, у результаті якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності й покарана за малозначні діяння, що лише формально підпадають під ознаки того або іншого складу кримінального правопорушення, у той час як фактично вони не представляють суспільної небезпеки в чинність явної малозначності й відсутності шкідливих наслідків. У цьому випадку обвинувальний вирок підлягає скасуванню як суперечному найважливішому принципу кримінального права – принципу матеріального розуміння кримінального правопорушення [3].

Тому, призначення покарання є ключовим етапом кримінального судочинства, який безпосередньо впливає на досягнення цілей кримінального покарання – виправлення засудженого, попередження нових кримінальних правопорушень і відновлення соціальної справедливості. Основу цього процесу становлять принципи справедливості та індивідуалізації покарання, які гарантують баланс між інтересами суспільства і правами людини.

Дотримання принципу справедливості вимагає відповідності між тяжкістю злочину, обставинами його вчинення та видом покарання, тоді як індивідуалізація передбачає врахування особистих характеристик винного, мотивів, умов життя та поведінки після злочину. Недотримання цих принципів як у законотворчості, так і в правозастосуванні, призводить до викривлення сутності кримінальної відповідальності та підриває довіру суспільства до судової системи.

Відповідно до ст. 65 КК України, суд має призначати покарання в межах санкції, передбаченої законом, із урахуванням тяжкості правопорушення, особи винного та обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання. Водночас правильність кваліфікації злочину є передумовою справедливого призначення покарання, адже будь-які помилки в оцінці діяння неминуче ведуть до неправомірного вироку.

Отже, справедливе та індивідуалізоване призначення покарання є не лише юридичним обов'язком суду, а й запорукою законності, гуманізму та ефективності кримінального права, що утверджує верховенство права і довіру громадян до правосуддя.

Література:

1. Костянтин Марисюк: Принцип справедливості призначення кримінального покарання. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jan/29771/351.pdf>
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 17.07.2025, 4496-IX, 4499-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n303>
3. Ющик О.І. кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і криміналістики юридичного факультету: Індивідуалізація покарання як кримінально-правовий принцип. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/888b6711-fb97-4826-92e5-c0206f9641fe/content>

Маліновська Марина Олексіївна

Здобувачка вищої юридичної освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

АДИНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПРАВОСУДДЯ

Воєнний стан створює виняткові правові та організаційні умови для здійснення правосуддя, у тому числі адміністративного. Українське адміністративне судочинство зберігає свою юрисдикцію та основні гарантії, проте вимушено адаптується до ризиків безпеки, руйнувань інфраструктури та обмежень доступу до інформаційних реєстрів. Законодавчою основою є Кодекс адміністративного судочинства України та Закон України «Про правовий режим воєнного стану», які задають рамки діяльності судів і підстави для зміни їхнього режиму роботи.

По-перше, проблеми доступу до правосуддя: бойові дії, переселення населення, пошкодження судових будівель та реєстрів ускладнюють подачу процесуальних документів та участь сторін у засіданнях. На практиці це призводить до накопичення невідкладних і невідкладних проваджень та зростання ризику фактичного обмеження права на судовий захист. Науковці відзначають, що незважаючи на декларації про збереження доступу до правосуддя, реальна можливість звернення до адміністративного суду стає фрагментованою залежно від регіону та технічних умов [1, с. 36].

По-друге, процесуальні строки та дедлайни. КАС України прямо не передбачає автоматичного продовження давності чи процесуальних строків у зв'язку з воєнним станом, що створює правову невизначеність для позоводавців, які не могли своєчасно звернутися до суду. На практиці суди застосовують інститути поновлення пропущених строків з поважних причин; науковці констатують потребу законодавчого врегулювання спеціальних правил щодо строків на період воєнного стану [2].

По-третє, забезпечення публічності та справедливого процесу. Обмеження пересування, загроза безпеці та технічні проблеми ускладнюють відкриті засідання та повноцінну участь представників ЗМІ й громадськості. Водночас основні процесуальні гарантії (право на оскарження, доступ до суду) мають зберігатися, а суди повинні застосовувати гнучкі механізми (відеоконференції, відкладення, розгляд у скороченому порядку для невідкладних справ) з урахуванням принципу пропорційності [3].

Для забезпечення безперервності судочинства було запроваджено низку заходів: зміни підсудності (перерозподіл справ із судів, де робота неможлива), рекомендації щодо роботи судів в особливих умовах, визнання можливості розгляду справ лише за письмової згоди учасників, активне використання відеотехнологій. Верховний Суд та органи суддівського самоврядування видали відповідні розпорядження й рекомендації, що дозволило уникнути повного паралічу розгляду адміністративних справ у мирних регіонах, хоча й призвело до нерівномірності доступу.

Отже, адміністративне судочинство в умовах воєнного стану зберігає своє значення як гарант правової протидії державним діям, однак ефективність цього гаранта залежить від адаптивності нормативно-правової бази, технологічної готовності судів та політики збереження доступу до правосуддя. Поєднання законодавчих інструментів, судових рекомендацій і практичних організаційних рішень дозволяє мінімізувати ризики порушення прав громадян, якщо держава і судова система діятимуть узгоджено й прозоро.

Література:

1. Тихонова Д. С. Вплив воєнного стану на розгляд адміністративних судових справ, 2022. С.35–42.
2. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної ради. № 35-36, № 37, ст.446. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 26.10.2025 р.)
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради. № 28, ст. 250 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 26.10.2025 р.)

Малюта Владислав Васильович

аспірант 2-го року навчання

кафедри адміністративного і фінансового права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Ківалов Сергій Васильович

ЩОДО ЗАЛИШЕННЯ ЗАЯВ БЕЗ РУХУ КОЛЕГІАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» стало послідовним кроком розвитку юридичної визначеності адміністративних процедур. Вказаним законом здійснено спробу уніфікувати ці правовідносини, втім, внаслідок недоліків юридичної техніки Закон України «Про адміністративну процедуру» не може ефективно регулювати окремі аспекти адміністративних процедур за участю органів місцевого самоврядування. Яскравим прикладом такої прогалини у регулюванні є неадаптованість правового інституту залишення заяви без руху до застосування колегіальними органами місцевого самоврядування. Така неврегульованість може мати негативні наслідки як для адміністративного органу, оскільки значно обмежується інструментарій публічного адміністрування, так і для громадян, оскільки наявна прогалина може бути передумовою для зловживань з боку адміністративних органів. Ураховуючи зазначене, дослідження цієї проблематики є надзвичайно актуальним для підвищення ефективності роботи органів місцевого самоврядування та для забезпечення реалізації конституційних прав громадян.

Інститут залишення заяви без руху врегульовано статтею 43 Закону України «Про адміністративну процедуру». У першому реченні частини 1 вказаної норми зазначено: «У разі, якщо заяву подано з порушенням встановлених законодавством вимог, посадова особа адміністративного органу, яка розглядає справу, приймає рішення про залишення заяви без руху». Запроваджуючи такий правовий інститут, законодавець мав на меті оптимізувати процедуру розгляду заяв громадян. Так, вказана норма дозволяє адміністративному органу гнучко відповідати на суттєві недоліки заяв, не розглядаючи по суті заяви, які внаслідок недоліків форми завідомо неможливо задовольнити, а також з іншого боку забезпечує заявникам можливість вчасно виправити такі недоліки і продовжити розгляд заяви по суті. Таким чином, і адміністративний орган, і заявник зацікавлені у належному функціонуванні правового інституту залишення заяви без руху [1, ч. 1 ст. 43].

Варто звернути увагу, що застосування цього інституту у практиці колегіальних органів місцевого самоврядування таких як рада або виконавчий комітет має певні особливості. Частиною 2 статті 22 Закону України «Про адміністративну процедуру» визначено: «Колегіальний адміністративний орган може уповноважити одного із своїх членів або посадову особу свого апарату (секретаріату, виконавчого органу) для проведення всіх процедурних дій. У такому разі уповноважений член колегіального адміністративного органу або посадова особа апарату (секретаріату, виконавчого органу) такого органу інформує відповідний колегіальний адміністративний орган про результати розгляду справи, після чого такий орган приймає рішення чи вчиняє дію у справі у строки, визначені законом» [1, ч. 2 ст. 22].

Тобто, за задумом законодавця у цьому випадку колегіальний орган місцевого самоврядування (наприклад, рада або виконавчий комітет) може призначити уповноважену особу, яка матиме відповідні повноваження щодо вчинення процедурних дій. Втім, така особа не матиме повноважень для прийняття процедурних рішень (зокрема, про залишення заяви без руху), а тому адміністративний орган все одно має прийняти рішення про залишення заяви без руху колегіально.

Згідно з частиною 1 статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», рада приймає акти у формі рішень на своєму пленарному засіданні. Аналогічно, частина 6

передбачає, що виконавчий комітет ухвалює рішення на своєму засіданні більшістю голосів. Таким чином, уповноважена особа колективного органу місцевого самоврядування має повноваження щодо попереднього розгляду заяви і підготовки проєкту рішення, натомість, саме рішення про залишення заяви без руху має прийматися на засіданні колегіального органу місцевого самоврядування [2, ч.ч. 1, 6 ст. 59].

Частиною 3 статті 43 Закону України «Про адміністративну процедуру», встановлено триденний строк для залишення заяви без руху. Водночас, згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», сесія ради скликається не рідше одного разу на квартал (для розгляду деяких питань не рідше одного разу на місяць або на два тижні), а засідання виконавчого комітету – не рідше одного разу на місяць. На практиці такі органи дійсно збираються один або два рази на місяць. Натомість, для того щоб колегіальний орган місцевого самоврядування міг ефективно приймати рішення про залишення заяв без руху протягом відведеного триденного строку необхідно, щоб такі колегіальні органи працювали безперервно, що, вочевидь, недоцільно [1, ч. 3 ст. 43][2, ч. 5 ст. 46, ч. 1 ст. 53].

Так, правове регулювання інституту залишення заяви без руху має бути адаптоване до реалій сесійної роботи органів місцевого самоврядування. Необхідно відшукати баланс між оперативністю, належним розглядом та процедурною економією у публічному адмініструванні. На нашу думку цього можна досягти, якщо надати можливість колегіальним органам призначати уповноважену особу, яка матиме повноваження залишати заяву без руху самостійно, тобто без необхідності прийняття або затвердження такого рішення колегіальним адміністративним органом. Зважаючи на те, що залишення заяви без руху вимагає лише аналізу відповідності такої заяви формальним вимогам законодавства, це не вимагає ґрунтовного аналізу заяви адміністративним органом. Таким чином, досягнення процедурної економії шляхом делегування посадовій особі повноважень колегіального органу щодо залишення заяви без руху за загальним правилом не матиме негативного впливу на якість здійснення адміністративної процедури колегіальними органами місцевого самоврядування.

Враховуючи усе наведене вище, необхідно доповнити частину 2 статті 22 Закону України «Про адміністративну процедуру» абзацом наступного змісту: «У випадку, якщо колегіальний адміністративний орган здійснює свої повноваження сесійно, повноваження з прийняття процедурних рішень покладаються на керівника такого органу. Колегіальний орган може уповноважити одного зі своїх членів, посадову особу апарату або підпорядкований орган для прийняття процедурних рішень».

Література:

1. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2073-20> (дата звернення: 22.09.2025);
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.09.2025).

Маляренко Володимир Володимирович,

курсант 3 курсу

факультету підготовки фахівців для органів досудового

розслідування

Національної поліції України

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Бабанін Сергій Володимирович,

кандидат юридичних наук,

доцент, доцент кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

ЗАМАХ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

У сучасному кримінальному законодавстві України визначення замаху на вчинення кримінального правопорушення є недостатньо повним, що зумовлює суперечності у його тлумаченні. Відсутність чіткої та уніфікованої практики кваліфікації замаху в діяльності правозастосовних органів призводить до помилок у кримінально-правовій оцінці діянь та призначенні покарань. Попри оновлення кримінального законодавства та значну кількість наукових праць, присвячених проблематиці замаху, зберігається суттєвий розрив між теоретичними положеннями та їх практичним застосуванням. У зв'язку з цим актуальним постає завдання перегляду повноти правового регулювання кримінальної відповідальності за замах з метою вдосконалення правозастосування.

Відповідно до частини другої статті 13 Кримінального кодексу України, до незакінчених кримінальних правопорушень належать готування та замах. При цьому стадія замаху можлива виключно у випадках наявності прямого умислу. Замах може мати як активну форму (вчинення дії), так і пасивну (бездіяльність), наприклад, навмисне ухилення від надання допомоги з метою заподіяння шкоди. Замах на вчинення кримінального правопорушення передбачає усвідомлення особою суспільної небезпечності свого діяння, передбачення його наслідків і бажання досягти цих наслідків. Згідно з позицією Верховного Суду України (постанова № 2 від 7 лютого 2003 року), замах на вбивство завжди передбачає прямий умисел, що визначає його правову кваліфікацію [1, с. 8].

Ключовою ознакою замаху є безпосередня спрямованість дій (чи бездіяльності) на вчинення конкретного кримінального правопорушення, передбаченого нормою Особливої частини КК України. Такі дії ставлять об'єкт правової охорони у стан реальної небезпеки заподіяння шкоди.

Для розмежування готування та замаху слід визначити, чи є вчинене діяння складовою об'єктивної сторони кримінального правопорушення. У залежності від складу, одні й ті самі дії можуть кваліфікуватися по-різному. Наприклад, незаконне проникнення у житло може розглядатися як готування до вбивства або як замах на крадіжку — залежно від наміру та конкретної ситуації.

На відміну від готування, відповідальність за замах не залежить від тяжкості кримінального правопорушення, що відрізняє ці стадії. Розмежування замаху та закінченого правопорушення базується на аналізі структури складу правопорушення, а також змісту умислу винного. Важливою ознакою замаху є відсутність збігу між задумом і

фактичним результатом, що не властиво для завершеного злочину. Наприклад, якщо особа мала намір вчинити крадіжку у великих розмірах, але з незалежних причин не досягла бажаного результату, вчинене підлягає кваліфікації як замах, незалежно від розміру фактично викраденого майна [2, с. 16].

У теорії кримінального права існує консенсус щодо обов'язкової наявності прямого умислу при замаху, а також безпосередньої спрямованості дій на реалізацію складу кримінального правопорушення. У практичній площині ці ознаки не завжди однозначно ідентифікуються, що потребує подальшої розробки критеріїв розмежування замаху, готування і завершеного діяння [3, с. 11].

Удосконалення законодавчого регулювання замаху на вчинення кримінального правопорушення має передбачати конкретизацію ознак об'єктивної сторони діяння, уточнення змісту умислу та запровадження уніфікованих підходів до кваліфікації таких дій у судовій практиці. Такий підхід сприятиме посиленню правової визначеності, однаковості правозастосування та забезпеченню принципу справедливості у кримінальному судочинстві.

Література:

1. Кондратьєва А.О. Корогод С.В. Поняття замаху на кримінальне правопорушення. The 9 th International scientific and practical conference "Scientific progress: innovations, achievements and prospects"(May 29-31, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. 668 р.. 2023.
2. Редька В.В. Стадії вчинення кримінального правопорушення. The 11 th International scientific and practical conference "European congress of scientific achievements"(November 4-6, 2024) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2024. 547 р.. 2024.
3. Ткаченко І. М. Кримінальне правопорушення як кримінально-правова ознака потерпілої особи. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. С. 485-490.

Мельник Софія

Студентка, 4 курсу

Вінницького державного педагогічного університету

Імені Михайла Коцюбинського

ОСВІТА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ТRENДИ

Ефективне та відповідальне виконання державним службовцем своїх обов'язків, залежить політичний, соціально-економічний, правовий та духовно-культурний благоустрій кожної цивілізованої держава.

Сучасний держслужбовець повинен: ефективно використовувати свої професійні знання та навички задля належного виконання посадових обов'язків передбачених посадовою інструкцією; розвивати стосунки з колегами та створювати професійну атмосферу з іншими; демонструвати здатність адаптуватися до різних життєвих ситуацій; комплексно поєднувати свої знання та вміння задля полегшення виконання своєї роботи у сучасному світі.

На думку сучасних науковців, висококompетентних державних службовців в університетах необхідно готувати під вимоги сучасних роботодавців з сучасними умовами праці. Наголошує на цьому і прагнення України подолати шлях євроінтеграції. Для цього слід вирішити низку нагальних проблем всередині нашої держави. Такі проблеми характеризуються: відсутністю чіткого перерозподілу адміністративних та політичних завдань в системі управління державного апарату; недостатня прозорість діяльності державних службовців; недосконалість механізмів призначення, звільнення та просування по державній службі; неналежне надання послуг державними службовцями. Н. Алюшина вважає, що для формування високоефективних компетентностей державних службовців відповідно до європейських стандартів слід використовувати накопичений роками досвід країн Європи задля реалізації ідеї «компетентної сервісної та цифрової України» [3].

Зміни в інституті державного управління відбуваються не лише під впливом прагнення України стати членом Європейського Союзу, але й під впливом глобальних викликів, таких як: COVID-19 та повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України. Відповідно під впливом цих подій, з'являється й проблема кадрового забезпечення та підвищення кваліфікації працюючих державних службовців, що є актуальною, і сьогодні. Сучасними методами підвищення кваліфікації працівників є: проведення тренінгів, використання case study, застосування баскет-методу, залучення коучів, проведення майстер-класів, реалізація поведінкового методу та методу сторітеллінгу, застосування екшн-навчання, реалізація методів: shadowing(стеження) та методу secondment(своєрідного «відрядження»). Іншими методами є: Building-метод, E-learning, самонавчання та метод Brainstorming.

Завдяки реалізації цих методів можна забезпечити висококваліфікованими кадрами різних рівнів інституції [2, с. 70-74].

Ще одним із напрямків вдосконалення державної служби є інтеграція штучного інтелекту та цифрових технологій під час процесу якісного надання послуг державними службовцями. Як показують дослідження, вже сьогодні в цьому русі така інтеграція робить значні успіхи, що підтверджується високим показником Індексу показником розвитку електронного уряду [1, с.6-7].

У висновку ми дійшли, що для ефективного виконання державними службовцями своїх обов'язків та для інтеграції європейського досвіду в українські реалії необхідно не лише вирішити проблему кадрового забезпечення та регулярного проведення заходів для підвищення кваліфікації вже працюючих державних службовців застосовуючи сучасні методи навчання, але й вирішувати інші проблеми пов'язані з забезпеченням високоефективних та компетентних кадрів.

Література:

1. Бабічев, А., Котковський, В., & Чердніченко, Т. (2024). Технології та інновації у публічному управлінні: сучасні тренди, вплив на якість державних послуг. Економіка та суспільство, (65).
2. Дзюрах, Ю. М., & Потапська, Б. В. (2023). Підвищення професійного рівня державних службовців в системі публічного управління.
3. Сучасні виклики забезпечення ефективної та відповідальної державної служби. Новини. URL: <https://journal-discourse.com/uk/kataloh-statei/2024/2024r-481-3/suchasni-vyklyky-zabezpechennia-efektyvnoi-ta-vidpovidalnoi-derzhavnoi-sluzhby>

Мирза Світлана Степанівна

К.ю.н., доцент, професор кафедри загальноправових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

Спаторук Богдан Андрійович

Курсант 2 курсу ФПФОДР НПУ, 203 взвод
«Одеський державний університет внутрішніх справ»

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАХИСТІ МАЙНОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ

Війни з найдавніших часів залишаються невід'ємним супутником розвитку людської цивілізації. Починаючи з епохи кам'яного віку й до сучасності, збройні конфлікти постійно супроводжували історію людства, визначаючи хід політичних, економічних і соціальних процесів. Найбільш масштабними та руйнівними серед них стали Перша та Друга світові війни, які спричинили загибель мільйонів людей і залишили значну частину населення без житла та засобів до існування.

Незважаючи на розвиток міжнародного права та формування глобальних механізмів безпеки, збройні конфлікти продовжують залишатися характерною ознакою сучасного світу. Яскравим прикладом цього є триваюча збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру 24 лютого 2022 року. Вказаний конфлікт призвів до безпрецедентних людських втрат, масштабних руйнувань інфраструктури, знищення приватного майна та системного порушення основоположних прав і свобод громадян України. Більшість держав світової спільноти визнають, що збройна агресія росії становить безпосередню загрозу сучасній європейській та глобальній системі безпеки. Водночас незламність, рішучість і стійкість українського народу стали символом боротьби за свободу, суверенітет та демократичні цінності у світі.

Міжнародна спільнота консолідувала свої зусилля перед спільною загрозою, усвідомлюючи, що агресивні наміри російської федерації виходять далеко за межі територіального конфлікту з Україною. У цьому контексті Україна у тісній співпраці з міжнародними партнерами здійснює системні заходи, спрямовані на зміцнення обороноздатності держави, збереження її суверенітету та незалежності.

Водночас, одним із ключових напрямів міжнародно-правового реагування залишається створення дієвого механізму компенсації шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії. Формування такого механізму має забезпечити реальне відшкодування збитків потерпілим громадянам України в умовах одного з найбільш масштабних збройних конфліктів у Європі після Другої світової війни. Розбудова ефективної системи компенсації вимагає гармонійного поєднання національних правових інструментів та міжнародних механізмів захисту прав людини.

Важливим міжнародно-правовим засобом захисту порушених прав громадян України залишається звернення до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), юрисдикція якого поширюється на держави – учасниці Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Попри припинення членства російської федерації в Раді Європи, ЄСПЛ продовжує розглядати заяви, що стосуються подій, які відбулися до моменту виходу цієї держави з організації. Судова практика ЄСПЛ зберігає статус важливого джерела прецедентного права, спрямованого на встановлення міжнародної відповідальності та визначення принципів справедливого відшкодування завданої шкоди [1].

Російська федерація приєдналася до Ради Європи 28 лютого 1996 року та була виключена з її складу 16 березня 2022 року [2]. Водночас статус Високої Договірної Сторони Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) росія зберігала до 16 вересня 2022 року відповідно до положень статті 58 Конвенції [1] та резолюцій Комітету міністрів Ради Європи. Після цього держава офіційно відмовилася визнавати чинність як Статуту Ради Європи, так і ЄКПЛ, що створило прецедент правового вакууму щодо відповідальності за численні порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях України.

У зв'язку з денонсацією Конвенції особливої актуальності набуло питання продовження розгляду справ, відкритих у провадженні Європейського суду з прав людини на момент виходу росії з Ради Європи. Згідно з принципом субсидіарності, закріпленим у преамбулі ЄКПЛ, основна відповідальність за дотримання прав і свобод людини покладається на держави-учасниці, проте їхні дії підлягають контролю з боку ЄСПЛ як наглядового органу.

Одним із ключових прикладів реалізації цього принципу є об'єднана справа «Україна та Нідерланди проти росії» (заяви № 8019/16, 43800/14 та 28525/20), що має комплексний характер і охоплює численні порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, а також катастрофу рейсу МН 17, збитого над Донбасом у 2014 році [3]. У межах цього провадження Україна подала міждержавні заяви проти російської федерації, в яких стверджувалося про систематичні порушення статей 2 (право на життя), 3 (заборона катувань), 5 (право на свободу та особисту недоторканність), 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), 13 (право на ефективний засіб правового захисту), а також Протоколу № 1 (захист власності) до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Нідерланди, своєю чергою, звернулися до ЄСПЛ від імені родичів загиблих у катастрофі рейсу МН 17, оскільки ракета, якою було збито літак, була випущена з території, підконтрольної проросійським збройним формуванням. Це надало справі виняткового міжнародного виміру – вона стала не лише прикладом міждержавної відповідальності, а й підтвердила, що порушення прав, зокрема майнових, мають транскордонний характер і зачіпають як українських, так і іноземних громадян [4].

За результатами розгляду справи ЄСПЛ дійшов висновку, що російська федерація здійснювала ефективний контроль над окупованими районами Донецької та Луганської областей, що зумовлює її міжнародно-правову відповідальність за порушення прав людини, включаючи позбавлення житла, знищення майна та перешкоджання реалізації права власності. Отже, суд фактично підтвердив, що держава-агресорка несе обов'язок відшкодувати заподіяну шкоду та забезпечити відновлення порушених прав потерпілих.

Зазначена справа має фундаментальне значення для формування прецедентної практики ЄСПЛ щодо захисту майнових прав осіб, які втратили житло, бізнес або інше майно внаслідок військових дій на території України. Варто наголосити, що суд і раніше розглядав справи, пов'язані з воєнною агресією, окупацією територій та системними порушеннями майнових прав цивільного населення, однак справа «Україна та Нідерланди проти росії» є унікальною за масштабом та доказовою базою, яка підтверджує міжнародно-правову відповідальність держави за дії своїх збройних формувань.

Показовим прецедентом у практиці Європейського суду з прав людини є справа «Кіпр проти Туреччини» № 25781/94, у якій рішення по суті було ухвалено 10 травня 2001 року, а рішення щодо справедливої сатисфакції – 12 травня 2014 року. У межах цієї справи Суд встановив, що Турецька Республіка, здійснюючи ефективний контроль над північними районами Кіпру, порушила низку положень Європейської конвенції з прав людини, зокрема статтю 8 (право на повагу до житла) та статтю 1 Протоколу № 1 (захист власності). Предметом розгляду стало позбавлення греків-кіпріотів доступу до їхнього житла, землі та

іншого нерухомого майна [5].

Вирішуючи питання про надання справедливої сатисфакції, ЄСПЛ дійшов висновку, що компенсаційні виплати повинні бути спрямовані не державі Кіпр, а безпосереднім жертвам порушень – родинам зниклих безвісти та внутрішньо переміщеним особам. Такий підхід суду заклав прецедентну практику, відповідно до якої держава, що здійснює окупацію чи ефективний контроль над територією, несе міжнародно-правову відповідальність за порушення права власності цивільного населення.

Зазначене рішення стало важливим орієнтиром для сучасних міждержавних справ, зокрема у контексті розгляду проваджень «Україна проти росії» та «Україна та Нідерланди проти росії», у яких ЄСПЛ фіксує аналогічні порушення – позбавлення українських громадян можливості володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном у зв'язку з війною та окупацією. Такий підхід Суду сприяє формуванню системної моделі міжнародної відповідальності держави-агресора за завдану шкоду та створює правову основу для майбутнього компенсаційного механізму, який має забезпечити постраждалим особам реальне відшкодування матеріальних втрат.

Отже, аналіз прецедентів у справах «Кіпр проти Туреччини» та «Україна та Нідерланди проти росії» свідчить про послідовне формування Європейським судом з прав людини доктрини міжнародного захисту майнових прав осіб, постраждалих від війни, окупації та збройної агресії. Ці справи демонструють, що Суд розглядає відповідні порушення не лише як індивідуальні випадки, а як системні наслідки воєнних конфліктів, які зачіпають фундаментальні права людини – на життя, на житло та на власність.

Рішення Європейського суду з прав людини формують важливу прецедентну практику, яка підтверджує міжнародно-правову відповідальність держави-агресора за знищення, пошкодження або незаконне відчуження майна, а також визначає її обов'язок здійснити повне відшкодування завданої шкоди. Для України ця практика має особливе значення, оскільки забезпечує юридичне підґрунтя для захисту прав громадян, які втратили житло, бізнес чи інше майно внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Роль ЄСПЛ у цьому процесі виходить за межі констатації фактів порушень. Суд фактично формує правові механізми міжнародного відшкодування збитків, що можуть бути реалізовані через відповідні інституції, зокрема Реєстр збитків, створений Радою Європи у 2023 році [6]. Цей інструмент має стати ключовою складовою майбутньої системи компенсацій для осіб, які постраждали внаслідок війни.

Таким чином, практика Європейського суду з прав людини засвідчує, що навіть в умовах війни та глобальної нестабільності європейська система правосуддя залишається ефективним засобом захисту основоположних прав людини. Вона забезпечує не лише правову оцінку порушень, а й створює реальні механізми відновлення справедливості через міжнародно-правові інструменти компенсації шкоди.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Resolution CM/Res (2022) 2 on the cessation of the membership of the Russian Federation to the Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/0900001680a5da51>
3. Q&A – Ukraine and the Netherlands v. Russia. URL: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/press-q-a-ukraine-netherlands-russia-eng?>
4. Europe's top rights court finds Russia responsible for downing of MH17 rights abuses

in Ukraine. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/europes-top-rights-court-finds-russia-responsible-downing-mh17-rights-abuses-2025-07-09/>

5. Справа «Кіпр проти Туреччини» CASE OF CYPRUS V. TURKEY (Заява № 25781/94). URL: <https://rm.coe.int/16806b5964>

6. Резолюція СМ/Res (2023) 3 «Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією російської федерації проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23#Text.

Момот Катерина Сергіївна

студентка 4-го року навчання Юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Науковий керівник: Присяжна А.В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ: ВИКЛИКИ ДЛЯ АДВОКАТУРИ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

В умовах збройної агресії проти України питання захисту прав військовополонених набуває особливого значення, оскільки кожен випадок порушення прав військовослужбовців - це не лише заперечення основоположних принципів гуманності, але й серйозне випробування ефективності міжнародно-правових механізмів захисту людини. Саме тому особлива роль належить адвокатурі, яка забезпечує не лише фаховий захист осіб, що зазнали порушення прав у полоні, але й сприяє формуванню правової позиції держави у міжнародних судових процесах.

Адвокат є тією ланкою, що стоїть на межі між людиною та державою, забезпечуючи захист її основоположних прав і процесуальних гарантій навіть у найскладніших умовах збройного конфлікту. У той час як Україна активно працює над зміцненням системи національного та міжнародного правосуддя щодо воєнних злочинів, постає питання готовності адвокатури взяти на себе провідну роль у цьому процесі та ефективно реалізовувати свої професійні обов'язки в контексті сучасних викликів[1].

Надзвичайно важливою у цьому контексті є скоординована взаємодія національної та міжнародної систем протидії катуванням, жорстокому та нелюдському поводженню з військовополоненими [2, 56]. Серед нормативної бази, що найефективніше регламентує правовий статус військовополонених, варто виділити Женевську конвенцію про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року (набрала чинності у 1955 р.) [3] та Інструкцію про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права, затверджену наказом Міністерства оборони України №164, де визначено поняття військовополоненого і наведено категорії осіб, до яких воно застосовується. [4].

У процесі практичної імплементації норм міжнародного гуманітарного права, адвокати виступають провідними суб'єктами у документуванні фактів порушень, забезпеченні правової допомоги потерпілим і членам їхніх родин, а також у підтриманні комунікації між національними органами влади, міжнародними інституціями та гуманітарними структурами. Важливим аспектом адвокатської діяльності є сприяння у встановленні місцезнаходження полонених осіб, щодо яких відсутня офіційна інформація, та контроль за дотриманням гарантій права на захист, визначених Женевськими конвенціями. У межах так званих «судових процедур і вироків рф» на окупованих територіях адвокат має забезпечити належну правову підтримку, зафіксувати факти порушень та ініціювати включення військовополоненого до списків на обмін [5].

Свідчення звільненого з полону правозахисника Максима Буткевича, незаконно засудженого окупаційною владою Росії до 13 років ув'язнення, чітко демонструє, що позбавлення доступу до реального адвокатського захисту фактично означає заперечення самого права на справедливий суд. У процесі слідства йому надавався лише формальний «захист»: призначені адвокати не з'являлися на допити, не спілкувалися з підзахисним та погоджували документи, підготовлені слідством. Навіть під час судового засідання правова допомога була суто номінальною - адвокатка, яка вперше зустрілася з ним безпосередньо перед процесом, фактично демонструвала політичну лояльність до влади, що свідчить про

повне ігнорування професійних та етичних стандартів адвокатської діяльності [6].

Наразі, адвокати є центральною ланкою у процесі надання безоплатної правничої допомоги військовополоненим та звільненим із полону, започаткованої Міністерством оборони України. Адвокати, що залучаються до системи безоплатної правничої допомоги, виконують функцію гаранта ефективного правового захисту. Важливим аспектом є координація адвокатів із представниками правоохоронних органів, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини та міжнародних організацій, зокрема Міжнародного комітету Червоного Хреста [7].

Реалізація даного механізму відбувається за чітко визначеним алгоритмом. Після надходження звернення до Міністерства оборони України адвокати, залучені до системи безоплатної допомоги, проводять первинну консультацію, під час якої роз'яснюють особі порядок відновлення її прав, допомагають скласти заяви, скарги або інші правові документи. Якщо справа потребує процесуальних дій — захисту у кримінальному провадженні, представництва в суді чи звернення до міжнародних інстанцій, особу скеровують до адвокатів, включених у Реєстр фахівців системи вторинної правничої допомоги [7].

Однак, у процесі реалізації різноманітних ініціатив, адвокатура стикається з низкою суттєвих викликів. Насамперед - із браком підготовлених фахівців, здатних працювати зі справами, що стосуються міжнародних злочинів та порушень норм гуманітарного права. В умовах значного навантаження, коли на одного адвоката може припадати десятки справ, зокрема й «заочних», виникають труднощі із забезпеченням належного рівня захисту. Обмежений доступ до клієнтів, брак часу на підготовку та психологічне виснаження у справах, пов'язаних із тортурами чи воєнними злочинами, створюють додаткові ризики для дотримання стандартів справедливого суду [1].

Ще одним складним викликом для адвокатури є правовий статус і професійна діяльність адвокатів на тимчасово окупованих територіях. Запровадження законодавства держави-агресора на цих територіях поставило українських адвокатів перед дилемою: залишаючись в окупації, вони змушені або формально «легалізувати» свою діяльність відповідно до незаконних вимог окупаційної адміністрації, або повністю припинити професійну практику. Така ситуація фактично позбавляє населення окупованих територій права на доступ до правосуддя та правової допомоги відповідно до стандартів України і міжнародного права. Проте міжнародна практика, зокрема рішення ЄСПЛ у справах *Cyprus v. Turkey* (2001), підтверджує, що населення не може бути повністю позбавлене своїх прав. Це означає, що адвокатська діяльність навіть в умовах окупації може і повинна розглядатися як виконання гуманітарної місії, спрямованої на мінімальний захист базових прав людини [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що сучасна адвокатура України стоїть перед безпрецедентними викликами, пов'язаними із захистом прав військовополонених у контексті збройної агресії. Незважаючи на дефіцит спеціалізованих кадрів, обмеження у доступі до клієнтів і складність роботи в умовах окупації, адвокати залишаються ключовими носіями правової культури та інструментом реалізації принципів гуманності. Подальше вдосконалення системи правничої допомоги, розвиток співпраці з міжнародними організаціями та підвищення рівня підготовки адвокатів є необхідними умовами для утвердження верховенства права й захисту людської гідності в умовах війни.

Література:

1. Адвокатура – найслабша ланка “трикутника правосуддя” в умовах війни? - Адвокатське об'єднання AZONES. Адвокатське об'єднання AZONES - Якісні юридичні послуги без штучних меж і шаблонів. Кримінальне, міжнародне, корпоративне і податкове право. Вирішення спорів. Білокомірцева злочинність. GR. URL: <https://azones.law/analytics/advokatura-najslabsha-lanka-trykutnyka-pravosuddya-v-umovah-vijny> (дата звернення: 02.11.2025).
2. Оніщенко Н. М. Міжнародно-правовий захист прав військовополонених: контекст

європейських цінностей. Проблеми ефективності міжнародно-правового регулювання прав військовополонених. 2023. С. 56–58. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023/12/Збірник-військовополонені_НДІ-ВПЗ_2023-1.pdf (дата звернення: 01.11.2025).

3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 02.11.2025).

4. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ М-ва оборони України від 23.03.2017 № 164 : станом на 31 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 02.11.2025).

5. Адвокатська діяльність в окупації: забезпечення права на захист чи колабораціонізм? - Українська Гельсінська спілка з прав людини. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/advokatska-diiialnist-v-okupatsii-zabezpechennia-prava-na-zakhyst-chy-kolaboratsionizm> (дата звернення: 02.11.2025).

6. «Нам сказали, що ми зникли й можемо ніде більше не з'явитися» - Максим Буткевич про полон - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c70839edeego> (дата звернення: 02.11.2025).

7. Безоплатна правнича допомога військовополоненим та звільненим з полону. Суспільне Новини. URL: <https://surli.cc/ucawpa> (дата звернення: 01.11.2025)

Огородник Аліна Олександрівна

курсантка 4-го року навчання факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України

Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Одеського державного університету внутрішніх справ Ярош В.В.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ТА ЇЇ РОЗМЕЖУВАННЯ З ПОСОБНИЦТВОМ У ТЕРОРИСТИЧНОМУ АКТІ

Кримінально-правова кваліфікація фінансування тероризму та її розмежування з пособництвом у терористичному акті має важливе теоретичне та практичне значення для формування критеріїв відмежування. В умовах сучасних глобальних викликів питання чіткого визначення меж кримінальної відповідальності за фінансування тероризму набуває особливої актуальності, адже фінансові потоки є основою для здійснення терористичних актів, підготовки до них або забезпечення діяльності терористичних організацій. Україна, ратифікувавши низку міжнародних конвенцій у сфері боротьби з тероризмом, зобов'язалася імплементувати положення, які криміналізують фінансування терористичної діяльності відповідно до міжнародних стандартів.

Фінансування тероризму визначене у статті 258-5 Кримінального кодексу України як надання, збір чи зберігання будь-яких активів прямо чи опосередковано з метою їх використання або усвідомлення можливості того, що їх буде використано повністю або частково для будь-яких цілей окремим терористом чи терористичною групою, або для організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи (організації), сприяння вчиненню терористичного акту, навчання тероризму, перетинання державного кордону України з терористичною метою, провадження будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби вчинення таких дій [1]. Важливим елементом суб'єктивної сторони цього злочину є прямий умисел і спеціальна мета — забезпечення терористичної діяльності. При цьому фінансування може мати як безпосередній, так і опосередкований характер, тобто включати надання фінансової підтримки через посередників або шляхом прикриття під виглядом законної господарської діяльності. У практиці українських судів трапляються випадки, коли особи перераховували кошти на рахунки терористичних формувань під виглядом «благодійної допомоги». Яскравим прикладом фінансування тероризму є справа № 760/12161/23 (вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 28 травня 2025 року), у якій громадянин України створив на окупованій території Донецької області суб'єкт господарювання і сплачував «податки» до так званої «ДНР», чим фактично забезпечував її фінансову діяльність [2]. Суд визнав такі дії фінансуванням тероризму в особливо великих розмірах, оскільки обвинувачений діяв з корисливих мотивів та усвідомлював, що його дії спрямовані на підтримку терористичної організації.

Суд зазначив, що навіть відсутність прямої участі у терористичних діях не виключає кримінальної відповідальності, якщо особа усвідомлювала спрямованість своїх дій на підтримку терористичної діяльності.

Розмежування фінансування тероризму і пособництва у вчиненні терористичного акту є складним, оскільки обидва злочини характеризуються допоміжною поведінкою щодо основного акту терористичної діяльності. Однак між ними існують принципові відмінності. Пособництво у терористичному акті (стаття 27 у поєднанні зі статтею 258 КК України) передбачає надання допомоги конкретному виконавцю у підготовці або вчиненні вже визначеного терористичного акту, тобто має індивідуально-конкретну спрямованість [1]. Фінансування ж тероризму може бути здійснене без конкретизації майбутнього злочину і навіть без встановлення особи, яка його вчинить. Показовим прикладом пособництва у терористичному акті є справа № 522/6287/22 (вирок Приморського районного суду м.

Одеси від 13 липня 2022 року), у якій обвинувачений громадянин Молдови, діючи у змові з нестановленими особами, організував підпал військового автомобіля марки «Камаз», що використовувався Збройними силами України. Суд дійшов висновку, що дії обвинуваченого є пособництвом у терористичному акті, оскільки вони мали конкретну спрямованість на допомогу у вчиненні визначеного злочину, а не загальне фінансове забезпечення терористичної діяльності [3].

Варто зазначити, що розмежування цих складів злочинів має не лише теоретичне, а й практичне значення для органів досудового розслідування та суду. Помилкова кваліфікація може призвести як до безпідставного притягнення особи до відповідальності за більш тяжкий злочин, так і до уникнення належного покарання за фінансування терористичної діяльності. В умовах сучасної гібридної війни, коли терористичні структури активно використовують схеми прикриття під виглядом гуманітарної або релігійної діяльності, органам слідства необхідно вдосконалювати методику документування фінансових потоків, співпрацювати з фінансовим моніторингом, банківськими установами та міжнародними партнерами [4, с.9]. Крім того, потребує вдосконалення і законодавче визначення понять «збирання коштів» та «надання іншого майна», оскільки нинішня редакція статті 258-5 ККУ не завжди дозволяє однозначно відмежувати фінансування від інших форм сприяння [5, с. 467].

Отже, кримінально-правова кваліфікація фінансування тероризму має ґрунтуватися на всебічному аналізі умислу, характеру дій та спрямованості коштів. Головним критерієм розмежування з пособництвом у терористичному акті є рівень конкретизації злочинного наміру: якщо допомога спрямована на загальне забезпечення терористичної діяльності — це фінансування, якщо ж на сприяння у конкретному теракті — пособництво. Вдосконалення практики кваліфікації цих злочинів сприятиме зміцненню національної безпеки, забезпеченню невідворотності покарання для осіб, які матеріально підтримують тероризм, а також підвищенню ефективності міжнародної співпраці України у сфері протидії терористичній діяльності [6, с. 107]. Основною відмінністю між фінансуванням тероризму та пособництвом у терористичному акті є ступінь конкретизації злочинного наміру і зв'язок із певним терористичним актом. Фінансування тероризму має більш загальний характер і не обов'язково пов'язане з конкретним злочином, тоді як пособництво завжди співвідноситься з певним діянням та його виконавцем. Для правильної кваліфікації таких дій важливо встановлювати спрямованість умислу, характер і мети фінансової допомоги. Чітке розмежування цих складів злочинів є необхідним для забезпечення об'єктивності кримінального переслідування та запобігання як безпідставному притягненню осіб до відповідальності, так і уникненню покарання тими, хто опосередковано сприяє терористичній діяльності.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 02.11.2025)
2. Вирок Солом'янського районного суду м. Київ від 28 травня 2025 року №7630/12161/23. . URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127942994> (дата звернення 02.11.2025)
3. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 13 липня 2022 року № 522/6287/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105408034> (дата звернення 02.11.2025)
4. Баличев О.Ю. До проблеми кваліфікації злочинів терористичної спрямованості. Право та державне управління. №3(36). Київ, 2019. С. 5-11.
5. Корольов В.Ю. Фінансування тероризму : джерела та способи. Юридичний науковий електронний журнал. №1/2025. Хмельницький, 2025. С. 459-473.
6. Ткачов І.В., Ільченко Ю.О.. Фінансування тероризму: міжнародні стратегії та їхній вплив на Україну. Наковий вісник Ужгородського Національного Університету. Випуск 86. Ужгород, 2024. С.102-109.

Омельчук Іван Сергійович,
курсант 3 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник
Бабанін Сергій Володимирович,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕПРАВОМІРНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасному економічному стані України виникають значні труднощі, пов'язані з незаконними вторгненнями на сільськогосподарські угіддя, які належать землевласникам. Ці контрацепції становлять істотні економічні труднощі для фірм, зменшують апеляцію інвесторів, руйнують довір'я громадськості на ринках та ускладнюють операційні процедури [4, с. 12]. Це питання виникає через те, що в випадках, коли компанії незаконно утримують власність без дозволу, включаючи старі практики, як-от розлучення поселень та нові стратегії, пов'язані з діловими структурами, розрахованими на забезпечення правових переваг над конкурентами [6, с. 45]. Дослідження кримінальних прав у цьому контексті має вирішальне значення для підвищення законодавства у справах сім'ї та посилення ефективності дій, пов'язаних з діловими операціями [8, с. 90].

В українському кримінальному законодавстві неправомірне заволодіння майном підприємств регулюється, перш за все, статтями 191, 198 та 206-2 Кримінального кодексу України [1, с. 34]. Стаття 191 ККУ передбачає кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем [1, с. 35]. Так, ч. 1 ст. 191 ККУ передбачає штраф або виправні роботи, або позбавлення волі до чотирьох років, ч. 2 - до п'яти років, а ч. 4 і 5 - до десяти - дванадцяти років у випадках особливо великих розмірів або участі організованої групи [1, с. 36]. Стаття 198 ККУ регулює відповідальність за придбання, отримання, зберігання або збут майна, одержаного протиправним шляхом [1].

На основі авторитетних досліджень, у володінні майном виявляються такі відмінні риси, як підробка, незаконно отримані підписи, зловживання офіційною владою або експлуатація ділових привілеїв [4, с. 15]. У роботі Федулової зазначено, що стаття 206-2 ККУ була запроваджена для протидії рейдерству та захисту корпоративних прав підприємств та інтересів [4, с. 30]. З'ясувалось, що для того, аби акт класифікувався як злочин, потрібно довести як намір думки, так і особистий стовп, а також докази того, що його власність належить за допомогою володіння або переконання [6, с. 50].

Стаття 191 Кримінального кодексу України спрямована на охорону майнових прав підприємств, установ та організацій від негативних посягань з боку осіб, яким це майно було довірено. У національному законодавстві в галузі кримінального права передбачено відповідальність за посягання на майнові права підприємств, установ і організацій. Відповідно до положень ККУ, злочинцем може бути лише особа, якій було довірено майно

підприємства або яка несла матеріальну відповідальність за нього [2; 5, с. 60]. Сутність кримінального правопорушення полягає у вчиненні дій, пов'язаних із протиправним привласненням, розтратою чи заволодінням чужим майном. Обов'язковою ознакою є наявність прямого умислу та корисливого мотиву, спрямованого на отримання матеріальної вигоди [5, с. 62]. У сучасній господарській практиці подібні правопорушення часто набувають прихованих форм, зокрема у вигляді фіктивних фінансових операцій, штучного завищення витрат, виведення активів через афілійовані структури або незаконної передачі майна третім особам [7].

Водночас розслідування та запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням майном, залишаються складним завданням для правоохоронних органів. Основні проблеми пов'язані з тим, як зловживають офісами, демонструють особисті упередження та приховані мотиви, а також завдають великої шкоди [8]. Професіонали наголошують на тому, що, борючись з цією вадою, потрібно всеосяжної стратегії, яка включає в себе вдосконалення внутрішнього фіскального нагляду, періодичні незалежні втручання, прозорі дії менеджера, а також високі обов'язки для менеджерів. Крім того, необхідно навчити працівників правоохоронних органів і судових органів правильно визначати грошові справи, ефективно визначати обман і приймати законні процедури [6, с. 52].

З цього слід, що незаконне привласнення майна суб'єктів господарювання є фактором, що дестабілізує економічну безпеку, і потребує детального кримінально-правового регулювання. Чинне українське законодавство, зокрема статті 191, 198 та 206-2 Кримінального кодексу України, встановлює правові наслідки за різноманітні форми посягань на майно та корпоративні права. Однак, аналіз правозастосовчої практики та результати наукових досліджень виявляють певні недоліки у застосуванні зазначених норм, зокрема стосовно чіткості дефініцій понять «відання майном», «службове становище», «великий розмір шкоди», а також у контексті складності доведення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення (умислу). Для підвищення ефективності механізмів протидії зазначеним діям є необхідним удосконалення законодавчої бази, розвиток превентивних заходів на рівні підприємств, оптимізація системи аудиту та підвищення професійного рівня слідчих і суддів.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 23410-III (зі змінами). URL: https://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini/statja-191.htm (дата звернення: 30.10.2025).
2. Окремі засади протидії привласненню, розтраті майна або заволодінню. 2023. URL: https://lsej.org.ua/10_2023/40.pdf (дата звернення: 30.10.2025).
3. Шубіна С.А., Хуторянський О.В., Тичина Д.М. Запобігання привласненню, розтраті майна або заволодінню ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства в Україні: монографія. Київ, 2023. URL: <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/60484fd7-6a13-4053-9720-422ef31d778c/download> (дата звернення: 30.10.2025).
4. Федулова І.М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації: дисертація. Львів: ЛДУВС, 2019. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3506/1/fedulova_d.pdf (дата звернення: 30.10.2025).
5. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191). Армада law. URL: <https://armada.law/blog/pryvlasnennya-roztrata-majna-abo-zavolodinnja-nym-shlyahom-zlovzhyvannya-sluzhbovym-stanovyshhem/> (дата звернення: 30.10.2025).
6. Політова А.С. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання

службовим становищем: стаття. 2016. URL: <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/88ffaadf-e0e6-443b-bb4a-92ad27bcdba3/download> (дата звернення: 30.10.2025).

7. Левченко Ю.О. Кримінологічна характеристика привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. 2023. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/281527> (дата звернення: 30.10.2025).

8. Турій. Відповідальність за придбання, отримання, зберігання чи збут майна, отриманого кримінально-протиправним шляхом. URL: <https://turii.com.ua/publikatsii/vidpovidalnist-za-privdannya-otrimannya-zberigannya-chi-zbut-majna-otrimanogo-kriminalno-protipravnim-shlyahom/> (дата звернення: 30.10.2025).

Попович Анна Сергіївна

студентка 3-го року навчання Юридичного факультету
НУ «Чернігівська політехніка»

Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри публічного та приватного права, доцент,
Пузирна Н. С.

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема адміністративної відповідальності неповнолітніх набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням кількості правопорушень, учинених особами віком від 16 до 18 років. Важливість адміністративної відповідальності в тому, що неповнолітні перебувають у процесі формування особистості, вони не мають сталих антисуспільних переконань і легко піддаються виховному впливу.

Відповідно до ст. 13 КУпАП, встановлено особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх віком від 16 до 18 років [1]. А, на нашу думку, детальне визначення цьому пропонує О. М. Резнік, характеризуючи адміністративну відповідальність неповнолітніх як: «врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що мають місце під час застосування в певному порядку та у відповідний спосіб суддями районних, районних у містах, міських або міськрайонних судів заходів впливу до осіб віком від 16 до 18 років у разі вчинення ними адміністративних правопорушень та які тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки переважно виховного характеру» [2, с. 56].

Для початку розглянемо матеріальні особливості адміністративної відповідальності. По-перше, вік. Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного проступку 16 років [1]. При цьому вчинення адміністративного правопорушення неповнолітнім визнається обставиною, що пом'якшує відповідальність, а залучення неповнолітньої особи до вчинення правопорушення іншою особою - обтяжуючою обставиною [2, с. 54].

По-друге, виховний характер. Згідно зі статтею 24-1 КУпАП: «За вчинення адміністративних правопорушень до неповнолітніх у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років можуть бути застосовані такі заходи впливу: 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; 2) попередження; 3) догана або сувора догана; 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання» [1].

По-третє, обмеження обсягу покарання. Завдання адміністративної відповідальності неповнолітніх визначають менш суворий характер обмежень та позбавлень прав і свобод порівняно з тими, що застосовуються до дорослих [2, с. 55].

По-четверте, змішана система. Згідно зі статтею 13 КУпАП, неповнолітні віком від 16 до 18 років несуть адміністративну відповідальність на загальних підставах. Це стосується, зокрема, таких правопорушень, як дрібне розкрадання, порушення ПДР, дрібне хуліганство, а також порушення правил поведіння (стрільба, зберігання) з вогнепальною зброєю та боєприпасами. Проте, навіть у цих випадках може бути застосована стаття 24-1 КУпАП, якщо характер правопорушення та особа порушника вказують на доцільність використання саме цих заходів, а не загальної адміністративної відповідальності [2].

Наступним звернемо увагу на процесуальні особливості відповідальності неповнолітніх. По-перше, судовий характер. Розгляд справ про адміністративні правопорушення, вчинені неповнолітніми, належить до юрисдикції районних, міських чи міськрайонних судів (суддів). Важливою умовою є те, що справи розглядаються виключно за місцем фактичного проживання неповнолітньої особи [2, с. 55].

По-друге, відповідальність батьків. Характерною особливістю адміністративної

відповідальності неповнолітніх є те, що вона зазвичай супроводжується застосуванням до їхніх батьків (або опікунів/піклувальників) заходів адміністративного примусу відповідно до КУпАП [3, с. 188].

По-третє, участь законних представників. Участь законних представників (батьків, опікунів тощо) та професійних представників (адвокатів чи інших фахівців у галузі права) при відстоюванні інтересів неповнолітнього є обов'язковою тобто імперативною [2, с. 55].

По-четверте, обов'язковість повідомлення батьків. У разі затримання неповнолітнього за адміністративне правопорушення, обов'язковим є негайне повідомлення його батьків або осіб, що їх замінюють [2, с. 56].

Попри значний потенціал впливу на неповнолітніх, передбачений адміністративним законодавством, принцип індивідуального підходу до їхньої відповідальності досі не реалізовано повною мірою. На сьогодні деякі заходи впливу на підлітків є недосконалими, не дають належного результату і не відповідають сучасним реаліям. КУпАП містить перелік заходів впливу без чіткого визначення їхнього поняття та мети, що ускладнює розуміння їхньої правової природи. Крім того, більшість правопорушень осіб віком до 16 років залишаються безкарними [4, с. 58].

Вважаємо, що важливим аспектом є необхідність урахування психологічних особливостей. При притягненні до адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб варто враховувати особливості їх психологічного виховання та вікового розвитку. Неповнолітня особа, яка на час скоєння адміністративного правопорушення не усвідомлювала фактичного характеру та суспільної небезпеки своїх діянь та не могла керувати ними, має бути спрямована на комплексно-психіатричну експертизу [5, с. 34].

Адміністративна відповідальність неповнолітніх - це окремий вид юридичної відповідальності з унікальними характеристиками. Її матеріальні особливості: вік, виховна спрямованість, м'якші санкції, винятки для застосування загальних норм. Процесуальні особливості: розгляд у суді, відповідальність батьків, участь опікунів, обов'язкове повідомлення про затримання. Законодавство очевидно потребує модернізації. Як важливий механізм впливу на поведінку, адміністративна відповідальність неповнолітніх має вирішальне значення для правосвідомості молоді.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X : станом на 1 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Резнік О. М. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. Право і безпека. 2019. № 2. С. 53–57.
3. Собакарь А. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДДУВС, 19.10.2023). 2023. С. 186–190.
4. Шевяков М., Бингар Я. Деякі особливості відповідальності неповнолітніх дітей. Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (ДДУВС, 19.10.2023). 2023. С. 229–231.
5. Первак О. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. Актуальні проблеми ювенально деліктології. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (ДДУВС, 05.11.2021). 2021. С. 169–171.

Присяжнюк Еміль Володимирович
здобувач ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТІЛ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Під час війни багато тіл загиблих військових потрапляють до експертів у складному стані. Часто немає документів, немає чітких даних про обставини смерті. І тоді все залежить від судово-медичної експертизи.

Вона допомагає встановити особу, причину смерті, час загибелі. Це важливо не тільки для слідства, а й для родин, які чекають відповіді. Робота експертів — це про точність, спокій і людську гідність.

Але є проблема: умови складні, навантаження велике, а методи не завжди встигають за реальністю. Тому треба говорити про те, як це працює зараз і що можна покращити.

Розглядаючи судово-медичну експертизу трупа, можна зазначити, що 9 березня 2022 року було видано наказ «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України». Відповідно до вище згаданого наказу проведення судово-медичних експертиз трупів часто покладається саме на той регіональний підрозділ «Бюро СМЕ», до якого конкретно він був направлений, саме тому значне навантаження відбувається саме безпосередньо в прифронтових областях, таких як Полтавська, Дніпропетровська, Херсонська та Сумська. У майбутньому саме такі кримінальні провадження будуть скеровуватися за територіальною належністю, однак навантаження саме на вказані підрозділи судово-медичних експертиз є суттєвим[2, с.373].

Під час огляду трупа слідчий повинен безпосередньо сприймати обстановку місця події, якою є місце виявлення трупа, виявити та проаналізувати джерела доказової інформації. Огляд трупа, як будь-яка слідча дія повинна проводитись із дотриманням певних принципів передбачених КПК України, а саме: єдиного керівництва, плановірності і цілеспрямованості, чіткої організації, застосування спеціальних знань (обов'язкове залучення судово-медичного експерта або лікаря), техніко – криміналістичних й інших засобів збирання інформації тощо.

Метою огляду трупа є виявлення та фіксація ознак, що дозволяють встановити особу потерпілого, місце, час обставини і причини смерті, а також знайти ознаки які вказують на особу злочинця. Однак у місцях ведення бойових дій така фіксація трупів фактично не можлива, оскільки пов'язана з ризиком для життя слідчої групи. Окрім того, навіть у місцях наближених до лінії військового зіткнення така фіксація ускладнена, через не можливість залучити відповідних експертів, понятих тощо.

Наразі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) регламентовані постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 698 «Про Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України». Так, зазначеною постановою визначено, що: «місцеві адміністрації мають створювати групи спеціального призначення для вилучення тіл, останків, речей та документів загиблих військових на деокупованих територіях або на лінії зіткнення. До спеціальних груп входять

уповноважені суб'єкти на чолі з керівником. Центральне місце у визначенні діяльності спеціальних груп займає Міністерство охорони здоров'я України, адже зазначає, які заходи безпеки повинні дотримуватися під час вилучення тіл або останків, які мають бути захисне спорядження, обладнання для збору та фіксації, як повинно проходити вивезення та зберігання тіл або останків, порядок фіксування вилучення тіл або останків, а також присвоєння унікального номеру тілам чи останків» [3, с.53-54].

Після початку війни стало очевидно, що система судово-медичної експертизи не витримує навантаження. Військовий центр закрили ще до війни, а цивільні установи залишилися сам на сам з масовими втратами.

У прифронтових регіонах ситуація особливо складна: тіла надходять щодня, а людей, техніки й чітких інструкцій — не вистачає. Робота експертів часто відбувається в умовах, які взагалі не передбачені для нормального проведення експертиз.

Це не просто проблема організації. Це питання поваги до загиблих і до їхніх родин. Якщо держава не створить окрему структуру, яка зможе працювати в умовах війни, — далі буде тільки гірше.

Література:

1. Luhina N. A., Rudenok N. Y. Features of forensic medical examination in the conditions of the state of martial. Juridical scientific and electronic journal. 2024. № 12. С. 372–374. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/85> (дата звернення: 05.10.2025).
2. Оржинська Е. І., Сеніна В. О. Процес ідентифікації невпізнаних трупів військовослужбовців в умовах ведення бойових дій. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. С. 53-54.

Пузирна Наталія Станіславівнак.ю.н., доцент, доцент кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка»

НОТАРІУС ЯК МЕДІАТОР У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

В умовах постійного зростання правової активності суспільства та перевантаженості судової системи в Україні, інститут медіації набуває стратегічного значення як ефективний механізм позасудового врегулювання спорів. Серед професій, які отримали право суміщати свою основну діяльність із функціями медіатора, є нотаріуси. Це нововведення, закріплене Законом України «Про медіацію» та відповідними змінами до Закону України «Про нотаріат», ставить на порядок денний питання про правову природу, особливості та потенціал нотаріуса як нейтрального посередника у цивільних правовідносинах.

Ключова особливість полягає в тому, що нотаріус виконує повноваження медіатора поза межами нотаріальної діяльності. Формулювання статті 3 Закону України «Про нотаріат» [1] прямо вказує на можливість саме суміщення цих двох видів діяльності, підкреслюючи, що медіація є окремим різновидом функцій, не пов'язаним із виконанням професійних повноважень нотаріуса. Це означає, що, діючи як медіатор, особа має такий самий обсяг прав і обов'язків, як і будь-який інший медіатор, і не використовує своїх владних чи посвідчувальних повноважень, притаманних нотаріальній діяльності.

Відповідно до визначення вказаного у п. 4 статті 1 Закону України «Про медіацію» [2], медіація – це позасудова, добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Змістовне наповнення функцій нотаріуса і медіатора демонструє їхню принципову відмінність. Нотаріус зобов'язаний сприяти особам у здійсненні їхніх прав, роз'яснювати наслідки та попереджати про шкоду, діючи в межах безспірності правовідносин. Натомість, медіатор, керуючись принципами нейтральності, незалежності та неупередженості, не має права надавати сторонам консультації чи рекомендації щодо прийняття рішення по суті конфлікту [3, с. 90-91].

Таким чином, нотаріус, стаючи медіатором, повинен свідомо змінювати свою професійну роль і підхід, переходячи від активного правового консультанта до фасилітатора переговорного процесу.

Проте, саме публічно-правовий статус нотаріуса, що діє від імені держави, але не має владних повноважень, не суперечить принципам медіації. Високий рівень юридичної освіти, професійна відповідальність та суспільна довіра, які є невід'ємними атрибутами нотаріуса, надають процедурі медіації додаткової солідності та надійності, особливо у цивільних правовідносинах, пов'язаних із майном, спадщиною, сім'єю та договірними відносинами. Участь нотаріуса як медіатора гарантує, що досягнуті домовленості будуть юридично грамотними, а їх подальше оформлення, за необхідності, нотаріальною дією буде максимально спрощеним і забезпеченим.

Перспективи розвитку цього інституту в Україні пов'язані з питанням обов'язкової досудової медіації у певних категоріях цивільних справ (наприклад, сімейних, спадкових). Впровадження такої моделі, попри дискусії щодо статті 124 Конституції України, не «включає» медіатора до системи правосуддя, а є ефективним інструментом для розвантаження судів і стимулювання позасудового врегулювання спорів, що відповідає

сучасним європейським тенденціям.

Слід зауважити, що важливим є те, що виконуючи функції медіатора нотаріус повинен абстрагуватися від своїх повноважень як посадової особи уповноваженої на вчинення нотаріальних дій. Медіатор не має право нав'язувати сторонам своє рішення чи висловлювати думку щодо правової позиції, його роль обмежується сприянням діалогу та досягненню консенсусу між сторонами конфлікту. Саме тому, нотаріус-медіатор поєднує глибокі правові знання з навичками ведення переговорів, при цьому інколи виступає своєрідним психологом.

Суміщення діяльності нотаріуса з функціями медіатора є прогресивним кроком українського законодавства, що розширює можливості громадян для вирішення конфліктних ситуацій у цивільних правовідносинах. Нотаріус, як медіатор, залишається нейтральною, незалежною особою, що виконує свої функції поза межами нотаріальної діяльності, але його юридична компетентність та публічний статус роблять його особливо цінним для забезпечення законності та виконаності домовленостей.

Література:

1. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII : станом на 10 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
2. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
3. Слома В. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів. Актуальні проблеми правознавства. 2023. № 4(36). С. 89-93.

Ткаченко Анастасія Кирилівна

курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Бабанін Сергій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи є надзвичайно небезпечними діями, які завдають значної шкоди не лише окремим громадянам, а й суспільству в цілому. Вони посягають на фундаментальні права людини — свободу вибору сексуального партнера та захист від будь-яких форм сексуального примусу, особливо у випадку осіб, які за віком або психічним станом не можуть реалізовувати статеvu свободу. Ці правопорушення грубо принижують людську гідність, спричиняють глибокі психічні травми та можуть призвести до фізичних ушкоджень. Вони підривають основи моральності, порушують встановлений суспільством порядок сексуальних відносин і норми моралі, що регулюють ці відносини.

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена у розділі IV Особливої частини Кримінального кодексу України, виступають статевa свобода та статевa недоторканість особи. Під поняттям «статевa свобода» розуміється право особи, що досягла шлюбного віку, самостійно визначати свою поведінку у сфері сексуальних відносин, тобто вільно вступати у статеві контакти з обраним партнером за взаємною згодою, дотримуючись вимог законодавства щодо охорони прав людини та громадського порядку. Натомість «статевa недоторканість» означає законодавчо встановлений захист дітей і осіб із психічними розладами, які через свій вік або психічний стан не здатні усвідомлювати сутність та наслідки статевиx стосунків, що робить будь-які дії сексуального характеру щодо них неприпустимими. На думку більшості науковців, у випадку вчинення статевого насильства стосовно повнолітньої особи посягання спрямоване на її статеvu свободу, тоді як у разі злочину проти неповнолітнього — на його статеvu недоторканість, тобто нормальний статевиx розвиток [1].

Обов'язковою ознакою складу зазначених кримінальних правопорушень є характеристика потерпілого, яким може бути особа, що перебуває у залежності від винного, є малолітньою чи неповнолітньою, або не здатна через психічний стан усвідомлювати значення вчинюваних дій. Такі злочини, як правило, характеризуються активними діями сексуального характеру — як фізичними, так і інтелектуальними. Суб'єктивна сторона цих правопорушень визначається наявністю прямого умислу [2].

Суб'єктивна сторона всіх кримінальних правопорушень, що посягають на статеvu свободу та недоторканість особи, характеризується наявністю прямого умислу. Водночас психічне ставлення винного до окремих ознак складу злочину, зокрема щодо малолітнього віку потерпілого при зґвалтуванні, у деяких випадках може мати форму необережності [3].

Зґвалтування може бути вчинене стосовно осіб будь-якої статі, у тому числі між подружжям або партнерами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Закон не розглядає сам факт шлюбу чи співжиття як автоматичну згоду на сексуальні дії. Це є новелою, що узгоджується з міжнародними правовими стандартами. Порівняно з

попередньою редакцією законодавства, оновлене визначення поняття «проникнення» має ширше тлумачення — тепер воно охоплює не лише статевий акт у традиційному розумінні, а й будь-яке фізичне проникнення в тіло потерпілої особи, у тому числі із застосуванням частин тіла чи сторонніх предметів [4, с. 46].

Згідно зі статтею 153 Кримінального кодексу України, сексуальне насильство полягає у вчиненні будь-яких насильницьких дій сексуального характеру без проникнення в тіло іншої особи та за відсутності її добровільної згоди. Такі дії можуть охоплювати різні форми сексуальної поведінки - лесбійські чи гомосексуальні акти, ороегенітальні або аногенітальні контакти, а також дії садистського характеру. Водночас кримінальна відповідальність настає лише тоді, коли ці дії здійснюються із застосуванням насильства або без згоди потерпілої особи [5, с. 34].

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи спрямовані на захист найважливіших особистих прав людини, зокрема її права на самовизначення у сфері сексуальних відносин та фізичну недоторканість. Об'єктами цих злочинів є як дорослі особи, щодо яких порушується статевая свобода, так і неповнолітні чи психічно нездатні особи, стосовно яких посягання обмежує нормальний розвиток та захищає їх статеву недоторканість. Суб'єктивна сторона таких правопорушень зазвичай характеризується прямим умислом, хоча в окремих випадках психічне ставлення до деяких ознак злочину може набувати форми необережності. Важливим є те, що кримінальне законодавство не пов'язує наявність шлюбного чи партнерського зв'язку з автоматичною згодою на сексуальні дії, що відповідає сучасним міжнародним стандартам. Таким чином, законодавче регулювання та наукове тлумачення цих злочинів забезпечують комплексний захист особистості та підвищують ефективність правозастосування у сфері протидії сексуальному насильству.

Література:

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Вид. 10-те, переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор». 2018. 50 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kpk/1.pdf>. (дата звернення: 11.10.2025).
2. Савчук С. О., Шведова Г.Л. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: кримінально-правова характеристика. Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу. URL: https://ukd.edu.ua/sites/default/files/2024-04/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%98.pdf#page=115 (дата звернення: 11.10.2025).
3. Гритенко О. А Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи URL: <https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/tema-21-3.pdf>. (дата звернення: 11.10.2025).
4. Помаз А., Чорна А. Захист статевої свободи та статевої недоторканості особи: кримінально-правовий аспект. Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» April 26, 2024; Bologna, Italy 2024. С.145-146. (дата звернення: 11.10.2025).
5. Юнін О., Навчальний посібник для підготовки до атестації з курсу «Кримінальне право». 2024. С. 50 (дата звернення: 11.10.2025).

Третяк Софія Вікторівна

Курсантка 3-го курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ

Федорчак Ірина Валентинівна

старший викладач кафедри кримінального права
та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Донецького державного університету внутрішніх справ
м.Запоріжжя, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 305 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ратифікувавши Конвенції 1961, 1971 та 1988 років, Україна офіційно приєдналася до міжнародної спільноти держав, які здійснюють спільну діяльність у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. У розвиток цих міжнародних зобов'язань національне законодавство України було доповнено Законом 1995 року, яким було посилено кримінальну відповідальність за протиправні дії, пов'язані з виробництвом, зберіганням, перевезенням чи збутом наркотичних і психотропних речовин. Подальше вдосконалення правового регулювання цієї сфери знайшло відображення у Кримінальному кодексі України 2001 року, який встановив відповідальність за низку злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що закріплено у статтях 305–324 КК України [1].

Чинний Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за контрабанду, розмежовуючи її на загальну (ст. 201 ККУ) та контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305 ККУ). На практиці виникають труднощі з кваліфікацією таких злочинів, зокрема щодо визначення характеристик предмета правопорушення. Стаття 305 ККУ не відзначається достатньою чіткістю у визначенні об'єктивних ознак і обставин, що впливають на кваліфікацію контрабанди. Особливо складним є питання визначення об'єкта цього злочину.

Нині контрабанда (ст. 201) та контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305) належать до різних розділів КК України. Обидва види злочинів віднесено до групи однорідних кримінальних правопорушень, що мають спільний родовий, але різний безпосередній об'єкт. [2, с. 271].

Об'єктивна сторона контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів полягає у здійсненні активних дій, спрямованих на незаконне переміщення таких речовин через митний кордон України. Це переміщення може відбуватися як поза митним контролем, так і з використанням способів приховування від митного контролю. Для правильної кваліфікації злочину за статтею 305 КК України вирішальне значення має місце його вчинення — митний кордон України. Митний кордон України визначається як межі митної території держави, які загалом збігаються з державним кордоном, за винятком меж спеціальних митних зон [3, с. 141].

Переміщення предметів контрабанди через митний кордон України поза митним контролем, відповідно до статті 482 Митного кодексу України, охоплює такі випадки:

1. переміщення товарів поза місцем розташування митного органу;

2. переміщення поза робочим часом, установленим для митного органу, без виконання необхідних митних формальностей;

3. незаконне звільнення від митного контролю, що відбувається внаслідок зловживання службовим становищем посадовими особами митного органу [4].

Спосіб приховування наркотичних засобів чи психотропних речовин не впливає на юридичну оцінку діяння, проте у практиці контрабанди часто застосовуються спеціально облаштовані схованки, модифіковані ємності або інші конструктивні пристосування, створені для утаювання заборонених предметів.

Імпорт, експорт чи транзит наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів без наявності відповідного сертифіката розглядаються як порушення митних правил і можуть утворювати склад злочину, передбачений ст. 305 Кримінального кодексу України.

Предметом даного злочину можуть бути наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів періодично переглядається Комітетом з контролю за наркотиками при Міністерстві охорони здоров'я України, і затверджується Кабінетом Міністрів України. Такий Перелік - це згруповані в списки наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, включені до таблиць I-IV згідно із законодавством України та міжнародними договорами.

Для встановлення виду, назви і властивостей наркотичного засобу, психотропної речовини, їх аналога чи прекурсора, походження, способу виготовлення чи переробки цих засобів і речовин, а також належності рослини до культур, які містять наркотичні засоби, необхідні спеціальні знання. Тому у справах даної категорії обов'язково має бути висновок експерта з цих питань [3, с. 142].

Пленум Верховного Суду України, від 26 квітня 2002 року «Про судову практику у справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» звернув увагу на необхідність експертного висновку про вид, найменування і властивості вилучених речовин (засобів) [5].

Суб'єктами даного злочину визнаються фізичні осудні або обмежено осудні особи, які на момент вчинення протиправного діяння досягли шістнадцятирічного віку. Ними можуть бути як громадяни України, так і іноземні громадяни або особи без громадянства. Якщо контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів чи фальсифікованих лікарських засобів вчиняється службовою особою з використанням свого службового становища, такі дії підлягають додатковій кваліфікації за відповідними статтями Кримінального кодексу України, що встановлюють відповідальність за вчинення посадових злочинів

Мотив і мета контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів є факультативними ознаками суб'єктивної сторони цього злочину. Проте їх встановлення має важливе значення, оскільки дозволяє глибше зрозуміти характер та спрямованість подальшої злочинної діяльності осіб, причетних до незаконного обігу зазначених речовин.

У випадках, коли має місце незаконне виробництво, виготовлення, придбання чи зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів із наступним перевезенням чи пересиланням їх за межі України, такі дії підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів — за статтями 307 або 309 Кримінального кодексу України та статтею 305 КК України [3, с. 141].

Кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого статтею 305 Кримінального кодексу України, є вчинення контрабанди наркотичних засобів повторно, за попередньою змовою

групою осіб, а також якщо предметом таких дій є особливо небезпечні наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, прекурсори чи фальсифіковані лікарські засоби у великих розмірах (ч. 2 ст. 305 КК України). Особливо кваліфікуючими ознаками визнається вчинення контрабанди організованою групою або коли предметом є речовини в особливо великих розмірах (ч. 3 ст. 305 КК України). Поняття «особливо небезпечні наркотичні засоби» та «психотропні речовини» визначаються Переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 року № 770, а розміри — згідно з Наказом МОЗ України від 1 серпня 2000 року № 188. Варто зазначити, що ознака «ті самі дії, вчинені повторно» міститься лише у ст. 305 КК України, тоді як в інших статтях про контрабанду вживається формулювання «вчинення дії особою, раніше судимою за контрабанду» [1].

Як висновок, зазначимо, що контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів є одним із найбільш небезпечних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, що становить серйозну загрозу безпеці держави та здоров'ю населення. Стаття 305 Кримінального кодексу України передбачає сувору кримінальну відповідальність за такі діяння, проте її правозастосування потребує чіткого визначення об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину. Важливим є забезпечення належної кваліфікації дій винних осіб, врахування кваліфікуючих обставин і використання експертних знань для встановлення виду та властивостей заборонених речовин. Удосконалення законодавства та практики його застосування сприятиме підвищенню ефективності протидії цьому виду злочинності.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2115> (дата звернення 02.11.2025)
2. Срібна А. Ю., Смаглюк О. В. Кримінальна відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, фальсифікованих лікарських засобів. Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. наук.- теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 листоп. 2022 р.). С. 271-274. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f2ebee17-9403-48a2-ae2a-cb77f20ce753/content?page=272> (дата звернення 02.11.2025)
3. Кучер, А. М. Характеристика злочину передбаченого ст. 305 КК України [Текст] / А. М. Кучер // Тенденції реформування правової системи України і країн світу: правові, психологічні та соціокультурні аспекти : зб. тез доп. Міжнар. наук. конф. [5-6 листоп., 2019 р.] / редкол. : С. В. Банах, Т. В. Вовк, А. В. Грубінко [та ін.]. - Тернопіль : ТНЕУ, 2019. - С. 141-144. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/36759/1/141.pdf> (дата звернення 02.11.2025)
4. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#n3801> (дата звернення 02.11.2025)
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02#Text> (дата звернення 02.11.2025)

Шопіна Ірина Миколаївна

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ РЕЛІГІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» не містить визначення поняття релігійної організації, обмежуючись наведенням їх переліку. Вказане слугувало причиною заповнити термінологічну прогалину шляхом доктринальних тлумачень вказаного терміну. Слід сказати, що у правовій науці склалося декілька підходів до виокремлення базових ознак релігійних організацій. Деякі вчені концентруються на невідповідності характеру діяльності релігійних організацій як їх визначальній ознаці. Так, В. Борисова формулює поняття релігійної організації (за винятком релігійних об'єднань та окремих релігійних громад) як самостійний функціональний вид невідповідних організацій – юридичних осіб [1, с.52]. Вказана ознака є основоположною і у визначенні В. Піддубної, яка вважає, що релігійна організація – це вид невідповідної юридичної особи, яка має конкретне функціональне призначення – сумісне задоволення релігійних потреб фізичних осіб сповідувати і поширювати віру [2].

Інші вчені концентруються на рисах релігійної організації, які характеризують її як громадське об'єднання (як відомо, Закон України «Про громадські об'єднання» згадує релігійні організації, обмежуючи свою дію на їх функціонування, що дозволяє зробити припущення про спорідненість деяких ознак громадського об'єднання та релігійної організації, втім, така спорідненість не означає повну тотожність). На думку Ю. Кривенко, релігійна організація - це добровільне, організаційно оформлене, постійно діюче об'єднання віруючих, що базується на єдності віросповідання, культовій, обрядовій практиці, створене ними для задоволення своїх релігійних і пов'язаних з ними потреб, інтересів та проведення необхідної для нього відповідної діяльності [3, с.226]. А. Ковбан надає розгорнуте визначення релігійної організації як об'єднання віруючих громадян, якому властиві, як і іншим громадським організаціям, певні правові ознаки: 1) ця організація створюється для задоволення потреб і релігійних інтересів громадян; 2) це добровільне утворення і визначається добровільністю участі громадян у його діяльності; 3) це самоврядне об'єднання, в якому його члени створюють органи управління та необхідні для їх діяльності фонди; 4) члени об'єднання мають окремі права і обов'язки, передбачені законодавством; 5) члени організації діють згідно із своїми статутами; 6) релігійні організації діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури; 7) вони мають на меті задоволення релігійних потреб своїх членів і одночасно задовольняють релігійні потреби своїх одновірців; 8) релігійна організація забезпечує порядок і правила поведінки своїх членів внутрішніми засобами [4, с.404]. Добровільність, самоврядність і локальне регулювання своєї діяльності виступають базовими ознаками громадських об'єднань, однак кожна з наведених ознак у контексті діяльності релігійних організацій має свої особливості. Так, нижня вікова межа членів дитячих громадських організацій складає 6 років, інших громадських об'єднань – 14 років, що передбачає хоча б загальне уявлення особистості про зміст певної громадської діяльності та можливість висловити свою незгоду у разі її неприйнятності. Натомість, залучення до релігійних обрядів не передбачає наявності нижньої вікової межі і здійснюється людьми, від яких дитина повністю залежить фізично, фізіологічно, матеріально та емоційно – її батьками. Тобто релігійна свідомість

особистості зазвичай формується не на основі її вільного вибору, а у процесі сімейного виховання. Самоврядність релігійних організацій, на відміну від громадських об'єднань, не передбачає суттєвого впливу релігійних громад на призначення вищих органів управління церквами та іншими релігійними організаціями, пересічний парафіянин звичайно не має правових та організаційних механізмів для зміни вищого церковного керівництва. Елементи церковної демократії у вигляді включення мирян до складу учасників помісних соборів та аналогічних структур звичайно поєднуються з незначною кількістю парафіян порівняно з часткою духовенства, що не може не впливати на результати голосувань. Локальне регулювання діяльності релігійних організацій також не носить абсолютний характер – у більшості правовідносин, які виникають у межах релігійних громад, провідну роль відіграють акти цивільного, кримінального, адміністративного, і, протягом останніх років – військового законодавства.

Слід також звернути увагу на визначення релігійної організації, запропоноване С. Місевичем з позиції канонічного права: релігійна організація – це спільнота однодумців, які самим фактом належності до певної релігійної групи потверджують свою згоду з рядом догматично-моральних постулатів [5]. Наведене визначення, на нашу думку, носить скоріше ідеалістично-світоглядний, ніж правовий характер, втім, далі автор звертається до термінології правової науки і буде на вказаній дефініції своє розуміння доктрини «соборноправності» і впливу церковної громадськості на зміну канонічних приписів за допомогою процедури рецепції, що знову-таки повертає нас до ознак добровільності та локального правового регулювання релігійних правовідносин.

На нашу думку, визначення поняття релігійної організації може здійснюватися у межах різних галузей права з урахуванням їх методології, інструментального арсеналу та загальних для цієї галузі цілей правового регулювання. Адміністративне право є публічною галуззю права (хоча наявність в ньому механізмів захисту суб'єктивних приватних інтересів особливо не заперечується). Базуючись на підході до розмежування приватного та публічного в діяльності релігійних організацій, сформульованому Т. Парсонсом [6], можна виокремити як критерій публічного характеру окремих, пов'язаних з функціонуванням релігійних організацій, відносин, захист державою права на свободу віросповідання.

На підставі вказаного вище можна сформулювати поняття релігійної організації як відокремленого соціального інституту, базованого на ідеї про трансцендентний зв'язок людини і творця (бога, деміурга, непізнаної вищої істоти), сутність якої визначає особливості релігійних ритуалів та правил поведінки членів релігійних громад, а також їх відповідальність за недодержання встановлених релігійним вченням обмежень та заборон. Санкції за порушення релігійних норм мають свої особливості і можуть носити як моральний, так і суто сакральний характер (наприклад, постулат про неминучі страждання душі після смерті тіла для порушників релігійних приписів). Разом з описаною вище локальною відповідальністю членів релігійних спільнот існує і звична для носіїв правових статусів юридична відповідальність суб'єкта за порушення норм законодавства певної держави. При цьому заходи юридичної відповідальності застосовуються виключно за визначені законодавством делікти, тоді як санкції за порушення релігійних норм можуть застосовуватися за діяння, в яких поєднуються сакральні та законодавчі заборони (наприклад, вбивство, крадіжка, розбій та ін. в багатьох релігійних вченнях належать до засуджуваних видів поведінки).

Література:

1. Борисова В.І. Релігійна організація – самостійний функціональний вид
- 338

непідприємницьких організацій. Юрист України. 2013. № 2. С. 49-56.

2. Піддубна В.Ф. Релігійні організації як суб'єкти цивільних правовідносин: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2008. 20 с.

3. Кривенко Ю. В. Релігійні організації як суб'єкти приватного права України. Актуальні проблеми держави і права. 2005. № 25. С. 225-228.

4. Ковбан А. В. Поняття елементних складових механізму реалізації свободи людини на світогляд та віросповідання. Актуальні проблеми держави і права. 2009. №49. С. 401-408.

5. Місевич С.В. Живе право церкви: проблема змінності церковних канонів. Ерліхівський збірник. 2012. Випуск 6. С.187-191.

6. Parsons T. The pattern of religious organization in the United States. Daedalus. 1958. №87(3). С. 65-85.

Наукове видання

ГЛОКАЛІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

- Охорона здоров'я. Фармацевтика
- Аграрні науки та продовольство
- Природничі науки
- Юридичні науки
- Економічні науки
- Розвиток освіти і науки
- Культура і мистецтво
- Технічні науки
- Державне управління
- Політичні і соціологічні науки
- Менеджмент та маркетинг
- Психологія
- Цивільний захист

Мовою оригіналу
(українською та англійською)

Матеріали подано в авторській редакції.
Висловлені у виданні думки належать виключно авторам.

Рада молодих вчених при Одеській обласній державній адміністрації